

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ВОЛОДИМИРА ДАЛЯ**

ВІСНИК

**Східноукраїнського
національного університету
імені ВОЛОДИМИРА ДАЛЯ**

**№ 6 (223)
2015**

НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ

Сєвєродонецьк 2015

ВІСНИК

СХІДНОУКРАЇНСЬКОГО
НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ДАЛЯ

№ 6 (223) 2015

НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ
ЗАСНОВАНО У 1996 РОЦІ
ВИХІД З ДРУКУ - ВІСІМНАДЦЯТЬ РАЗІВ НА РІК
Засновник

Східноукраїнський національний університет
імені Володимира Даля

Журнал зареєстровано
в Міністерстві юстиції України

Свідоцтво про державну реєстрацію
серія КВ № 15607-4079ПР
від 18.08.2009 р.

VISNIK

OF THE VOLODYMYR DAHL EAST
UKRAINIAN NATIONAL UNIVERSITY

№ 6 (223) 2015

THE SCIENTIFIC JOURNAL
WAS FOUNDED IN 1996
IT IS ISSUED EIGHTEEN TIMES A YEAR
Founder

Volodymyr Dahl East Ukrainian National
University

Registered by the Ministry
of Justice of Ukraine

Registration Certificate
KB № 15607-4079ПР
dated 18.08.2009

Журнал включено до Переліків наукових видань ВАК України (Бюл. ВАК №3 2010 р.), (Бюл. ВАК №5 2010 р.), (Бюл. ВАК №3 2010 р.), (Бюл. ВАК №11 2010 р.), (Бюл. ВАК №7 2011 р.) в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук з *технічних, економічних, історичних, хімічних та фізико-математичних наук* відповідно.

ISSN 1998-7927

Головна редакційна колегія:

Поркуян О.В., докт. техн. наук (головний редактор),
Голубенко О.Л., член-кор. Академії педагогічних наук,
докт. техн. наук (заступник головного редактора),
Марченко Д.М., докт. техн. наук (заступник головного
редактора),
Бузько І.Р., докт. екон. наук, (заступник головного
редактора),
Арлінський Ю.М., докт. фіз.-мат. наук, (заступник
головного редактора),
Михайлюк В.П., докт. іст. наук, (заступник головного
редактора),
Галстян Г.А., докт. хім. наук, (заступник головного
редактора),
Архипов О.Г., докт. техн. наук,
Глікін М.А., докт. техн. наук,
Горбунов М.І., докт. техн. наук,
Кравченко О.П., докт. техн. наук,
Носко П.Л., докт. техн. наук,
Осенін Ю.І., докт. техн. наук,
Рач В.А., докт. техн. наук,
Рязанцев О.І., докт. техн. наук,
Смолій В.М., докт. техн. наук,
Соколов В.І., докт. техн. наук,
Стенцель Й.І., докт. техн. наук,
Суворін О.В., докт. техн. наук,
Чернецька-Білецька Н.Б., докт. техн. наук,

Даніч В.М., докт. екон. наук,
Заблудська І.В., докт. екон. наук,
Козаченко Г.В., докт. екон. наук,
Костирко Л.А., докт. екон. наук,
Надьон Г.О., докт. екон. наук,
Рамазанов С.К., докт. техн. наук, докт. екон. наук,
Чернявська Є.І. докт. екон. наук,
Чиж В.І., докт. екон. наук,
Голубничий П.І., докт. фіз.-мат. наук,
Ємець О.О., докт. фіз.-мат. наук,
Татарченко Г.О., докт. техн. наук,
Філоненко А.Д., докт. фіз.-мат. наук,
Барабаш Ю.В., докт. іст. наук,
Войтович Л.В., докт. іст. наук,
Довжук І.В., докт. іст. наук,
Дьомін О.Б., докт. іст. наук,
Д'яконіхін А.В., канд. іст. наук,
Сапицька О.М., канд. іст. наук,
Сергієнко Ю.Г., докт. іст. наук,
Стяжкіна О.В., докт. іст. наук,
Чернявський Г.Й., докт. іст. наук,
Голосман Є.З., докт. хім. наук,
Кудюков Ю.П., докт. хім. наук,
Новіков В.П., докт. хім. наук,
Кондратов С.О., докт. хім. наук,
Галстян А.Г., докт. хім. наук

Відповідальний за випуск: к.е.н., доцент Галгаш Р.А.

Рекомендовано до друку Вченою радою Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (Протокол № 4 від 02. 02. 2015 р.)

Матеріали номера друкуються мовою оригіналу.

© Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля, 2015
© Volodymyr Dahl East Ukrainian National University, 2015

ЗМІСТ

Ахромкін А.О. СУЧАСНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЕЛЕКТРИЧНИХ МЕРЕЖ УКРАЇНИ: РЕГІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ.....	7
Аль-Оста Салім Абдуль-Азіз ФУНКЦІОНАЛЬНЕ МОДЕЛЮВАННЯ ПРОЦЕСУ УПРАВЛІННЯ ЗМІНАМИ ПРИ ЗДІЙСНЕННІ ЕКСПОРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА.....	11
Бурлуцький С.В., Бурлуцька С.В. ЕКОНОМІЧНА ТА ФІНАНСОВА БЕЗПЕКА РЕГІОНІВ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ.....	16
Гречана С.І., Заблодська Д.В. СУЧАСНІ ОРГАНІЗАЦІЙНІ ФОРМИ МІЖРЕГІОНАЛЬНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА.....	22
Васильчук Н.О. ОЦІНКА ІНФРАСТРУКТУРНИХ ВТРАТ ДОНБАССУ ЗАДЛЯ ПОДАЛЬШОЇ АКТИВІЗАЦІЇ МІЖРЕГІОНАЛЬНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА.....	32
Заблодська І.В., Івченко Е.А. ФОРСАЙТ ЯК ІНСТРУМЕНТ ДІАГНОСТИКИ РОЗВИТКУ МЕТАЛУРГІЙНОГО КОМПЛЕКСУ СХІДНИХ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ.....	39
Заблодська І. В., Попова І. А., Рогозян Ю. С., Васильчук Н. О., Перепелюкова О. В. ІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В КОНТЕКСТІ ВИКЛИКІВ ТА ЗАГРОЗ ПОДІЙ НА ДОНБАСІ.....	42
Ключнікова К.Г. ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТИВНОСТІ ФОРСАЙТУ В УПРАВЛІННІ ІННОВАЦІЙНИМ РОЗВИТКОМ РЕГІОНУ.....	86
Кудріна О.Ю. ТРАНСФОРМАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ.....	90
Кузьменко О.М. ЗНАЧЕННЯ ТА ЗМІСТ СИСТЕМИ КОМПЕТЕНЦІЙ ПЕРСОНАЛУ ПІДПРИЄМСТВА.....	94
Мушинська Н.Ю. ВПРОВАДЖЕННЯ ФОРСАЙТУ В УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИМ РОЗВИТКОМ РЕГІОНУ.....	98
Носкова С. А., Татарченко О.М., Завойських Ю.А. ФАКТОРНІЙ АНАЛІЗ ФОНДУ ОПЛАТИ ПРАЦІ ПРАЦІВНИКІВ ВИРОБНИЧОГО ПІДПРИЄМСТВА.....	103
Перепелюкова О.В. ВИРІШЕННЯ НАГАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ.....	110
Плєтньов М.В., Кузьменко О.М. КОНЦЕПТУАЛЬНІ АСПЕКТИ ДЕРЖАВНОЇ ЦІЛЬОВОЇ ПРОГРАМИ «ВІДНОВЛЕННЯ ТА РОЗБУДОВА МИРУ В СХІДНИХ РЕГІОНАХ УКРАЇНИ».....	117
Прямухіна Н. В. ЗАКОНОМІРНОСТІ РОЗВИТКУ АРХІТЕКТУРИ РЕГІОНАЛЬНОГО ЕКОНОМІЧНОГО ПРОСТОРУ.....	124
Рекова Н.Ю., Мельник С.В., Луценко В.І. НАПРЯМИ РЕФОРМУВАННЯ ПОДАТКОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ МСБ В УМОВАХ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ.....	129

Рогозян Ю. С. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ МІЖРЕГІОНАЛЬНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА	134
Сас Н.М., Карапетян О.А. РОЗРОБКА МЕТОДИЧНОГО ПІДХОДУ ДО РЕГУЛЮВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ З БОКУ ДЕРЖАВИ В УКРАЇНІ.....	139
Серебряк К.І. ПРОБЛЕМИ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕГІОНАЛЬНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА.....	145
Скляр Є.П. РОЗВИТОК ПЕРСОНАЛУ ПІДПРИЄМСТВА ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ МОДЕЛЕЙ КОМПЕТЕНЦІЙ	151
Сущенко О.А. ДІАГНОСТИКА ІНТЕРФЕЙСНОЇ БЕЗПЕКИ ЕКСПОРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА	155
Litvinova I.M. CONTROLLING OF INNOVATION ACTIVITIES OF ENTERPRISES IN THE CHANGING TECHNOLOGICAL STRUCTURE OF ECONOMY.....	159
Semenenko I.M. THEORETICAL GROUND OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT CONCEPT.....	164

CONTENTS

Ahromkin A.O. THE MODERN CHARACTERISTICS OF ELECTRIC NETWORKS IN UKRAINE: THE REGIONAL ASPECT	7
Al-Osta Salim Abdul-Aziz FUNCTIONAL MODELING OF CHANGE MANAGEMENT PROCESS IN EXPORT ACTIVITY OF ENTERPRISE	11
Burlutskiy S.V., Burlutska S.V. ECONOMIC AND FINANCIAL SECURITY OF REGIONS IN THE DECENTRALIZATION CONDITIONS	16
Hrechana S.I., Zablodska I.V. MODERN ORGANIZATIONAL FORMS OF INTERREGIONAL COOPERATION	22
Vasilchuk N.O. DONBAS' ASSESSMENT OF INFRASTRUCTURE LOSSES TO ACTIVATE INTER-REGIONAL COOPERATION	32
Zablodska I.V., Ivchenko O.A. FORSYTH AS AN INSTRUMENT OF DIAGNOSIS METALLURGICAL COMPLEX EAST REGION UKRAINE	39
Zablodska I. V., Popova I. A., Rohozyan Y. S., Vasilchuk N. O., Perepelyukova O. V. THE POLICY OF UKRAINIAN SOCIETY INTEGRATION IN THE CONTEXT OF CHALLENGES AND THREATS IN THE DONBAS	42
Kliuchnikova K.G. EVALUATION OF FORSYTH EFFECTIVENESS IN MANAGEMENT OF INNOVATIVE DEVELOPMENT OF REGION	86
Kudrina O.Y. TRANSFORMATION PROCESSES REGIONAL ECONOMIC DEVELOPMENT	90
Kuzmenko O. M. SIGNIFICANCE AND CONTENT OF ENTERPRISE STAFF COMPETENCE	94
Muschynska N.Y. IMPLEMENTATION OF FORSYTH IN MANAGEMENT OF SOCIO - ECONOMICAL DEVELOPMENT OF REGION	98
Noskova S.A., Tatarchenko O.M., Zavoiskyh Y.A. FACTOR ANALYSIS OF THE WORKER'S WAGE FUND OF PRODUCTIVE COMPANY	103
Perepelyukova O.V. DECISIONS OF THE PRESSING PROBLEMS OF INTERNALLY DISPLACED PERSONS	110
Plietnov M.V., Kuzmenko O.M. THE CONCEPTUAL ASPECTS OF STATE TARGET PROGRAM "RESTORATION AND DEVELOPMENT OF PEACE IN THE EASTERN REGIONS OF UKRAINE"	117
Pryamuhina N.V. REGULARITIES OF REGIONAL ECONOMIC ARCHITECTURE PRO-SPACE DEVELOPMENT	124
Rekova N.Yu., Melnyk S.V., Luzenko V.I. THE DIRECTIONS OF REFORMING OF TAX REGULATION OF SME IN THE CONDITIONS OF THE EUROPEAN INTEGRATION	129

Rohozyan Y.S. THE THEORETICAL ASPECTS OF INTERREGIONAL COOPERATION DEVELOPMENT.....	134
Sas N.M., Karapetyan O.A. DEVELOPMENT OF METHODOLOGICAL APPROACHES TO THE REGULATION OF THE INVESTMENT PROCESS BY THE STATE IN UKRAINE.....	139
Serebryac K.I. PROBLEMS OF INFORMATION REGIONAL COOPERATION PROVISION.....	145
Sklyar E.P. STAFF DEVELOPMENT OF ENTERPRISES USING COMPETENCY MODELS.....	151
Sushchenko O.V. DIAGNOSIS OF THE EXPORT INTERFACE SECURITY OF ENTERPRISE.....	155
Літвінова І.М. КОНТРОЛІНГ ІННОВАЦІЙНОЇ АКТИВНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ У ЗМІННІЙ ТЕХНОЛОГІЧНІЙ СТРУКТУРІ ЕКОНОМІКИ.....	159
Семененко І.М. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ КОНЦЕПЦІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ.....	164

УДК 332

СУЧАСНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЕЛЕКТРИЧНИХ МЕРЕЖ УКРАЇНИ: РЕГІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ

Ахромкін А.О.

THE MODERN CHARACTERISTICS OF ELECTRIC NETWORKS IN UKRAINE: THE REGIONAL ASPECT

Ahromkin A.O.

У статті визначено сучасні кількісні характеристики електричних мереж енергопостачальних компаній України та заходи щодо покращення функціонування електричних мереж у розрізі регіонів.

Ключові слова: характеристики, електричні мережі, заходи, регіони.

Поставника проблеми. Серйозною та невід'ємною складовою частиною національного господарства України та її регіонів є енергетична сфера, тобто стан електричних мереж, які безпосереднє забезпечують функціонування енергетичної галузі у кожному регіоні. Тому дослідження сучасних характеристик існуючих електричних мереж завжди залишаються актуальними для усіх учасників цієї сфери.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Характеристикам існуючих електричних мереж приділяють увагу в своїх дослідженнях багато українських вчених, серед яких: Сотник І. М., Микитенко В. В., Тонкаль В. Є., Мігас І. М., Галиновського Ю. І., Мельника В. І., а також цьому питанню приділяють увагу різні організації – Організація Об'єднаних Націй, Група Всесвітнього банку, Міжнародне енергетичне агентство, Всесвітня енергетична рада, Адміністрація енергетичної інформації (США), Держкоменергоефективності (Україна) та ін. [1-5]. Проте характеристики існуючих електричних мереж України постійно змінюються, це потребує ретельного дослідження задля вирішення проблем неефективного їхнього функціонування.

Метою статті є визначення сучасних характеристик існуючих електричних мереж України та заходів щодо покращення функціонування електричних мереж у розрізі регіонів.

Результати досліджень. На сьогодні стан розподільних електричних мереж характеризується наступними показниками: понад 6,6% ліній електропередавання напругою 35-110 (150) кВ та 11,5% ліній електропередавання напругою 0,4-10(6) кВ прийшли в технічно непрацездатний стан і потребують значних щорічних зростаючих витрат

на технічне обслуговування та ремонт; близько 22,3% трансформаторів напругою 35-110 (150) кВ і 14,9% трансформаторів напругою 10(6) кВ відпрацювали передбачений технічною документацією термін експлуатації, мають значні втрати, недостатню надійність та потребують заміни; фактичні витрати електричної енергії в електричних мережах в середньому складають 12,1%, а в мережах окремих компаній сягають 18%; внаслідок змін в структурі споживання електричної енергії, а саме: зростання навантажень в містах та зменшення їх в сільській місцевості – електричні мережі значних і найзначніших міст вимагають збільшення пропускної здатності та спорудження додаткових ПС 110 (150) кВ. Витрати на ремонт електричних мереж по роках зменшилися і складають близько 60% від необхідних, які визначаються Правилами технічної експлуатації електричних мереж. Загальна кількісна характеристики існуючих електричних мереж енергопостачальних компаній наведена в таблиці.

Стосовно співвідношення розвиненості мережі 0,4-110(150) кВ енергопостачальних компаній, то довжина ліній 35-110(150) кВ в одноколовому обчисленні становить 11,4% від загальної довжини мереж 0,4 – 110(150) кВ, кількість підстанцій 35-110(150) кВ складає 2,5%, а їх трансформаторна потужність – 64,4% від сумарної потужності трансформаторів 0,4-110(150) кВ. Серед ЛЕП 0,4-10(6) кВ кількість КЛ 0,4-10(6) кВ становить 9,7%. На сьогодні понад 6,6% ліній електропередавання напругою 35-110 (150)кВ та 11,5% ліній електропередавання напругою 0,4- 10(6) кВ прийшли в технічно непрацездатний стан, близько 22,3% трансформаторів напругою 35-110 (150) кВ і 14,9% трансформаторів напругою 10(6) кВ відпрацювали передбачений технічною документацією термін експлуатації, мають значні втрати, недостатню надійність та потребують заміни. Якщо визначати заходи щодо покращення функціонування електричних мереж енергопостачальних компаній, то їх дуже багато, проте вони мають регіональні особливості.

Таблиця

Загальна кількісна характеристика електричних мереж енергопостачальних компаній [6]

Кількість	Напруга, кВ					Питома вага у загальній кількості, %
	110(150)	35	10(6)	0,4 кВ і нижче	Всього	
Лінії електропередавання						
Довжина ЛЕП, км, всього	34823,5	55810,8	292123,6	413453,7	796211,6	100
ПЛ	34803,2	55380,0	253705,8	383550,6	727439,6	91,4
КЛ	20,3	430,8	38417,8	29903,1	68772,0	8,6
Питома вага у загальній кількості, %	11,4		88,6		100	
Підстанції						
Кількість ПС, од.	1312	3412	182243		186967	
Питома вага, %	2,5		97,5		100	
Сумарна потужність трансформаторів, МВА	48244	19615	37486		105345	
Питома вага у загальній кількості, %	64,4		35,6		100	

У Вінницькому регіоні електропостачання здійснює ПАТ «Вінницяобленерго». Для підвищення надійності електропостачання обласного центру, часткового перерозподілу навантаження споживачів «міського кільця», можливості розвитку промисловості та подальшої розбудови м. Вінниці необхідне будівництво двокової ЛЕП 110 кВ від другого джерела живлення - (ПС «Вінниця-750»), її заходом на ПС 110/10 кВ „Східна” та проведенням реконструкції ПС 110/10 кВ „Східна”. Для можливості розвантаження вузла ПС 110 кВ „Південна” – ПС 35 кВ „Центральна”, підвищення надійності електропостачання найбільш відповідальних споживачів центральної частини міста, створення більш гнучкої схеми ПС-35 кВ „Центральна” - доречно резервування від двох незалежних джерел живлення. Для можливості приєднання кабельних ліній 35 кВ від новозбудованої ПС 110 кВ «Пятничани», існуючих КЛ-35 кВ від ПС 110 кВ «Південна» та ПС 35 кВ «Центральна», з метою розвантаження вузла ПС 110 кВ „Південна” – ПС 35 кВ „Центральна”, підвищення надійності електропостачання найбільш відповідальних споживачів центральної частини міста доцільно створення більш гнучкої схеми ПС-35 кВ „Центральна”. Це дозволить замкнути кола по мережі 110 кВ і значно підвищити надійність живлення споживачів та створять більш гнучку в оперативному відношенні, схему мережі 110 кВ Компанії а також додатково зарезервує південні регіони Компанії. Для забезпечення надійної роботи обладнання ПС-110 кВ в ремонтних та аварійних режимах та підвищення надійності живлення оздоровчо-курортної зони м. Хмільник доречно підвищення надійної та безаварійної роботи електричних мереж Товариства та забезпечення споживачів якісними параметрами електричної енергії. У Волинському регіоні електропостачання здійснює ПАТ «Волиньобленерго». Для забезпечення надійності живлення споживачів слід передбачити на ПС 110 кВ "Шацьк" заміну силового трансформатора потужністю 4 МВА на 10МВА. Доречно заміна силового трансформатора Т-2 на силовий трансформатор 110/35/10 10 МВА.

Переведення ПЛ-35 кВ Луцьк-Підгайці-Ківерці на напругу 110 кВ, переведення ПС-35 кВ Підгайці на напругу 110 кВ (створюється додатковий транзит в мережі 110 кВ між ПС-220 Луцьк і ПС-330 кВ Луцьк Північна, що забезпечує надійність Луцького енерговузла. ПАТ "ДТЕК "Дніпрообленерго" здійснює електропостачання у Дніпропетровському регіоні, яке має забезпечуватиме новими потужностями перспективне будівництво центрального житлового масиву міста, перспективне будівництво міського метрополітену від ст. Вокзальна до ст. Музейна. Будівництво підстанції в центральній частині міста вирішить ряд проблем надійності електропостачання, а саме: дозволить покрити дефіцит потужностей, що виникають в результаті розвитку інфраструктури центру міста та його житловою забудови; здійснити переведення частини навантажень з ПС 35 кВ «Нагірна» на нову підстанцію дозволить привести до відповідності пропускній спроможності лінії Л-307/308 35 кВ, що живлять ПС «Нагірна». Слід забезпечити новими потужностями перспективне будівництво житлового масиву міста ж/м Ігрень, і прилеглих до нього ж/м «Рибальськ» та ж/м «Північний» по мережі 10 кВ, а також підвищення рівня резервування і підтримки рівня напруги тягових підстанцій. Не забезпечується оптимальна загрузка силових трансформаторів в аварійних режимах та при виконанні ремонтних робіт на ПС. Тому для покриття дефіциту потужності необхідно виконати реконструкцію ПС «Промбаза». [6] Схема ВРП-150 кВ ПС «Нікопольська-150» одне з «вузьких міст» в мережі 150 кВ ПАТ «ДТЕК «Дніпрообленерго», так як не відповідає сучасним технічним вимогам. Необхідно будівництво обхідної системи шин з встановленням обхідного вимикача, системи шин ВРП-35 кВ, при цьому габарити між системами шин не відповідають нормам ПУЕ. Значна кількість обладнання фізично та морально застаріла та потребує заміни. При виведенні в ремонт одного з трансформаторів або однієї з секцій шин 10 кВ, потужності одного з трансформаторів недостатньо. Реконструкція ПС «Центральна-35» із заміною силових трансформаторів 16 МВА на 25 МВА забезпечить зниження втрат холостого ходу, а також можливість

підтримки оптимального рівня напруги на шинах 10 кВ за рахунок РПН силового трансформатора На ПС-35 кВ «40 років Жовтня». Необхідно також провести реконструкцію із заміною силових трансформаторів 10 МВА на 16 МВА, так як на даний час неможливе підключення нових потужностей, так як при виводі в ремонт одного з трансформаторів виникає перевантаження іншого. ПАТ "ЕК "Житомиробленерго» здійснює забезпечення енергопостачання в Житомирському регіоні. Для покращення його роботи доречно здійснити модернізацію та технічне оновлення ПС «Смолянка», транзиту «Житомир-Черняхів-Турчинка -Лісова», транзиту «Северна-Тетерів-Ірша-Лісова» ПС «Малин», ПС «Коростень», ПС «Новоград-Волинська». Для покращення роботи ПАТ "Закарпаття-обленерго" доцільно здійснити встановлення АТ-2 220/110/10кВ (125МВА) на ПС 220/110/10 кВ Хуст-220, 1х125 МВА, реконструкцію підстанції Ужгород-7, з улаштуванням крила за схемою мостика, ліній 110кВ та ремонтною перемишкою. Слід встановити два трансформатора, здійснити технічне переоснащення або реконструкцію ПС Ужгород-2 та заміною силового трансформатора Т2 на більш потужний.

ВАТ "Запоріжжяобленерго" потребує заміни трансформаторів, відгалуження до ПС «Виноградна» для забезпечення рівня напруги при ремонтних режимах та будівництва ПС «Бородінська, нової ПС «Бородінська150». Доречна заміна пошкодженого трансформатору Т-2 типу ТДТН-63МВА. Слід виконати будівництво ремонтної перемишки для гнучкості схеми при виконанні ремонтів устаткування. Виконати монтаж ПС «Супутник», будівництво 2-й черги ПС «Чубарівка» і ПС «Куйбишево» - ПС «Андріївка».

ПАТ "Київенерго" рекомендується реконструкція ЛЕП «Північна-Оболонь», «ТЕЦ-5-Новокиївська» і будівництву нового транзиту 110 кВ «ТЕЦ-5 –Славутич- Позняки» та ПС «Славутич». Виконання зазначеного ліквідує проблемний вузол та розвантажить ПС «Бортничі». Доцільно прокладення нової КЛІ -110 кВ «Жовтнева-Політехнічна» та включення існуючих. Будівництво вузлової підстанції Пост-Волинська дозволить збільшити автотрансформаторні потужності та організувати додаткові лінійні приєднань. Заміна силових трансформаторів потужністю 2х10 МВА на 2х25 МВА дозволить перевести напругу на 110 кВ тв. збільшити пропускну здатність. Виконання реконструкції, пов'язане, в першу чергу, із заміною відокремлювачів і короткозамикачів на вимикачі. ПАТ "Кіровоград-обленерго" потребує реконструкції ПЛІ (заміна та ремонт опор, заміна грозозахисного тросу, антикорозійне покриття металоконструкції опор). ПАТ "Львівобленерго" вимагає реконструкції ВРП -110, встановлення Т-2 та секційного ВВ-35 – 2015-16 рр. Для покращення роботи ПАТ "Миколаїв-обленерго" слід провести комплексну реконструкцію ПС з заміною обладнання і розширенням будівельної частини.

Саме гірше становище у Одеському регіоні. ПАТ "ЕК "Одесаобленерго" потребує підвищення надійності живлення споживачів та зниження понаднормативних втрат для часткового розвантаження ПС. Для часткового розвантаження ПС має бути здійснено будівництво ПС Чубаївка. Для підключення нової ПС Червоний Хутор слід замінити існуючі трансформатори на 2х40 МВА. Для часткового розвантаження доречна заміна трансформатора ТТ на 40МВА, встановлення додаткової коміртки 110кВ для підключення ПЛІ (КЛІ) астава-ЮЗР2-Таїрово. Для часткового розвантаження ПС має бути встановлено другий трансформатор 40 МВА. На ПАТ "Полтаваобленерго" має відбутися реконструкція ВРУ (будівництво двох систем шин з обхідною системою шин), добудова ОПУ, замінено ВД і КЗ-110 кВ на вимикачі та замінено 3-х вимикача 35 кВ. Повинна відбутися реконструкція релейного захисту на ПС "КС Гребінківська" і ПС "Червонозавод". На ПАТ «Прикарпаття-обленерго» має відбутися заміна проводу АС-150 на АС-185, оскільки вийшов термін експлуатації. У зв'язку із значним ростом навантаження і роботою встановленого Т-1-10 МВА з перенавантаженням доречно реконструкція ВРП -110, встановлення Т-2 та секційного ВВ-35 у ПАТ "Рівнеобленерго". ПАТ "Сумиобленерго" потребує перевлаштування ПЛІ "Вузлова – КС Суми" на "С.Північна – КС Суми", реконструкції, заміни проводу АС-150 на провід більшого перетину, переулаштування ПС "Октябрьська" і "Кіровська". Заміна опор з заміною проводу АС-50 на АС-95. Заміна проводу АС-70 на провід більшого перетину з заміною металевих та з/б опор при необхідності. Встановлення додаткового силового трансформатора 40,5МВА потребує ВАТ «Тернопіль-обленерго». [6]

АК "Харківобленерго" потребує будівництво ПС зв'язку з перевантаженням мереж і заміни трансформаторів 25 МВА на 40МВА. ПАТ "ЕК "Херсонобленерго" потребує переведення ПС на клас напруги 150/35/10 кВ, переведення ПЛІ-35 кВ "Н.Алексеевка-Геническая" та "Партизанів Тяг. - Геническая" на клас напруги 150 кВ. Потрібно здійснити КЛІ-35 кВ відгалуження від ПЛІ 35 кВ Карантинная-Промисленна-1,2 до ПС Дзержинская», ПС "Промисленна". Для покращення роботи ПАТ "Хмельницьк-обленерго" має бути здійснено будівництво нової підстанції 110кВ з встановленою потужністю 2х16,0 МВА. Для резервування існуючих трансформатора і для забезпечення надійного електропостачання споживачів Хмельницького регіону має відбутися будівництво нової підстанції, потужність трансформаторів 2х6,3 МВА та зменшення навантаження на ПС "Південна" та ПС "Північна" у м. Кам'янець-Подільському. ПАТ "Черкасиобленерго" потребує нового будівництва електричних мереж для розвантаження Черкаського енерговузла. ПАТ "ЕК "Чернівціобленерго" потребує реконструкції ПС „Червоноармійська” з заміною трансформатора Т-1 10 МВА на 16 МВА, заміною

ОД, КЗ на елегазовий вимикач 110 кВ з мікропроцесорними панелями захисту. Має бути проведено реконструкція ПС „Роша” зі заміною трансформатора. Для підключення побудованої ПС „В. Кузьмін” має бути відбутися модернізація захисту від замикань на землю з дією на відключення. Від реалізації заходів передбачається отримати наступні результати: покращення надійності електропостачання споживачів; покращення соціально-економічного добробуту населення; зменшення витрат електричної енергії; збільшення запасу експлуатаційної безпеки мереж.

Висновки. Проведені дослідження довели, що сучасні електричні мережі України знаходяться у незадовільному технічному стані, що потребує термінового втручання з боку держави.

Покращення соціально-економічного добробуту населення регіонів України забезпечується заходами зі збільшення пропускної здатності мережі, збільшення встановленої потужності існуючих електричних мереж та будівництва нових, за рахунок чого буде збільшений резерв потужності мережі, що впливатиме на зменшення вартості приєднання, а це, в свою чергу, сприятиме зростанню інвестиційної привабливості регіонів/

Література

1. Сотник И. Н. Формирование эколого-экономического механизма управления энергосбережением на уровне территории / И. Н. Сотник // Вісник Сумського державного університету. Серія : Економіка. – 2013. – № 6. – С. 46–52.
2. Микитенко В. В. Теоретико-методологічне обґрунтування енергозбереження як економічної категорії / В. В. Микитенко // Наука та наукознавство. – 2012. – № 2. – С. 72–79.
3. Тонкаль В. Е. Методы и средства разработки и внедрения региональных комплексных научно-технических программ энергосбережения / В. Е. Тонкаль, С. П. Денисюк, Ю. А. Вихоров; НАН Украины; Институт проблем энергосбережения. – К., 1995. – Ч. 2. – 44 с.
4. Мигас И. М. Методика технико-экономического расчета обоснования внедрения мероприятий по энергосбережению / Мигас И. М. // Економіка: проблеми теорії та практики : зб. наук. пр. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2010. – Вип. 56 – 102 с.
5. Стратегія енергозбереження в Україні: аналітично-довідкові матеріали : у 2-х т. / Національна академія наук України; Інститут газу НАН України; Інститут загальної енергетики НАН України; редколегія: Б. С. Стогній та ін. – К.: Академперіодика, 2006 – 529 с.
6. План розвитку розподільних електричних мереж на 2016- 2025 роки [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Міністерства енергетики та вугільної промисловості України – Режим доступу: http://mpe.kmu.gov.ua/minugol/control/uk/publish/officialcategory?cat_id=244972812

References

1. Sotnik I. Formirovanie ekologo-ekonomicheskogo mekhanizma upravleniya energosbere-zheniem na urovne territorii [Formation of ecological and economic mechanism of the energy conservation management at the territory level] / I. Sotnik // Visnik Sumskogo derzhavnogo universytetu. Seriiia : Ekonomika. – 2003. – No. 6. – Pp. 46–52.
2. Mikitenko V. Teoretyko-meto-dologichne obruntuvannia energozberezhennia yak ekono-michnoi kategorii [Theoretical and methodological basis of energy conservation as an economic category] / V. Mikitenko // Nauka ta naukoznavstvo. – 2002. – No. 2. – Pp. 72–79.
3. Tonkal V. Metody i sredstva razrabotki i vnedreniya regionalnykh kompleksnykh nauchno-tekhnicheskikh programm energosberezhennia [Methods and tools for developing and implementing a comprehensive regional scientific and technical energy efficiency programs] / V. Tonkal, S. Denisyuk, Yu. Vikhovor ; NAN Ukraine ; Institut problem energosberezhennia. – K., 1995. – No. 2. – 44 p.
4. Migas I. Metodika tekhniko-ekonomicheskogo rascheta obosnovaniya vnedreniya meproiyatyi po energosberezhenniu [The method of calculation of the feasibility implementation of energy conservation measures.] / Migas I. // Ekonomika: problemy teorii ta praktyky : zb. nauk. pr. – Dnipropetrovsk : DNU, 2000. – No. 56. – 102 p.
5. Strategiia energozberezhennia v Ukraini: analitychno-dovidkovi materialy [Strategy of Energy Conservation in Ukraine] : u 2-kh tomakh / Natsionalna akademiya nauk Ukrainy ; Institut gazu NAN Ukraini ; Institut zagalnoi energetyky NAN Ukrainy ; redkolegiia : B. S. Stogniy ta in. – K. : Akadempriodyka, 2006. – 529 p.
6. Plan of electrical distribution networks in the years 2016-2025 [electronic resource] // Official site of the Ministry of Energy and flax industry-woogie Ukraine - Access: http://mpe.kmu.gov.ua/minugol/control/uk/publish/officialcategory?cat_id=244972812

Ахромкин А.А. Современные характеристики электрических сетей Украины: региональный аспект.

В статье определены современные количественные характеристики электрических сетей энергообеспечивающих компаний Украины и меры по улучшению функционирования электрических компаний в разрезе регионов.

Ключевые слова: характеристики, электрические сети, мероприятия, регионы.

Ahromkin A.O. The modern characteristics of electric networks in Ukraine: the regional aspect.

The article defines the modern quantitative characteristics of electric networks of power supply companies in Ukraine and the measures to improve the functioning of electricity companies in the regions.

Key words: characteristics, electrical networks, measures, regions.

Ахромкін А.О. – здобувач Інституту економіко-правових досліджень НАН України (м. Київ)

Рецензент: **Заблодська І.В.** – д.е.н., професор

УДК 654:338.4

ФУНКЦІОНАЛЬНЕ МОДЕЛЮВАННЯ ПРОЦЕСУ УПРАВЛІННЯ ЗМІНАМИ ПРИ ЗДІЙСНЕННІ ЕКСПОРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Аль-Оста Салім Абдуль-Азіз

FUNCTIONAL MODELING OF CHANGE MANAGEMENT PROCESS IN EXPORT ACTIVITY OF ENTERPRISE

Al-Osta Salim Abdul-Aziz

В статті на підставі дослідження змісту поняття «зміна», експортної діяльності розроблено модель процесу управління змінами при здійсненні експортної діяльності підприємства з використанням стандарту IDEF0 та методології структурного аналізу SADT. Отримана модель дає можливість унаочнити послідовність дій з реалізації процесів управління змінами при здійсненні експортної діяльності, описати прямі та зворотні зв'язки між підпроцесами, спростити прийняття рішень з підвищення ефективності експортної діяльності підприємства тощо.

Ключові слова: експортна діяльність, управління змінами, функціональне моделювання, управління, підприємство.

Постановка проблеми. Основним змістом експортної діяльності підприємства, відповідно до закону України Про зовнішньоекономічну діяльність” є продаж товарів українськими суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності іноземним суб'єктам господарської діяльності з вивезенням або без вивезення цих товарів через митний кордон України, включаючи реекспорт товарів. Але поряд з цим реалізація експортної діяльності передбачає системну, складну роботу з проведення відповідних змін на підприємстві з удосконалення виробничо-господарської, організаційно-економічної функцій передекспортної діяльності промислового підприємства та оперативно-комерційної функції експортної операції. Саме зміни забезпечують активне перетворення передекспортної діяльності в експортну операцію підприємства. Відтак, розробка теоретико-методичних положень удосконалення процесу управління змінами на підприємстві створюють цілісну науковообґрунтовану базу для здійснення експортної діяльності підприємства.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблема управління змінами є актуальною як у науковій, так і в прикладній сферах. Поняття «зміна» у загально філософському розумінні визначається як стан, що є

альтернативним стабільності, перехід з одного стану в інший, зміну змісту в часі. [8, с. 105]. Розглядаючи сутність змін підприємства, слід звернути увагу на відсутність понятійної чіткості при визначенні цієї дефініції, попри велику кількість наукових праць. При цьому усі визначення, які пропонуються авторами, можна розподілити на 3 групи: зміни, що відображають змістовну характеристику змін [4, 6]; зміни, що відображають процесну характеристику змін [3, 10]; зміни, що одночасно враховують і змістовну і процесну складові перетворень [1, 2, 5]. Якщо «змістовний», «процесний», «змістовно-процесний» підходи визначають концептуальні, теоретико-методологічні засади процесу здійснення змін на підприємстві, то визначення методів управління цим процесом відповідно до особливостей діяльності підприємства, варто, на наш погляд, проводити в межах запропонованих Гусевою О. об'єктної та функціональної складових [3].

Об'єктний аналіз встановлює типологію підприємства, на якому здійснюються перетворення. Функціональний аналіз відображає логіку керованості змін з позицій прийняття рішень, обґрунтування генеральної стратегії розвитку підприємства та належних базових стратегій перетворень, встановлення цілей змін тощо. З урахуванням змісту та особливостей експортної діяльності підприємства об'єктно-функціональна складова змін може бути визначена як зміни стратегії, бізнес-процесів передекспортної діяльності підприємства та його експортних операцій, з метою отримання нового стану експортної діяльності промислового підприємства.

Невирішені раніше частини загальної проблеми. Зазначені зміни експортної діяльності підприємства спрямовані на усунення «хвороб» експортної діяльності підприємства, проведення низки як системних, стратегічних перетворень, так й оперативних змін. Це зумовлює перебудову всієї

експортної діяльності підприємства та забезпечення якісно нового етапу її розвитку, підґрунтям для якого послугуватиме розробка чіткої моделі управління змінами при здійсненні експортної діяльності підприємства. Варто зазначити, що поряд з поширеними дослідженнями методології здійснення змін на підприємстві, проблема проведення таких змін при здійсненні експортної діяльності є досі не вирішеною.

Метою статті є дослідження процесу управління змінами при здійсненні експортної діяльності підприємства за допомогою інструментів функціонального моделювання.

Основні результати дослідження. Управління змінами при здійсненні експортної діяльності підприємства є складним комплексом взаємопов'язаних бізнес-процесів, які охоплюють всі основні сфери діяльності підприємства (управлінську, виробничу, економічну, фінансову, соціальну тощо) та виконуються послідовно чи паралельно. Оптимізація бізнес-процесів та підвищення ефективності експортної діяльності підприємства за рахунок впровадження змін потребує створення моделі, яка відображає етапи та стадії реалізації бізнес-процесів, взаємозв'язки між ними, послідовність дій щодо їх реалізації [7]. З цією метою доцільно використовувати засоби функціонального моделювання, в практиці якого найбільш поширеною є методологія структурного аналізу SADT (Structured Analysis and Design Technique), розроблена Д. Росом у 70-х роках 20 сторіччя. На основі SADT у 90-х роках 20 сторіччя прийнято стандарт моделювання бізнес-процесів IDEF0. Висока ефективність використання стандарту IDEF0 обумовила його розповсюдження та затвердження як офіційного стандарту міжнародної організації НАТО та МВФ [9].

Серед переваг використання стандарту IDEF0 слід відзначити: можливість відображення логіки виконання бізнес-процесів за всіма ієрархічними рівнями; суцільність опису складових бізнес-процесів, прямих та зворотних зв'язків; необмеженість деталізації бізнес-процесів; наочність та зручність у використанні функціональної моделі бізнес-процесу. Функціональне моделювання управління змінами при здійсненні експортної діяльності підприємства можна представити у декілька етапів: встановлення цілей експортної діяльності; визначення точки зору, з якої здійснюється побудова моделі управління змінами; визначення характеру та форми управлінського впливу; визначення вхідних ресурсів (матеріальних та нематеріальних), які трансформуються в процесі здійснення експортної діяльності у вихідні її результати; встановлення вихідних результатів, які є відповідними встановленим цілям; визначення засобів (техніко-технологічних, організаційних тощо), за допомогою яких здійснюють перетворення входів моделі у

виходи; декомпозивання управління змінами при здійсненні експортної діяльності шляхом виявлення рівневої структури бізнес-процесів, опису взаємозв'язків між складовими всередині такої структури та логіки виконання бізнес-процесів. Подальша деталізація процесу здійснена шляхом декомпозивання, діаграма декомпозиції процесу управління змінами при здійсненні експортної діяльності підприємства представлена на рис. Процес управління змінами при здійсненні експортної діяльності підприємства побудовано на підставі три етапної моделі управління змінами К. Левіна, яка на думку багатьох вчених є базовою моделлю теорії змін [11]. Відповідно до цієї моделі зміни виникають, коли конфігурація компонентів підприємства, таких як вхідні елементи із зовнішнього оточення, їх трансформація і перетворення та вихідні елементи, в поточному стані виявляється неефективною.

Вивчення поширених положень зазначених моделей, арсеналу методів та інструментів технологій планованих змін та організаційного розвитку, стратегічного управління дає змогу представити управління змінами експортної діяльності підприємства як ієрархію процесів управління змінами, стратегічного управління підприємством та управління експортною діяльністю підприємства. Ієрархія процесів управління змінами експортної діяльності означає конкретизацію процесів більш високого рівня в процеси нижчого рівня та доведення їх до кожного виконавця. Тобто йдеться про рангування, декомпозицію процесів за принципом побудови «дерева цілей».

Оскільки об'єктом управління є зміни експортної діяльності підприємства, то, на нашу думку, батьківськими процесами у ієрархії, що розробляється, повинні бути найбільш змістовні види діяльності з управління змінами, які є виходом багатьох вхідних процесів нижчого порядку. Такими батьківськими процесами в розробленій ієрархії є процеси базової триетапної моделі змін К. Левіна. Зазначені батьківські процеси «розморожування-рух-заморожування» можуть бути реалізовані через дочірні процеси стратегічного управління підприємством, широковідомі як класичні функції управління: планування, організація, координація, контроль та мотивування. Вони, в свою чергу, можуть бути реалізовані через відповідну діяльність з використання ресурсів щодо впровадження змін на нижчому рівні, яка має більш конкретний характер та менший інтервал для реалізації. Відтак ієрархія процесів управління змінами експортної діяльності підприємства відображає взаємозв'язок та підпорядкованість процесів, підпроцесів, процедур та окремих дій за рахунок визначення вхідних, вихідних параметрів, ресурсів та методів управлінського впливу.

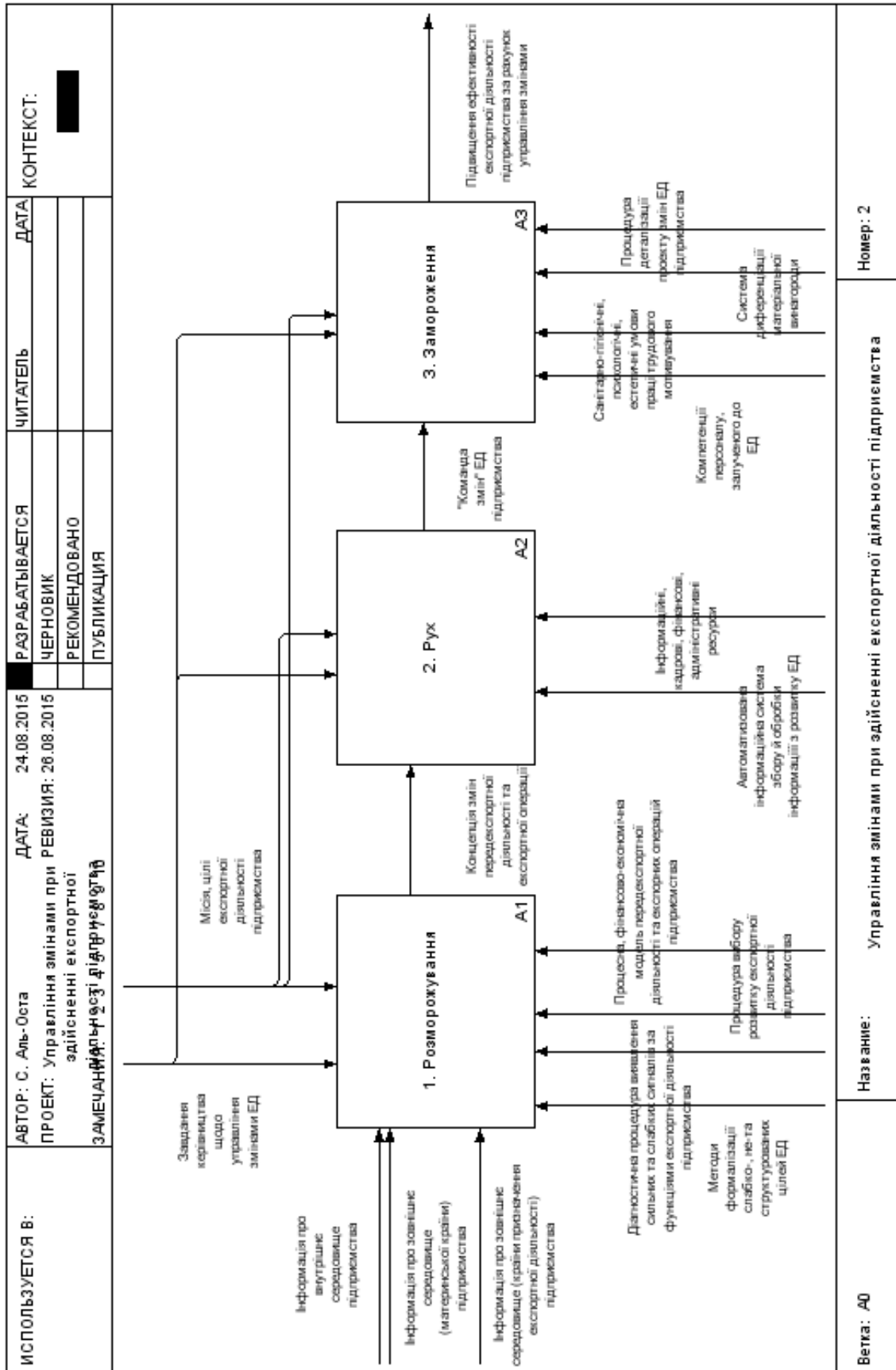

Рис. Модель процесу управління змінами при здійсненні експортної діяльності підприємства (розроблено автором)

Функціональна модель процесу управління змінами при здійсненні експортної діяльності підприємства, докладно та поетапно описує комплекс заходів та взаємозв'язки між окремими елементами такої діяльності. Впровадження змін з метою підвищення ефективності експортної діяльності підприємства потребує консолідованих дій управлінських підрозділів підприємства, впровадження системи моніторингу їх протікання та контролю за їх виконанням. За таким умов, моделювання управління змінами при здійсненні експортної діяльності підприємства набуває особливого значення щодо отримання позитивних результатів від виходу на зовнішній ринок.

Виходячи з вищевикладеного матеріалу, можна зробити такі **висновки**:

використання методології структурного аналізу SADT (Structured Analysis and Design Technique) за стандартом моделювання бізнес-процесів IDEF0 дозволило систематизувати інформацію щодо окремих елементів, які складають підпроцеси, унаочити послідовність дій з реалізації процесів управління змінами при здійсненні експортної діяльності, описати прями та зворотні зв'язки між підпроцесами, спростити аналізування результатів впровадження моделі, прийняття обґрунтованих рішень з підвищення ефективності експортної діяльності підприємства та пошук шляхів реалізації таких рішень, забезпечити розподіл функціональних обов'язків між структурними підрозділами та посадовими особами щодо впровадження комплексу змін у діяльність підприємства. Так, функціональна модель дозволяє докладно досліджувати як окремі етапи та складові бізнес-процесів з метою їх поліпшення, так і оцінити ефективність експортної діяльності підприємства в цілому.

Л і т е р а т у р а

1. Бауліна Т. В. Управління процесом організаційних змін підприємств в умовах перехідної економіки: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.06.01 «Економіка, організація і управління підприємствами» / Т. В. Бауліна – К., 2004. – 20 с.
2. Воронков Д. К. Управління змінами на підприємстві: теорія та прикладні аспекти : монографія / Д. К. Воронков. – Х. : ІНЖЕК, 2010. – 340 с.
3. Гусева О. Ю. Управління стратегічними змінами: теорія і прикладні аспекти : монографія / О. Ю. Гусева. – Донецьк: Вид-во «Ноулідж», 2014. – 395 с.
4. Діденко В. М. Менеджмент: підруч. / В. М. Діденко. – К.: Кондор, 2008. – 584 с.
5. Казакова Н. В. Разработка концепции управление организационными изменениями производственных систем в соответствии со сложившейся динамикой внешней среды / Н. В. Казакова // Вестн. РГРТА. – Рязань. : РГРТА. – 2004. – Вып. 14. – С. 34-39.
6. Кузьмін О. Є. Теоретичні та прикладні засади

менеджменту: навчальний посібник / О. Є. Кузьмін, О. Г. Мельник; 2-ге вид., доп.і перероб. – Львів: Вид-во Нац. ун-ту “Львівська політехніка”, 2003. – 352 с.

7. Маклаков С. В. Моделирование бизнес-процесов с BPwin 4.0 / С. В. Маклаков. – М.: ДИАЛОГ-МИФИ, 2002. – 209 с.
8. Лапыгин Ю. Н. Стратегическое развитие организации : учеб. пособие / Ю. Н. Лапыгин, Д. Ю. Лапыгин, Т. А. Лачинина. – М. : КНОРУС, 2013. – 288 с.
9. Репин В.В. Процессный подход к управлению. Моделирование бизнес-процесов / В. В. Репин, В. Г. Елиферов– М.:РИА «Стандарты и качество»,2004.– 408 с.
10. Савченко О. Р. Управління змінами в сучасних соціально-економічних системах [Електронний ресурс] / О. Р. Савченко // Актуальні проблеми економіки. – 2012. – № 3. – С. 19-24. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/ape_2012_3_4.pdf
11. Lewin, Kurt (1951). Field Theory in Social Science : Selected Theoretical Papers. New York. Harper & Row. 346 p.

R e f e r e n c e s

1. Baulina T. V. Upravlinnya protsesom orhanizatsiynykh zmin pidpryyemstv v umovakh perekhidnoyi ekonomiky: avtoref. dys. na zdobuttya nauk. stupenya kand. ekon. nauk: spets. 08.06.01 «Ekonomika, orhanizatsiya i upravlinnya pidpryyemstvamy» / T. V. Baulina – K., 2004. – 20 p.
2. Voronkov D. K. Upravlinnya zminamy na pidpryyemstvi: teoriya ta prykladni aspekty :monohrafiya / D. K. Voronkov. – Kh. : INZhEK, 2010. – 340 p.
3. Husyeva O. Yu. Upravlinnya stratchichnymy zminamy: teoriya i prykladni aspekty : monohrafiya / O. Yu. Husyeva. – Donets'k: Vyd-vo «Noulidzh», 2014. – 395 p.
4. Didenko V. M. Menedzhment: pidruch. / V. M. Didenko. – K.: Kondor, 2008. – 584 p.
5. Kazakova N. V. Razrabotka kontseptsyy upravlenye orhanyzatsyonnyy yzmenenyamy proizvodstvennykh sistem v sootvetstviy so slozhivsheysya dynamykoj vneshney sredy / N. V. Kazakova // Vestn. RHRТА. – Ryazan'. : RHRТА. – 2004. – Выр. 14. – Р. 34-39.
6. Kuz'min O. Ye. Teoretychni ta prykladni zasady menedzhmentu: navchal'nyy posibnyk / O. Ye. Kuz'min, O. H. Mel'nyk; 2-he vyd., dop.i pererob. – L'viv: Vyd-vo Nats. un-tu “L'vivs'ka politekhnikha”, 2003. – 352 s.
7. Maklakov S. V. Modelyrovanye byznes-protsesov s BPwin 4.0 / S. V. Maklakov. – M.: DYALOH-MYFY, 2002. – 209 p.
8. Lapigyn Yu. N. Stratchycheskoe razvytye orhanyzatsyy : ucheb. posobyе / Yu. N. Lapigyn, D. Yu. Lapigyn, T. A. Lachynyna. – M. : KNORUS, 2013. – 288 s.
9. Repyn V. V. Protsechnyy podkhod k upravlenyyu. Modelyrovanye byznes-protsesov / V. V. Repyn, V. H. Elyferov– M.: RYA «Standarty y kachestvo», 2004. – 408 s.
10. Savchenko O. R. Upravlinnya zminamy v suchasnykh sotsial'no-ekonomichnykh systemakh [Elektronnyy resurs] / O. R. Savchenko // Aktual'ni problemy ekonomiky. – 2012. – # 3. – S. 19-24. - Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/ape_2012_3_4.pdf
11. Lewin, Kurt (1951). Field Theory in Social Science : Selected Theoretical Papers. New York. Harper & Row. 346 p.

Аль-Оста Салим Абдуль-Азиз. Функциональное моделирование процесса управления изменениями при осуществлении экспортной деятельности предприятия

В статье на основании исследования содержания понятия «изменение», экспортной деятельности разработана модель процесса управления изменениями при осуществлении экспортной деятельности предприятия с использованием стандарта IDEF0 и методологии структурного анализа SADT. Полученная модель дает возможность определить последовательность действий управления изменениями при осуществлении экспортной деятельности, описать прямые и обратные связи между подпроцессами, упростить принятие решений по повышению эффективности экспортной деятельности предприятия.

Ключевые слова: экспортная деятельность, управление изменениями, функциональное моделирование, управление, предприятие.

Al-Osta Salim Abdul-Aziz. Functional modeling of change management process in export activity of enterprise

The article provides the model of change management in export activity of the enterprise which is developed on the basis of essence research of "change" and export activity concepts with the usage of IDEF0 standards and SADT methodology. The model enables visualization of change management process in export activity, describe the forward and backward linkages between subprocesses, simplify decision-making in sphere of the export efficiency improvement.

Key words: export activity, change management, functional modeling, management, enterprise.

Аль-Оста Салим Абдуль-Азиз - аспірант кафедри менеджменту та адміністрування Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (м. Северодонецьк). salim-alosta@rambler.ru

Рецензент: Заблодська І.В., д.е.н., професор

Стаття подана 22.01.2015

УДК 332.142: 338.262

ЕКОНОМІЧНА ТА ФІНАНСОВА БЕЗПЕКА РЕГІОНІВ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

Бурлуцький С.В., Бурлуцька С.В.

ECONOMIC AND FINANCIAL SECURITY OF REGIONS IN THE DECENTRALIZATION CONDITIONS

Burlutskiy S.V., Burlutska S.V.

Ціллю роботи є системне узагальнення та обґрунтування науково-методологічних засад економічної та фінансової безпеки регіонів в умовах децентралізації. Зроблено акцент на необхідності системного дослідження співвідношення дефініцій «економічна та фінансова безпека» - «економічна та фінансова безпека регіону». Встановлено, що реалізовані державні заходи з фінансової децентралізації фактично не забезпечують підвищення рівня фінансової безпеки регіонів України.

Ключові слова: системний аналіз, національна безпека, економічна безпека, фінансова безпека, децентралізація, місцеві бюджети, суспільні блага

Постановка проблеми. Сучасні дослідники одноставні в судженні щодо значних масштабів соціально-економічної регіональної стратифікації в Україні та її здебільше дестабілізуючого впливу на суспільні процеси. Економічна складова цієї проблематики традиційно розглядається у площині забезпеченості місцевих бюджетів фінансовими ресурсами, та відповідно обмеженню чи розширенню доступу до соціально значущих але обмежених суспільних благ. Природність наявних обмежень в доступі до ресурсів своїм корінням уходить у диспропорції розміщення природного, виробленого та фінансового капіталів. Стрімкий перерозподіл суспільного майна на користь невеликого прошарку суспільства у перші роки ринкової трансформації забезпечило перший поштовх стратифікаційним процесам. Подальше посилення диференціації в оплаті праці, зростання ролі підприємницьких доходів від самозайнятості у забезпеченні добробуту, наявність та можливість отримання тіньових доходів та економічної ренти обумовили подальше ринкове поглиблення регіональної економічної нерівності.

Державна діяльність у сфері перерозподілу доходів (бюджетна та соціальна політика) повинна була забезпечити пом'якшення негативних наслідків стратифікації. Проте сформовані редистрибуційні механізми не тільки не виконували вирівнювальної

функції, але і відтворювали існуючий рівень соціально-економічного розшарування, погіршували рівень економічної та фінансової безпеки. Надзвичайної актуальності ця проблема набула саме сьогодні. Неспроможність влади забезпечити стабільність в суспільстві, системна соціально-економічна та політична криза в країні виплеснула назовні усю сукупність протиріч накопичених в Україні за останні 20 років. Забезпечення захищеності регіонів від негативних впливів у сфері фінансових відносин, їх фінансова безпека та спроможність до сталого розвитку можлива тільки за рахунок децентралізації фінансових ресурсів держави та впровадження принципів бюджетного федералізму.

Аналіз останніх публікацій. Теоретичні положення, методологічні та методичні основи забезпечення економічної та фінансової безпеки регіонів та окремих територій є об'єктом уваги багатьох вітчизняних та закордонних дослідників. Питання щодо методології оцінки та механізмів забезпечення економічної та фінансової безпеки держави знайшли своє відображення у монографічних дослідженнях І. Барановського [1], О. Власюка [2], М. Єрмошенка [3], В. Мунтіян [4]. Теоретико-методологічні засади формування фінансової політики сталого розвитку регіонів висвітлюються у дослідженнях І. Вахович [5], З. Герасимчук [6]. Проблемам децентралізації управління фінансовою системою та реалізації місцевої бюджетної політики України присвячені роботи А. Чушак, Т. Сало, О. Матвеева та ін.

Визначення раніш нерозв'язаної частини проблеми. Досліджуючи наявні підходи до розуміння економічної та фінансової безпеки регіонів, було встановлено, що існують, як мінімум, дві базові теоретичні та наукові проблеми. По-перше, існують певні гносеологічні протиріччя у ідентифікації дефініцій економічна та фінансова безпека, їх недостатня відповідність системній парадигмі дослідження. По-друге, потребується

додаткове теоретико-методологічне обґрунтування взаємозалежності та взаємообумовленості процесів бюджетної децентралізації, ступенем економічної, фінансової безпеки регіонів та їх спроможності до виходу з кризи і подальшого сталого розвитку.

Метою роботи є системне узагальнення та обґрунтування науково-методологічних засад економічної та фінансової безпеки регіонів в умовах децентралізації.

Виклад основного матеріалу. Системний підхід до інституційного розуміння дефініції «фінансова безпека» країни передбачає визначення її місця та взаємозв'язків з системами та підсистемами вищого та нижчого рівнів. Як зазначає проф. О. Власюк, оскільки економіка є життєво важливою стороною діяльності суспільства, держави і особистості, то базисом національної безпеки буде залишатися економічна безпека, а фінансова безпека, як функціональний блок, стає основним економічним гарантом стабільності, забезпечуючи виробничий базис інфраструктурними інститутами розподілу фінансових та інвестиційних ресурсів [2, с.22].

Вітчизняне законодавство пропонує такі визначення відповідних термінів. Національна безпека ідентифікується як захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якої забезпечуються сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам [7, ст.1]. Економічна безпека - це стан національної економіки, який дає змогу зберігати стійкість до внутрішніх та зовнішніх загроз, забезпечувати високу конкурентоспроможність у світовому економічному середовищі і характеризує здатність національної економіки до сталого та збалансованого зростання. Фінансова безпека - стан фінансової системи країни, за якого створюються необхідні фінансові умови для стабільного соціально-економічного розвитку країни, забезпечується її стійкість до фінансових шоків та дисбалансів. [8, ст.2].

Законодавчий підхід переважно базується, по-перше, на понятті «стану» або сукупності властивостей соціально-економічної системи в певний момент часу, та, по-друге, «стійкості» - здатності системи відновлювати рівноважний стан після зникнення обурень. Це протирічить згаданому раніш структурно-функціональному принципу розуміння «фінансової безпеки» як системи. Система є сукупністю об'єктів та процесів (компонентів) взаємопов'язаних та взаємодіючих між собою та утворюючих єдине ціле, а отже її властивості обумовлюються виконуваними функціями. Функція формально відображає структуру системи та взаємозв'язок її елементів. Отже зовнішній прояв стану (властивостей) системи є результатом функціонування системи та реалізації її функцій, а не навпаки. Стосовно аналізованої нормативної дефініції фактично маємо, що стан

«фінансової безпеки» (як зовнішній прояв функціонування фінансової системи) створює умови для забезпечення її стійкості. Але ж стійкість є фундаментальною внутрішньою властивістю будь-якої системи і не може обумовлюватися зовнішніми проявами. Таким чином, з позицій системного аналізу наявні формулювання дефініцій «економічна та фінансова безпека» містять у собі певне логічне протиріччя, що потребує корегування та уточнення.

Соціально-економічна система розуміється як сукупність механізмів, інститутів для прийняття та реалізації рішень щодо виробництва, доходу та споживання в межах визначеної географічної території [9]. П. Грегорі та Р. Сьюарт зазначають, що піддруктям економічної системи є організація заходів щодо прийняття рішень, механізми інформаційного забезпечення та координації рішень, специфікація прав власності та механізми визначення й спонукання суб'єктів економіки до дій. Всі ці складові формують структуру та взаємозв'язок компонентів, проявом функціонування яких є зовнішній стан соціально-економічної системи.

Отже фінансову безпеку слід розглядати не як стан, а як сукупність компонентів фінансової системи, спосіб взаємодії яких створює сприятливі фінансові умови для функціонування соціально-економічної системи. Узагальнений перелік таких компонентів можна запозичити у Концепції забезпечення національної безпеки у фінансовій сфері, затвердженої КМУ: елементи безпеки в бюджетній сфері, сфері управління державним боргом, гарантованим державою боргом та боргом корпоративного сектору, податковій сфері, сфері фінансів реального сектору економіки, банківській сфері, сфері валютного ринку та у сферах функціонування фондового ринку та небанківського фінансового сектору [10].

Певна незбалансованість спостерігається і у цільових настановах дефініцій національна, економічна та фінансова безпека. Якщо національна безпека має спрямованість на досягнення сталого розвитку суспільства, то економічна безпека пов'язана з сталим та збалансованим зростанням, а фінансова - стабільним соціально-економічним розвитком країни. Між економічним розвитком та економічним зростанням існує докорінна різниця. Зростання, поперед усе, спрямоване на зростання обсягу матеріальних, людських та фінансових ресурсів, задіяних в економіці, та кількісне зростання обсягу виробленої продукції та наданих послуг. Розвиток, навпаки, передбачає якісне вдосконалення матеріальних та фінансових потоків. Ця проблематика знайшла своє відображення у Концепції сталого розвитку розробленої в межах досліджень Римського клубу. Головними принципами сталого розвитку є [11]:

1) сталий та довгостроковий розвиток повинен відповідати потребам існуючого суспільства та,

разом з тим, не втрачати здатність задовольняти запити майбутніх поколінь;

2) існуючі ресурсні обмеження мають відносний характер, що обумовлено досягнутим рівнем технологічного розвитку та спроможністю відновлення біосфери;

3) умовою розвитку є задоволення елементарних потреб усіх людей та створення умов до подолання соціального та економічного виключення;

4) необхідна погодженість (обмеженість) потреб найбільш заможних прошарків суспільства з екологічними можливостями оточуючого середовища;

5) необхідна погодженість обсягів та темпів зростання населення з виробничим потенціалом глобальної екосистеми.

Загальне посилення економічної та інституційної інтеграції вітчизняної економіки у світове господарство, підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС зокрема, обумовлює необхідність врахування принципів сталого розвитку у національному стратегічному плануванні. Як задекларовано у Національній парадигмі сталого розвитку України, слід наголосити на доцільності застосування політики інтеграції стратегічних засад та індикаторів сталого розвитку щодо основних сфер суспільного життя в регіональному та національному аспектах, запровадженні єдиної системи оцінки впливу на населення, застосування механізмів стратегічної екологічної оцінки, організації чіткого та ефективного контролю за дотриманням пріоритетів сталого розвитку в соціальних та освітніх програмах [12, с.14].

Нагальна потреба урахування принципів сталого розвитку у забезпеченні національної, економічної та фінансової безпеки підтверджуються і емпіричними дослідженнями [13]. Вітчизняна структура національного багатства дуже близька до середньосвітових показників країн з рівнем доходу нижче середнього рівня, проте характер використання капіталу має суттєві відмінності. Еластичність приросту національного багатства за рівнем природного капіталу складає -10,52 одиниць, а зростання національного багатства - 48,89%. Зрозуміло, що вичерпання та недовідтворення основних фондів в національній економіці і є джерелом такого «зростання». Розширення поточного споживання йде за рахунок свідомого виведення коштів із інвестиційної сфери. Так в період з 2001 по 2013 рік ступінь зносу основних фондів в національній економіці зросла з 45% до 77%. Процес «проїдання» виробленого та природного капіталу, нехтування принципами сталого розвитку складає надзвичайну загрозу національній безпеці України. Отже цільовою функцією механізму фінансової безпеки слід вважати створення фінансових умов сталого розвитку соціально-економічної системи.

Соціально-економічна та фінансова системи країни безсумнівно є складними системами, а отже розуміння сталості не повинне обмежуватися пасивними формами. Акценти повинні бути сконцентровані на таких активних формах як надійність, живучість та адаптивність.

Акцентуючи увагу на регіональному аспекті фінансової безпеки слід звернутися до найбільш поширеного трактування цієї дефініції. Так у розумінні проф. О. Барановського [1, с.28] та проф. І. Вахович [5, с. 95] фінансова безпека регіону ґрунтується на стійкості відповідної фінансової системи, її спроможності протистояти дестабілізуючим факторам, забезпечувати стабільність, ефективність та збалансованість розвитку економіки, соціальної й екологічної сфер. Відповідно до структурного підходу фінансова безпека є складовою фінансової безпеки та економічної безпеки країни в цілому. Логічно припустити існування зворотного діалектичного зв'язку: об'єм дефініції фінансова безпека регіону менше за об'єм фінансової безпеки країни, а зміст, навпаки, значно більший. Дійсно об'єм дефініції ідентифікує певну сукупність явищ та процесів, а зміст характеризує сукупність суттєвих властивостей. Аналізуючи наведене вище формулювання, справедливий висновок, що цільова функція як фінансової, так і регіональної фінансової безпеки майже однакова. Але це протирічить інтегративним системним властивостям емерджентності та цілісності. Фінансова безпека регіону як складова системи фінансової безпеки країни забезпечує реалізацію загальної цільової функції (в нашому випадку – створення фінансових умов сталого розвитку соціально-економічної системи). Разом з тим функціональність фінансової безпеки країни не може бути виведена як наслідок з властивостей її складових. Отже складові підсистеми фінансової безпеки регіону при взаємодії з елементами фінансової системи країни (ці елементи не співпадають ні в якому, ні в функціональному сенсі) формують загальну цільову функцію. Такі властивості фінансової системи як валютний курс, облікова ставка НБУ, стан зовнішнього державного боргу не можуть належати до сфери компетенції окремого регіону або мати різне значення для окремих територій. На регіональному рівні вартим уваги є розгляд тільки тих складових фінансової системи які відображають територіальні особливості господарювання та належать до компетенції регіональних місцевих органів влади.

Така постановка питання актуалізує проблему фінансової децентралізації та бюджетного федералізму. Законодавчо Україна – унітарна країна, проте використання принципів фіскального федералізму не тільки не суперечить унітаризму, але й забезпечує поєднання загальних інтересів держави та місцевого самоврядування. Слід додати, що Європейська хартія місцевого самоврядування,

ратифікована Україною, передбачає право місцевої влади на свої адекватні фінансові ресурси, принаймні частина яких формується за рахунок місцевих податків та зборів. Вихідні положення сучасної теорії фіскального федералізму були закладені ще у середині ХХ сторіччя. В роботі Р. Мусгрейва «Теорія суспільних фінансів» акцентувалася увага на доцільності державного перерозподілу ресурсів для найбільш повного задоволення суспільних та приватних потреб [14]. Також в дослідженні Е. Остром «Керування спільним. Еволюція інституцій спільної дії» акцентується увага на принципах оптимального розвитку територій та збереження демократичності [15]:

1) здатність громад до саморегулювання забезпечує ефективне управління суспільними ресурсами;

2) переважно інституційні регламенти створення й використання суспільних благ, а не форми власності, обумовлюють ефективність цього процесу;

3) доцільність і можливість децентралізації влади обумовлюється зацікавленістю та узгодженістю інтересів споживачів суспільних благ.

Отже цільовою настановою децентралізації повинно бути не формальний перерозподіл коштів між місцевими та державним бюджетом, а підвищення якості надання суспільних благ за рахунок розширення фінансової бази місцевих громад. Україною зроблено все багато кроків в напрямку фінансової децентралізації. Головне, це прийняття низки необхідних нормативних актів спрямованих на підвищення фінансової самостійності громад: Закони України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи», «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо реформи міжбюджетних відносин»; проект Закону №2984 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо розширення повноважень органів місцевого самоврядування та оптимізації надання адміністративних послуг» та ін.

Реалізація заходів фінансової децентралізації у першому кварталі 2015 року дійсно забезпечила доходи місцевих бюджетів на 14% або 8,8 млрд. грн, але разом з тим не можна стверджувати про підвищення фінансової безпеки регіонів [16]. По-перше, за аналізований період індекс споживчих цін зріс на 40,1%, що не тільки «з'їдає» додаткове зростання, але й зменшує фінансові спроможності. Така ситуація є яскравим свідченням емерджентного характеру фінансової безпеки. Зростання фінансового забезпечення регіонів та потенційне збільшення регіональної фінансової безпеки нівелюється дією компонентів системи більш високого рівня (наприклад, режимом інфляційного таргетування НБУ). По-друге, податкова реформа, формально спрямована на збільшення фінансових

ресурсів в регіонах, фактично призвела до скорочення частки доходів місцевих бюджетів у зведеному бюджеті (відповідно 43,1% та 49,2% за перший квартал 2015 та 2014 років). По-третє, за аналізований період місцеві бюджети отримали накопичений профіцит у 13,8 млрд. грн [16], що свідчить про невикористання отриманих коштів, а отже про неефективне використання ресурсів та свідоме гальмування фінансових драйверів економічного розвитку.

Додаткові перешкоди для децентралізації та забезпечення фінансової безпеки створює значна стратифікація регіонів за рівнем фінансової спроможності. Так, стаття 64 Бюджетного кодексу України передбачає, що 60% податку на доходи фізичних осіб (ПДФО) зараховується до загального фонду місцевих бюджетів (бюджетів громад). Разом з тим наявний доходу розрахунку на одну особу, наприклад, в Дніпропетровській області складає 120,4% від середнього рівня по Україні, а в Закарпатській тільки 64,2% [16]. Враховуючи, що ПДФО у 2014 році забезпечував майже 70% загальних надходжень місцевих бюджетів, то маємо значущий рівень диспропорційності за цим джерелом. До того ж, слід зазначити, що у попередній «централізованій» версії Бюджетного кодексу місцеві бюджети отримували 75% від ПДФО.

Аналогічні зіставлення можна провести і за іншими статтями. Фінансова децентралізація передбачає додаткові джерела надходжень до місцевих бюджетів: відрахування з рентної плати за користування надрами, акцизний податок від реалізації через роздрібні мережі алкогольних напоїв, тютюнових виробів, екологічний податок, оподаткування комерційного майна і т.д. Отже, регіони де відсутні, наприклад, екологічно шкідливі підприємства або активне використання природних надр автоматично втрачають свій фінансовий потенціал. Існуючі диспропорції у можливостях самостійного наповнення місцевих бюджетів скорочує фінансову безпеку регіонів, та ставить їх у залежність від міжбюджетних трансфертів. Отже децентралізація потенційно несе додаткові загрози регіональній фінансовій безпеці, особливо в умовах проведення АТО, відповідної фінансово-економічної кризи. Зростання ефективності місцевого управління, підвищення фінансової незалежності регіонів, як ціль децентралізації, повинне підкріплюватися не тільки повноваженнями, але й дієвими стимулами спрямованими на формування привабливих умов для господарчої діяльності. Перерозподіл фінансових ресурсів та повноважень між центром та регіонами не тільки не забезпечить сталого розвитку територій, а й може погіршити соціально-економічний стан країни.

Висновки. Результати теоретико-методологічного аналізу дефініцій економічна та фінансова безпека призводять до висновку про

невідповідність існуючого категоріального апарату настановам системної парадигми. Використання методу редукціонізму не дозволяє ідентифікувати сутність фінансової безпеки регіону, та обумовлює необхідність додаткових досліджень в цій сфері. По-перше необхідно більш точна ідентифікація цільових функцій підсистем фінансової та регіональної фінансової безпеки з урахуванням примату сталого економічного розвитку, а не забезпечення економічного зростання. По-друге, потрібна структурна декомпозиція чинників й компонентів економічної та фінансової безпеки від рівня територій до національного рівня.

У результаті емпіричного аналізу встановлено, що процеси децентралізації регіональної системи управління та бюджетна децентралізація, за наявних умов, не спроможні забезпечити підвищення рівня фінансової безпеки. Податкові новації запропоновані Бюджетним кодексом можуть створити інституційну пастку самовідтворення та посилення фінансової неспроможності окремих територій. Найбільш оптимістичний результат такої реформи - створення умов для підвищення контролю громад над виробництвом та розподілом суспільних благ.

В організаційному аспекті слід запропонувати механізм формування громад не тільки за територіальним принципом, а й за рівнем податкового потенціалу. Дієвим механізмом розв'язання проблеми фінансової безпеки повинна стати інституційна перебудова відносин між владою та бізнесом, створення умов для ефективного використання наявного регіонального потенціалу – природного, виробничого, людського та фінансового.

Література

1. Барановський О. І. Фінансова безпека в Україні (методологія оцінки та механізми забезпечення) : монографія / О. І. Барановський. — К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т 2004. — 759 с.
2. Власюк О. Теорія і практика економічної безпеки в системі науки про економіку / О. Власюк; Нац. ін-т пробл. міжнар. безпеки при Раді нац. безпеки і оборони України. — К., 2008. — 48с.
3. Єрмошенко М. Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення / М. Єрмошенко. — К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2001. — 309 с. 11.
4. Мунтян В. І. Економічна безпека України : монографія / В. І. Мунтян. — К. : КВІЦ, 1999. — 461 с.
5. Вахович І. Фінансова політика сталого розвитку регіону: методологія формування та механізми реалізації : монографія / І. Вахович. — Луцьк: Надстир'я, 2007. — 496 с.
6. Герасимчук З. В. Антикризисний менеджмент соціально-економічного розвитку регіону: теорія, методологія, практика : монографія / З. В. Герасимчук, І. О. Абрамова; Луц. нац. техн. ун-т. - Луцьк : Вежа-Друк, 2014. - 283 с.
7. Про основи національної безпеки. Закон України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, № 39, ст.351 (у редакції від 16.07.2015)
8. Методика розрахунку рівня економічної безпеки України. Затверджена Наказом Міністерства економіки України від 02.03.2007 № 60 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://cct.com.ua/2013/29.10.2013_1277.htm
9. Gregory P., Stuart R. Comparative Economic Systems. 5-ed. Boston, 1995. Ch. 1, 2. P. 3-36.
10. Про схвалення концепції забезпечення національної безпеки у фінансовій сфері. Розпорядження КМУ №569-р від 15.08.2012 р. / Урядовий кур'єр. від 12.09.2012 - №164
11. Meadows, D.L. Evaluating Past Forecasts: Reflections on One Critique of The Limits to Growth. In Sustainability or Collapse? An Integrated History and Future of People on Earth. R. Costanza, L. Grqumlich and W. Steffen (eds.). Cambridge, MA: MIT Press, 399-415.
12. Національна парадигма сталого розвитку України / за заг. ред. академіка НАН України, д.т.н., проф., засл. діяча науки і техніки України Б. Є. Патона. — К.: Державна установа "Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України", 2012. — 72 с.
13. Burlutski S., Burlutski Sv. The «resources curse» and special features of the economic growth in Ukraine / S. Burlutski, Sv. Burlutski // Journal of Life Economics. Istanbul. Vol.2. Issue 1.-2015. —P.21-26.
14. Musgrave R. A. The Theory of Public Finance: A Study in Public Economy. / R. A.Musgrave. New York: McGraw-Hill, 1959. Pp. xvii+628.
15. Остром Е. Керування спільним. Еволюція інституцій спільної дії / Е. Остром; пер. з англ. Т. Монтян. — К.: Наш час, 2012. — 398 с.
16. Виконання бюджетів. Державна казначейська служба. — Режим доступу: <http://www.treasury.gov.ua/main/uk/publish/category/22813>

References

1. Baranovs'kyu, O.I. (2004), Finansova bezpeka v Ukrayini (metodolohiya otsinky ta mekhanizmy zabezpechennya) [The financial security in Ukraine (methodology of estimation and mechanisms of ensuring)], Vyd-vo Kyiv. nats. torh.-ekon. un-t, Kyiv, Ukraine.
2. Vlasiuk O.S. (2008), Teoriia i praktyka ekonomichnoi bezpeky v systemi nauky pro ekonomiku [Theory and practice of economic security in the sciences of economics], National Institute for International Security at the National Security and Defense Council of Ukraine, Kyiv, Ukraine.
3. Yermoshenko, M. (2001), Finansova bezpeka derzhavy: natsional'ni interesy, real'ni zahrozy, stratehiia zabezpechennia [Financial security state: national interests, real threats, strategy software], Kyiv.nats. torh.-ekon. un-t, Kyiv, Ukraine.
4. Muntiiian, V. I. (1999), Ekonomichna bezpeka Ukrainy [The Economic Security of Ukraine], Vyd-vo KVITS, Kyiv, Ukraine
5. Vakhovych, I.M. (2007), Finansova polityka staloho rozvytku rehionu: metodolohiia formuvannia ta mekhanizmy realizatsii [The financial policy of sustainable development of the region: the methodology of formation and implementation mechanisms], Nadstyt'ia, Luts'k, Ukraine.

6. Herasymchuk, Z. V. and Abramova, I. O. (2014), Antykrizovuj menedzhment sotsia-l'no-ekonomichnoho rozvytku rehionu: teoriia, metodolohiia, praktyka [Crisis management of socio-economic development: theory, methodology, practice], Vezha-Druk, Luts'k, Ukraine.
7. The Verkhovna Rada of Ukraine (2013), The Law of Ukraine "Pro osnovy natsional'noi bezpeky", Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy (VVR), vol. 39, st. 351.
8. Ministry of Economy of Ukraine (2013), "Metodyka rozrakhunku rivnia ekonomichnoi bezpeky Ukrainy" available at: http://cct.com.ua/2013/29.10.2013_1277.htm (Accessed 02 Mart 2007).
9. Gregory, P. and Stuart, R. (1995), Comparative Economic Systems, , 5rd ed, Boston, USA.
10. Cabinet of Ministers of Ukraine (2012), "Pro skhvalennia kontseptsii zabezpechennia natsional'noi bezpeky u finansovij sferi", available at: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/569-2012-%D1%80> (Accessed 12 September 2012).
11. Meadows, D.L., Costanza, R., Grqmlich, L. and Steffen, W. (eds.). (2007), Evaluating Past Forecasts: Reflections on One Critique of The Limits to Growth. In Sustainability or Collapse? An Integrated History and Future of People on Earth. MIT Press, Cambridge, UK.
12. Natsional'na paradyhma staloho rozvytku Ukrainy [National sustainable development paradigm Ukraine], (2012), Derzhavna ustanova "Instytut ekonomiky pryrodokorystuvannia ta staloho rozvytku Natsional'noi akademii nauk Ukrainy", Kyiv, Ukraine.
13. Burlutski, S. and Burlutski, Sv. (2015) "The «resources curse» and special features of the economic growth in Ukraine", Journal of Life Economics, vol. 2., pp. 21-26.
14. Musgrave, R. A. (1959) The Theory of Public Finance: A Study in Public Economy, McGraw-Hill, New York, USA.
15. Ostrom, E. (2012), Keruvannia spil'nym. Evoliutsiia instytutsij spil'noi dii [Managing shared. Evolution institutions of joint actions], Nash chas", Kyiv, Ukraine.
16. Derzhavna kaznachejs'ka sluzhba, (2015) Vykonannia biudzhetyv, available at: <http://www.treasury.gov.ua/main/uk/publish/category/22813>

Бурлуцкий С.В., Бурлуцкая С.В. Экономическая и финансовая безопасность регионов в условиях децентрализации.

Целью работы является системное обобщение и обоснования научно-методологических принципов экономической и финансовой безопасности регионов в условиях децентрализации. Сделан акцент на необходимости системного исследования соотношения дефиниций «экономическая и финансовая безопасность» - «экономическая и финансовая безопасность региона». Установлено, что реализованные государственные мероприятия по финансовой децентрализации

фактически не обеспечивают повышения уровня финансовой безопасности регионов Украины.

Ключевые слова: системный анализ, национальная безопасность, экономическая безопасность, финансовая безопасность, децентрализация, местные бюджеты, общественные блага.

Burlutskiy S.V., Burlutska S.V. Economic and financial security of regions in the decentralization conditions.

Introduction. The redistributive mechanisms created in Ukraine don't carry out the leveling function and recreate the existing level of social and economic stratification, worsen the economic and financial security level. Decentralization of the state financial resources and introduction of the budgetary federalism principles will provide protection of regions against negative influences in the financial relations sphere, their financial safety and ability to sustainable development.

The aim of work is system generalization and justifications of the scientific and methodological principles of regions economic and financial security in the decentralization conditions.

Methods. Basis for research is the dialectic analysis of definitions "economic and financial security", structural decomposition of safety subsystems functions at the regional and local level. The fundamentals for methodology are system approach and a sustainable economic development paradigm.

Results. Teoretik-methodological analysis results of the definitions economic and financial security indicate discrepancy of the existing categorical apparatus to a system paradigm provisions. Decentralization processes of a regional control system and the budgetary decentralization in Ukraine aren't capable to increase the level of financial safety.

Conclusion. Institutional reorganization of the relations between the power and business, creation of conditions for effective use of the available regional potential – natural, production, human and financial have to become tackle financial safety problem. It is expedient to use of the communities formation mechanism not only by the territorial principle, and by the tax potential level.

Keywords: system analysis, national security, economic security, financial safety, decentralization, local budgets, public benefits

Бурлуцкий Сергей Віталійович – д-р екон. наук, доцент, професор кафедри управління персоналом і економіки праці Одеського національного економічного університету. magistrdr@gmail.com

Бурлуцка Світлана Владиславівна – к. е. н, доцент, доцент кафедри фінансового менеджменту та фондового ринку Одеського національного економічного університету. lanavb75@gmail.com

Рецензент: **Заблодська І.В.** – д.е.н., професор

Стаття подана 15.01.2015

УДК 332.135:338.266.4

СУЧАСНІ ОРГАНІЗАЦІЙНІ ФОРМИ МІЖРЕГІОНАЛЬНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА**Гречана С.І., Заблодська Д.В.****MODERN ORGANIZATIONAL FORMS OF INTERREGIONAL COOPERATION****Hrechana S.I., Zablodska I. V.**

В статті розглядаються питання розповсюдженості в сучасних умовах організаційних форм міжрегіонального співробітництва та можливостей їх подальшого розвитку. Запропоновано авторський погляд на сутність поняття організаційної форми співробітництва. Ті з них, що притаманні сучасній економіці України, систематизовані за групами та виділено їх переваги та недоліки. Визначено певні організаційні форми, які отримали найбільший розвиток. Запропоновано формалізувати статус групи підприємств. Передбачено посилення участі у міжрегіональному співробітництві громадських організацій.

Ключові слова: міжрегіональне співробітництво, організаційна форма, інтеграція, групи підприємств, громадські організації

Вступ. В умовах глобалізації світової економіки прискорення регіонального розвитку потребує активного застосування нових форм співпраці між економічними суб'єктами, особливо за межами території їх звичної діяльності. Це актуалізує розширення міжрегіонального співробітництва, яке є інструментом розв'язання регіональних проблем, підвищення рівня життя та запорукою успішної життєдіяльності держави.

Даний вид співпраці вирізняється наявністю значної кількості організаційних форм, кожна з яких має свої особливості, надаючи учасникам певні переваги. Однак, існування такого розмаїття ставить перед економічними суб'єктами складну проблему вибору відповідного. Це обумовлює завдання систематизації наукового та практичного досвіду функціонування таких форм та пошуку оновлених і більш ефективних їх варіантів. Ускладнює його вирішення той факт, що воно лежить на перетині декількох напрямів наукових досліджень.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Різні аспекти міжрегіонального співробітництва вивчають О.О. Бабінова, С.О. Біла, З.С. Варналій, І.В. Заблодська, В.М. Монастирний, Л.Л. Прокопенко, І.З. Сторонянська та ін. Організаційні форми інтегрованих структур та їх діяльності досліджують П.Ю. Буряк, В.М. Горбатов, А.А. Пилипенко, Ю.М. Уманців,

О.Ю. Чорна, І.В. Ялдин та ін. Різні аспекти корпоративного управління, що застосовуються в економіці та організації діяльності об'єднань підприємств, входять у коло наукових інтересів О.І. Гарафонові, Л.С. Головкової, І.А. Ігнат'євої, В.М. Марченко, Л.І. Федулової, Г.Ю. Штерн та ін. Саме ця суміжність наукових поглядів визначає неоднозначність підходів до трактування поняття «організаційні форми співробітництва» та їх класифікації, підвищену увагу до одних форм та низьку обізнаність у функціонуванні інших, відсутність систематизованої інформації про поточний стан застосування всього масиву організаційних форм співпраці, обумовлюючи необхідність даної публікації.

Постановка завдання. Метою даного дослідження є вивчення сучасних видів міжрегіонального співробітництва економічних суб'єктів та визначення напрямів їх розвитку з врахуванням особливостей та розповсюдженості їх різних організаційних форм.

Результати досліджень. В процесі ведення бізнесу суб'єкти так чи інакше співпрацюють між собою, вступаючи у тимчасові чи постійні партнерські відносини, формуючи чи ні певні об'єднання. Тобто співробітництво набуває різних організаційних форм. Однак, сучасна правова база не містить, а наукова література не наводить одностайного визначення дефініції предмету даного дослідження.

Провівши систематизацію поглядів на визначення понять «організаційно-правова форма», «організаційна форма підприємництва» та «міжрегіональне співробітництво» [1-5] можна сформулювати, що організаційною формою співробітництва є сукупність організаційних відмінностей, способів взаємодії та встановлення партнерських зв'язків, між органами влади всіх рівнів, юридичними особами та громадськими організаціями з метою вирішення спільних економічних, соціальних, культурних, екологічних та інших питань, в межах чи поза межами певних структур.

Перелік форм співробітництва економічних суб'єктів є достатньо великим. До нього можна віднести всі визначені Господарським кодексом України організаційно-правові форми підприємств, які мають відокремлені підрозділи, відділення, філії чи представництва, бо в даному випадку відбувається внутрішньофірмова взаємодія, яка може бути основою для співробітництва, в т.ч. міжрегіонального. Однак, більшу увагу слід звернути на означену в тому ж правовому акті сукупність організаційних форм об'єднань підприємств, які складають організаційну основу інтеграційного розвитку взаємовідносин між економічними суб'єктами.

Крім перелічених офіційно закріплених в правовому статусі форм співробітництва, існують та мають широкое розповсюдження інші: угоди про партнерство, кооперацію, франчайзинг або аутсорсинг, субпідрядні контракти, лізинг, інтрапренерство, стратегічні альянси, концентрація, спеціалізація, створення технопарків, технополісів, кластерів тощо.

За такої різноманітності дуже складно адекватно сприйняти всі існуючі форми. Спростити уявлення про загальну їх масу допоможе грамотна систематизація за певними ознаками. Сучасна наукова думка надає для цього багато критеріїв узагальнення, серед яких: м'якість чи жорсткість зв'язків, структура власності, визначеність у правовому полі, взаємовідносини між суб'єктами співпраці, стійкість взаємозв'язків, склад учасників, географія тощо [6, с. 19-22].

Пропонуємо класифікацію за ознаками правового статусу створення (наявності законодавчого визначення) та інтеграційності

(формування нової структури чи її відсутності) (рис. 1).

Розглянемо представлені в класифікації форми більш детально. *Формальні* чи *правосуб'єктні* організаційні форми співробітництва – це створені у вигляді юридичної особи (спільного підприємства) з офіційною реєстрацією об'єднання у будь-якій з організаційних форм, визначених у Господарському кодексі України. До них відносяться

Асоціація – договірне об'єднання, створене з метою постійної координації господарської діяльності підприємств, що об'єдналися, шляхом централізації однієї або кількох виробничих та управлінських функцій, розвитку спеціалізації і кооперації виробництва, організації спільних виробництв на основі об'єднання учасниками фінансових та матеріальних ресурсів для задоволення переважно господарських потреб учасників асоціації.

Корпорація - договірне об'єднання, створене на основі поєднання виробничих, наукових і комерційних інтересів підприємств, що об'єдналися, з делегуванням ними окремих повноважень централізованого регулювання діяльності кожного з учасників органам управління корпорації.

Консорціум – тимчасове статутне об'єднання підприємств для досягнення його учасниками певної спільної господарської мети (реалізації цільових програм, науково-технічних, будівельних проектів тощо). Консорціум використовує кошти, якими його наділяють учасники, централізовані ресурси, виділені на фінансування відповідної програми, а також кошти, що надходять з інших джерел, в порядку, визначеному його статутом. За досягнення мети його створення консорціум припиняє свою діяльність.

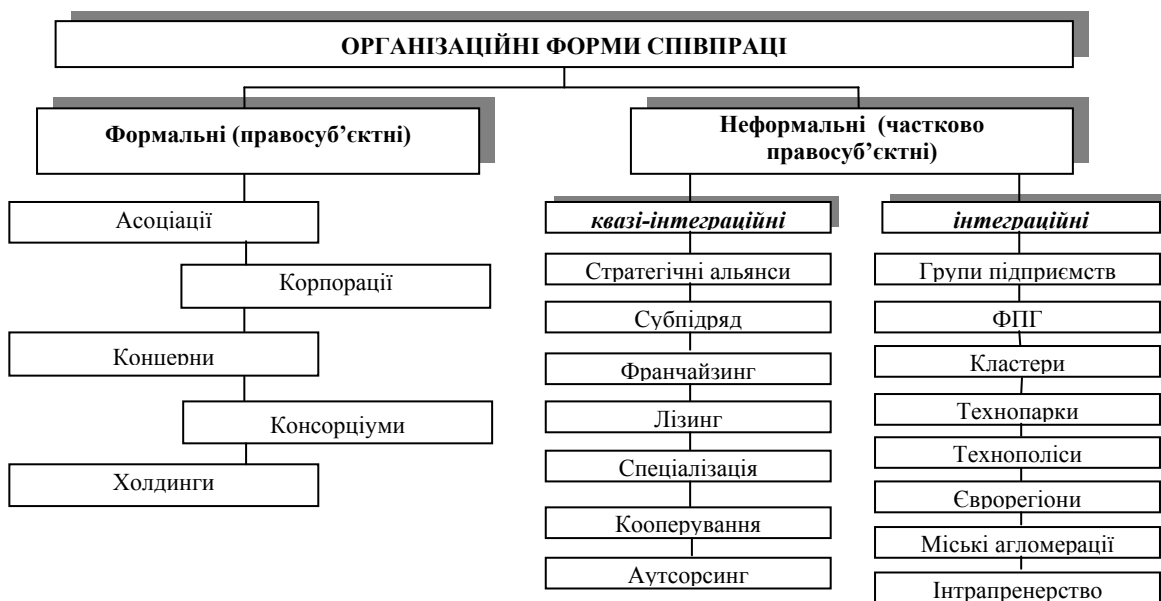

Рис. 1. Класифікація сучасних організаційних форм співробітництва

Концерн – статутне об'єднання підприємств, а також інших організацій, на основі їх фінансової залежності від одного або групи учасників об'єднання, з централізацією функцій науково-технічного і виробничого розвитку, інвестиційної, фінансової, зовнішньоекономічної та іншої діяльності. Учасники концерну наділяють його частиною своїх повноважень, у тому числі правом представляти їх інтереси у відносинах з органами влади, іншими підприємствами та організаціями. Учасники концерну не можуть бути одночасно учасниками іншого концерну.

Холдинг – це особливий вид компанії, що створюється для володіння контрольними пакетами акцій інших компаній з метою контролю та управління їхньою діяльністю. В світовій практиці холдингові компанії – це фінансові центри, навколо яких об'єднуються окремі компанії, не втрачаючи при цьому своєї комерційної самостійності.

Небажання підприємств оформляти своє плідне співробітництво у вигляді формального об'єднання призвело до появи на ринку частково правосуб'єктних форм організації співпраці. *Неформальні чи частково правосуб'єктні* – створені на домовленості (угоді про співпрацю) без реорганізації підприємств або зміни структури власності. До них відносяться:

Стратегічний альянс угода про кооперацію двох чи більш незалежних суб'єктів господарювання для досягнення певних комерційних цілей, для одержання синергії об'єднаних і взаємодоповнюючих стратегічних ресурсів компаній. Зазвичай це глобальні форми здійснення партнерства, загальної чи пайової діяльності на основі багатосторонніх контрактів (угод) компаній різних країн через здійснення загальної маркетингової, фінансової, інноваційної, інвестиційної й операційної діяльності.

Субідряд – довгострокові відносини у сфері постачання між головною компанією, яка виробляє значні обсяги масової продукції, та багатьма малими підприємствами, які працюють на основі подетальної, технологічної, модельної спеціалізації виробництва продукції, що виготовляється невеликим обсягами або вузької номенклатури.

Франчайзинг – угода, за якої виробник або одноосібний розповсюджувач продукції, захищеної товарним знаком, надає ексклюзивні права малим підприємствам на розповсюдження своєї продукції на певній території в обмін на отримання від них платежів за умови дотримання технологій виробничих та обслуговуючих операцій.

Лізинг – надання у виняткове користування на визначений строк майна, що є власністю лізингодавця, за умови сплати лізингодержувачем періодичних лізингових платежів. Лізинг дозволяє проводити якісне технічне переозброєння виробництва в умовах дефіциту капіталу у товаровиробників, що особливо важливо за умов кризової економіки.

Спеціалізація – це зосередження основної діяльності підприємства на виробництві вузького кола продукції (конструктивно і технологічно однорідних виробів, окремих частин, технологічних процесів). Це форма суспільної організації виробництва, в основі якої лежить поділ праці.

Кооперування – це універсальна форма організації спільного виробництва, заснована на співробітництві двох або кількох самостійних з правової та господарської точок зору підприємств на основі добровільних угод з метою підвищення загальної конкурентоспроможності.

Аутсорсинг – це «цілеспрямоване виокремлення певних бізнес-процесів та їх реалізацію іншими організаціями, які мають відповідний досвід, знання, засоби та виконують свої обов'язки в конкретній сфері краще, ніж організація-замовник, і на договірній основі» [7, С.20].

Група підприємств – це група суб'єктів господарювання-юридичних осіб, що неофіційно (без документального оформлення) об'єднали свою діяльність на основі неформальних домовленостей. Утворення такої групи не завжди передбачає зміну організаційно-правової форми або втрату статусу юридичної особи у членів групи та є відмовою від традиційних ієрархічних й бюрократичних форм організації. Головним елементом, що пов'язує учасників, стає не стільки участь у власності (як в асоційованих підприємствах), а система внутрішніх ринків та мережевих структур.

Фінансово-промислові групи (ФПГ) – об'єднання виробничих і торгових підприємств з кредитно-банківськими установами, що трансформуються у велику господарську систему зі спільною економічною стратегією та внутрішнім товарообігом. Це диверсифіковані багатофункціональні структури, створені з метою максимізації прибутку, підвищення ефективності виробничих і фінансових операцій, посилення конкурентоздатності на внутрішньому і зовнішньому ринках, зростання економічного потенціалу всієї групи у цілому і кожного із її учасників окремо.

Кластер – група локально сконцентрованих взаємопов'язаних підприємств, які функціонують у певній сфері і характеризуються спільністю діяльності та взаємодоповнюють один одного. Створення кластерів долає вузькогалузеве бачення економіки регіону і передбачає комплексне використання потенціалу розвитку території.

Технопарки (науково-технічні парки) – компактно розташовані науково-технічні комплекси, до складу яких входять наукові установи, вищі навчальні заклади, комерційні фірми, інформаційні, консалтингові та інші сервісні служби і які функціонують на засадах комерціалізації науково-технічної діяльності. Їх завдання пов'язані зі сприяттям формуванню ринкових відносин в науково-технічній сфері, організаційною і

фінансовою підтримкою інноваційної діяльності підприємницьких структур, стимулюванням розробки і виробництва принципово нових високотехнологічних видів продукції.

Технополіси – цілісні науково-виробничі комплекси, створені на базі окремих міст і спрямовані на проведення науково-дослідних робіт і проектно-конструкторських розробок у галузі високих технологій. До складу технополісів часто залучають науково-технологічні парки, інноваційні та технологічні центри, дослідницькі бізнес-інкубатори. Головними завданнями технополісів є модернізація традиційних для регіону галузей промисловості і виведення їх на сучасний рівень, вибір наукових напрямків, які можуть забезпечити випереджальний розвиток виробничої інфраструктури.

Єврорегіон – це певний географічний простір, який включає частини територій двох або більше країн, що домовляються про координацію своєї діяльності в економічній, соціальній, культурній та інших галузях суспільного життя. Їх територіальними структуроутворюючими елементами є, як правило, адміністративно-територіальні райони суміжних країн, що мають спільні кордони.

Міська агломерація – форма розселення, територіальне скупчення населених пунктів (переважно міст), які об'єктивно об'єднані в єдине ціле інтенсивними функціональними, у тому числі економічними, трудовими та соціальними, культурно-побутовими, рекреаційними та іншими зв'язками, а також екологічними інтересами.

Інтрапренерство – відносини, які виникають на підставі створення на "старих" великих підприємствах малих підприємницьких структур з метою подолання консерватизму великих компаній і вирішення інноваційних довгострокових завдань. Завдяки цьому традиційне підприємство перетворюється на підприємницьке, основане на активізації та використанні творчого потенціалу співробітників для реалізації різноманітних нововведень, спрямованих на розвиток підприємства.

Наведений перелік форм співробітництва є далеко неповним. І якщо категорія правосуб'єктних форм може бути доповнена тільки відмінними від холдингових формами асоціативних підприємств, то інша група має достатньо велику непредставлену сукупність, яка містить форми співпраці, що мають невисоку розповсюдженість чи є клонами (з незначними відмінностями) наведених у класифікації. Та все одно кількість представлених форм доволі значна. І для того, щоб розібратися в їх ролі у розвитку міжрегіонального співробітництва, необхідно визначити їх позитивні та негативні сторони. Формальні організаційні форми співпраці мають досить чітко визначені структурні та організаційні ознаки і найбільш законодавчо

врегульовану діяльність. Їх недоліки та переваги представлені в табл. 1.

Основними перевагами об'єднання господарської діяльності у даних формах є концентрація власності в одному керуючому центрі з тими чи іншими за жорсткістю важелями управління. В більшості випадків це дозволяє збільшити обсяг виробництва, розширити ринки збуту та географічної представленості, тобто задіяти стратегію екстенсивного розвитку. Значним недоліком даної групи форм є сам їх статус, тобто необхідність проведення відповідних реєстраційних, перереєстраційних чи погоджувальних дій, які пов'язані з певними бюрократичними перепонами та фінансовими витратами.

Таблиця 1

Основні переваги та недоліки формальних організаційних форм співпраці *

<i>Переваги</i>	<i>Недоліки</i>
<i>Асоціація</i>	
Мінімальне обмеження господарської діяльності учасників; Відстоювання регіональних інтересів; Поглиблення співробітництва; Значна інформаційна та аналітична підтримка	Не здійснює підприємницької діяльності; Витрати учасників на сплату членських внесків; Реалізація одного виду виробничо-господарської функції; Відсутність у учасників юридичної відповідальності
<i>Корпорація</i>	
Збільшення фінансових можливостей розвитку та конкурентоспроможності; Великі розміри; Диверсифікація ризиків; Чітке централізоване управління;	Розбіжності функцій власності та контролю; Потенційні можливості для зловживань; Труднощі з ліквідацією; Проблеми оподаткування
<i>Концерн</i>	
Можливості реалізації значних проектів; Єдина політика управління; Зростання фінансової стійкості; Високий рівень кооперації; Формування сприятливого іміджу	Значне обмеження самостійності учасників; Обмеження права участі в інших об'єднаннях та виходу; Втрата фінансової незалежності
<i>Консорціум</i>	
Простота входу учасників; Солідарна майнова відповідальність; Можливості реалізації значних проектів	Тимчасовий характер об'єднання; Проблеми з розподілом обов'язків та ризиків; Обмежене коло інтересів діяльності; Складна структура управління
<i>Холдинг</i>	
Різноманітність діяльності; Контроль над частковою власністю; Підвищення інвестиційної привабливості учасників; Зниження ризиків; Можливості податкової оптимізації; Економія трансакційних витрат	Ускладнення структури управління; Легкість часткового поглинання; Складний механізм фінансового регулювання; Розбіжності між функціями власності та контролю

*побудовано авторами за даними [8-10]

Таблиця 2

Основні переваги та недоліки неформальних інтеграційних організаційних форм співпраці*

<i>Переваги</i>	<i>Недоліки</i>
<i>Група підприємств</i>	
Неможливість обвинувачення у наявності пов'язаних осіб; Гнучке керівництво, відсутність бюрократичних бар'єрів; Вигоди податкової оптимізації; Простота організації групи	Низька представницька цінність через відсутність формального статусу; Неможливість застосування традиційних засобів управління; Ризик відмови будь-якої ланки та зради
<i>Фінансово-промислові групи</i>	
Концентрація та контроль ресурсів; Взаємодія фінансового, промислового та інтелектуального капіталу; Формування ефективного механізму самофінансування учасників; Покращення кредитного обслуговування підприємств групи; Можливості реалізації значних проектів; Простота вступу нових учасників	Ймовірність повної втрати фінансової та економічної самостійності учасників; Високий ризик «ефекту доміно»; Збільшення адміністративних витрат та ускладнення системи управління; Висока ймовірність внутрішніх конфліктів
<i>Кластер</i>	
Можливості реалізації значних проектів; Значний синергетичний ефект; Взаємодія бізнес структур, наукових установ та влади; Незалежність та взаємодоповнення учасників; Взаємна підтримка та вільний обмін інформацією між учасниками	Зниження гнучкості учасників через замкненість структури; Відсутність чітких методик створення та функціонування; Значна залежність результату роботи від фахових здібностей керівника та менеджерів; Нехтування співпрацею з малими підприємствами
<i>Технопарк, технополіс</i>	
Інтеграція різних стадій інноваційного процесу; Швидкий доступ промисловості до нових розробок; Створення умов та можливостей для відкриття нових видів бізнесу; Взаємодія бізнес структур, наукових та освітніх установ	Значна залежність від зовнішнього фінансування; Проблеми оподаткування; Проблеми мотивації висококваліфікованих кадрів; Невизначеність термінів отримання позитивного результату
<i>Єврорегіон</i>	
Відсутність необхідності спеціальної нормативно-правової бази на національному рівні; Розширення закордонних контактів; Орієнтація на конкретні результати	Створення потребує тривалого часу, значних фінансів і організаційних зусиль; Узгодження ініціатив із загальною стратегією соціально-економічного розвитку регіонів і країни загалом
<i>Міська агломерація</i>	
Економія на масштабах; Розширення території для розміщення інвестицій, ринку збуту; Збільшення ємності ринку трудових і фінансових ресурсів	Необхідність узгодження ініціатив із стратегією соціально-економічного розвитку
<i>Інтрапренерство</i>	
Легкість доступу до фінансів Організаційно-технологічна допомога при реалізації підприємницької ідеї; Можливості використання налагоджених виробничих, збутових, управлінських систем	Бюрократія та рутинна компанія; Переслідування підприємством короткострокових цілей; Обмеження підприємницької діяльності інтрапренера встановленими підприємством межами;

*побудовано авторами за даними [8, 11-13]

Неформальні інтеграційні форми співпраці утворюються коли партнери створюють подібну формальних об'єднань без відповідної зміни настановних документів через підписання відповідної Угоди про взаємодію чи іншого аналогічного документу (іноді і без неї, будуючи діяльність на усних «джентльменських» домовленостях). Їх недоліки та переваги представлені в табл. 2. До неформальних квазі-інтеграційних форм міжрегіонального співробітництва віднесено ті, що передбачають партнерські відносини з формуванням договорів співпраці за напрямами та без прийняття участі у володінні.

«Координація діяльності та контроль над поведінкою контрагента на ринку, яку виробник кінцевої продукції отримує шляхом укладання договорів (угод) називається квазі-інтеграція» [14, с. 88]. Характеристика основних переваг та недолік цієї групи наведена в табл. 3.

Різноманітність неформальних організаційних форм інтеграції не показує значних розходжень в їх

перевагах чи недоліках. Це пояснюється виникненням нових синергетичних властивостей у інтеграційного чи квазі-інтеграційного об'єднання через складання зусиль раніше автономних учасників.

Синергетичний ефект може виникнути за кожного виду міжрегіонального співробітництва, але його розмір залежить, окрім інших умов, від форми її організації, що впливає на їх поширеність. Вона постійно змінюється через невизначеність та динамічність соціально-економічного середовища, в якому функціонують сучасні підприємства. Пошук балансу між перевагами об'єднання і автономії підприємств призводить до їх відмови від визначених в законодавстві форм інтеграції та вибору таких, які займають проміжне місце між повністю централізованою корпоративною структурою і простими взаємовідносинами в ринковому середовищі.

Таблиця 3

Основні переваги та недоліки неформальних квазі-інтеграційних організаційних форм співпраці

<i>Переваги</i>	<i>Недоліки</i>
<i>Стратегічні альянси</i>	
Економія витрат на масштабах виробництва; Оптимізація НДДКР; Доступ до активів партнерів; Підвищення конкурентоспроможності	Складність координації дій між партнерами; Наявність мовного, культурного та часового бар'єру між партнерами; Небезпека втрати самостійності
<i>Субпідряд</i>	
<p><i>Для замовника:</i> Скорочення витрат виробництва та збільшення обсягів реалізації; Можливість технологічного переоснащення; Поширення інформації про товарну марку; Можливості розвитку нових технологій і виробництва технічно складних виробів</p> <p><i>Для субпідрядника:</i> Гарантоване забезпечення збуту; Збільшення рівня завантаження встановленої потужності; Гарантований прибуток та фінансова підтримка; Легкий доступ до оренди приміщень та технологічного обладнання</p>	<p><i>Для замовника:</i> Ймовірність змін проектною документацією чи кошторису без погодження з замовником; Можливість невиконання робіт у визначений термін; Складності стягнення пені та неустойок; Загроза банкрутства виконавця</p> <p><i>Для субпідрядника:</i> Загроза відмови від прийняття виконаних робіт; Загроза неплатоспроможності замовника</p>
<i>Франчайзинг</i>	
<p><i>Для франчайзера:</i> Збільшення обсягу виробництва, додатковий дохід та розширення ринку збуту;</p> <p><i>Для франчайзі:</i> Отримання готової ніші на ринку, ефективних методів управління та кваліфікованої допомоги; Зменшення первісного капіталу та комерційних ризиків; Доступ до капіталу з більш низьким ступенем ризику; Безкоштовний маркетинг франчайзера</p>	<p><i>Для франчайзера:</i> Ризик неповернення вкладених коштів в разі невідповідної роботи франчайзі;</p> <p><i>Для франчайзі:</i> Залежність успіху від успіху франчайзера; Обмеженість самостійності та підприємницької ініціативи франчайзі; Залежність від франчайзера; Постійність сплати франшизи; Дотримання вимог стандартизації</p>
<i>Лізинг</i>	
Доступ до нових технологій без одномоментних капітало-вкладень; Відсутність застави та поручителів; Зменшення ризику морального і фізичного старіння обладнання, сервісне обслуговування; Пільги оподаткування	Складність укладання і організації лізингової угоди; Підвищена вартість в порівнянні з кредитуванням; Підвищені фінансові, кредитні, майнові та ін. ризики
<i>Спеціалізація</i>	
Зниження продуктивних витрат кожного виробника на одиницю випущеної продукції; Більше можливостей для застосування продуктивної техніки і технологій; Вища якість продукції	Надлишки спеціалізованої продукції створюють проблему їх реалізації; Ймовірність зростання збутових витрат
<i>Кооперування</i>	
Ефективне використання можливостей всіх партнерів; Доступ до нових поставальників та ринків збуту	Ймовірність змін мотивації партнерів; Складності в оперативному управлінні
<i>Аутсорсинг</i>	
Концентрація бізнесу на профільній діяльності та скорочення витрат на обслуговування; Залучення передового досвіду та технологій; Підвищення стабільності та гнучкості масштабів бізнесу через перенесення відповідальності на аутсорсингову компанію	Можливість зростання витрат; Загроза банкрутства аутсорсингової компанії; Можливість втрати конфіденційності інформації; Загроза втрати оперативності виконання робіт

*побудовано авторами за даними [10, 15-17]

Аналіз динаміки офіційно зареєстрованих організаційно-правових форм господарювання підприємств в Україні показує їх незначну кількість та поступове падіння по всіх регіонах та країні в цілому з 5910 на початок 2013 року до 5575 у 2015 році. Питома вага формальних об'єднань в загальній масі підприємств не перевищує 0,5% (По Україні: у 2013 році - 0,44%, у 2015 році – 0,42%) [18]. Крім того, серед найбільш популярних їх різновидів переважають асоціації, які в більшості випадків не є активно працюючими структурами, а також інші об'єднання підприємств, до складу яких включаються союзи, спілки, асоціації підприємців тощо. Можна стверджувати, що формальні організаційні форми співпраці не користуються популярністю серед підприємств та організацій на території країни.

Головним мотивом розвиненості та розгалуженості частково правосуб'єктних форм співробітництва є необхідність малих та середніх підприємств адаптуватися до агресивного впливу великих корпорацій (зазвичай монополістів), що утворені шляхом злиття чи поглинання. За даними АМКУ в Україні у 2014 році «на конкурентний сектор припадало 47% обсягів реалізації, а на завідомо неконкурентні – понад 37» [19].

Основними формами, що дозволяють створити такий значний прошарок структур-монополістів, є ФПГ та холдинги. Зважаючи на неофіційність їх статусу і відсутність єдиних законодавчих норм визнання перших та непередбачену реєстрації обох в ЕДРОПУ, оцінки їх кількості різняться. За даними Державної фіскальної служби в Україні функціонує від 12 до 16 ФПГ. Однак, враховуючи, що ДФСУ не

надає роз'яснень щодо своїх критеріїв такого оцінювання, а корпоративні структури, що визнані ФПГ називають себе холдингами, що підтверджується асоційованим володінням (наприклад, СМАРТ-холдинг), чи корпораціями (наприклад, СКМ), перевірити достовірність цієї інформації складно. Тим більше, що, наприклад, визначена ДФСУ в якості ФПГ група «Енергетичний стандарт» після ліквідації банку БІГ «Енергія» не має власної фінансової структури, тому теоретично не може бути віднесена до фінансово-промислових груп.

Глибоке охоплення ринку даними формами співпраці непрямо підтверджується також виділенням в традиційному ТОП-100 від Економіка Communication Hub [20] окремого рейтингу холдингів та груп, який виділяє тільки перші сто, маючи на увазі тільки найбільші.

Так само кількісно розповсюдженою є форма співробітництва у вигляді укладання угод про стратегічні альянси, яка охоплює всі стратегічні галузі господарювання не тільки у всьому світі, а і в Україні. Це найефективніша альтернатива злиттям і поглинанням (більш дешева та менш бюрократична), тому у Докладі про світові інвестиції 2014 р. [21] їх розвитку (у аналогії з консорціумами) приділено особливу увагу як особливо перспективній формі співпраці.

Активне пропагування розвитку кластерного підходу у співробітництві не призвело, однак, до широкого розповсюдження цієї організаційної форми. Дослідники рахують їх кількість, так само, достатньо приблизно, оцінюючи тільки перевищення бар'єру в 60 утворень. Сферами традиційного охоплення даними структурами є сільське господарство, освіта та наука, деревообробна галузь, будівництво тощо.

Інші форми співробітництва отримали в Україні моногалузеве застосування, тобто мають широке застосування в окремих галузях, не претендуючи на всю сферу національної економіки. Так франчайзинг отримав стрімкий розвиток в галузях громадського харчування, ритейлу та сфери послуг. Ринок аутсорсингу прогресує приблизно на 18% у рік та може сягнути за оцінками фахівців 10 млрд. доларів США. Зараз він переважає в секторі ІТ-технологій, але перспективними є бухгалтерський та банківський сектори, а також промисловість.

Динаміка використання лізингових угод в Україні останніми роками має позитивний характер, але співпраця за даною формою не є достатньо розповсюдженою через підвищені ризики для лізингодавців та високу вартість для лізингодержувачів.

Стосовно таких форм співробітництва, як субпідряд та кооперування, майже неможливо отримати оціночні показники їх використання на ринку України. У відкритому доступі вони існують тільки в розрізі окремих підприємств (на їх

офіційних сайтах) чи їх об'єднань, так само як і спеціалізація підприємств. Інші наведені в класифікації форми показали незначне (в порівнянні з дослідженими) розповсюдження. Особливо це стосується Єврорегіонів та міських агломерацій, що є утвореннями, які суб'єкти господарювання самостійно створити не можуть, а тільки ініціюють та використовують у своїх інтересах. Технопарки, технополіси та інтрапренерство, як інструменти співпраці у сфері НДДКР за дослідженнями Підричевої І.Ю. [22, с. 11], знаходяться в нашій країні тільки в стадії становлення.

Таким чином, через наявність в економіці України значного тіньового сектору та впливу корупційної складової і бюрократичних бар'єрів при реєстрації, серед сучасних форм міжрегіонального співробітництва переважають неформальні. Для нівелювання негативної дії цих процесів на економіку країни, на нашу думку, необхідно формалізувати статус групи підприємств, внівши доповнення до Господарського та Податкового кодексів.

Сучасні групи підприємств, що функціонують в Україні, є за своєю сутністю об'єднаннями зі спільними економічними інтересами. Прагнення учасників групи до створення такої інтегрованої структури в більшості випадків є більшими ніж досягнення мети простого співробітництва, але обмежуються небажанням змінювати структуру власності (наприклад, необхідність отримання кредит в банку для розвитку групи). Тобто до стратегічних планів партнерства учасників групи підприємств не входить створення корпоративної або асоційованої структури, яка є правосуб'єктною. Це дозволяє провести паралель з відповідними організаційними аналогами розвинутих країн [23].

На цій основі пропонується вважати Групою підприємств – договірне об'єднання двох та більше фізичних чи юридичних осіб з метою сприяння або розвитку економічної діяльності його членів та/або отримання прибутку кожним з них/групою. Його діяльність може бути пов'язана з діяльністю своїх членів або може носити допоміжний характер. Капітал групи може об'єднувати кошти учасників чи не утворюватись за рішенням учасників. Всі питання функціонування та управління об'єднанням визначаються в Угоді про Групу, яка підписується всіма її учасниками.

Оформлення такої пропозиції призведе до усунення проблеми функціонування груп підприємств з точки зору податкового законодавства, хоча і буде потребувати деяких методологічних роз'яснень. З точки зору ДФСУ, сучасні групи підприємств створюються для ухиляння від сплати податків. Формалізація співпраці в цій формі призведе до фіксування груп підприємств як єдиної господарської одиниці зі всіма перевагами від цього для прозорості оподаткування на загальних чи корпоративних засадах.

Введення в економіко-правову практику нової організаційно-правової форми співпраці відкриє нові можливості для розширення міжрегіонального співробітництва, офіційно включаючи в перелік суб'єктів громадські об'єднання (організації або спілки), які так само можуть входити до груп підприємств. За результатами останніх досліджень [24] громадські організації в Україні отримують все більше розповсюдження та впливають на суспільне життя. Надавані ними в навчально-консультативні та інформаційні послуги, юридична допомога, посередництво в отриманні грантів від міжнародних організацій, спрощують розвиток та партнерство малого та середнього бізнесу.

Отже, такий напрям розвитку організаційних форм міжрегіонального співробітництва сприятиме соціально-економічному зростанню, усуваючи дуалізм можливостей тінювого господарювання неформальних інтеграційних структур.

Висновки. Виконане наукове дослідження дозволяє визначити, що сучасна регіональна політика орієнтується на пошук нових форм міжрегіонального співробітництва, не враховуючи, однак, їх відмінностей через процеси організації. Частково це обумовлюється відсутністю певної систематизації та потрібних дефініцій. Запропонована класифікація організаційних форм міжрегіонального співробітництва дозволяє більш зважено розглянути переваги та недоліки кожної з включених до неї та обрати найоптимальнішу.

Падіння поширеності формальних структур для організації співпраці, які знижуються в кількісній динаміці, але за обсягами діяльності охоплюють вагомий сектор економіки країни, вимагає термінового втручання влади. Поповнення їх переліку за рахунок формалізації групи підприємств дозволить, з одного боку, спростити малому та середньому бізнесу конкурентну боротьбу з великими компаніями, з іншого, обмежить можливості ухиляння від сплати податків. Разом з залученням до активної співпраці в межах міжрегіонального співробітництва громадських організацій це призведе до зростання темпів соціально-економічного розвитку регіонів та рівня життя населення.

Л і т е р а т у р а

1. Сторонянська І. Міжрегіональні інтеграційні процеси в Україні: тенденції та перспективи розвитку / І. Сторонянська. – Львів: ІРД НАН України, 2009. – 392 с.
2. Іванов Ю.Б. Інтеграційний розвиток суб'єктів господарювання: теоретичне обґрунтування та організація управління. Монографія. / Ю.Б. Іванов, А.А. Пилипенко – Харків: ВД "Інжек", 2012. – 400 с.
3. Статистичний класифікатор організаційних форм суб'єктів економіки: Наказ Державної служби статистики України № 271 від 29.09.2014. – Режим доступу: <https://ukrstat.org/uk/work/klass200n.htm>
4. Кунченко-Харченко В. І. Правознавство: навч. посібник / В. І. Кунченко-Харченко, В. Г. Печерський, Ю. Ю. Трубін. – Київ : Кондор, 2011. – 474 с.
5. Скібіцький О. М. Організація бізнесу. Менеджмент підприємницької діяльності. Навч. посібник. /О. М. Скібіцький, В.В. Матвеев, Л.І. Скібіцька. – К.: Кондор, 2011. – 912 с.
6. Заблодська І.В. Формування територіально-виробничих структур регіону: монографія / І.В. Заблодська, О.С. Корсакова, С.А. Носкова, І.А. Хорошилова. – Чернігів: ДеснаПоліграф, 2015. – 152с.
7. Зорій О.М. Особливості застосування аутсорсингу / О.М. Зорій, Т.В. Коваленко // Економічний аналіз. – 2013 рік. - Том 14. № 3.- С. 18-28.
8. Ігнат'єва І.А. Корпоративне управління : підручник. / І.А. Ігнат'єва, О.І. Гарафонова – К.: Центр учбової літератури, 2013. — 600 с.
9. Гангал Л. Переваги та недоліки функціонування різних організаційно-правових форм аграрних підприємств в умовах глобалізації [Електронний ресурс] / Л. Гангал // Тези Всеукр. наук.-практ. інт.-конф. "Стратегія і тактика вітчизняної науки в побудові інформаційного суспільства" 17-18 жовтня 2013 р. Режим доступу: <http://www.stelmaschuk.info/archive-internet-conference/65-conferencia-17-10-2013/834-834.html>
10. Бережна М.С. Сучасні організаційно-правові форми функціонування підприємств у сфері реального сектору економіки / М.С. Бережна // Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії.: зб.наук. праць – 2013. – Вип. 4. – С. 5-13.
11. Єрмошкіна О.В. Інституційні аспекти функціонування фінансово-промислових груп в Україні / О.В. Єрмошкіна, Т. В. Алексеєнко, О.Д. Федоренко // Економічний вісник НГУ. – 2010. – №3. – С. 51-59.
12. Іванченко Г.В. Розробка кластерної моделі розвитку регіону: методологічний підхід / Г.В. Іванченко // Ефективна економіка. – 2013. – № 3 – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2049>
13. Охотнікова О.М. Роль державного управління в діяльності технопарків в Україні / О.М. Охотнікова, В.В. Раткін // Проблеми інноваційно-інвестиційного розвитку. – 2013. – №5 – С. 42-49.
14. Петленко Ю. В. Організаційні форми створення та розвитку вертикально-інтеграційних структур / Ю.В. Петленко // Вісник ОНУ імені І.І. Мечникова. – 2013. – Т. 18. Вип. 2/1 – С. 87-90.
15. Гетьман О. О. Економіка підприємства: Навч. посіб. / О. О. Гетьман, В. М. Шаповал. – К.: Центр учбової літератури, 2010. – 488 с.
16. Нечивілова Н.І. Організаційно-економічні моделі взаємодії великих, середніх і малих підприємств / Н.І. Нечивілова // Вісник Національного технічного університету "ХПІ". Серія : Технічний прогрес та ефективність виробництва : зб. наук. пр. – 2012. – № 6 – С. 29-37.
17. Карнаушенко А.С. Переваги та недоліки лізингу як виду фінансування інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств / А.С. Карнаушенко // Ефективна економіка. – 2013. – № 11 – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2463>
18. Статистичний збірник «Регіони України» / ред. О.Г. Осауленко. – К.: Державна служба статистики України, 2014. – Ч.2- 733 с.
19. Захисту конкуренції не завадить навіть криза: Офіційний сайт Антимонопольного комітету України

- [Електронний ресурс] - Режим доступу: http://www.amc.gov.ua/amku/control/main/uk/publish/printable_article/108369;jsessionid=BFDDE82ADF60AEC931EFFF6D1DBD78DA.app1
20. Проект "Топ-100" Рейтинги крупнейших. [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://ekonomika.ua/lang/ru/brands/top100/>
  21. Доклад о мировых инвестициях, 2014: инвестиции в достижение ЦУР: план действий [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://unctad.org/en/PublicationsLibrary/wir>
  22. Підоричева І.Ю. Развитие организационных форм интеграции науки, освіти і виробництва : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.03 / І.Ю. Підоричева; Нац. акад. наук України; Ін-т екон. пром. - Донецьк, 2012. - 26 с.
  23. Ordonnance n° 67-821 du 23 septembre 1967 sur les groupements d'intérêt économique: http://www.legifrance.gouv.fr/jopdf/common/jo_pdf.jsp?numJO=0&dateJO=19670928&numTexte=&pageDebut=09537
  24. Індекс сталості розвитку організацій громадянського суспільства України в 2014 році: USAID [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://ccc-tck.org.ua/library/drukovani-vidannya/>

References

1. Storonyanska VI Inter-regional integration processes in Ukraine: Trends and Prospects of Development / I. Storonyanska. - Lviv: IRD Sciences of Ukraine, 2009. - 392 p.
2. Ivanov YB Integration development of business organizations: theoretical foundation and organization management. Monograph. / YB Ivanov, AA Pylypenko - Kharkiv, WA "INZHEK", 2012. - 400 p.
3. Statistical Classification of organizational forms of economic agents: Order of the State Statistics Service of Ukraine number 271 of 09/29/2014. - Access: <https://ukrstat.org/uk/work/klass200n.htm>
4. Kunchenko-Kharchenko V. Law: teach. user / VI Kunchenko-Kharchenko VG Pechersky, Yu Trubin. - Kyiv: Condor, 2011. - 474 p.
5. Skibitsky A. Doing business. Management of business activities. Teach. manual. /AT. Skibitsky M., V. Matveev, LI Skibitska. - K.: Condor, 2011. - 912 p.
6. Zablodska IV Formation of territorial and industrial structures in the region: monograph / IV Zablodska, AS Korsakov, SA Noskov, IA Khoroshylova. - Chernigov: DesnaPolihraf, 2015. - 152pages.
7. Dawn A. Features of the application outsourcing / AN Stars, TV Kovalenko // Economic Analysis. - year 2013. - Volume 14. № 3. - P. 18-28.
8. Ignatieff IA Corporate governance: a textbook. / IA Ignatieff, AI Harafonova - K.: Center of educational literature, 2013. - 600 p.
9. Hanhal L. The advantages and disadvantages of the various legal forms of agricultural enterprises in the conditions of globalization [electronic resource] / L. Hanhal // Proceedings of All-Ukrainian. scientific-practic. int-conference. "The strategy and tactics of Soviet science in building information society" 17-18 October 2013 Access: <http://www.stelmaschuk.info/archive-internet-conference/65-conferencia-17-10-2013/834-834.html>
10. Berezhnaya NS Current legal forms of enterprises functioning in the real economy / MS Berezhnaya // Economic Bulletin of Zaporozhye State Engineering Academy.: zb.nauk. works - 2013. - Vol. 4. - P. 5-13.
11. AV Yermoshkin Institutional aspects of financial-industrial groups in Ukraine / O. Yermoshkin, TV Alekseenko, OD Fedorenko // Economic Bulletin of NMU. - 2010. - №3. - P. 51-59.
12. GV Ivanchenko Developing cluster model of regional development: methodological approach / GV Ivanchenko // Efficient Economy. - 2013. - № 3 - Access: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2049>
13. A. Ohotnikova The role of public administration in the industrial parks in Ukraine / OM Ohotnikova VV Ratkin // Problems innovation and investment development. - 2013. - №5 - S. 42-49.
14. Petlenko V. Organizational forms creation and development of vertical integration structures / UV Petlenko // Bulletin ONU II Mechnikov. - 2013. - T. 18. Vol. 01.02 - P. 87-90.
15. Getman OO Business Economics: Training. guidances. / AA Getman, VM Shapoval. - K.: Center of educational literature, 2010. - 488 p.
16. Nechyvilova NI Organizational and economic models of interaction between large, medium and small businesses / NI Nechyvilova // Proceedings of the National Technical University "KPI". Series: Technological advances and efficiency: Coll. Science. pr. - 2012. - № 6 - P. 29-37.
17. AS Karnaushenko Advantages and disadvantages of leasing as a form of financing innovation farms / AS // Karnaushenko efficient economy. - 2013. - № 11 - Access: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2463>
18. Statistical handbook "Regions of Ukraine" / ed. OG Osaulenko. - K.: State Statistics Service of Ukraine, 2014. - 733 p CH.2-.
19. Protection of Competition does not hurt even crisis: Official site of the Antimonopoly Committee of Ukraine [electronic resource] - Access: http://www.amc.gov.ua/amku/control/main/uk/publish/printable_article/108369;jsessionid=BFDDE82ADF60AEC931EFFF6D1DBD78DA.app1
20. The "Top 100" krupneyshyh ratings. [Electronic resource] - Access: <http://ekonomika.ua/lang/ru/brands/top100/>
21. The report of myrovnyh Investments, 2014: Achieving investment in the Chur: a plan of action [electronic resource]. - Access: <http://unctad.org/en/PublicationsLibrary/>
22. Pidorycheva I. Development of organizational forms of integration of science, education and production: Author. Thesis. ... Candidate. Econ. Sciences: 08.00.03 / IY Pidorycheva; Nat. Acad. Science of Ukraine; Institute of Economics. Ind. - Donetsk, 2012. - 26 p.
23. Ordonnance n° 67-821 du 23 septembre 1967 sur les groupements d'intérêt économique: http://www.legifrance.gouv.fr/jopdf/common/jo_pdf.jsp?numJO=0&dateJO=19670928&numTexte=&pageDebut=09537&pageFin=
24. The index of sustainability of civil society organizations in Ukraine 2014: USAID [electronic resource]. - Access: <http://ccc-tck.org.ua/library/drukovani-vidannya/>

Гречаная С.И., Заблодская Д.В. Современные организационные формы межрегионального сотрудничества.

В статье рассматриваются вопросы распространенности в современных условиях организационных форм межрегионального сотрудничества и возможностей их дальнейшего развития. Предложен авторский взгляд на сущность понятия организационной формы сотрудничества. Те из них, которые свойственны современной экономике Украины, систематизированы по группам и выделены их преимущества и недостатки. Определены определенные организационные формы, которые получили наибольшее развитие. Предложено формализовать статус группы предприятий. Предусмотрено усиление участия в межрегиональном сотрудничестве общественных организаций.

Ключевые слова: межрегиональное сотрудничество, организационная форма, интеграция, группы предприятий, общественные организации

Grechana S.I., Zablodska D. V. Modern organizational forms of interregional cooperation

In the article the questions of responsiveness in the modern condition the organizational forms of interregional cooperation and opportunities for their further development

are considered. The author's view on the essence of the concept of cooperation organizational forms of is suggested. Those that are inherent in the modern economy of Ukraine are classified by the groups and highlighted their advantages and disadvantages. It were identified the specific organizational forms that have received the greatest development. It was proposed to formalize the status of companies group. Increasing participation of public organizations in interregional cooperation was provided.

Keywords: interregional cooperation, organizational form, integration, groups of enterprises, public organizations

Гречана Світлана Іванівна – к.е.н., доцент, старший науковий співробітник відділу проблем міжрегіонального співробітництва Луганська філія Інституту економіко-правових досліджень НАН України (м. Северодонецьк). svigrech@gmail.com

Заблодська Дар'я Вадимівна – аспірант Інституту економіко-правових досліджень НАН України (м. Київ). zablodin2014@yandex.ru

Рецензент: **Заблодська І.В.**, д.е.н., професор.

Стаття подана 23.01.2015

УДК 338.49

ОЦІНКА ІНФРАСТРУКТУРНИХ ВТРАТ ДОНБАССУ ЗАДЛЯ ПОДАЛЬШОЇ АКТИВІЗАЦІЇ МІЖРЕГІОНАЛЬНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА

Васильчук Н.О.

DONBAS' ASSESSMENT OF INFRASTRUCTURE LOSSES TO ACTIVATE INTER-REGIONAL COOPERATION

Vasilchuk N.O.

В статті наведено результати дослідження інфраструктурних втрат Донбасу задля активізації міжрегіонального співробітництва. Проаналізовано стан інфраструктурних елементів Луганської, Донецької областей. Більш детально розглянуто втрати виробничої транспортної та соціальної складових інфраструктурного комплексу. Аналіз подано у динаміці за період, як у натуральному так і грошовому вираженнях. Встановлено взаємозв'язок між подіями на Донбасі та загальнодержавним становищем.

Ключові слова: виробнича інфраструктура, виробничий потенціал, транспортна інфраструктура, соціальна інфраструктура, вартість руйнувань, оцінка втрат, збитки.

1. Вступ. З урахуванням чисельності населення (понад 45 мільйонів осіб на початок 2014 р.) та займаної площі (603.628 км² разом із Кримом) Україна вважається в Європі самим великим ринком збуту. Вигідне географічне положення робить Україну основним транспортним коридором. Україна має родючі землі та корисні копалині ресурси. Перелічені складові є сильними сторонами держави, та приваблюють Європу, Росію, Центральну Азію, в контексті співробітництва. З одного боку сучасний період розвитку країни є складним і болочим, а з іншого – це період перспектив та можливостей. Все буде залежати від того наскільки продуктивно відбуватимуться процеси реформування.

Розвиток інфраструктурного комплексу є ключовим фактором успішної інтеграції в ЄС, та співробітництва на рівних умовах. Він істотно впливає на ефективність функціонування господарюючих суб'єктів через участь виробничих та соціальних послуг у створенні споживної вартості і ціни продукту. Перш ніж говорити про прискорені темпи розвитку інфраструктури, доречним буде розглянути сучасне становище та втрати, яких вона зазнала.

2. Аналіз останніх досліджень і публікацій. Відродженню Донбасу зараз приділяється багато уваги науковцями НАН України Ляшенко В. І.,

Новіковою О. Ф., Вишневським В. П.. Зокрема академік Амоша О. І. розглядає питання відновлення Донбасу, як старопромислового регіону. В роботах академіка Лібанової Е. М. висвітлюються проблеми демографічного відтворення Донбасу. Аналізуються втрати робочих місць, поселенської мережі. Розглядається трансформація соціальної інфраструктури. Професор Заблодська І. В. в своїх дослідженнях висвітлює проблеми налагодження нових маркетингових зв'язків, інфраструктурного забезпечення активізації міжрегіонального співробітництва. Окрім науковців, питаннями відродження Донбасу опікуються міністерства, державні агенції, громадськість.

3. Мета статті полягає у проведенні оцінки інфраструктурних втрат відповідних регіонів задля визначення слабких місць та розробки практичних рекомендацій.

4. Матеріали і результати дослідження. Території де «полихнуло» складають 53,2 тис. км², або 8,8 % території України (Донецька і Луганська області). За розмірами території це найменший регіон в Україні, але він має високу територіальну концентрацію соціально-економічного потенціалу. Станом на 2014 рік у регіоні проживало 7,9 млн. осіб, або 15,3 % населення України. Тут висока щільність заселення — 149 осіб/км². На території регіону розташовано 88 міст і 243 селища міського типу, або понад 1/4 їхньої кількості в Україні [1]. Під контролем у сепаратистів перебуває менш ніж 3 % території України, але на ній знаходяться численні великі підприємства, на які припадає приблизно 15 % сукупного обсягу промислового виробництва і приблизно 8 % ВВП.

Донецька і Луганська області до початку бойових дій, були найбільш розвиненими в економічному та інфраструктурному відношенні області України. Загальна вартість основних виробничих фондів двох головних галузей матеріального виробництва — промисловості та сільського господарства — становила понад 20 % загальноукраїнської. Фондооснащеність праці в

промисловості Донецької області дорівнювала 133 % до середньої по країні, в індустрії Луганської області — 113 %. У ході неоголошеної війни Україна втратила щонайменше 20 % економічного потенціалу. Значна частина територій Луганської та Донецької областей зазнали суттєвих руйнувань (рис. 1.). [2].

Аналіз стану виробничої інфраструктури. В цілому по Україні скорочення обсягів виробництва у добувній промисловості 2014 р. становило – 13,7 %, переробній промисловості – 9,3 %, постачанні електроенергії, газу, пари і кондиційованого повітря – 6,6 %. Видобуток вугілля у 2014 р. скоротився на 30,5 %. Нині зі 150 вугільних шахт 115 перебувають на окупованих територіях; повністю зруйновано 7 вугледобувних шахт Донбасу, ще 63 працюють у режимі відкачування води, працюючими є лише 24 шахти. Зменшення обсягів виробництва у металургійній промисловості у 2014 р. становило 14,5 %; втрати вітчизняних металургійних підприємств оцінюються на рівні близько 40 млрд. грн., у т.ч. 25 млрд. грн. – втрачені прибутки від недовипущеної продукції, 15 млрд. грн. – вартість зруйнованих основних фондів [3]. У машинобудуванні зменшення обсягів виробництва сягнуло 20,6 %; за попередніми підрахунками, у 2014 р. втрати галузі становили 10 млрд. грн.

Обсяги виробництва хімічних речовин і хімічної продукції зменшилися на 14,2 %, насамперед, за рахунок скорочення випуску добрив і азотних сполук після зупинки Концерну «Стирол» та «Сєверодонецького об'єднання Азот». У 2014 р. виробництво аміаку в Україні скоротилося на 30,8 %, а потужності з виробництва мінеральних добрив фактично втрачено на 36 %. Виникла загроза зупинення підприємств скляної галузі (нині потужності з виробництва скла втрачено на 90 %), що в свою чергу може спричинити зупинення роботи підприємств з виробництва продуктів харчування, дитячого харчування, медичних засобів та напоїв різних видів. Загалом за попередніми підрахунками КМУ втрати промисловості Донбасу у ході збройного протистояння становлять близько 26 млрд. грн., втрати експорту оцінюються у більш ніж 70 млрд. грн. У 2015 р. падіння промислового виробництва триває, і у січні-квітні воно зафіксовано на рівні 21,5 % порівняно з відповідним періодом 2014 р. [4]. Більш наглядно, у скороченому вигляді результати аналізу сучасного стану деяких елементів інфраструктурного комплексу Донецької області наведені на (рис. 2.), а Луганської області на (рис. 3.).

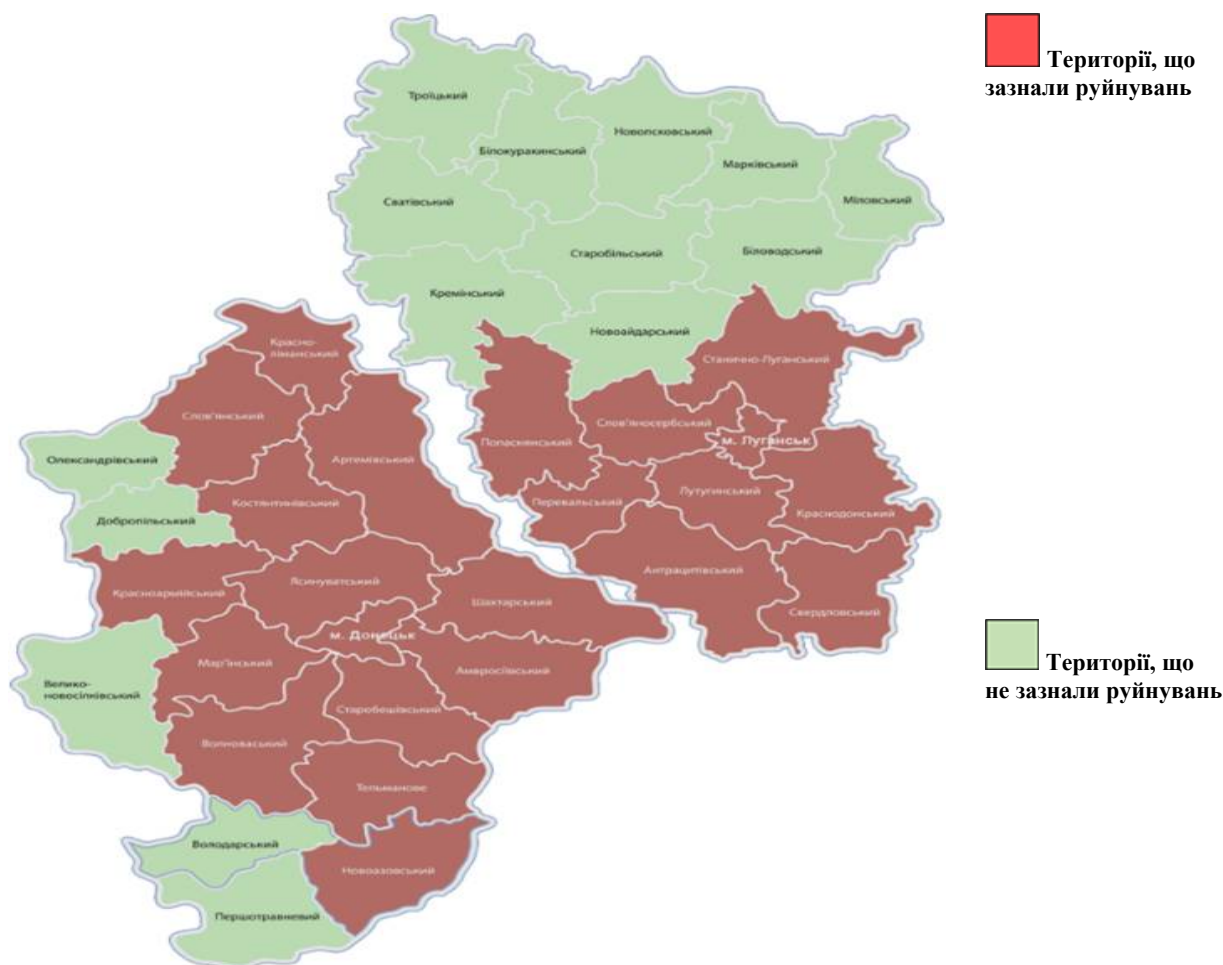

Рис.1. Огляд територій Донбасу, що зазнали руйнувань

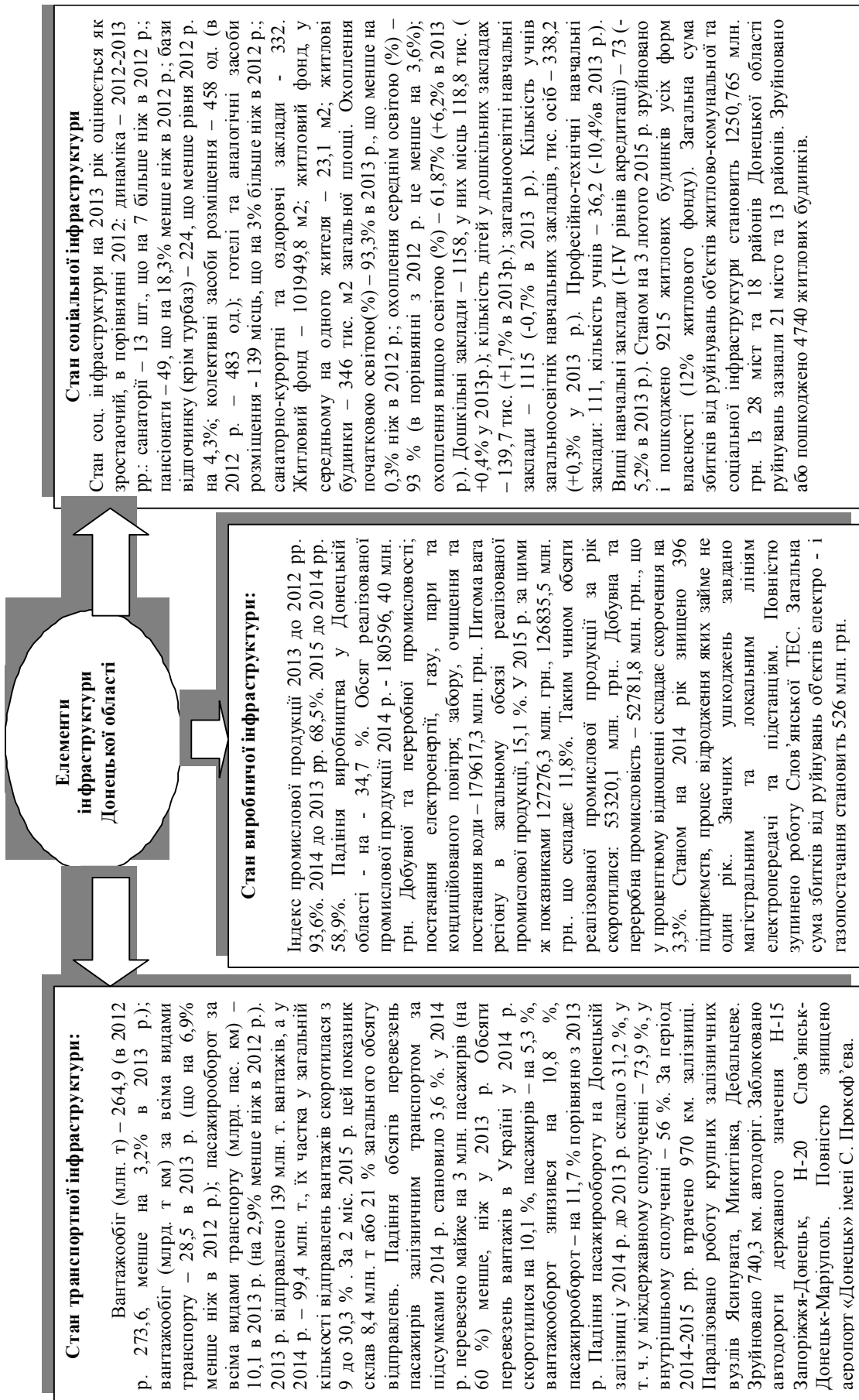

Рис. 2. Аналіз стану інфраструктури Донецької області за період 2012-2015 рр.

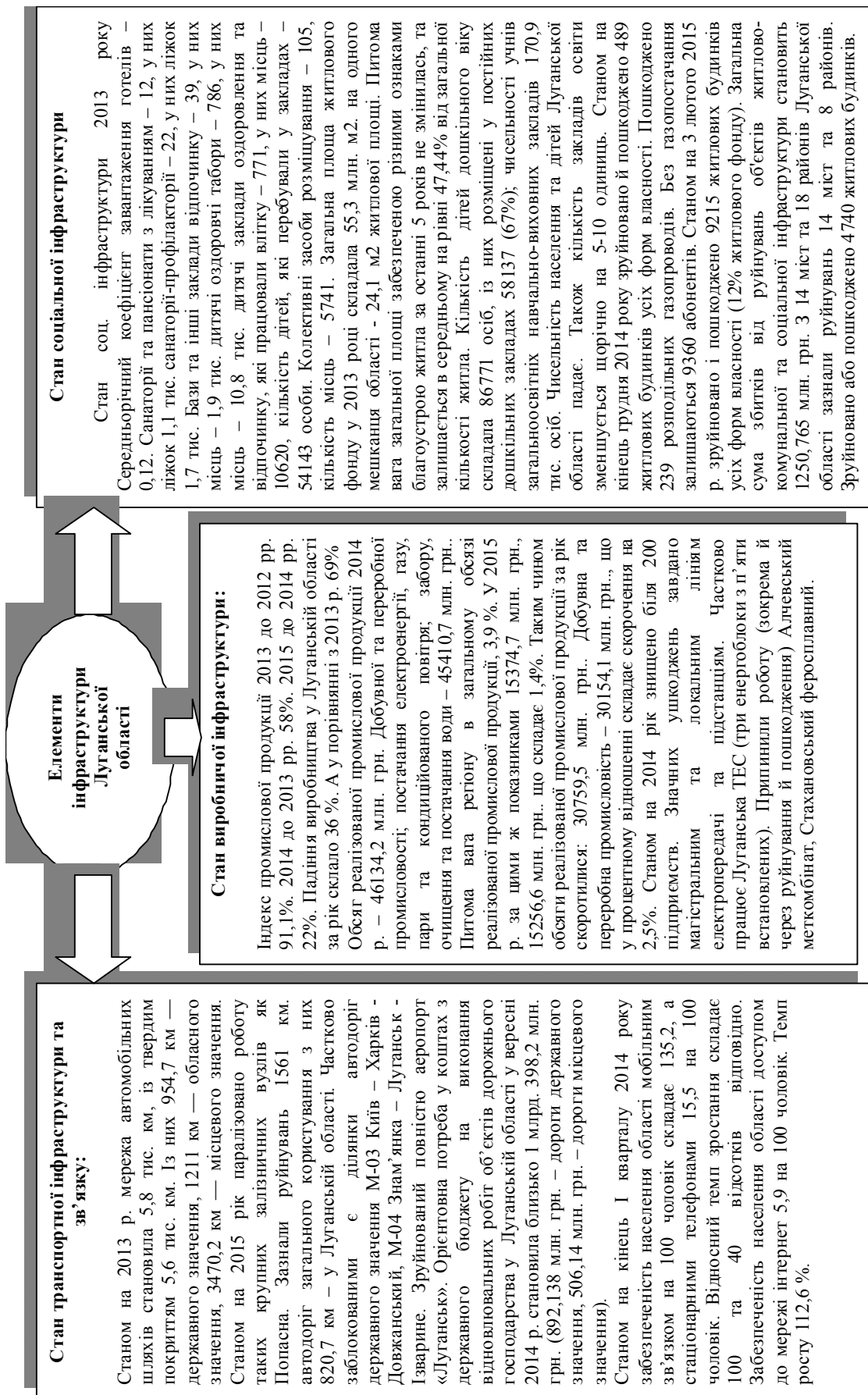

Рис. 3. Аналіз стану інфраструктури Луганської області за період 2013-2015 рр.

Понад чверті (27 %) промислового потенціалу Донецької та Луганської областей вивезено до РФ. Особливо небезпечним може стати демонтаж і вивезення устаткування з машинобудівних заводів Донецької та Луганської областей, які виробляють продукцію військового призначення (зокрема, зі Сніжнянського машинобудівного заводу, Луганського патронного заводу, заводів «Юність», «Топаз», та «Точмаш»), що позбавить Україну стратегічних потужностей (у т. ч. високотехнологічних) і водночас посилить позиції бойовиків, забезпечивши їх військовим оснащенням та боєприпасами [5].

Попередня орієнтовна вартість аварійно-відновлюваних робіт на пошкоджених об'єктах електроенергетики складає 693 млн. грн. Крім того, у разі прийняття рішення щодо виконання термінових заходів з переведення споживачів регіону на електричне опалення, вартість таких робіт додатково збільшиться на 400-450 млн. грн.

За даними НАК «Нафтогаз України» станом на 12.08.2014 пошкоджено майже 1000 розподільчих газопроводів (767 – низького, 158 – середнього та 54 – високого тиску), зруйновано (демонтовано) 1,4 км газопроводів, один газонаповнювальний пункт, відновлення потребують 53 газорозподільні пункти та біля 200 шафових газорозподільних пунктів газопостачальних компаній, зупинено експлуатацію 5 АЗС та 4 АГНКС, викрадено 60 одиниць автотранспортної та спеціальної техніки, 11 пошкоджено. За оцінками спеціалістів компанії, проведення аварійно-відновлюваних робіт об'єктів газопостачання потребуватиме близько 500 млн. грн. [6].

Стан транспортної інфраструктури. За даними Укрзалізниці станом на травень 2015 р. у зоні проведення АТО залишаються пошкодженими понад 1610 об'єктів залізничної інфраструктури, на відновлення яких, за попередніми підрахунками, необхідно витратити близько 860 млн. грн. Втрати експлуатаційної довжини 7 магістральної мережі залізниць України оцінюються у 7,3 % (1,6 тис. км). На невідконтрольній державі східній території залишилось близько 500 пасажирських вагонів, що становить 10 % загального парку пасажирського рухомого складу Укрзалізниці. В зоні проведення АТО на залізниці зруйновано та знищено пристрої електропостачання на загальну суму 341,5 млн. грн. У зоні проведення бойових дій на сході країни зруйновано 33 мости і шляхопроводи загальною довжиною понад 2800 погонних метрів. Орієнтовна сума збитків, завданих дорожньому господарству, оцінюється у 4696,4 млн. грн. Залізничним транспортом у 2014 р. перевезено 387 млн. т вантажів, що на 11,1 % менше порівняно з 2013 р. Найбільше скоротилися залізничні перевезення основних для економіки і промисловості України вантажів – нафти і нафтопродуктів (на 47,3 %), коксу (на 26,9 %), кам'яного вугілля (на 26,3%), хімічних і мінеральних добрив (на 19,2 %), брухту

чорних металів (на 17,3 %), чорних металів (на 13,5 %), що пов'язано з руйнуванням залізничної інфраструктури на Донбасі та припиненням роботи в зоні конфлікту промислових підприємств, які формують основну вантажну базу залізниць [7].

Донецька залізниця – найбільший перевізник вантажів в Україні. У 2013 р. її частка у вантажних перевезеннях Укрзалізниці становила 36,8 %. Підприємство обслуговувало понад 4 тис. промислових підприємств Донбасу та забезпечувало перевезення близько 46 % всього українського коксу, 38 % чорних металів, 18 % брухту чорних металів [8]. Найбільше зменшення пасажирських перевезень спостерігається в міждержавному сполученні, в основному за рахунок зменшення пасажирообігу транзитних поїздів формування держав СНД. Між Україною та Росією залізничним транспортом Поїзди формування РЖД територією України взагалі не курсують (окрім транзитного поїзда № 66/65 Москва-Кишинів). Падіння перевезень вкрай негативно позначається на фінансовому стані підприємств галузі, які не мають коштів для відбудови зруйнованої інфраструктури та оновлення рухомого складу. Фінансовий план Укрзалізниці на 2014 р. був затверджений з чистим прибутком 634,6 млн. грн., проте по факту підприємство за підсумками року отримало збитковий фінансовий результат, який складає 622,7 млн. грн. [9]. Донецька залізниця у 2014 р. отримала збиток у сумі 1126,1 млн. грн. (у 2013 р. вона мала чистий прибуток в розмірі 64,8 млн. грн.), при цьому Донецька залізниця недоотримала 2,7 млрд. грн. доходів, у т.ч. від перевезень – 2 млрд. грн. Питома вага Донецької залізниці в чистому доході залізниць країни знизилася з 17,5 % у 2013 р. до 14,1 % у 2014 р.

Пошкоджень або руйнувань зазнали 28 об'єктів керування повітряним рухом. У 2014 р. на ринку авіаційних перевезень обсяги перевезення вантажів скоротились на 15,5 % порівняно з 2013 р., кількість відправлень пасажирів зменшилась на 16,8 %. [10]. Перевезено 2,9 млрд., що на 8,8 % менше, ніж у 2013 р. і пояснюється низькою якістю послуг, недостатнім рівнем безпеки перевезень та розбалансованістю тарифів, які не влаштовують ані перевізників, ані пасажирів. Водним транспортом у 2014 р. перевезено 6,0 млн. т вантажів, що на 3 % більше порівняно з 2013 р., проте становить лише половину від рівня 2010 р. У 2015 р. триває тенденція скорочення обсягів перевезень як вантажів, так і пасажирів усіма видами транспорту: за січень-квітень підприємствами транспорту України перевезено вантажів лише 76,8 % від рівня 2014 р., пасажирів – 88,7 %.

Стан соціальної інфраструктури. Попередні оцінки збитків постійно уточнюються та переглядаються в бік зростання. У звіті Управління ООН з координації гуманітарних питань ідеться про збитки в інфраструктурі Донбасу внаслідок війни у 440 млн. дол. За даними організації, на території

Луганської та Донецької областей протягом 2014 року пошкоджено понад 2000 об'єктів, серед яких 659 – громадських будівель, 1230 приватних будинків та 178 офісів. Кількість вимушених переселенців всередині країни досягла 275 тис. 489 осіб. [10]. Зокрема всередині вересня 2014 року Володимир Гройсман зазначив, що зруйновано 4500 житлових будинків, 4700 об'єктів системи енергопостачання, 217 об'єктів освіти, 132 промислових об'єкти, 45 об'єктів охорони здоров'я. Загальну суму прямих збитків оцінено в 11,88 млрд. грн. Екс Глава Держагентства з відновлення Донбасу Андрій Ніколаєнко у вересні 2014 року оцінив збитки від руйнування соціальної та комунальної інфраструктури в 20 млрд. грн. При цьому він не включив у цю суму промислові руйнування та втрати від знищення приватної власності, оцінити які зараз фізично вкрай складно. За попередніми підрахунками, в Донецькій та Луганській областях зруйновано або пошкоджено 11 тис. 325 об'єктів на більш як 11 млрд. грн. Більша частина руйнувань припадає на житлові будинки (без житла залишилися понад 710 тис. осіб, зруйновано або пошкоджено в Луганській – понад 690) та системи енерго-, водо-, тепlopостачання.

Втрата робочих місць сягнула від 50% для великих підприємств і до 80-90% для малих і середніх підприємств, що вказує про майже повну зупинку діяльності МСБ в зоні конфлікту. Зокрема, в Донецьку припинили свою роботу більше 90% об'єктів готельного, ресторанного та торговельного бізнесу. Міжнародний центр перспективних досліджень Загальні прямі збитки України від військових дій на Донбасі можуть сягнути 10 млрд. доларів США [11].

5. Висновок. Представлений аналіз свідчить про все цілне руйнування інфраструктури Донбасу. Наряду з цим виникають можливості відродження як морально так і фізично застарілої економіки, через розбудову сучасної виробничої, транспортної, соціальної інфраструктури, шляхом активізації міжрегіонального співробітництва.

Л і т е р а т у р а

1. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України Аналітичний огляд топ-100 найбільших державних підприємств України, 3 місяці 2015 року. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://reforms.in.ua/sites/default/files/upload/docs/soe_report_1q15_correct.pdf
2. Яценюк А. Через російську військову агресію Україна втратила 20 % економіки [Електронний ресурс] / Арсеній Яценюк. – 2015. – Режим доступу до ресурсу: http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=247809790&cat_id=244276429. Чорна книга Кремля [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://mfa.gov.ua/mediafiles/files/misc/2015-02-20/Kremlin_Black_Book_February_2015.pdf
3. Гребеник Е. Небоевые потери: во что обходится АТО [Електронний ресурс]. – / Е. Гребеник – 2015. – Режим

доступу: <http://forbes.ua/magazine/forbes/1387462-neboevye-poteri-vo-cto-obhoditsya-ato>

4. Порошенко П. Майже третина промислового потенціалу Донбасу вивезена в Росію - / П. Порошенко – 2015. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.rbc.ua/ukr/news/tret-promyshlennogo-potentsiala-donbassa-1428687445.html>
5. Інформаційно-аналітичний центр РНБО <http://mediarnbo.org/2014/09/17/tsina-viyini-ekonomichni-i-sotsialni-naslidki-konfliktu-na-donbasi/>
6. Ильин А. LB. ua избранное для всех. Железная дорога в никуда [Електронний ресурс] – / А. Ильин – 2015. – Режим доступу: http://economics.lb.ua/state/2015/03/20/299012_zheleznyaya_doroga_nikuda.html
7. Офіційний сайт Укрзалізниці. Укрзалізниця приводить кількість пасажирських поїздів у відповідність до пасажиропотоку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.uz.gov.ua/press_center/up_to_date_topic/395886/
8. Кравченко С. Тиждень ua. Збитки Донецької залізниці за минулий рік сягнули понад 1 млрд. грн. [Електронний ресурс]. / С. Кравченко – 2015. – Режим доступу: http://tyzhden.ua/News/132895_11
9. Інформаційно-аналітичний центр РНБО [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://mediarnbo.org/2014/09/17/tsina-viyini-ekonomichni-i-sotsialni-naslidki-konfliktu-na-donbasi/>
10. Міжнародний центр перспективних досліджень: Економічний аналіз [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://icps.com.ua/zahalni-pryami-zbytky-ukrayiny-vid-viyskovykh-diy-na-donbasi-mozhutsyahnuty-10-mlrd-dolariv-ssha/>

References

1. Ministerstvo ekonomichnoho rozvytku i torhivli Ukrainy Analitychnyy ohlyad top-100 naybil'shykh derzhavnykh pidpryyemstv Ukrainy, 3 misyatsi 2015 roku. [Elektronnyy resurs] – Rezhym dostupu: http://reforms.in.ua/sites/default/files/upload/docs/soe_report_1q15_correct.pdf
2. Yatsenyuk A. Cherez rosiys'ku viys'kovu ahresiyu Ukrainy vtratyla 20 % ekonomiky [Elektronnyy resurs] / Arseniy Yatsenyuk. – 2015. – Rezhym dostupu do resursu: http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=247809790&cat_id=244276429. Chorna knyha Kremlya [Elektronnyy resurs] – Rezhym dostupu: http://mfa.gov.ua/mediafiles/files/misc/2015-02-20/Kremlin_Black_Book_February_2015.pdf
3. Hrebenyk E. Neboevye potery: vo chto obkhodyt'sya ATO [Elektronnyy resurs]. – / E. Hrebenyk – 2015. – Rezhym dostupu: <http://forbes.ua/magazine/forbes/1387462-neboevye-poteri-vo-cto-obhoditsya-ato>
4. Poroshenko P. Mayzhe tretyna promyslovoho potentsialu Donbasu vyvezena v Rosiyu - / P. Poroshenko – 2015. – [Elektronnyy resurs] – Rezhym dostupu: <http://www.rbc.ua/ukr/news/tret-promyshlennogo-potentsiala-donbassa-1428687445.html>
5. Informatsiyno-analitchnyy tsentr RNBO <http://mediarnbo.org/2014/09/17/tsina-viyini-ekonomichni-i-sotsialni-naslidki-konfliktu-na-donbasi/>
6. Yl'in A. LB. ua yzbrannoe dlya vsekh. Zheleznyaya doroha v nykuda [Elektronnyy resurs] – / A. Yl'in –

2015. – Rezhym dostupu: http://economics.lb.ua/state/2015/03/20/299012_zheleznaya_doroga_nikuda.html
7. Ofitsiynyy sayt Ukrzaliznytsi. Ukrzaliznytsya pryvodyt' kil'kist' pasazhyrs'kykh poyizdiv u vidpovidnist' do pasazhyropotoku [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: http://www.uz.gov.ua/press_center/up_to_date_topic/395886/
  8. Kravchenko S. Tyzhden' ua. Zbytky Donets'koyi zaliznytsi za mynulyy rik syahnuly ponad 1 mlrd. hrn. [Elektronnyy resurs]. / S. Kravchenko – 2015. – Rezhym dostupu: <http://tyzhden.ua/News/13289511>
  9. Informatsiyno-analitychnyy tsentr RNBO [Elektronnyy resurs] – Rezhym dostupu: <http://mediarnbo.org/2014/09/17/tsina-viyni-ekonomichni-i-sotsialni-naslidki-konfliktu-na-donbasi/>
  10. Mizhnarodnyy tsentr perspektyvnykh doslidzhen': Ekonomichnyy analiz [Elektronnyy resurs] – Rezhym dostupu: <http://icps.com.ua/zahalni-pryami-zbytky-ukrayiny-vid-viyskovykh-diy-na-donbasi-mozhut-syahnuty-10-mlrd-dolariv-ssha/>

Васильчук Н. О. Оцінка інфраструктурних втрат Донбасу задля активізації міжрегіонального співробітництва

В статті наведено результати дослідження інфраструктурних втрат Донбасу задля активізації міжрегіонального співробітництва. Проаналізовано стан інфраструктурних елементів Луганської, Донецької областей. Більш детально розглянуто втрати виробничої транспортної та соціальної складових

інфраструктурного комплексу. Аналіз подано у динаміці за період, як у натуральному так і грошовому вираженнях. Встановлено взаємозв'язок між подіями на Донбасі та загальнодержавним становищем.

Ключові слова: виробнича інфраструктура, виробничий потенціал, транспортна інфраструктура, соціальна інфраструктура, вартість руйнувань, оцінка втрат, збитки.

Vasilchuk N. Evaluation of infrastructural losses Donbass to enhance inter-regional cooperation

The article presents the results of research the Donbass infrastructure losses to enhance regional cooperation. The state of infrastructure elements Luhansk and Donetsk regions analyzed. More deals loss of production, transport and social infrastructure components of the complex are reviewed. The analysis presented in dynamics by the period, both in physical and monetary terms. The interrelation between events in Donbass and national situation was installed.

Key words: production infrastructure, production capacity, transport infrastructure, social infrastructure, the cost of destruction, assessment of losses, losses.

Васильчук Наталія Олександрівна – к. е. н., науковий співробітник відділу проблем міжрегіонального співробітництва Інституту економіко-правових досліджень НАН України (м. Київ). excellentwoman@rambler.ru

Рецензент: **Заблодська І. В.**, д. е. н., професор

Стаття подана 24. 01. 2015

УДК 323.1:332.1

ФОРСАЙТ ЯК ІНСТРУМЕНТ ДІАГНОСТИКИ РОЗВИТКУ МЕТАЛУРГІЙНОГО КОМПЛЕКСУ СХІДНИХ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

Заблодська І.В., Івченко Е.А.

FORSYTH AS AN INSTRUMENT OF DIAGNOSIS METALLURGICAL COMPLEX EAST REGION UKRAINE

Zablodska I.V., Ivchenko O.A.

У статті наведено результати діагностування розвитку металургійних і коксохімічних підприємств розташованих у Східних регіонах України (Донецькому і Луганському) в умова проведення антитерористичної операції. Визначено песимістичний і оптимістичний сценарії розвитку металургійного комплексу Східних регіонів за допомогою такого інструменту як форсайт.

Ключові слова: форсайт, діагностика, металургійний комплекс, регіон, сценарій.

Вступ. Серед галузей національної економіки України домінуюче положення належить металургійній галузі, а функціонування і розвиток металургійних підприємств технологічно пов'язано із розвитком інших галузей промисловості – машинобудуванням, металообробкою тощо. Велика частина металургійних і коксохімічних підприємств України розташовані саме у Донецькому і Луганському регіонах. Тому діагностика сучасного розвитку металургійного комплексу Східних регіонів України актуальна та своєчасна, оскільки дозволяє оцінити стан та пріоритети його розвитку у майбутньому.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженню розвитку металургійного комплексу Східних регіонів України присвячені праці О. Амощі, В. Геєця, В.Горбуліна тощо. Проте, до цього часу недостатньо дослідженими залишаються питання, які обумовлені конфліктною ситуацією на Донбасі, які безсумнівно впливають на перспективу розвитку економіки цих регіонів. Тому діагностика розвитку металургійного комплексу Східних регіонів України є актуальною в українському сьогоденні. Для діагностування доцільно використовувати форсайту, який сьогодні активно застосовується для визначення пріоритетів розвитку на короткостроковий і довгостроковий період часу. Питанням форсайту економіки України на середньострокові і довгострокові часові горизонти займається багато вчених під керівництвом М. Згуровського [1-3].

Мета статті – проаналізувати, оцінити та визначити сучасні пріоритети розвитку металургійного комплексу Східних регіонів України за допомогою форсайту.

Виклад основного матеріалу. Бойові дії на сході привели до зупинки або призупинення багатьох металургійних заводів і комбінатів України, які у сукупності формують металургійний комплекс. Основною причиною можна назвати не тільки фізичне пошкодження підприємств металургії, а і руйнування виробничих зв'язків через те, що деякі металургійні підприємства розташовані на території невідконтрольній Україні, а деякі в зоні АТО. В кожній з цих груп металурги і коксохіміки випробовують складнощі із забезпеченням сировиною, збутом продукції і в цілому із завантаженням потужностей через руйнування виробничих зв'язків, ліквідацію залізничних і автомобільних доріг, ліній електропередач, газопроводів і інших інфраструктурних об'єктів

Алчевській металургійний комбінат був найсучаснішим металургійним комбінатом України, що використовував технологію виробництва чавуну і сталі із залізняку, а не сталевого лому. В 2000-х роках з нуля побудовано киснево-конвертерний цех, доменні печі, когенераційна установка, проведена корінна модернізація товстолистового прокатного стану. Алчевській металургійний комбінат був постачальником слябів для європейських активів корпорації, що працюють в Польщі і Угорщині. Руда закуплялася у Криворізьких підприємствах. В серпні 2014 року виробничу діяльність Алчевського металургійного комбінату і Алчевського коксохімічного заводу призупинено через ведення бойових дій, а також руйнування під'їзних шляхів. Основні виробничі потужності Алчевського металургійного комбінату законсервовані відповідно до технології, а коксівні батареї працюють на "тихому ході".

Одним з найбільших виробників товарної квадратної заготовки в Україні був Єнакієвський металургійний завод, який мав філіал в Макіївці Донецької області. В Макіївці вироблялася арматура для будівництва. Частина квадрата поставлялася на болгарський завод Promet. Єнакієвський металургійний завод руду закупляв у Криворізьких підприємствах, кокс - на Єнакієвському коксохімічному підприємстві і Авдіївському коксохімічному заводі. Через бойові дії і руйнування транспортних зв'язків його було зупинено в серпні 2014 року. Рішення пояснюється активізацією бойових дій в регіоні і руйнуванням залізничної і енергетичної інфраструктури.

Щодо металургійного заводу «Донецьксталь», то це був металургійний завод найбільший в Україні виробник товарного чавуну. На підприємстві більше шести років велася будівництво нового електросталеплавильного виробництва, проте через фінансову кризу і дефіцит ресурсів реконструкцію не вдалося завершити до початку бойових дій. До нього входить збагачувальна фабрика Свято-Варваринська, яка розташована у Красноармійську. Тут, на території підконтрольній уряду України, коксується вугілля, що добувається шахтоуправлінням Покровське. В структурі доходів, реалізація вугільного концентрату займала більш 55%, чавуну - менш 40%. В серпні 2014 року металургійне підприємство зупинило свою виробничу діяльність через дефіцит сировини. В жовтні 2014 року роботу вдалося відновити за рахунок організації залізничних поставок залізняку, а також автомобільних поставок вугілля з Красноармійську, але на початку лютого 2015 року відбулася повна консервація потужностей.

До складу металургійного заводу «Донецьксталь» входить Ясиновській коксохімічний завод і металургійний завод «Макєєвкокс» - це виробники високоякісного коксу, істотна частина якого до недавнього часу йшла на експорт. Основна конкурентна перевага підприємств - вільний доступ до вугілля шахтоуправління «Покровське». Восени 2014 року підприємства одержали незначні пошкодження, була зруйнована транспортна інфраструктура. Основні агрегати перекладені на "тихий хід". Ближче до зими 2014 року вдалося організувати комбіновану доставку вугільного концентрату залізничним і автомобільним транспортом і вивести коксівні батареї практично на проектну потужність. В лютому 2015 року стало відомо про їх "консервацію" разом з заводом «Донецьксталь».

Харцизькій трубний завод, який розташовано у м. Харцизьку Донецької області входить в компанії «Метінвест». Харцизькій трубний завод єдиний в Україні виробник труб великого діаметра для магістральних нафто- і газопроводів. Останніми роками основним ринком збуту були країни Середньої Азії і Україна. Основним постачальником сировини - штрипса - є Маріупольські металургійні

комбінати компанії «Метінвест». Підприємство на повну потужність не працює з жовтня 2014 року. Такий трубний завод в країні один і він знаходиться на неконтрольованій території - в Харцизьку.

Авдіївській коксохімічний завод розташовано у м. Авдіївка Донецької області і входить в компанії «Метінвест», і є найбільшим коксохімічним підприємством в Європі. Раніше воно виробляло біля 40% коксу в Україні., був постачальником Єнакієвського металургійного заводу, Маріупольських меткомбінатів та інших підприємств. В липні 2014 року підприємство було знеструмлено, що порушило технологічний процес видачі коксу. Коксівні батареї завантажені частково, через що скорочено відвантаження коксу металургам компанії «Метінвест».

Два найбільші українські підприємства, що проводять плоский прокат це ПАТ Маріупольський металургійний комбінат імені Ілліча і ПАТ Азовсталь. Вони функціонують у м. Маріуполі Донецької області і входять до складу компанії «Метінвест». Закупляють руду в Криворізькому залізрудному басейні, частина коксу поставляється з Авдіївки. Напівфабрикати, що виробляються в Маріуполі, використовуються для перекошування в готовий прокат на європейських заводах компанії «Метінвест». Меткомбінати знаходяться на території, що контролюється Україною, проте мають обмеження по доставці сировини і вивозу готової продукції по залізниці. Після втрати контролю над основними залізничними вузлами Донецької області, що сполучає Маріуполь з іншими регіонами України, стала вітка Запони - Очерет - Зоря - Запоріжжя. Цей шлях місцями є одноколіною залізницею, що істотно обмежує її пропускну спроможність. В результаті скоротилися поставки залізняку з в Криворізького залізрудного басейну, частина Більш того, на цій залізниці були знищено два мости, що поставило під загрозу життєдіяльність комбінатів. Рух був оперативного відновлений, проте потужності металургійного підприємства «Азовсталь» і Маріупольського меткомбінату на даний момент завантажені не повністю. У 2014 році Маріупольські комбінати сумарно випускають близько 17000 -18000 т чавуну за добу. Завантаження доменних цехів збільшено до 70%, що близьке до максимально можливих показників з урахуванням логістичних обмежень по поставках сировини. При цьому в січні 2015 року окремі цехи ММК ім. Ілліча і Азовсталі були зупинені.

Отже, руйнування виробничих зв'язків, яке відбувається сьогодні в металургії, найбільш важливіша втрата, ніж фізичне пошкодження підприємств металургії, відновлення або відбудова виробничих зв'язків потребує великих зусиль з боку усіх учасників металургійного виробництва. Чим більше ці виробничі зв'язки будуть руйнуватися тим складніше це відновити.

Для формування пріоритетів розвитку металургійного комплексу Східних регіонів України пропонується використання форсайту, сутність якого полягає у спробі зазирнути в довгострокове майбутнє. Форсайт - це найбільш ефективний метод, який застосовується для формування пріоритетів у сфері економіки, науки, технологій та суспільства, у тому числі і розвитку металургійного комплексу, який функціонує у Східних регіонах України [3].

Використання форсайту задля визначення пріоритетів та сценаріїв розвитку металургійного комплексу Східних регіонів України доречно тому, що за сучасних умов репрезентувати майбутнє, яке не може інтерпретуватися як звичайне продовження минулого неможливо, оскільки це майбутнє може набувати принципово відмінної форми та структури порівняно з тими, що були відомі в минулому.

Виходячи із отриманих результатів діагностування розвитку металургійного комплексу Східних регіонів України можна стверджувати, що розвиток буде відбуватися за двома сценаріями. Перший сценарій – песимістичний - передбачає розвиток металургійного комплексу східних регіонів України без металургійних підприємств, що знаходяться на непідконтрольній Уряду територіях. І другий сценарій – оптимістичний - розвиток металургійного комплексу Східних регіонів України відбуваються за участю цих металургійних підприємств, але після закінчення АТО. У тому чи іншому випадку розвиток металургійного комплексу Східних регіонів передбачає відновлення технологічного процесу або через руйнування виробничих зв'язків або через руйнування виробничих фондів.

Висновки. За результатами діагностування розвитку металургійного комплексу Східних регіонів України було встановлено, що відбувається на тільки руйнування металургійних підприємств а і виробничих зв'язків і це найбільш важливіша втрата, ніж фізичне пошкодження підприємств металургії. Чим більше ці виробничі зв'язки будуть руйнуватися тим складніше це відновити. Використання форсайту задля розвитку металургійного комплексу східних регіонів України дозволило встановити, що розвиток буде відбуватися за двома сценаріями: песимістичним і оптимістичним.

Л і т е р а т у р а

1. Національна доповідь «Відродження Донбасу»: Оцінка соціально-економічних втрат і пріоритетні напрями державної політики. Київ 2015 Національна академія наук України.
2. Україна Оцінка відновлення та розбудови. Аналіз впливу кризи та потреб на Східній Україні // Звіти за компонентами. – 2015. - Т.2. – 157 с.
3. Форсайт економіки України: середньостроковий (2015–2020 роки) і довгостроковий (2020 – 2030 роки) часові горизонти / наук. керівник проекту акад. НАН України М. З. Згуровський // Міжнародна рада з науки (ICSU); Комітет із системного аналізу при Президії НАН України; Національний технічний університет

України «Київський політехнічний інститут»; Інститут прикладного системного аналізу НАН України і МОН України; Світовий центр даних з геоінформатики та сталого розвитку. — Київ : НТУУ «КПІ», 2015. — 136 с.

References

1. Nacional'na dopovid' «Vidrodzhennja Donbasu»: Ocinka social'no-ekonomichnih vtrat i prioritetni naprjami derzhavnoї politiki. Kiiv 2015 Nacional'na akademija nauk Ukraїni.
2. Ukraїna Ocinka vidnovlennja ta rozbudovi. Analiz vplivu krizi ta potreb na Shidnij Ukraїni // Zviti za komponentami. – 2015. - T.2. – 157 p.
3. Forsyth Ukraine's economy: term (2015–2020 years) and long term (2020 - 2030) the time horizons / Science. Project Manager Acad. NAS of Ukraine MZZgurovsky // International Council for Science (ICSU); Committee on the system analysis of the Presidium of the National Academy of Sciences of Ukraine; National Technical University of Ukraine "Kyiv Polytechnic Institute"; Institute for Applied System Analysis of NAS of Ukraine and MES of Ukraine; World Data Center for Geoinformatics and Sustainable Development. - Kyiv, NTU "KPI", 2015. – 136 p.

Заблодская И.В., Ивченко Е.А. Форсайт как инструмент диагностики развития металлургического комплекс восточных регионов Украины

В статье приведены результаты диагностики развития металлургических предприятий расположенных в восточных регионах Украины (Донецком и Луганском) в условиях проведения антитеррористической операции. Определены пессимистический и оптимистический сценарии развития металлургического комплекса восточных регионов с помощью такого инструмента как форсайт.

Ключевые слова: форсайт, диагностика, металлургический комплекс, регион, сценарий.

Zablotskaya I.V., Ivchenko E.A. Forsyth as an instrument of diagnosis metallurgical complex east region ukraine.

The results of the diagnosis of metallurgical enterprises located in the eastern regions of Ukraine (Donetsk and Luhansk) under the anti-terrorist operation. Identified pessimistic and optimistic scenarios for the development of the metallurgical complex of the eastern regions by using a tool such as foresight.

Ke ywords: foresight, diagnostics, metallurgical complex, region, scenario.

Заблодська Інна Володимирівна – д.е.н., проф., директор Луганської філії інституту економіко-правових досліджень НАН України (м. Северодонецьк), zablodin@yandex.ua

Івченко Євген Анатолійович - к.е.н., доцент, завідувач кафедри маркетингу Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля (м. Северодонецьк) ivchenkoevg@mail.ru

Рецензент: **Бузько І.Р.**, д.е.н., професор.

Стаття подана 18.01.2015

УДК 323.1:332.1

ІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В КОНТЕКСТІ ВИКЛИКІВ ТА ЗАГРОЗ ПОДІЙ НА ДОНБАСІ

Заблодська І. В., Попова І. А., Рогозян Ю. С., Васильчук Н. О., Перепелюкова О. В.

THE POLICY OF UKRAINIAN SOCIETY INTEGRATION IN THE CONTEXT OF CHALLENGES AND THREATS IN THE DONBAS

Zablodska I. V., Popova I. A., Rohozyan Y. S., Vasilchuk N. O., Pereplyukova O. V.

Стаття призвана частково відповісти на актуальні питання, пов'язані з викликами та загрозами подій на Донбасі. Авторами досліджено питання щодо соціально-економічних втрат країни, обумовленими подіями на сході, соціально-економічний потенціал вимушених переселенців. Проаналізовано ризики та загрози подальшому розвитку України, виявлено нові можливості для розбудови сучасної національної економіки. Також у статті визначено складові політики інтеграції українського суспільства в контексті проблеми на сході країни.

Ключові слова: інтеграція, українське суспільство, події на Донбасі, соціально-економічний розвиток, ризики, можливості

Вступ. Людська цивілізація, переступивши поріг третього тисячоліття свого існування, виявилася нездатною подолати проблему біженців та вимушеного переселення людей як гуманітарну проблему планетарного масштабу. Більше того, кількість вимушено переміщених осіб з кожним роком все збільшується. У доповіді Верховній комісії ООН у справах біженців «UNHCR 2012 refugee statistics: full data» говориться: «Глобальні тенденції показують, що станом на кінець 2014 р., більше 45,2 млн чоловік були насильно переміщені в порівнянні з 12,5 млн. в кінці 2013 р. Світ знаходиться в нижчій точці свого найсерйознішої кризи з біженцями протягом майже 20 років».

У сучасному світі існує цілий ряд регіонів, які охоплені військовими ситуаціями, які призводять до людських жертв, величезних втрат в соціально-економічній сфері, руйнування систем довілля та інших негативних наслідків. Ці види збитків здебільшого піддаються відновленню, але вимагають концентрації матеріальних, фінансових та трудових ресурсів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженню теоретико-методологічних засад моніторингу загроз національній безпеці присвячені праці Е. Лібанової, В. Гесця, В.Горбуліна, А.Качинського, .Семенченка, Г.Ситника, А. Осаволук та ін.; оцінювання загроз та ризиків національній безпеці досліджували

О.Барановський, М.Єрмошенко, О.Комеліна, .Мунтян, тощо. Проте до цього часу недостатньо дослідженими залишаються питання, які обумовлені конфліктною ситуацією на Донбасі, які безсумнівно впливають на систему державного управління та економічної безпеки країни. Проблеми вимушеного переселення багатьох сотень тисяч і мільйонів людей належить до найгостріших проблем сучасного світу, так як недобровільно переміщені люди в результаті військових, політичних та інших конфліктів, за визначенням ООН, є однією з найуразливіших груп населення планети, тому дана тематика є актуальною в українському сьогоденні.

Об'єктом дослідження є внутрішня вимушена міграція населення сходу України внаслідок військових дій (2014 р.) та їх наслідки для сучасного стану країни та світу.

Мета дослідження – вивчити, проаналізувати соціально-політичні умови, які склалися під час військових дій на сході України, що впливають на загальний стан України ризики та втрати для подальшого розвитку країни, зокрема на її різні сфери, виявити нові можливості та перспективи для інтеграції українського суспільства.

Виклад основного матеріалу. Слабка макроекономічна політика та відкладені структурні реформи призвели до поширення внутрішніх та зовнішніх дисбалансів. Уряд розпочав дуже необхідну макроекономічну реструктуризацію на початку 2014 року, та зробив кроки для полегшення структурних обмежень з метою зростання, проте його зусилля були заблоковані конфліктом на сході, який був індустріальним центром України.

Донецька та Луганська області економічно важливі для України, відповідаючи за 15,7% ВВП України в період до конфлікту, та за 12,5% населення. Вуглевидобувна, металургійна, нафтохімічна галузі та виробництво добрив є головними видами промисловості в цих областях. Близько чверті промислової діяльності України і така ж частка її експорту надходили із цих двох областей у 2013 році. Що стосується регіонального експорту, експорт металів становив до 60%

галузевого експорту. Протягом перших 11 місяців 2014 року експорт впав майже на 30% з Донецької області та на 43% з Луганської області, в порівнянні з таким же періодом попереднього року. З огляду на географічне положення Донецької та Луганської областей на східному кордоні, вони мають тісні економічні зв'язки з Росією. Протягом січня-вересня 2014 року, експорт металів до Росії знизився на 28%, причому частка поставок до Росії знизилася до 10% всього експорту металів із 14% в 2013 році. Як наслідок прямих та непрямих впливів, малі та середні підприємства (МСП) знизили економічну діяльність на 80-90%, що призвело до подібного відсотка втрати робочих місць.

Гуманітарні потреби більш як одного мільйону ВПО є невідкладними, і на початку задовольнялися через гуманітарні заходи ООН. Переміщення населення сприяє недостатньому рівневі розвитку та може призвести до подальших конфліктів, якщо цим питанням не займатися. Вимушене переміщення може ослаблювати спроможності суспільства та держави, ще більше підриваючи довіру до Уряду й збільшуючи тягар для державних фінансів та інститутів. Переміщення може також загострювати загрозу для безпеки громадян, призводити до часткового безробіття та викривлення цін. Попри той факт, що внутрішньо переміщені особи приносять із собою капітал та навички, які могли б бути використані для відновлення, а також для зміцнення уражених громад, існує дуже мало засобів, які дали б змогу скористатися цими ресурсами.

Низка чинників драматично збільшила кількість зареєстрованих ВПО в грудні 2014 року, розпочавши тенденцію, що тривала до кінця лютого 2015 року. По-перше, настання зими та послаблення економічної стійкості серед мешканців зони конфлікту збільшило масштаби переміщення осіб через погіршення умов. По-друге, постановою Уряду 875/2014 всередині листопада було закрито всі державні установи на територіях, неконтрольованих

Урядом, що зупинило виплату пенсій, соціальних виплат та надання інших послуг, включаючи припинення підтримки шкіл та лікарень. Відділення Національного банку України також були закриті, що обмежило доступ до грошових коштів та банківських послуг. Пенсійні та соціальні виплати стали доступні лише особам, що зареєстровані, як проживаючі на території, контрольованій Урядом. Таке вилучення фінансових послуг та ресурсів установ поглибило вразливість та прискорило переміщення деяких найбільш зневірених мешканців. Є показники, наприклад, стосовно значної кількості пенсіонерів, що залишили територію, не підконтрольну Уряду в грудні та січні, і зареєструвалися як ВПО на територіях, які контролює Уряд.

Третій чинник, що сприяв збільшенню реєстрації ВПО наприкінці грудня 2014 року, - це

перехід з паперової реєстрації ВПО в Державній службі надзвичайних ситуацій (ДСНС) до електронної системи в Мінсоцполітики з можливістю швидкого моніторингу та оновлення. Мінсоцполітики, яке відтепер є офіційним джерелом статистики про внутрішнє переміщення в Україні, використовує формальну реєстраційну процедуру, місцеві соціальні служби, регіональні представництва, які складають офіційні звернення та перевіряють дані на регіональному рівні, та центральний реєстраційний офіс, який додає реєстраційні дані ВПО на загальнонаціональному рівні. Цей всебічний підхід напевно також сприяє додатковій кількості реєстрацій ВПО.

Четвертим чинником, який сприяє значному зростанню кількості зареєстрованих ВПО, є інтенсифікація протистояння з початку січня. Жорстокі бої та обстріли в густонаселених районах продовжуються в різних місцях вздовж лінії фронту на сході, спричинюючи додаткове переміщення осіб з районів, уражених конфліктом. Вихід з територій, контрольованих сепаратистами, стає все більш ризикованим через присутність боеприпасів, що не вибухнули та мін, руйнування критично важливої транспортної інфраструктури, такої як мости та магістральні автошляхи, та все більші обмеження свободи пересування на в'їзд та виїзд із зони конфлікту [3].

Втрати цивільного населення внаслідок воєнних дій на Донбасі становлять понад 7 тис. осіб і продовжують зростати [1].

У зв'язку з проведенням антитерористичної операції, активізувався міграційний вплив працездатного населення в інші регіони України та вимушений переїзд населення на території, які підконтрольні українській владі. Міграційний вплив відбувся як у міських поселеннях, так і у сільській місцевості.

На 1 серпня 2015 року на Луганщині, за оцінкою, проживало 2211,3 тис. осіб (на 1 серпня 2014 року - 2228,5 тис. осіб). З початку року чисельність населення області, зменшилася на 8,7 тис. осіб.

Природне скорочення населення за січень-липень 2015 року становило 5895 осіб, міграційне - 2922 осіб (без урахування частини зони проведення антитерористичної операції) [2].

Демографічний профіль ВПО на Східній Україні має кілька визначених ознак, що є подібними до профілю вимушених переміщень в інших країнах, які потерпали від кризових явищ. Як і в інших кризах, що призводили до переміщень осіб, коли жінки та діти були змушені залишити домівку за перших ознак насильства чи напруги у своїх громадах. З-поміж ВПО - це переважно жінки і діти. Для п'яти східних областей, кількість здорових жінок працездатного віку (які часто мешкають разом із своїми дітьми) в середньому становила 34% ВПО у вересні та жовтні 2014 року. Дана частка з відтоді зменшилася, оскільки частка осіб з

особливими потребами та літніх людей серед нових ВПО суттєво зросла з 17% в грудні до 70% в січні 2015 року. Відносно мала кількість осіб з особливими потребами та осіб літнього віку, що виїхали під час ранніх хвиль переміщення, є звичайною для криз із змушеним переміщенням через проблеми з мобільністю, страх невідомого під час переміщення, недостатню інформацію або чутки, або бажання місцевого населення (які, як правило, непризовного віку) залишитися на своїй батьківщині, де їм усе відомо. Теперішнє зростання масштабів переміщення серед мешканців старшого віку та осіб з особливими потребами відбувається через такі обставини, як погіршення надання послуг, складні погодні умови, ескалацію збройного протистояння, відсутність доступу до державної фінансової підтримки. Загалом, починаючи з вересня 2014 року, відсоток здорових чоловіків, серед зареєстрованих переміщених осіб, на сході залишається постійним, в середньому 15-17% загальної кількості ВПО на сході.

Більше 96% ВПО походять з Луганської та Донецької областей. Із них 75% шукали притулку в приймаючих громадах в межах п'яти східних областей. Більш промовистим є те, що 49% ВПО залишилися в межах Луганської та Донецької областей, збільшуючи населення приймаючих громад, що постраждали від конфлікту поблизу зони бойових дій. Це типова схема руху для ВПО, що відображає бажання досягти більшої фізичної безпеки, залишаючись водночас поблизу від власної домівки, родичів, майна та колишніх засобів до існування. В Україні ця схема руху підсилюватиметься побоюваннями з боку ВПО щодо поганого ставлення до себе, в разі якщо вони рухатимуться далі на захід, а також рухом пенсіонерів та інших одержувачів платежів соціальної допомоги до прилеглих територій, контрольованих Урядом, з метою реєстрації для продовження отримування допомоги. Разом з тим, результатом є концентрація переміщених осіб в приймаючих районах, які погано підготовлені для їх прийому. Умови для переміщених осіб та приймаючих громад однаково погіршуються, коли ці потоки тривають.

На багатьох територіях місцева влада та громадські організації створили колективні центри для переміщених осіб. Разом з тим, і ті, і інші стикнулися з проблемою виснаження ресурсів, адже кількість тих, хто потребують притулку, є досить значною. Декілька літніх таборів та закладів було покинуто ВПО, оскільки розпочалася зима, але ці приміщення знову заповнюються попри те, що вони є неоптимальним житлом для зростаючої кількості ВПО. Умови в багатьох центрах для ВПО не є прийнятними. Місцеві ОГС повідомили інспекторам ОБСЄ, що сталося драматичне зростання зловживання алкоголем жінками в центрі через такі проблеми як розлучення, турбота про дітей та безробіття.

Крім нових центрів та таборів, які було створено для зростаючої кількості ВПО біля лінії конфлікту, ВПО переїхали до приймаючих територій, де вони могли заповнити доступні житлові площі або поселитися в родичів, де часто проживає кілька сімей на площі, призначеній для меншої кількості людей. Житлові умови в деяких багатоквартирних будинках та районах погіршилися і для мешканців, і для ВПО через перенаселеність. Уряд визначив значну кількість майже завершених нових будинків по всій країні, які можна добудувати, щоб задовольнити деяку частину потреб. Місцева влада також інвентаризує наявні порожні будівлі. Підвищення попиту на орендне житло призвело до підвищення орендних ставок та плати. Присутність ВПО також створює тиск на зарплати в бік їх зниження і збільшує ціни на продовольство. В той час, як масштабне зростання цін тісно пов'язане з бюджетно-фінансовими труднощами, конфліктом та монетарною політикою на центральному рівні, ці економічні викривлення часто пов'язуються місцевими жителями із присутністю переміщених осіб та східних «сепаратистів».

Об'єкти охорони здоров'я та школи перевантажені на багатьох територіях, а якість надання суспільних послуг, таких як догляд за особами літнього віку, дітьми, рекреаційні послуги та вивезення сміття погіршилися, оскільки влада, стикнувшись з браком ресурсів, перенаправляє бюджетні ресурси на потреби ВПО. Це підживлює обопільну недовіру та соціальне розділення в приймаючих районах, особливо коли збройна боротьба посилюється, і більша кількість українських солдатів дістає поранення або гине. Взаємодія на приймаючих територіях все більше стає конфронтаційною, особливо щодо чоловіків зі сходу, яких можна запідозрити в антиурядових симпатіях.

Більшість переміщених осіб в Україні переїздили хоча б двічі протягом свого переміщення. Третина переїхала три або більше разів. Повторні переїзди, як правило, обумовлені пошуком безпечного, адекватного житла за розумну ціну, але їх потрібно сприймати, як епізоди, що переривають хід життя переміщених осіб, коли вони шукають кращих умов. Переміщення часто визначається нелегким вибором, з яким стикаються ВПО, коли їх особисті ресурси закінчуються; під час пошуку ними найкращого доступу до послуг та допомоги в інших сферах; коли власники житла дедалі частіше відмовляються здавати житло в оренду ВПО; і коли приймаючі сім'ї та члени сімей втрачають можливість (чи терпіння) підтримувати ВПО. Повторні переміщення через повернення занепокоєння про фізичну безпеку також часто зустрічаються, оскільки багато ВПО намагаються залишитися поблизу своєї батьківщини, і часто змушені тікати знову через інтенсивні збройні сутички поблизу. З оціночних 130 000 ВПО, які

оселилися в приміщеннях, непридатних для проживання взимку, в перші місяці зими практично всі були переселені або самі переїхали до території, де для них були підготовлені до зими притулки - хоча часом і в більш віддалених місцях. Це також призвело до повернення деяких ВПО до менш бажаних місць проживання, поблизу або в самих районах походження, через їх незадоволення можливостями розміщення на заході, і через новини на сході про те, що повернення до дому є найкращим варіантом.

Із кожним переміщенням та навіть із поверненням потрібна реєстрація в представництві нової місцевої влади та місцевої ОГС. Починається важкий пошук адекватного житла (якщо домівок було зруйновано чи майно втрачено), дітей потрібно віддавати до школи і намагатися налагодити складні соціальні стосунки. Соціальні контакти зазвичай послаблюються після кожного переміщення, і затримка у знаходженні адекватної допомоги чи фінансової підтримки часом означає виснаження ресурсів домогосподарств. Послідовні переміщення часто призводять до послаблення стійкості домогосподарства.

Навіть для тих, хто повернувся, повернення до дому не означає повернення до попереднього стану. «Дім» змінився для тих, хто повернувся, з часу їх від'їзду. Дослідження на конкретних прикладах щодо численних криз із змушеним переміщенням підкреслюють, що регіони походження могли зазнати соціальних, економічних та політичних змін. Крім викликів щодо повернення, спричинених фізичним руйнуванням домівок, та інфраструктури, занепаду послуг та можливостей щодо врядування, присутність недержавних політичних утворень, а також політичний конфлікт, могли назавжди змінити соціальний ландшафт, і тому повернення до місць походження може стати неможливим для деяких груп. У випадку тривалого переміщення демографічні реалії можуть змінитися на деяких територіях, і особи, що повертаються, можуть відчувати тиск через дефіцит земельних ресурсів та суперечок через доступ до майна, яке вони залишили після втечі. Роль жінок також могла змінитися із підвищенням або обмеженням їхньої свободи пересування та здатності займатися діяльністю, що відрізняється від тієї, якою вони займалися у ситуації до переміщення.

Задля вирішення наслідків переміщення та використання навичок та присутності переміщених осіб, чотири ключові проблеми мають бути вирішені задля отримання позитивних результатів для всіх - надання таких послуг як безпека, освіта, охорона здоров'я та соціальних виплат, а також забезпечення базовою інфраструктурою як переміщених осіб так і громади, які їх приймають; надання допомоги ВПО у відновленні контролю над землею та майном; відновлення засобів до існування та соціальних зв'язків, які були зруйновані вимушеним переселенням та конфліктом; та створення підзвітне

та гнучке управління та забезпечення верховенства закону на місцевому рівні. Ці проблеми є бар'єрами для довготривалих рішень щодо внутрішніх переселенців, але водночас вони критичними викликами розвитку для населення всієї країни. Всі ці проблеми включені в ОБРМ та інтегровані в трьох компонентах, описаних вище. Цей підхід ґрунтується на тому, що криза ВПО буде продовжуватись в недалекому майбутньому і на пов'язаних з нею проблемах, які виникають внаслідок впливу переміщення населення на державні фінанси, механізми надання послуг, управління та соціальну згуртованість [3, 4].

Втрати робочих місць оцінюються від 50% для великих підприємств до 80-90% - для малих та середніх підприємств регіону. Внаслідок цього від 1,1 до 1,8 млн. працездатних осіб на Донбасі частково або повністю залишилися без роботи та засобів до існування, що призвело до появи майже 2 млн. осіб економічно неактивного населення [1].

Економічно активне населення віком 15-70 років за I півріччя 2015 року, в порівнянні з відповідним періодом 2014 року, зменшилося на 64,7 %, або на 672,1 тис. осіб і становило 366,9 тис. осіб.

Ринок праці Луганської області перебуває під впливом соціально економічної ситуації в країні. Військові дії та фінансова криза, безперечно, впливають на зменшення в Україні рівня зайнятості та зростання рівня безробіття (визначених за методологією Міжнародної організації праці). Так, у середньому за I півріччя 2015 року рівень зайнятості населення по Луганській області склав 55,2 %, рівень безробіття – 15,6 %. Станом на 01.07.2015 на обліку Луганської обласної служби зайнятості перебуває 8,5 тис. безробітних громадян, з них майже 70 % отримували допомогу по безробіттю. У структурі безробітного населення, що перебуває на обліку станом на 01 липня 2015 року, питому вагу – 5,7 тис. осіб (67,7 %) складають жінки, 3,0 тис. осіб (або 35,9 %) – молодь у віці до 35 років, 2,4 тис. (27,9 %) – особи, які мають додаткові гарантії у сприянні працевлаштуванню, з них 167 осіб – мають інвалідність.

За січень-червень 2015 року послугами Луганської обласної служби зайнятості скористалися майже 30,9 тис. громадян, з яких статус безробітного мали 25,8 тис. осіб. Із загальної чисельності безробітних громадян, що перебували на обліку 14,7 тис. осіб – жінки (57,1 %), 10,1 тис. – молодь у віці до 35 років (39,1 %).

За січень-червень 2015 року майже 102,0 тис. профорієнтаційних послуг через службу зайнятості отримали 57,5 тис. осіб з числа безробітних громадян та осіб інших категорій. Особам, які мали статус безробітного, надано 60,6 тис. профпослуг. Також упродовж першого півріччя 2015 року профорієнтаційні послуги отримали майже 24,4 тис. осіб з числа молоді, що навчається у навчальних закладах різних типів.

Протягом звітного періоду 2015 року до центрів зайнятості Луганської області надійшла інформація про наявність 7,1 тис. вільних робочих місць від 1,3 тис. роботодавців області. У загальній кількості вакансій переважають вакансії для робітників – 59,4 %. Значно менше надійшло вакансій для службовців – 21,8 % та для осіб без кваліфікації – 18,8 %.

За січень-червень 2015 року було укомплектовано 6,4 тис. вакансій. Рівень забезпечення підприємств, установ і організацій робочою силою становив 90,1 %. Станом на 01.07.2015 залишаються актуальними 233 вакансії. У січні-червні 2015 року за допомогою центру зайнятості постійне місце роботи отримали 6,5 тис. осіб, з них 4,9 тис. осіб (або 76,0 %) – мали статус безробітного.

Одним із важливих напрямків діяльності Луганської обласної служби зайнятості є одноразова виплата допомоги для організації безробітними власної справи. При визначенні напрямків діяльності значна увага приділялася аналізу стану розвитку підприємництва в регіоні з метою обґрунтування конкурентоспроможності та доцільності обраних безробітними бізнес – ідей. Так, упродовж першого півріччя 2015 року в центрах зайнятості Луганської області одноразову виплату допомоги по безробіттю отримали 65 особи.

З метою підвищення конкурентоспроможності на ринку праці у січні-червні 2015 року професійне навчання за направленням служби зайнятості проходили 1,7 тис. безробітних. До громадських та інших робіт тимчасового характеру залучено 2,9 тис. безробітних осіб. Крім того, у громадських та інших роботах тимчасового характеру взяли участь 833 особи соціально незахищених категорій, з них 22 осіб з інвалідністю. Триває робота з видачі ваучерів для підтримання конкурентоспроможності на ринку праці осіб старше 45 років. Ваучер на навчання та підвищення кваліфікації отримали 12 громадян.

У січні-червні 2015 року на обліку перебувало 7,1 тис. безробітних осіб з числа соціально незахищених категорій, з них працевлаштовано за сприянням служби зайнятості 1,2 тис. осіб.

У січні-червні 2015 року послугами служби зайнятості скористалися 568 безробітні особи з обмеженими фізичними можливостями. За сприянням Луганської обласної служби зайнятості працевлаштовано 153 особи з інвалідністю, з них 95 громадян мали статус безробітного, шляхом видачі одноразової допомоги для організації власної справи – 3 особи. Професійне навчання за направленням служби зайнятості проходили 17 осіб з інвалідністю. Рівень працевлаштування після навчання склав 94,1%.

Особлива увага спеціалістів Луганської обласної служби зайнятості приділяється особам, тимчасово переміщеним з окупованих територій та районів проведення АТО. З початку дії постанови КМУ від 01.10.2014 № 509 по 30 червня 2015 року

до Луганської обласної служби зайнятості звернулись 1962 переміщені особи. Статус безробітного отримали 1760 осіб. Усього працевлаштовано – 420 осіб, з них за направленням служби зайнятості знайшли постійне місце роботи 376 осіб, у тому числі 27 внутрішньо переміщених осіб отримали одноразову допомогу для організації власного бізнесу. Проходили профнавчання – 60 громадян цієї категорії, та 282 – приймали участь у громадських та інших роботах тимчасового характеру.

Продовжується укладання угод, договорів, планів спільних дій з громадськими та волонтерськими організаціями щодо сприяння зайнятості ВПО та їх адаптації до місцевих ринків праці: по всій області укладено 107 угод з 134 соціальними партнерами.

Так, з початку 2015 року послугами служби зайнятості області скористалися два демобілізованих військовослужбовця, які брали участь в антитерористичній операції. З них один – приймав участь в громадських роботах та проходив навчання за направленням служби зайнятості, в подальшому був працевлаштований шляхом виплати одноразової допомоги по безробіттю для організації власної справи.

Середньооблікова кількість безробітних, які отримували допомогу по безробіттю впродовж січня-червня 2015 року, становила 6,9 тис. осіб. Середній розмір допомоги по безробіттю у звітному місяці становив 1054,4 грн, що дорівнює 86,6 % від законодавчо визначеного розміру мінімальної заробітної плати (1218 грн) [2].

Ситуація із зайнятстю в Україні не була сприятливою впродовж декількох років, однак останнім часом відбулося різке скорочення кількості офіційно зайнятого населення. Різке скорочення зайнятості у квітні 2014 р. пояснюється виключенням з розгляду даних про зайнятість для Криму та Севастополя.

Згубні наслідки конфлікту в поєднанні з іншими макроекономічними чинниками мали негативний вплив також на спроможність економіки загалом створювати нові робочі місця. Як і очікувалося, найбільше скорочення робочих місць спостерігається в регіонах, що постраждали від конфлікту. Попередні дані показують, що зменшення чистої зайнятості впродовж періоду з грудня 2013 р. до грудня 2014 р. становило близько 40% у Донецьку і 70% у Луганську (вісь координат справа показує зміни зайнятості у відсотках). Ці скорочення складають загалом близько 800 тисяч робочих місць лише в одному Донбасі (зелена лінія відповідає осі координат зліва, яка показує чисту кількість втрачених робочих місць). Три області на сході, прилеглі до зони конфлікту, також зазнали зменшення чистої зайнятості, що висвітлює можливі складнощі для ВПО з пошуком роботи в цих областях.

Промислове виробництво в Україні різко скоротилося, і це скорочення значною мірою зумовлене зупинками промислового виробництва на Донбасі. Скорочення виробництва призводить до зменшення чистої зайнятості. Упродовж періоду з грудня 2013 р. до грудня 2014 р. чиста зайнятість у промисловості України зменшилася на 18%, що означає втрату приблизно 480 000 офіційних робочих місць. У сфері видобутку вугілля та лігніту, а також видобутку торфу - виробництва, яке майже повністю розташоване на Донбасі - відбулося скорочення кількості робочих місць на 52% (на 136 000 робочих місць). Такі цифри не дивують, оскільки згідно з оцінками, з 93 вугільних шахт Донбасу 12 зруйновано і 55 не працюють; як наслідок, середньодобовий видобуток вугілля зменшився майже на 60%. Підприємства з виробництва металів, продуктів харчування, машин і устаткування та хімікатів, на які припадає значна частина робочих місць у промисловості (окрім підприємств гірничодобувної галузі), зазнали істотного зменшення чистої зайнятості - загалом близько 172 000 працівників. Є повідомлення, що машинобудівний завод «Луганськтепловоз» (великий виробник тепловозів в Україні).

На заводи і підприємства, про закриття яких повідомляється, припадає значна кількість працівників, які працюють на великих підприємствах формального сектору; однак загальне число працівників, що постраждали, невідоме. Точні оцінки навести складно, тому що багато працівників не зайнято на великих підприємствах і на них лише побічно впливає скорочення виробництва. У розвинутих країнах вважається, що кожне робоче місце в секторі, пов'язаному із зовнішньою торгівлею (промислому секторі), забезпечує створення 3 - 5 робочих місць у секторі, який не пов'язаний із зовнішньою торгівлею (це робочі місця в сферах оптової і роздрібною торгівлі, надання громадських і приватних послуг), для надання послуг працівникам промислового сектору і самим собі. Для України немає таких оцінок, і одною приблизною оцінкою для Донбасу є 3,5 - відношення кількості робочих місць у промислому секторі до кількості робочих місць у непромислому секторі в цьому регіоні. Однак використовуючи значно консервативнішу оцінку 2, можна спробувати оцінити потенційні втрати робочих місць внаслідок конфлікту У 2013 році на Донбасі було більш ніж 930 тисяч працівників, зайнятих у промисловості - гірничодобувної і обробної. Більшість з цих галузей істотно скоротили свої виробництва; якщо припустити, що працюють у середньому 40% промислових підприємств (тобто 60% підприємств тимчасово або постійно закриті), то близько 560 тисяч робочих місць в промислому секторі буде тимчасово або назавжди втрачено. Якщо на кожне з цих робочих місць припадають два втрачені робочі місця в промислому секторі, то загальна кількість втрачених робочих місць

оцінюється в 1,68 мільйона. Ця значна цифра відповідає 56% (лише) зайнятого населення на Донбасі; однак вона не охоплює осіб, які вже були безробітними (231 тис.). Якщо припустити, що ці особи залишаються безробітними, загальна кількість непрацюючих зросте до 1,91 мільйона, або 59% економічно активної (зайнятих і безробітних) робочої сили.

Важливо зазначити, що з високою ймовірністю можна стверджувати, що значна частина працівників, які, схоже, втратили свої робочі місця, мають досвід роботи та навички, на які є попит в інших частинах України або за кордоном. За оцінками, дехто емігрував до Російської Федерації або інших сусідніх країн, таких як Білорусь, Молдова, Польща, Угорщина і Румунія, а інші, можливо, залишилися на місці та стали учасниками конфлікту. А дехто, можливо, переїхав у інші частини України і знайшов там роботу. Справді, за офіційними даними, станом на лютий 2015 р лише незначна частина з потенційно безробітних та переміщених осіб зареєструвалася в державних службах зайнятості. Усні повідомлення, одержані на основі опитувань внутрішньо переміщених осіб, свідчать, що для них існують деякі можливості знайти роботу на новому місці, хоча здебільшого вона не відповідає рівню знань і вмінь ВПО, а рівень її оплати нижчий, ніж він був на попередньому місці роботи. Це може бути результатом того, що порівняно кваліфікована і досвідчена група ВПО конкурує за обмежену кількість робочих місць [3, 4].

Більша частина руйнувань припадає на житлові будинки та системи енерго, водо-, теплопостачання. Загальна сума збитків лише у Донецькій області перевищує 1,25 млрд. грн. Значна кількість закладів соціальної інфраструктури залишилась на тимчасово невідконтрольній Україні території. Донецька та Луганська області є найбільшими в Україні за своїм промисловим потенціалом. Через бойові дії істотно постраждали машинобудування, важка та видобувна промисловість, зокрема вугільна, значна частка підприємств яких знаходиться в зоні АТО. Значних руйнувань зазнала інфраструктура водопостачання та водовідведення, пошкоджено канал «Сіверський Донець – Донбас», існує загроза повного припинення водопостачання міст і селищ загальною чисельністю населення понад 2,5 млн. осіб [1].

Суми збитків під час проведення АТО на території області склали понад 3 млрд грн (без пошкоджень приватного сектору Станично-Луганського району, які на даний час обрховуються (3220 будинків). Найбільше постраждала інфраструктура у: с. Кримське, м. Щастя, с. Трьохізбенка Новоайдарського району; м. Золоте, м. Попасна, смт Новотошківка, с. Тошківка Попаснянського району; - смт Станиця Луганська, с. Валуйське, с. Макарово, с. Нижнє Тепле, с. Старий Айдар, с. Вільхове, с. Нижнє Вільхове, с. Верхнє Вільхове Станично-Луганського району [2].

Наслідки для фізичної інфраструктури та надання пов'язаних із нею послуг можна розділити на три великі категорії: (а) збитки, спричинені інтенсивними бойовими діями і артилерійським обстрілом поблизу основних об'єктів; (б) втрата об'єктів, що опинилися під контролем антиурядових озброєних груп; та (в) збитки, завдані інфраструктурі послуг і постачання, які унеможливають надання послуг постраждалому населенню.

Загальний розмір збитків, завданих сектору інфраструктури та надання послуг оцінюється в 463 млн доларів США, з них основну частку становлять збитки, завдані транспортному та енергетичному секторам. Хоча на цьому етапі не вимірюється шкода, завдана довкіллю, вона є серйозною і потребує належної уваги. Крім того, різні підгалузі зазнали втрат, які неповністю визначені на цьому етапі оцінки, а саме: (а) зменшення обсягів виробництва, що призвело до зниження прибутків, внаслідок пошкодження інфраструктури та нестачі паливних ресурсів; (б) зростання виробничих витрат та значні витрати, пов'язані з аварійним ремонтом інфраструктури; (в) нездатність ефективно надавати послуги внаслідок пошкодження інфраструктури (також спричинена необхідністю аварійного ремонту інфраструктури); та (г) зниження спроможності споживачів сплачувати отримані послуги. Стисла характеристика збитків, завданих сектору \$6.50. Житлові будинки та громадські будівлі \$21.60. Соціальне забезпечення \$2.90. Освіта (4,86 млн дол. США).

Інтенсивні обстріли та бойові дії призвели до значного пошкодження інфраструктури і тривалих періодів припинення надання освітніх послуг. За даними Міністерства освіти і науки, у районах, які наразі контролюються Урядом, пошкоджено 126 об'єктів. Основні збитки завдано Донецькій області, де розташовані всі 36 постраждалих дитсадків. Загалом у Донецькій і Луганській областях пошкоджено 57 початкових і середніх шкіл, 8 училищ, 12 вищих навчальних закладів і 15 інших освітніх установ. У багатьох школах вибито вікна, що створює серйозні проблеми, зважаючи на суворий і затяжний характер українських зим. В інших школах завдано значних пошкоджень стінам, стелі та системам електропостачання і опалення. Крім того, зареєстровано випадки мінування багатьох освітніх закладів.

Зниження доступу до освітніх закладів додатково ускладнюються збільшенням кількості дітей, які потребують відповідних послуг. Загалом зареєстровано 127 991 переміщених дітей, з них 68 000 відвідували заклади початкової, середньої та вищої освіти. Ще 5 538 осіб продовжують навчання в інших університетах. Як наслідок, освітні заклади швидко переповнюються і потребують збільшення потужностей у зв'язку з новим очікуваним напливом ВПО. Особливо це стосується дитсадків. У деяких районах початкові та середні школи вже

запровадили навчання у дві зміни та подовжені уроки, щоб пристосуватися до збільшення кількості учнів. Жодних істотних відмінностей в охопленні шкільною освітою хлопчиків і дівчаток у дошкільних установах і школах не спостерігається.

Охорона здоров'я (6 530 млн дол. США). Внаслідок конфлікту у Донецькій і Луганській областях було завдано шкоди двадцятьом закладам охорони здоров'я, які перебувають під контролем Уряду. У результаті використання важкої артилерії вибито вікна та двері, пошкоджено дахи та стіни, а також виведено з ладу інженерні комунікації. Три чверті зі згаданих 20 закладів розташовані в «найбільш постраждалих районах» двох областей. Серед них особливе значення має Донецька психіатрична лікарня, на яку припадає 80% збитків, зареєстрованих у двох областях. Частину інфраструктури втрачено внаслідок її захоплення сепаратистськими угрупованнями. Збитки, завдані апарату епідеміологічного контролю, оцінюються в 0,948 млн дол. США. Крім того, станом на листопад 2014 року всі заклади третинної медичної допомоги наразі розташовані в районах, не підконтрольних Уряду, залишаючи населення підконтрольних уряду територій без інфраструктури спеціалізованого медичного забезпечення. Хоча ця цифра не входить до зареєстрованої суми збитків, вона врахована в оцінці потреб у категорії заміщення закладів третинної медичної допомоги.

Конфлікт також негативно вплинув на обсяги надання медичних послуг, маючи наслідком лише часткове виконання державних цільових програм з профілактики, діагностики та лікування хронічних і гострих хвороб. Також негативного впливу зазнали людські ресурси у сфері охорони здоров'я в найбільш постраждалих районах Донецької та Луганської областей, що призвело до втрати близько 5% людського потенціалу. Очікується, що навантаження на сферу послуг і відповідну інфраструктуру й надалі зростатиме, оскільки припинення надання медичних послуг у невідконтрольних Урядом районах може спричинити масове переміщення людей у райони, що перебувають під контролем Уряду. Конфлікт також негативно вплинув на закупівлю та зберігання медичних препаратів, оскільки державні закупівельні підприємства змушені були перемістити склади, розташовані в Донецькій і Луганській областях. Нарешті, на додачу до втрати послуг та інфраструктури конфлікт також поглибив актуальну для України проблему імунізації населення, спричинивши різке падіння обсягів імунізації до 30,5% в окремих районах Луганської області.

Ще однією потенційною проблемою може стати зростання кількості випадків гендерного насильства в умовах конфлікту. Хоча станом на цей час група з питань фізичного та сексуального насильства не має даних щодо постраждалих внаслідок конфлікту східних регіонів, дані з інших

країн світу свідчать про невідворотне зростання кількості випадків гендерного насильства в умовах конфлікту. Це пріоритетне питання широко розглядається в компоненті 3 ОВРМ. Інша проблема пов'язана з потенційним поширенням зловживання алкоголем і наркотичними речовинами, особливо серед чоловічої половини ВПО та колишніх учасників бойових дій, тому необхідно розглянути можливість впровадження профілактичних програм і відповідних механізмів підтримки та лікування, які обговорюються в компоненті 3 ОВРМ.

Енергетика (52,72млн дол. США). Енергетичний сектор відіграє важливу роль у забезпеченні здоров'я та благополуччя постраждалого населення протягом цієї зими та подальших періодів. Основні наслідки кризи в цьому секторі спричиняють зниження виробництва та перебої з постачанням електроенергії, вугілля, централізованого тепlopостачання, нафти і газу. Електропостачання (збитки становлять 48,01 млн дол. США):

Виробництво електроенергії. У Луганську, який став центром активних бойових дій, було завдано значної шкоди інфраструктурі, яка використовується для виробництва електроенергії. Внаслідок значних обстрілів Луганська теплоелектростанція (ТЕС) функціонує лише частково, і загальна сума завданих їй збитків складає 3,82 млн дол. США. З чотирьох об'єктів, які здійснюють виробництво електроенергії та обслуговують потреби підконтрольних Уряду районів Донецького регіону, найбільше постраждала Слов'янська ТЕС. Завдані їй збитки охоплюють руйнування всіх повітряних ліній електропередач та основного трансформаторного блоку, пошкодження будівель, значний розлив і займання сирої нафти. Збитки, завдані Слов'янській ТЕС, оцінюються в 21,74 млн дол. США.

Передача і розподіл електроенергії. Донецька область обслуговується трьома електропостачальними підприємствами, які постраждали від серйозних пошкоджень інфраструктури з повним або частковим руйнування значної довжини ліній електропередач. Збитки, завдані системі розподілу електроенергії/ галузевій інфраструктурі в Донецькій області, оцінюються в 10,38 млн дол. США. Енергопостачальному підприємству Луганська завдано не менш серйозних збитків, загальний розмір яких становить 0,6 млн дол. США. Збитки, завдані інфраструктурі, яка використовується для передачі електроенергії, оцінюються в 6,4 млн дол. США в Донецькій області та 4,6 млн дол. США в Луганській області. Конфлікт завдав фінансових збитків усім енергетичним підприємствам Донецької та Луганської областей. Перебої в роботі, втрати внаслідок зміни напрямків електропостачання та додаткові соціальні зобов'язання призвели до зниження прибутків і підвищення розміру операційних витрат енергетичних підприємств.

Луганська область зазнала більш значних збитків на загальну суму 21,78 млн дол. США, більшість з яких припадає на Луганську ТЕС. Збитки, завдані в Донецькій області, оцінюються у 2,5 млн дол. США.

Вугілля (збитки становлять 1,27 млн дол. США). Крім значних збитків, завданих інфраструктурі вугільної промисловості, найбільш серйозним наслідком бойових дій у Донецькому басейні стало захоплення вугледобувних підприємств і шахт антиурядовими озброєними угрупованнями. Лише 55,5% видобутку вугілля в Донецькій області та 3,5 % в Луганській області залишаються під контролем Уряду в 2013 році. Крім того, з 93 непідконтрольних Уряду шахт (близько 60 % усіх шахт) 60 шахт працюють у режимі підтримки життєдіяльності (в основному, здійснюють викачування води або вентиляцію), а сім шахт повністю зруйновано. Таке різке падіння обсягів видобутку вугілля разом із збоями в роботі залізничного транспорту, які унеможлилювали імпорт вугілля, спричинило гостру нестачу паливних ресурсів.

У підконтрольних Уряду районах внаслідок конфлікту постраждали два вугледобувні підприємства - ДП «Держинськвугілля» в Донецькій області та ДП «Лисичанськвугілля» в Луганській області. Найбільша частка збитків припадає на ДП «Лисичанськвугілля», де було витрачено 1,15 млн доларів США на аварійний ремонт і будівництво. Ця сума враховувалася під час визначення розміру збитків сектора. Конфлікт завдав фінансових збитків усім вугледобувним підприємствам Донецької та Луганської областей, зокрема, внаслідок призупинення роботи, втрат через перебої в роботі залізничного транспорту та підвищення розміру операційних витрат. Донецька область зазнала більш значних збитків на загальну суму 18,37 млн дол. США, більшість з яких завдано внаслідок простою залізниці. Розмір збитків, завданих у Луганській області, оцінюється в 7,055 млн дол. США.

Централізоване тепlopостачання (збитки становлять 1,11 млн дол. США). У Донецькій області збитки, завдані інфраструктурі тепlopостачання, обмежуються містами Краматорськ і Слов'янськ і, відповідно, становлять 0,061 млн дол. США та 0,025 млн дол. США. У Слов'янську було завдано додаткових збитків внаслідок пошкодження котелень і пов'язаної інфраструктури на суму 0,963 млн дол. США. У Луганській області збитки, завдані відповідній інфраструктурі, обмежуються селищем Станиця Луганська і становлять 0,033 млн дол. США. У Станиці Луганській додаткові збитки, завдані будівлям і майну (у тому числі внаслідок пошкодження дахів та вікон), становлять 0,026 млн дол. США.

Нафтогазовий сектор (збитки становлять 2,34 млн дол. США). Внаслідок конфлікту було завдано шкоди фізичній інфраструктурі газового сектора, що

іноді призводило до зривів її функціонування. Також постраждала інфраструктура, яка використовується для постачання та транспортування газу, у тому числі магістральні та розподільчі трубопроводи, а також газорозподільні станції. Частка збитків, завданих трубопроводам у Донецькій області, у загальній сумі збитків становить 0,435 млн дол. США, а збитків, завданих газодобувному підприємству та відповідній інфраструктурі у Краматорську, 0,745 млн дол. США. Збитки, завдані трубопроводам у Луганській області, оцінюються в 0,062 млн дол. США. Крім того, у Донецькій області інфраструктурі нафтового сектора, у тому числі магістральним трубопроводам, було завдано шкоди на суму 0,009 млн дол. США.

Охорона довкілля. Конфлікт призвів до підвищення поточного рівня забруднення на Донбасі та спричинив додаткову екологічну шкоду

Особливо забруднені об'єкти. Внаслідок військових дій було пошкоджено кілька об'єктів підвищеної екологічної небезпеки, що становить нагальну проблему та майбутній ризик для здоров'я населення, екосистем і людської життєдіяльності. Оскільки активні бойові дії завадили збору точних даних, очікується, що внаслідок військових операцій постраждала відносно велика кількість промислових установок і шахт, що, імовірно, призвело до забруднення територій, вод і ґрунтів та спричинило труднощі, пов'язані з поводженням із небезпечними відходами. За попередніми даними, у регіоні затоплено 10-20 шахт, що могло спричинити серйозну екологічну шкоду. Інші громадські та промислові об'єкти, які не були оцінені на даному етапі, могли зазнати схожих наслідків. Деякі шкідливі виробництва, розташовані у невідконтрольних Уряду районах, можуть також становити ризик для підконтрольних Уряду районів.

Екологічна інфраструктура послуг. Внаслідок військових операцій також постраждала екологічна інфраструктура, яка забезпечує надання послуг з утилізації відходів і контролю рівня забруднення. Крім пошкодження інфраструктури, військові дії також спричинили зниження обсягів надання послуг через нестачу людських і матеріальних ресурсів та/або базових послуг з експлуатації та технічного обслуговування. Крім систем збору твердих відходів, необхідні спеціальні об'єкти поводження з відходами для утилізації уламків, що утворилися внаслідок пошкодження будівель. Факти свідчать про те, що збитки, завдані екологічній інфраструктурі важливих послуг, сконцентровані в певних районах. Наприклад, повідомляється, що в Донецьку утилізації відходів на міському звалищі часто заважають блокування на дорогах, які перешкоджають вивозу сміття. Так само руйнування системи водовідведення у Слов'янську, за даними міського голови, призводить до скидання неочищених стічних вод у річку Сухий Торіць.

Природні ресурси. Безпосередньо, внаслідок військових дій, і опосередковано, через

неможливість здійснення природоохоронних заходів, було завдано значної шкоди природним ресурсам, зокрема лісам і природоохоронним зонам, а також трав'яним степам і нивам. Згідно з даними супутникового дослідження, близько 2 970 кв. км, що становить майже 17% рослинного покриву в зоні, ураженій конфліктом, постраждало від пожеж. Зокрема, у 2014 році в зоні конфлікту було зареєстровано понад 3 000 лісових пожеж, що в 15 разів більше, ніж кількість пожеж, виявлених протягом того самого періоду у 2013 році. Збільшення випадків пожеж спричинено, зокрема: і) обстрілами та вибухами боєприпасів) зниженням здатності пожежників виявляти та локалізувати поширення пожеж) шаром відмерлої рослинності в лісах, який сприяє виникненню пожеж внаслідок неналежного здійснення заходів з управління лісовим господарством; та інші) лавинними підпалами. Крім пожеж, шкоду цінним ландшафтам, у тому числі у природоохоронних зонах, завдали пересування та маневри важкої військової техніки, зокрема танків, ями від вибухів бомб, будівництво укріплень, викопування окопів і тунелів, а також мінування.

Екологічне управління. Одним із наслідків конфлікту на сході України стало стрімке руйнування системи екологічного управління. Більшість державних органів, відповідальних за впровадження екологічних норм і управління природними ресурсами, а також за збір екологічних даних і системи моніторингу, зараз практично не виконують своїх функцій, а багато архівних даних було втрачено. Державна екологічна інспекція призупинила юридичні перевірки підприємств. Державні органи у сфері охорони довкілля та лісового господарства в Донецькій і Луганській областях змушені були змінити своє місцезнаходження та евакуйовати працівників, що призвело до значних втрат людських ресурсів і компетенції. Робота місцевих державних управлінь охорони навколишнього природного середовища додатково ускладнюється пошкодженням офісних приміщень, транспортних засобів і обладнання. Таке зниження управлінського потенціалу призвело до поширення незаконної діяльності, що шкодить довкіллю, зокрема незаконної вирубки лісу та безпрецедентного розкрадання наявних запасів деревини збройними угрупованнями. Крім того, зростають обсяги незаконного видобутку вугілля, що перетворюється на великий організований бізнес із залученням кримінальних кіл. Ще одна важлива проблема пов'язана з тим, що втрата державного контролю над східними кордонами України може призвести до контрабанди шкідливих відходів, заборонених або незареєстрованих пестицидів, контрафактних хімічних і озоноруйнівних речовин. У регіоні зареєстровано випадки контрабанди небезпечних товарів, і хоча немає статистичних даних щодо обсягів цієї незаконної торгівлі, згідно з інформацією з багатьох джерел, збільшується

кількість випадків виявлення хімічної продукції, зареєстрованої в іноземних країнах.

Житлові і адміністративні будівлі (21,64 млн дол. США). За даними повідомлень, внаслідок конфлікту пошкоджено та зруйновано значну кількість будинків і квартир у сільських, приміських і міських районах «найбільш постраждалих» районів Донецької та Луганської областей. Однак на всіх рівнях управління відсутній централізований і систематичний збір інформації про вказані збитки. Незважаючи на це, групі ОБВРМ з питань житлового господарства вдалося зібрати дані з таких районів і міст: Новоайдарського та Слов'янського районів, Сєверодонецька, Маріуполя, Краматорська, Слов'янська і Лисичанська (а також прилеглих міст Новодружеськ і Привілля). Збитки, завдані згаданим районам, охоплюють 7 багатоквартирних і 266 приватних житлових будинків, які були повністю зруйновані і зараз непридатні для проживання. Крім того, структурним елементам (дахам, стінам, вікнам) 429 багатоквартирних і 2 129 індивідуальних житлових будинків завдано пошкодження різного ступеня, які потребують термінового ремонту. Для цілей цього аналізу загальний розмір шкоди, завданої житловому господарству, оцінюється на 15-20 % нижче поточної вартості заміщення пошкоджених житлових і адміністративних будівель з урахуванням амортизаційних витрат. На додачу до наслідків, які вже спричинені конфліктом, спостерігається стрімке погіршення стану структурних елементів пошкоджених будинків і квартир, що підвищує розмір витрат на їх відновлення. Крім структурної шкоди, пошкодження стін, дахів і вікон також призводить до теплових втрат і робить житло непридатним для проживання в зимовий період.

Багато сімей втратили належне їм нерухоме майно і зараз не мають постійного місця проживання. Станом на листопад 2014 року збитки, завдані житловому фонду, негативно позначились на 251 родині та 848 особах у Донецькій області та на 121 родині та 291 особі в Луганській області. Крім того, внутрішньо переміщені особи вважають фізичну небезпеку і втрату житла двома основними причинами, які змусили їх покинути місце постійного проживання. На їхню думку, підвищення рівня безпеки та відновлення будинків є основними потребами, які сприятимуть їх поверненню. Соціальне забезпечення (2,87 млн дол. США). Загалом у підконтрольних Уряду районах пошкоджено 26 установ, з них 19 розрахунковою вартістю відновлення 0,88 млн дол. США розташовані в Донецькій області, а сім розрахунковою вартістю відновлення 1,987 млн дол. США у Луганській області. Серед пошкоджених установ заклади соціального обслуговування інтернатного та інших типів і реабілітаційні заклади для осіб з особливими потребами, дітей, людей похилого віку та бездомних, а також адміністративні

будівлі Пенсійного фонду і центрів соціального забезпечення та зайнятості.

Транспорт (пошкодження становлять 352 млн дол. США). У транспортному секторі пошкодження завдані різним категоріям доріг, залізниць, мостів та інфраструктурі аеропортів. Найбільш значних фінансових збитків завдано мережі автомобільних доріг. Шкоду в секторі автомобільних доріг завдано не лише інтенсивними обстрілами та вибухами, а й використанням доріг для переміщення важкого броньованого транспорту. Як наслідок, збитків завдано 1 100 км державних доріг, у тому числі 10 мостам і 235 км місцевих доріг, включаючи кілька мостів. Загальна сума збитків, завданих мережі доріг у Донецькій і Луганській областях, становить 284 млн дол. США. Група з оцінки перевірила розмір збитків, повідомлений Урядом, використовуючи різні джерела і аналіз додаткових даних. Залізниця зазнала збитків внаслідок обстрілів і вибухів, багато з яких було усунено за рахунок власних ресурсів адміністрації залізничного транспорту. Дві підстанції і два мости, розташовані в Луганській області, все ще потребують ремонту. Розмір згаданих збитків оцінюється в 12,2 млн дол. США.

Основні аеропорти Донецької та Луганської областей стали місцем активних бойових дій, внаслідок чого було завдано значної шкоди інфраструктурі. Оскільки Луганський аеропорт не перебуває під контролем Уряду, розмір збитків було визначено лише для Донецького аеропорту. Вони оцінюються в 55,4 млн дол. США. Наплив ВПО в Луганську, Донецьку, Харківську, Запорізьку та Дніпропетровську області також призвів до підвищення витрат на експлуатацію та технічне обслуговування доріг. Збільшення потоку транспорту разом з порушенням цілісності інфраструктури доріг спричинили перевантаження, що призвело до збільшення тривалості пасажирських і вантажних перевезень, особливо в районах, де пошкоджено мости та основні транспортні сполучення. Розмір збитків, завданих транспортному сектору, оцінюється в 192,3 млн дол. США. Пошкодження інфраструктури залізничної мережі змусило шукати альтернативні маршрути для залізничного транспорту, що призвело до підвищення витрат на експлуатацію та технічне обслуговування і збільшення часу перевезень. Згадані збитки супроводжуються зменшенням прибутків внаслідок зниження потоку пасажирів і вантажів. Загальні втрати в секторі залізничного транспорту оцінюються в 269,2 млн дол. США. Зниження обсягів перевезень також стало причиною значних втрат у сумі 50 млн дол. США у секторі повітряного транспорту.

Водопостачання та водовідведення (22,4 млн дол. США). Внаслідок збройного конфлікту в Донецькій і Луганській областях серйозно пошкоджено інфраструктуру водопостачання, водовідведення та електропостачання, що створило незручності приблизно для 4,5 млн людей, які

проживають у відповідних районах. Загальна вартість пошкодженої інфраструктури в Донецькій області становить 16,77 млн дол. США, а розмір збитків, завданих у Луганській області, оцінюється в 5,59 млн дол. США. У секторі водопостачання шкоди завдано електричному і насосному обладнанню, системі хлорування, трубам, магістральним водопроводам та резервуарам, естакадам, що призвело до припинення роботи та блокування магістральних каналів водопостачання, водоочисним та фільтрувальним спорудам, дезінфікуючим і хімічним речовинам, лабораторному обладнанню та реагентам, технологічному транспорту і водозабірним спорудам. Також завдано шкоди каналу Сіверський Донець-Донбас, який перетинає територію Донецької та Луганської областей і зазнав найбільших збитків. Збитки, завдані системі водопостачання в обох областях, оцінюються в 12,2 млн дол. США.

Шкода, завдана системам водовідведення, також поширюється на труби і сантехнічне обладнання, очисні споруди та насосні станції, лабораторне обладнання, реагенти та хімічні речовини, технологічний транспорт та місця скидання очищених каналізаційних стоків. Збитки, завдані системі водовідведення в обох областях, оцінюються в 4,5 млн дол. США. Зниження потенціалу інфраструктури ускладнюється напливом ВПО, що створює додаткове навантаження на системи постачання питної води та каналізаційні споруди, особливо в районах, які розташовані найближче до поточної лінії протистояння, що характеризуються найвищою концентрацією ВПО та найбільш значними наслідками нещодавніх боїв. Внаслідок неналежного стану каналізаційних споруд особливо потерпають вразливі групи населення, в тому числі жінки і дівчата та бідні сім'ї [3, 4]. Внаслідок конфліктної ситуації та бойових дій густозаселені й унікальні за рівнем урбанізації Донецька і Луганська області зазнали найбільших втрат людності міських поселень на тлі дезорганізації життєдіяльності населення та надання соціальних послуг, повного або часткового руйнування житлового фонду і стратегічно важливих інфраструктурних об'єктів. Середня щільність населення зменшилась на 20,2%, що є критичним з точки зору відновлення потенціалу людності поселень Донбасу в найближчій перспективі [1].

Окрім безпосередньої загрози життю населення під час бойових дій, погіршення його здоров'я у конфліктному регіоні спричиняє порушення нормальних умов життя, відсутність необхідної медичної допомоги (або її відстрочення), брак лікарських засобів, вимушене неотримання потрібного лікування. Існує ризик спалахів соціально небезпечних хвороб. Погіршення санітарно-епідеміологічного становища є найбільш

вагомим, після безпосередньої загрози життю під час бойових дій, ризиком для здоров'я населення і відновлення економічної діяльності на Донбасі.

Збільшення масштабів бідності серед населення Донбасу внаслідок втрати основних джерел доходів, майна і соціального статусу має наслідком формування феномену раптової бідності та зростання навантаження на систему державної соціальної підтримки.

Відбувається затоплення шахт, що може призвести до забруднення та отруєння підземних вод басейнів р. Сіверський Донець і малих річок Приазов'я, питної води і навколишнього природного середовища. Збільшується кількість випадків потрапляння до водойм небезпечних отруйних речовин промислового і комунального походження. Небезпечними є стихійні захоронення без дотримання санітарно-гігієнічних вимог [1]. Проведення антитерористичної операції негативно позначилося на рівні та якості життя населення. Так, середньомісячна заробітна плата штатних працівників, без урахування частини зони проведення антитерористичної операції, за січень-серпень 2015 року становила 3219 грн, що у 2,6 рази вище рівня мінімальної заробітної плати (1218 грн). У порівнянні з січнем-серпнем 2014 року розмір заробітної плати зменшився на 2,1 %, а у порівнянні з липнем 2015 року – збільшився на 1,0 %. Заробітна плата працівників з повною зайнятістю за серпень 2015 року становила 4277 грн, що на 21,5 % більше заробітної плати штатного працівника. У порівнянні з липнем 2015 року зменшення складає 5,2 %.

Індекс реальної заробітної плати у серпні 2015 року порівняно з липнем 2015 року становив 98,2 %, а відносно серпня 2014 року – 85,0 %. Загальна сума заборгованості із виплати заробітної плати (без урахування структурних одиниць підприємств, які звітують до органів державної статистики в інших регіонах України) станом на 01.09.2015 становила 508,2 млн грн. У порівнянні з початком року зростання склало 445,6 млн грн, або в 8,1 р. (Показники на початок поточного року не враховують дані звітів тих підприємств (установ, організацій), які включені до державного статистичного спостереження, але перебувають на території, тимчасово не підконтрольній органам державної влади України, і тому через обставини непереборної сили не звітували органам державної статистики).

Заборгованість із виплати заробітної плати працівникам економічно активних підприємств станом на 1 вересня 2015 року становила 499,3 млн грн, або 98,2 % до загальної суми. Державними підприємствами сума не виплаченої заробітної плати складає 17,0 млн грн (3,4 %), комунальними підприємствами – 4,0 млн грн (0,8 %), товариствами

з обмеженою відповідальністю 14,0 млн грн (2,8 %), акціонерними товариствами – 32,0 млн грн (6,4 %), філіями (іншими відокремленими підрозділами) – 418,4 млн грн (83,8 %), приватними підприємствами – 1,0 млн грн (0,2 %).

Заборгованість із виплати заробітної плати працівникам економічно активних підприємств (установ, організацій) за рахунок бюджетних коштів склала 8,6 млн грн (у т.ч. за рахунок державного бюджету – 8,1 млн грн).

Станом на 01.09.2015 року кількість пенсіонерів на території, яка підконтрольна органам української влади складає 366,5 тис осіб. Фактична потреба в коштах на виплату пенсій станом на 01 вересня 2015 року складає 659,5 млн грн. Обсяги власних надходжень, що спрямовуються на виплату пенсій складають 7,3 млн грн. Обсяги дотацій з державного бюджету на виплату пенсій станом на 01.09.2015 складають 181,5 млн грн, або 27,5 % від загальної потреби. Середній розмір пенсій за серпень 2015 року складає 1799,3 грн. Заборгованість по виплаті пенсій станом на 01.09.2015 відсутня.

Падіння обороту роздрібної торгівлі, свідчить про зниження доходів населення. Так, оборот роздрібної торгівлі (до якого включено роздрібний товарооборот підприємств роздрібної торгівлі, розрахункові дані щодо обсягів продажу товарів на ринках та фізичними особами-підприємцями) за січень-серпень 2015 року склав 5335,7 млн грн, що у порівнянних цінах становить 18,9 % до показника січня-серпня 2014 року. Обсяг роздрібного товарообороту підприємств, що здійснюють діяльність із роздрібної торгівлі, за січень-серпень 2015 року становив 1924,9 млн грн, що становить 18,0 % показника січня-серпня минулого року.

Обсяг роздрібного товарообороту підприємств за серпень 2015 року становив 221,5 млн грн, що становить 72,1 % показника серпня минулого року та 96,2 % до показника липня поточного року [1].

За I півріччя 2015 року обсяг послуг, реалізованих споживачам підприємствами сфери послуг, у ринкових цінах становив 1143,1 млн грн (за січень-червень 2014 року 2894,2 млн грн). Обсяг послуг реалізованих населенню, становив 716,7 млн грн (за січень-червень 2014 року – 703,2 млн грн). Частка послуг, які були реалізовані населенню із загального обсягу послуг, у порівнянні з аналогічним періодом минулого року збільшилась на 38,4 в.п. що становить 62,7 %.

Ціни на продукти харчування та безалкогольні напої зросли на 27,0 %. Найбільше (на 78,4 %) подорожчали фрукти. На 42,0 % став дорожче хліб, на 38,1 % – безалкогольні напої, на 34,9 % – риба та продукти з риби, на 33,9 % – олія соняшникова, на 33,3 % – макаронні вироби, на 31,8 % – цукор, на 20,0 % – м'ясо та м'ясопродукти, на 13,1 % – сир і м'який сир (творог), на 12 % – масло, на 1,0 % – овочі. Водночас на 1,7 % подешевшало молоко, на

1,3 % яйця. Алкогольні напої та тютюнові вироби подорожчали на 22,8 %.

Індекс цін (тарифів) на житло, воду, електроенергію, газ та інші види палива в цілому становив 210,7 % за рахунок зростання цін (тарифів) на природний газ (в 5,5 раз), водопостачання (на 68,7 %), каналізацію (на 42,8 %), утримання та ремонту житла (на 37,6 %), електроенергію (на 33,5 %), квартирну плату (16,6 %), а також гарячу воду та опалення (12,1 %). У сфері охорони здоров'я ціни зросли на 20,3 %, при цьому фармацевтична продукція, медичні товари та обладнання подорожчали на 26,9 %, амбулаторні послуги – на 22,1 %. Зростання цін на транспорт у цілому на 23,0 % відбулося насамперед за рахунок подорожчання проїзду в автодорожньому пасажирському транспорті – на 33,9 %, транспортних засобів на 28,9 %, палива та мастильних матеріалів – на 20,7 %. Незначно подорожчали послуги залізничного пасажирського транспорту (на 3,4 %). На 27,1 % подорожчали предмети домашнього вжитку, побутова техніка та поточне утримання житла, на 26,6 % – одяг і взуття, на 26,1 % – відпочинок і культура, на 23,9 % – послуги ресторанів та готелів, на 24,0 % – різні товари та послуги, на 7,7 % – освіта, на 3,3 % – зв'язок.

За даними моніторингу споживчих цін на соціально значущі товари станом на 30 серпня 2015 року середня роздрібна ціна на бензин марки А-95 становила 20,82 грн/л (середня по Україні – 20,01 грн/л) і збільшилася з початку року на 19,7 % (по Україні – на 16,9 %). За серпень середня роздрібна ціна на бензин марки А-95 збільшилася на 0,1 % (по Україні – знизилась на 0,4 %).

Дизельне паливо станом на 30 серпня 2015 року коштувало 17,96 грн/л (по Україні – 17,56 грн/л) і подорожчало з початку року на 6,2 % (по Україні – на 5,0 %). За серпень середня роздрібна ціна на дизельне паливо залишилась незмінною (по Україні знизилась – на 0,3 %). З метою недопущення необґрунтованого підвищення цін (тарифів) на споживчі товари (послуги) облдержадміністрацією використані всі повноваження, надані постановою Кабінету Міністрів України від 25.12.1996 № 1548 «Про встановлення повноважень органів виконавчої влади та виконавчих органів міських рад щодо регулювання цін (тарифів)».

Зокрема, розпорядженням голови облдержадміністрації від 08.11.2007 № 1411 «Про регулювання цін на продовольчі товари» (зі змінами) встановлені граничні розміри рентабельності на борошно і хліб та торговельні і постачальницько-збутові надбавки на борошно, хліб і хлібобулочні вироби, макаронні вироби, крупи, цукор, яловичину, свинину і м'ясо птиці, ковбасні вироби варені, молоко, сир, сметану, масло вершкове, яйця курячі та олію.

Розпорядженням голови облдержадміністрації від 25.11.2008 № 1608 «Про декларування оптово-

відпускних цін на продовольчі товари» (із змінами) в області запроваджено регулювання оптово-відпускних цін на окремі види продовольчих товарів шляхом декларування їх зміни.

Для насичення споживчого ринку продукцією місцевих товаровиробників та сільськогосподарською продукцією, протягом серпня поточного року на території області проведено 58 ярмаркових заходів за цінами, нижчими ніж у роздрібній торгівлі на 10-15%

Основними причинами подорожчання продовольчих товарів є: для більшості імпортованих продовольчих товарів (фрукти, деякі овочі, риба, продукти з риби) – девальвація гривні; для олії соняшникової, борошна – подорожчання цін на зернові, насіння; для хліба, макаронних виробів – збільшення цін на борошно, енергоносії, паливно-мастильні матеріали [2].

Економічна активність на тимчасово неконтрольованих Україною територіях знизилась у 5 разів. У 2014 р. обсяги промислової продукції зменшились у Донецькій області – на 31,5%, у Луганській – на 42,0%. Бюджетні втрати склали 20% [1].

На основі аналізу економічних секторів, у яких були зайняті працівники в період до початку конфлікту, та з урахуванням втрат, завданих цим секторам, і робочих місць, які вони пропонують, було запропоновано оцінку (потенційної) зміни ситуації з робочими місцями в регіоні, що постраждав від конфлікту.

Центр зайнятості в Запоріжжі здійснив невелике опитування ВПО, які реєструються в ньому, та надав інформацію щодо пропонуваного робочих місць. Було проведено розбиття цих даних за основними професійними групами, і хоча одержані результати не можуть вважатися достатніми з огляду на кількість і якість даних, вони, принаймні, свідчать про певні тенденції. Можна спостерігати дві чіткі основні тенденції: (а) кількість осіб, які шукають роботу, що припадає на одну вакансію, зростає принаймні вдвічі за останні кілька місяців і (в) рівень заробітної плати відкритих вакансій впав до половини середньої зарплати найманого працівника в цьому регіоні в номінальному виразі. Тенденції в Запоріжжі висвітлюють той факт, що значна частина ВПО може виходити на ринки праці, які вже й так напружені, і присутність ВПО - і конкуренція за робочі місця та тиск щодо зниження заробітної плати, - ймовірно, посилять потенційну напруженість відносин з місцевими громадами. За даними опитування, кількість робочих місць у сільськогосподарському секторі останнім часом зростає (хоча не ясно, як попит на робочу силу зміниться в зимовий час) і, схоже, що є також попит на некваліфікованих робітників. Категорії професійної діяльності та заробітна плата.

З огляду на домінуюче становище промисловості і гірничодобувної галузі в регіоні, що постраждав від конфлікту, велика частина (30%) працівників у регіоні зайнята на робочих місцях, пов'язаних із робітничими професіями (т. зв. «сині комірці») у промисловості, гірничодобувній галузі та будівництві. Це робочі місця, на яких працюють, зокрема, робітники металургійних, машинобудівних та подібних професій, робітники з видобутку корисних копалин і на будівництві, шахтарі, будівельники, робітники на заводах і оператори на підприємствах з виробництва механізмів і транспортного устаткування. Ще одна значна частина (20%) працівників цього регіону, які, ймовірно, зазнали негативного впливу конфлікту, - це продавці, працівники сфери обслуговування, адміністратори в торговельних закладах і офісах. Діапазон наступної професійної категорії дуже широкий, оскільки вона охоплює багато різних видів професійної діяльності, і на неї припадає 19% працівників. Ця професійна категорія включає в себе вчителів і викладачів вишів, професіоналів у галузі фізичних, математичних і технічних наук, а також професіоналів у галузі біології та медицини. В категорії управлінців частка працівників, класифікованих як керівники, начальники, менеджери, фахівці з корпоративного управління, директори малих підприємств, становить 7%.

Оцінка професії службовців (т. зв. «білі комірці»), включаючи торговельних та офісних працівників, у регіоні, що постраждав від конфлікту, узгоджується з оцінками, здійсненими для сусідніх регіонів, а також для решти України. Це порівняння не означає, що «білим комірцям» з Донбасу буде легко інтегруватися в інших регіонах України, якщо вони шукають роботу, але це означає, що їхній вид діяльності поширений в інших частинах України, що полегшує їм пошук подібної роботи, навіть якщо вона в іншій галузі. З другого боку, робітничі професії (близько 30%), поширені в Донбасі, є трохи менш поширеними в прилеглих областях, де лише 23% робочих місць класифіковано як робітничі професії, і набагато менш поширеними в решті областей України (18%). Одним з наслідків таких різких професійних відмінностей є те, що кваліфікованим робітникам з Донбасу, можливо, буде важче (ніж «білим комірцям») знайти аналогічну роботу в інших регіонах України; як наслідок, вони можуть бути більш уразливими до безробіття, шукати аналогічну роботу в інших країнах, де попит на робочу силу у видобувній та виробничій галузях набагато вищий. Більшість працівників робітничих професій, які залишаються в Україні, для того, щоб отримати роботу, ймовірно, потребуватимуть перепідготовки та перекваліфікації. І навіть тоді, коли конфлікт завершиться, сектори, в яких ці працівники були економічно активними до конфлікту, тобто гірничодобувна галузь, можуть не відновитися

достатньою мірою, щоб їх повторно працевлаштувати.

Водночас, працівники робітничих професій користувалися найвищим попитом у сусідніх регіонах з регіонами, що постраждали від конфлікту, - Харківській, Запорізькій та Дніпропетровській областях. Працівники найпростіших професій, оператори обладнання та машин, а також працівники торгівлі користувались високим попитом у секторах агробізнесу та виробництва продовольчих товарів [3, 4].

Загалом зростає напруженість між ВПО і приймаючими громадами, в тому числі у контексті дедалі більш обмеженого доступу до можливостей отримання доходів та основних послуг. Сукупний вплив збройного конфлікту та потрясінь, які переживає національна економіка, спричинив додаткову напруженість всередині громад, створюючи потенціал для активізації бойових дій внаслідок зменшення ресурсів приймаючих громад. З появою нових хвиль ВПО умови життя в деяких багатоквартирних будинках і житлових кварталах погіршились як для мешканців, так і для переміщених осіб. Великий попит на оренду житла спричинив збільшення вартості брокерських послуг та орендної плати, негайно позначившись на місцевих мешканцях, в тому числі тих, хто дотримується діючих договорів оренди. Наявність ВПО також сприяла зростанню цін на продовольство (особливо на м'ясо, фрукти, пшеницю і борошно). Хоча, загалом, такі підвищення цін пов'язані з економічними умовами так само, як з наслідками переміщення, багато місцевих мешканців пов'язують економічні викривлення саме з припливом ВПО та «співчуваючих сепаратистам». Наявність ВПО також спричинила знижувальний тиск на заробітну плату та можливості працевлаштування, що викликає подальше обурення приймаючих громад, яке поєднується з втратою довіри до влади за неспроможності захистити місцевих мешканців від цих економічних тягарів. У той же час багато ВПО стикаються з дискримінацією у сфері оренди житла та ринків праці і були мішенню шахрайських операцій.

Фокус-група молодих жінок, які повертаються до Слов'янська, жовтень 2014 року. ВПО-чоловіки знаходяться в групі особливо високого ризику соціального відчуження і стигматизації як посібники або прихильники сепаратистів; їх доступ до послуг та підтримки може серйозно обмежуватись цими стереотипами та пов'язаними з ними ризиками. Це спричинило до небажання більшості чоловіків реєструватися для підтримки як ВПО. Крім того, оскільки людські втрати дедалі більше впливають на приймаючі громади, невдоволення ВПО, ймовірно, також поширюється на жінок (дві третини ВПО). Соціально- економічні негаразди поглиблюються через поєднання трьох елементів - сприйняття загрозливої за своєю внутрішньою сутністю «іншої»

ідентичності, опозиційних політичних поглядів та посиленої конкуренції за ресурси, що вичерпуються.

Свідчення постраждалих людей. «Є люди, які не зареєструвались. Є такі, що не хочуть реєструватися через страх. Одна родина прийшла реєструватися, тому що вони мають новонароджену дитину, але вони були дуже обережні: "будь ласка, не пишіть це", "будь ласка, не вказуйте, що..." , "де ви зареєстрували моїх дітей?" ... Вони бояться, що їх чоловіки будуть мобілізовані для відправлення в зону АТО (тобто у складі урядових військ)».

Фокус-група соціальних працівників, Львів, жовтень 2014 року. «Ми приймаємо біженців, але неохоче приймаємо чоловіків. Наші хлопці їдуть туди воювати, а їх чоловіки приїжджають сюди ховатись». Фокус-група місцевих активістів, Львів, жовтень 2014 року.

Найбільш ефективний підхід до інтеграції та соціалізації ВПО полягає в тому, щоб ставитися до них як до рівних партнерів поряд з місцевим населенням з урахуванням їх навичок та інших наявних ресурсів для вирішення спільних проблем. ВПО складаються з різноманітної групи спеціалістів, у тому числі вчених, інженерів і кваліфікованих робітників, фермерів, керівників, викладачів, лікарів і багатьох інших фахівців. Багато ВПО є потенційними партнерами, які роблять важливий внесок у місцеву економіку, і творчі проекти розвитку громад можуть бути гарною відповідною точкою для узгодження потреб з навичками і ресурсами як постійних, так і тимчасових мешканців.

Таким чином, гендерно-орієнтована стабілізація джерел засобів до існування та заходи з відновлення місцевої економіки є важливими елементами відновлення соціальної згуртованості, оскільки вони: 1) полегшують негайну напруженість, що виникає у зв'язку з доступом до зайнятості між постраждалими громадами, громадянами приймаючих громад та переміщеними особами; 2) підтримують ВПО у сфері покриття зростаючих витрат на проживання; 3) забезпечують негайні видимі вигоди для громади завдяки відновленню об'єктів соціально-економічної громадської інфраструктури; 4) підвищують купівельну спроможність і відроджують місцеві ринки в приймаючих громадах, збільшуючи загальний обсяг економічного освоєння коштів і стійкість приймаючих громад для підтримки напливів ВПО; та 5) підтримують більш диверсифіковані можливості джерел засобів до існування, відновлення підприємств та розвиток навичок найбільш уразливіших груп у громадах.

Захист постраждалого від конфлікту населення.

Свідчення постраждалих людей. «Я намагався отримати тут допомогу на дитину, але вони сказали, що чекають на відповідь з Луганська. Я запитав їх, чи не могли б вони просто перевірити інформацію в Києві (оскільки банківська система не функціонує в Луганську і там отримати допомогу неможливо),

щоб мені не довелося чекати протягом чотирьох місяців? Я розмовляв з ними у відділі соціального забезпечення, пояснюючи, що я дуже розраховую на цю тисячу, що мені дуже потрібні ці гроші. Я розумію, що вона просто службовець. Вона сидить і говорить мені, що нічого не може зробити».

Фокус-група ВПО-жіноку Львові, жовтень 2014 рік. «Крім ВПО, у нас є багато інших категорій клієнтів. Ми починаємо начебто забувати про них, але вони також потребують допомоги. Вони не менш нужденні. По суті, останнім часом, ми не звертаємо на них увагу». Фокус-група соціальних працівників, Львів, жовтень 2014 року

Хоча такі тенденції, як регіональні відмінності та низький рівень довіри до органів та інститутів влади існували до кризи, внаслідок конфлікту більшість з них загострилась. У громадах, постраждалих внаслідок конфлікту, правоохоронні органи, служби безпеки та органи правосуддя не мають достатніх можливостей для забезпечення поваги до прав і верховенства закону для врегулювання розбіжностей і напруженості та боротьби із злочинністю і насильством. Поточні військові дії, пов'язані з насильством на рівні громади та хибна інформація сприяють упередженості, поляризації та поглибленню розбіжностей. Проблеми відновлення стають більш відчутними з посиленням нестабільності і розколу.

Наслідки цих процесів є особливо гострими на територіях з великою часткою ВПО в порівнянні з населенням приймаючих громад, зокрема, в Костянтинівському та Мар'їнському районах Донецької області, Борівському районі Харківської області, Бердянському та Запорізькому районах Запорізької області. Ці та інші райони, до яких із великою ймовірністю повертатимуться колишні учасники збройного протистояння та/ або переміщені особи у постконфліктний період, повинні стати пріоритетними з точки зору концентрації підтримки, спрямованої на відновлення та розбудову миру. При цьому не можна забувати й про потреби опосередковано постраждалих районів, у яких розміщено велику кількість ВПО, включаючи райони, географічно віддалені від епіцентру конфлікту, з орієнтацією на ВПО та бідних й уразливих членів приймаючих громад.

Свідчення постраждалих людей. «Переміщені жінки часто зазнають насильства. Є багато випадків образ та насильства. Дуже часто вони бояться подати офіційні скарги через негативне ставлення до переміщених».

~ Член міської НУО, Харків, лютий 2015 року

Особливе занепокоєння викликає сексуальне та гендерно обумовлене насильство (СГН). Хоча у рамках цієї оцінки було неможливо отримати доступ до даних про вплив кризи на таке насильство на сході України, непідтверджені дані та міжнародний досвід свідчать про те, що поточний контекст конфлікту, у поєднанні з поширеними соціально-

економічними негараздами, може викликати збільшення кількості випадків побутового насильства. Відсутність даних про СГН, швидше за все, спричинено поєднанням наступних чинників: (і) жертви часто не повідомляють про насильство через страх стигматизації або переслідування, або вважають повідомлення марними; існує брак адекватних або безпечних систем інформування; та відповідно до законодавства України, судові експерти можуть повідомити про СГН тільки після подання жертвою офіційної скарги до правоохоронних структур, що неможливо в районах, непідконтрольних Уряду в нинішніх умовах. Враховуючи, що до початку конфлікту 75% жертв СГН ніколи не звертались за допомогою та не повідомляли про випадки насильства, доцільно припустити, що станом на цей час випадки СГН надто занижені. Їх кількість також ймовірно збільшиться після повернення колишніх учасників збройного протистояння в їх рідні громади, якщо вони не отримають належної підтримки у вигляді спеціалізованої психологічної допомоги та допомоги в реінтеграції. У районах, постраждалих від конфлікту, потенціал місцевих органів влади та громадянського суспільства істотно вичерпано і, у контексті підвищеного ризику СГН, врахування гендерних аспектів у заходах з відновлення та розбудови миру на місцевому рівні є важливим, але стає все важчим внаслідок зруйнування або закриття багатьох жіночих центрів та організацій в зонах конфлікту. Жінки становлять тільки 4% від загальної кількості високопосадовців в органах місцевого самоврядування, тому треба буде докласти особливих зусиль для сприяння участі жінок у всіх аспектах ініціатив з відновлення, рекомендованих у цьому компоненті (див. план, що складається з семи пунктів, Генерального Секретаря ООН з гендерно обумовленого відновлення миру).

Питання психічного здоров'я.

Через вплив насильства, пов'язаного з конфліктом, серед внутрішньо переміщених осіб, населення у зоні конфлікту та учасників бойових дій поширені проблеми психічного здоров'я, спричинені бойовими та кризовими умовами, такі як горе, розпач, травма, посттравматичний стресовий розлад (ПТСР). Хоча точно визначити масштаб проблеми неможливо, методика ВООЗ дозволяє припустити, що до 4% постраждалого дорослого населення страждає на серйозні психічні порушення, які безпосередньо спричинені кризою та потребують негайного лікування. Ще 15-20%, згідно з оцінками, страждають на помірні психічні порушення, в тому числі ПТСР, через які вони також потребують спеціалізованої допомоги. Міністерство соціальної політики наголошує на суттєвій необхідності розробки загальної програми реабілітації та адаптації, включно з новими закладами, впровадженням сучасних технологій та практик реабілітації, навчанням спеціалістів, а також на

істотних додаткових потреб щодо протезування та ортопедії.

Точка зору постраждалих «[...] вчителька сказала, що діти поводять себе прекрасно, поки вона знаходиться в класі, але вона не може вийти з кімнати. Вони починають плакати, біжать за нею. Вони бояться, що їх матері не зможуть дістатися до школи і забрати їх додому, якщо почнеться обстріл». Фокус-група серед молодих жінок, що повернулися до Слов'янську, жовтень 2014 р.

«Надзвичайно важливо надавати психологічну допомогу як військовим, так і ВПО. Люди проходять через справжнє потрясіння, і їм надзвичайно важко повернутися до нормального життя. У госпіталях та центрах для ВПО працюють тільки психологи-волонтери. Щоб упоратися із цією проблемою, необхідна добре організована система та установи, що підтримуються державою».

Круглий стіл з представниками НУО, м. Харків, 2015 р. Оскільки потреба у психосоціалній допомозі швидко збільшується, офіційна система психологічної допомоги не готова належним чином до того, щоб задовольняти зростаючі потреби у послугах, зокрема стосовно травми. Система психічного здоров'я здебільшого спирається на державну психіатричну службу, що характеризується високим рівнем медикалізації, а також на приватних консультантів та приватні клініки, які не підпадають під регулювання з боку державних систем забезпечення психічного здоров'я та охорони здоров'я. Наразі більшу частину потреб у психосоціалній допомозі забезпечують волонтери та громадські організації. Однак більшість консультантів з-поміж волонтерів або не проходили спеціальну підготовку, або навчалися за різними програмами, і нерідко вони не мають спеціалізованої кваліфікації для роботи з травмами, включаючи ПТСР. Багато з них не можуть впоратися із завеликою кількістю людей, що потребують допомоги. У цій ситуації вже стає очевидною вторинна травма серед психологів-консультантів та допоміжного персоналу (тобто, вторинна травма через роботу з військовими спогадами пацієнтів), а також вигорання. Більше того, надзвичайно високий відсоток вигорання та ПТСР серед волонтерів, які надають підтримку ВПО та учасникам бойових дій, що пов'язано із постійними поїздками в зону бойових дій, хронічною втомою через брак ресурсів та персоналу і нехтуванням власними потребами через психологічну зосередженість на служінні іншим. Це робить волонтерів групою високого ризику відносно психосоціалних проблем. Ситуація ще більше погіршується тим, що на початку 2014 року фінансування соціальних робітників було перекладене з Міністерства соціальної політики на місцеві адміністрації, через що кількість соціальних робітників скоротилася майже на 12 000 осіб, а отже послабилася і здатність держави ефективно

реагувати на потреби у наданні психосоціалної допомоги, зокрема, вразливим групам [3, 4].

Луганська область до початку проведення антитерористичної операції мала значний економічний потенціал і входила до п'ятірки найбільш міцних промислово-економічних регіонів України. Основними галузями промислового комплексу області були металургія, хімічна промисловість, виробництво коксу і продуктів нафтопереробки, вугільна промисловість, машинобудування. Окупація частини території області з найбільшим зосередженням промислових об'єктів господарювання з другого півріччя 2014 року призвела промислову галузь до кризового стану.

Так, індекс промислової продукції у січні-серпні 2015 року порівняно з січнем-серпнем 2014 року становив 19,0 %. Обсяг реалізованої промислової продукції за січень-серпень 2015 року, без урахування частини зони проведення антитерористичної операції, становив 12,8 млрд грн, що складає 1,3 % від загальнодержавного.

На території Луганської області, підконтрольній українській владі, здійснює виробничу діяльність 489 промислових підприємств, з них 9 – великих, 99 – середніх та 381 мале. Основні підприємства зосереджено у містах: Северодонецьк, Рубіжне, Лисичанськ, Кремінна. До підприємств основного кола статистичної звітності з виробництва коксу та продуктів нафтоперероблення відносяться ПрАТ «ЛИНІК» та ПАТ «АМК».

У січні-липні поточного року ПрАТ «ЛИНІК» промислова продукція не вироблялася. На цей час ведуться роботи щодо відновлення виробництва поліпропілену (ремонт технічного обладнання, апаратів, трубопроводів, тощо). Запуск виробництва заплановано на жовтень поточного року.

ПАТ «АМК» (виробництво коксу) було вироблено товарної продукції на суму 1821,7 млн грн. У натуральному виразі обсяг коксу склав 436,9 тис. т (25,1 % до рівня січня-липня 2014 року).

Основними бюджетоутворюючими підприємствами галузі металургійне виробництво, виробництво готових металевих виробів ПрАТ «Алчевський металургійний комбінат», ПАТ «Стахановський завод феросплавів», ПАТ «Луганський трубний завод», Лутугинський державний науково-виробничий валковий комбінат, ТОВ «Метали і полімери». Фактично усе металургійне виробництво на цей час знаходиться на тимчасово окупованій території, галузь представлено незначною кількістю металообробних підприємств, питома вага яких не перевищує 0,8 %.

Практично все виробництво хімічних речовин і хімічної продукції зосереджено на підконтрольній українській владі території. Основними підприємствами галузі є: ПрАТ «Северодонецьке об'єднання «Азот», ТОВ СП «Укрзовніштрейдінвест», ТОВ «Рубіжанський

трубний завод», ДП «Хімічний завод «Південний», РКХЗ «Зоря», ТОВ НВП «Зоря». Серед великих підприємств на не підконтрольній території залишилися ПАТ «Стахановський завод технічного вуглецю» та ХКО ім. Г.І.Петровського.

За оперативними даними у січні-липні 2015 року вироблено товарної продукції на суму: ПрАТ «Северодонецьке об'єднання Азот» – 402,5 млн грн, що складає 27,1 % до відповідного періоду 2014 року; ТОВ «Рубіжанський трубний завод» – 4,5 млн грн, що становить 62,5 % до відповідного періоду 2014 року; ТОВ НВП «Зоря» – 185,3 млн грн (89,3 % до рівня січня-липня 2014 року); ТОВ «Склопластик» – 69,2 млн грн (194,3 % до відповідного періоду 2014 року); ВКФ ТОВ «ТАНА» – 15,4 млн грн (100,8 % до рівня січня-червня 2015 року); ТОВ НВФ «МІКРОХІМ» – 105,0 млн грн (188,2 % до аналогічного періоду минулого року), тощо. Частка в структурі реалізації промислової продукції області – 13,5 %.

Провідні підприємства галузі машинобудування – ПАТ «Стахановський вагонобудівний завод», ПАТ «Луганськтепловоз», ПрАТ «НВП «Трансмаш», ТДВ «Попасянський вагоноремонтний завод», та ряд інших, на цей час залишилися на тимчасово окупованій території.

Підприємствами, які розташовані на території підконтрольній українській владі, у січні-липні поточного року вироблено товарної продукції на суму: ПрАТ «СНВО «Імпульс» – 214,5 млн грн (у 2,6 р. більше показників січня-липня 2014 року); ТОВ «Лисичанський машинобудівельний завод» – 1,8 млн грн (27,8 % до січня-червня 2014 року); ТОВ НВП «Мікротерм» – 3,2 млн грн (94,3 % до січня-червня 2014 року); ТДВ «Попасянський вагоноремонтний завод» – 169,0 млн. грн. (50,9 % січня-червня 2014 року).

На території підконтрольній українській владі в галузі текстильне виробництво, виробництво одягу, шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів працюють лише ТОВ ВТФ «Шарм» м. Лисичанськ, ТОВ «Смалій» м. Рубіжне, ТОВ «Рубіжанська панчішна мануфактура» та інші малі підприємства, які мають незначний вплив на обсяги виробництва.

За підсумками роботи у січні-липні 2015 року до аналогічного періоду 2014 року темп росту промислової продукції цих підприємств легкої промисловості складає: ТОВ ВТФ «Шарм» м. Лисичанськ – 155,0 % (9,3 тис. швейних виробів); ТОВ «Смалій» м. Рубіжне – 174,2% (233,9 тис пар панчішно-шкарпеткових виробів); ТОВ «Рубіжанська панчішна мануфактура» з 01.04.2015 припинило свою діяльність через зниження обсягів збуту та невідшкодування ПДВ з електроенергії. Працівники переведені до ФОП Місюренко.

Основне підприємство галузі виготовлення виробів з деревини, виробництво паперу та поліграфічна діяльність, яке виробляє 90,0 % обсягів товарної продукції – ПАТ «Рубіжанський картонно-

тарний комбінат». Доля в структурі реалізації промислового виробництва – 13,0%.

У січні-липні 2015 року вироблено товарної продукції на суму – 1302,1 млн грн (140,5 % до аналогічного періоду 2014 року), у натуральному виразі – картону та паперу – 97,6 тис тонн (95,3 % до аналогічного періоду 2014 року), гофротари – 60,3 млн м² (66,1 % до аналогічного періоду 2014 року).

На території підконтрольній українській владі працюють лише 4 шахти ПАТ «Лисичанськвугілля» та 4 із 7 шахт ДП «Первомайськвугілля». Внаслідок ведення бойових дій не було забезпечено фінансування прохідницьких робіт, належне постачання матеріалів та обладнання, що призвело до невиконання термінів вводу нових лав та навантаження на діючі очисні вибої.

За оперативними даними обсяг виробництва (видобуток вугілля) за січень-липень 2015 року склав 562,7 тис. тонн: ДП «Первомайськвугілля» видобуто 209,1 тис. тонн вугілля (50,3 % від планового завдання); ПАТ «Лисичанськвугілля» видобуто 353,6 тис. тонн вугілля (83,6 % від планового завдання).

Зменшення обсягів видобутку вугілля відбулося через незадовільну роботу вугледобувних державних підприємств з ряду причин: ведення бойових дій на території області, руйнування промислових об'єктів; погіршення гірничо-геологічних умов; несвоєчасне введення нових вибоїв через відсутність коштів і передчасне виведення з експлуатації діючих вибоїв з геологічних причин; високий рівень зносу гірничошахтного устаткування, брак матеріалів та коштів на його своєчасний ремонт і заміну; незбалансованість економіки підприємств в результаті перевищення собівартості вугільної продукції над оптовими цінами; відсутність фінансування з держбюджету на капітальне будівництво та технічне переоснащення.

Електроенергетичну галузь економіки області представляють: енергогенеруючі підприємства: ВП «Луганська ТЕС» ТОВ «ДТЕК Східенерго», ДП «Северодонецька ТЕЦ», блок-стації підприємств (ПАТ «Рубіжанський картонно-тарний комбінат», ПАТ «Алчевський коксохімзавод», ТОВ «Науково-виробниче підприємство «Зоря», які виробляють електроенергію для власних потреб); енерготранспортуюче підприємство: Луганські магістральні електричні мережі; енергопостачальні підприємства: ТОВ «Луганське енергетичне об'єднання» та Луганська філія ДП «Регіональні електричні мережі».

Свою діяльність підприємства галузі здійснюють у рамках оптового ринку електроенергії України.

Через знаходження Луганської ТЕС в зоні бойових дій пошкоджено значну кількість ліній електромереж (на балансі підприємства 20 повітряних ліній, з них 8– 110 кВ та 12 – 220 кВ. В робочому стані залишилися лише 8 ліній – 3 лінії

220 кВ та 5 лінії 110 кВ) й обладнання (на станції з 6 енергоблоків 2 знаходяться в роботі з видачею навантаження 270 МВт/добу).

За січень-липень 2015 року всіма генеруючими потужностями області вироблено 1467,5 млн кВт-год. електроенергії, що складає 34,5 % до аналогічного періоду 2014 року (4249,1 млн кВт год).

За січень-липень 2015 року з ДП «Енергоринок» областю одержано електроенергії (брутто) 2192,8 млн кВт-год., це 35,3 % до січня-липня 2014 року (6212,1 млн кВт-год.). Різниця між споживанням (брутто) та виробленням електроенергії – 724,5 млн кВт-год., або 33,0 %. За січень-липень 2015 року сумарний обсяг спожитої (нетто) електроенергії 1157,5 млн кВт-год. на суму 2061,8 млн грн, сплачено 1050,8 млн грн, рівень розрахунків – 51,0 % (за січень-липень 2014 року – 90,0 %). Всіма споживачами ТОВ «Луганське енергетичне об'єднання» за звітний період використано електроенергії на суму 1384,2 млн грн, сплачено 724,2 млн грн, рівень розрахунків – 52,0 % (за січень-липень 2014 року – 90,0 %).

Луганською філією ДП «Регіональні електричні мережі» за січень-липень 2015 року підприємствам вугільної промисловості регіону та іншим споживачам відпущено електроенергії на суму 693,7 млн грн, сплачено 330,0 млн грн, рівень розрахунків – 47,6 % (за аналогічний період 2014 року – 81,0 %).

По підприємствах житлово-комунального господарства рівень розрахунків за січень-липень 2015 року складає 12,7 % (нараховано 244,7 млн грн, сплачено 31,2 млн грн), заборгованість перед ТОВ «Луганське енергетичне об'єднання» – 1409,9 млн грн.

Підприємствами водопровідно-каналізаційного господарства області за січень-липень 2015 року використано електроенергії на суму 153,3 млн грн, сплачено 7,7 млн грн, або 5,0 %. Їх заборгованість перед ТОВ «Луганське енергетичне об'єднання» становить 1164,0 млн грн. Відповідно до ліцензійних умов провадження господарської діяльності, транспортування та постачання природного газу розподільними газовими мережами області за регульованим тарифом здійснює публічне акціонерне товариство по газопостачанню та газифікації «Луганськгаз». Товариство є суб'єктом природної монополії на ринку транспортування природного газу розподільними трубопроводами в межах області. Компанія забезпечує закупівлю й поставку газу населенню, бюджетним установам, промисловим споживачам, громадським організаціям, експлуатацію розподільних газових мереж області, виконує роботи з газифікації об'єктів і населених пунктів регіону.

Протягом січня-березня 2015 року на впровадження господарської діяльності ПАТ «Луганськгаз» негативно діяла складна ситуація в

регіоні у зв'язку із проведенням антитерористичної операції.

У товариства відсутня можливість розпоряджатися майном відокремлених структурних підрозділів: Алчевського, Антрацитівського, Краснодонського, Краснолуцького, Луганського, Стахановського, Свердловського міжрайонних управлінь з експлуатації газового господарства, адміністративної будівлі за адресою: вул. Шевченка, 102, м. Луганськ, які раніше входили до складу компанії.

Відповідно до інформації газопостачальної компанії, господарським комплексом області за січень-липень 2015 року спожито (без урахування окупованої території) 325,1 млн м³ природного газу.

За інформацією ПАТ «Луганськгаз», станом на 01.08.2015 рівень розрахунків споживачів за спожитий природний газ на підконтрольній українській владі території з початку року складає 77,4 % (нараховано 473,3 млн грн, сплачено 366,2 млн грн), в тому числі населення розрахувалося на 73,4 % (відповідно 352,4 млн грн і 258,7 млн грн), бюджетні установи – 95,6 % (відповідно 63,4 млн грн і 60,6 млн грн), промислові підприємства (яким компанія постачає енергоносії, відповідно 57,3 млн грн і 46,7 млн грн) – 81,5 %.

За інформацією НАК «Нафтогаз України», тепlopостачальні підприємства області розраховалися за поставлений природний газ станом на 20.08.2015 на 51,6 % (нараховано 124,7 млн грн, сплачено 64,3 млн грн). Що стосується сільського господарства, то в області сконцентровано 1908,7 тис. га земель сільськогосподарського призначення, або 4,6 % до загальної площі сільськогосподарських угідь України, у т.ч. ріллі – 1277,1 тис. га, або 3,9 % ріллі України. На територіях підконтрольних українській владі знаходиться 1281,9 тис. га земель сільськогосподарського призначення, з них ріллі – 895,7 тис. га. На сьогодні 10,6 тис. га земель сільськогосподарського призначення підлягають розмінуванню (Новоайдарський, Попаснянський, та Станично-Луганський райони).

Виробництво сільськогосподарської продукції, на підконтрольних українській владі територіях здійснюють 988 агропромислових формувань та понад 43,3 тис. особистих селянських господарств.

Проведення антитерористичної операції на території Луганської області вплинуло на показники сільськогосподарської галузі. Індекс обсягу сільськогосподарського виробництва у січні-серпні 2015 року порівняно з січнем-серпнем 2014 року становив 69,4 % (без урахування частини зони проведення антитерористичної операції).

Станом на 1 вересня 2015 року у порівнянні з відповідною датою 2014 року скоротилося поголів'я худоби та птиці: великої рогатої худоби на 31,8 %; корів на 31,9 %; свиней на 20,6 %; овець та кіз на 26,3 %; чисельність птиці на 22,3 %.

Виробництво основних видів продукції тваринництва за січень-вересень 2015 року

скоротилося: м'яса на 45,4 %; молока на 28,5 %; яєць на 78,9 %. За зазначеними показниками Луганська область серед регіонів України посідає 24 місце.

Виробництво основних видів сільськогосподарських культур станом на 1 вересня 2015 року у порівнянні з відповідною датою попереднього року скоротилося: зернових та зернобобових культур на 9,8 %; насіння соняшнику на 82,7 %; картоплі на 41,1 %; овочів відкритого ґрунту на 24,7 %.

Станом на 01.10.2015 в області зібрано зернових с площі 340,8 тис. га (при 391,7 тис. га що складає 87,0 %), валовий збір зернових склав 882,7 тис. тонн, середня врожайність 26,0 ц/га, що значно нижче минулого року (33,0 ц/га).

Триває збір кукурудзи станом на 01.10.2015 зібрано на площі 31,3 тис. га (40 % до планового показника). Валовий збір 85,3 тис. тонн, середня врожайність 27,2 ц/га. Очікується отримати валовий збір 187,1 тис. тонн. Сорго зібрано з площі 0,3 тис. га при 4,3 тис. га (7,0 % до планового показника), валовий збір 0,8 тис. тонн, середня врожайність 27,4 ц/га. Очікується отримати валовий збір 126,0 тис. тонн.

Всього в Луганській області очікується зібрати зернових 1163,3 тис. тонн, середня врожайність 29,7 ц/га. Соняшника зібрано з площі 202,7 тис. га, що складає 68,0 % від загальної площі. Валовий збір складає 326,4 тис. тонн, середня врожайність 16,1 ц/га (2014 рік – 18,7 %). Очікується зібрати 483,9 тис. тонн.

Під урожай 2015/2016 маркетингового року усіма категоріями господарств планується посіяти 218,2 тис. га озимих культур на зерно (на рівні минулого року), в тому числі 214,5 тис. га – озимої пшениці, 3,7 тис. га озимого ячменю. Станом на 01.10.2015 посіяно озимих зернових культур на площі 155,4 тис. га, що становить 71,2 % від запланованого.

Для здійснення комплексу осінньо-польових робіт витрачено 978,3 млн. грн власних коштів, що становить 61,9 % від запланованих (1580,8 млн. грн).

У вирішенні продовольчої безпеки області значне місце займає харчова промисловість, яка є заключною ланкою у виробництві сільськогосподарської продукції. Вона мала розгалужену структуру, міцний виробничий потенціал, який забезпечував потребу населення в якісних продуктах харчування в широкому асортименті. Бойові дії та окупація території вплинули на роботу галузі в цілому. Спостерігається зниження обсягів виробництва всіх продуктів харчування за винятком готових кормів для тварин.

Забезпеченість до потреби населення області на підконтрольній Україні території продукцією тваринницького походження власного виробництва, з урахування домогосподарств складає: м'ясом птиці на 30 % (дефіцит м'яса птиці щомісячно

складає 450 тонн), яловичини – 65 % (нестача складає 360 тонн), свинина – 95 % (нестача – 37 тонн), курячим яйцем на 60 % (нестача – 6 млн шт.), вершковим маслом на 52 % (нестача – 135 тонн). Така ситуація склалась в наслідок того, що основні виробники зазначеної продукції залишились на території, не підконтрольній українській владі. Також слід зазначити, що виробничі потужності з виробництва крупи гречаної, макаронних виробів, борошна (ПП «Агрорейд», м. Алчевськ, ТОВ «МілаМ», м. Луганськ, ПРАТ «Луганськ млин, м. Луганськ), залишились на території тимчасово підконтрольній терористичним угрупованням. Забезпеченість до потреби крупи гречаної 40 % (щомісячна нестача 70 тонн), макаронних виробів – 45 % (нестача – 60 тонн). Обсяг щомісячної потреби у борошні хлібопекарських підприємств становить 4,1 тис. тонн, до кінця поточного маркетингового періоду необхідно 25 тис. тонн борошна.

У зв'язку з тим що основні виробники борошна залишились на окупованій території – хлібопекарські підприємства змушені закупати борошно в Харківській області. Рівень опто-відпускної ціни борошна вищого гатунку, з урахуванням логістики досягає до 7 грн за кг, що значно впливає на собівартість хліба.

На цей час на території, яка підконтрольна українській владі знаходиться 83 підприємства переробної промисловості, або 14,6 % від загальної кількості підприємств області.

На територіях підконтрольних українській владі залишилось 2 м'ясопереробних підприємств потужністю 3,6 тис. тонн. Планується збільшити виробництво ковбасних виробів на 10 %; 16 сертифікованих зернових склади загальною ємкістю 765,4 тис. тонн, 4 фруктосховища загальною ємкістю 2,3 тис. тонн, та одне овочесховище ємкістю 1,1 тис. тонн. Масложирова галузь області представлена 3 великими підприємствами (основні виробники ТОВ «Сватівська олія», ТОВ Кепітал Груп, філія ТОВ «Біловодський елеватор» «Міловський завод рафінованої олії «Стрілецький степ») та понад 20 міні цехів, виробничі потужності яких дозволяють переробляти 300 тис. тонн сировини.

До кінця 2015 року планується завершити реконструкцію 4-х тваринницьких приміщень на загальну суму 2,67 млн грн (СФГ «Каштан», ПП СВФ «Агро»).

Для створення додаткових потужностей з переробки сільськогосподарської продукції планується реалізація наступних інвестиційних проектів: реконструкція та заміна обладнання ковбасного цеху (лінія переробки м'яса) за європейським стандартом у м. Сватове, ФОП Любий Г.В. – 97,9 млн грн; реконструкція заводу ТОВ «Слобожанський завод продтоварів» (збільшення виробництва соняшникової рафінованої дезодорованої олії), у м. Сватове – 38,7 млн грн; реконструкція тепличного комплексу ТОВ

«Мічурінське» Новоайдарського району – 2,5 млн грн.

З 2015 року Кабінетом Міністрів України відновлено державну програму фінансової підтримки заходів в агропромисловому комплексі шляхом здешевлення кредитів, яка в останні роки не працювала в силу цілого ряду причин, в тому числі фінансового характеру. Всього на 2015 рік на Луганську область за цією програмою виділено 8896,0 тис. грн.

З метою нарощування чисельності поголів'я сільськогосподарських тварин та забезпечення населення овочевою продукцією Департаментом агропромислового розвитку розробляються Програми «Розвитку особистих селянських господарств», «Розвитку рибного господарства Луганської області» та «Програма розвитку садівництва у Луганській області» [2].

Загальні підтвержені міграційні втрати регіону наближаються до 1,5 млн. осіб. Невизначеність реальних перспектив щодо припинення бойових дій та відновлення контролю України над окупованими територіями матиме наслідком подальше збільшення масштабів внутрішньої міграції населення [1].

За оцінками, сукупні потреби у відновленні за компонентом Інфраструктура та соціальні послуги становлять 1,258 млрд дол. США. У транспорті, секторі охорони здоров'я та енергетиці потреби у відновленні найбільші і становлять 558 млн дол. США, 184 млн США та 79 млн США відповідно. Оцінки потреб у відновленні були зроблені на основі наявних даних про пошкодження інфраструктури, враховуючі необхідність: 1) реконструювати постраждалі об'єкти інфраструктури відповідно до покращених стандартів; 2) відновити надання послуг особам, що мешкають у Донецьку та Луганську, заміну пошкоджених об'єктів; та 3) надати соціальні послуги ВПО. Фінансування також охоплює потреби у людських та інших ресурсах, які необхідні для реконструкції інфраструктури та відновлення надання соціальних послуг.

Впровадження заходів з відновлення: від стратегії відновлення до проектного впровадження Основні характеристики нової перехідної стратегії відновлення:

Заходи, рекомендовані індивідуальним секторам, узгоджуються із загальним баченням Урядом України стратегічних перспектив відновлення. Хоча заходи, пропоновані для кожного сектору і направлені на стабілізацію умов життя у громадах, постраждалих внаслідок конфлікту, є фактично короткостроковими, вони сприяють реалізації порядку денного реформ Уряду на 2015-2017 рр.

Варіанти з визначенням оцінки витрат наведено щодо впливу та потреб відновлення у кожному

секторі, що дає Уряду кілька варіантів вибору на початку процесу реалізації відновлення. Це стосується: (а) реконструкції зруйнованої інфраструктури; (б) відновлення надання послуг особам, що проживають у Донецькій та Луганській областях, та (в) надання соціальних послуг особам, переміщеним у результаті конфлікту (ВПО), які проживають тепер головним чином в Донецькій, Луганській, Харківській, Дніпропетровській та Запорізькій областях.

Стабілізація умов життя в постраждалих районах може означати реконструкцію та відновлення інфраструктури і надання послуг хоча б до рівня докризових умов, але бажано до рівня підвищених стандартів. Цей підхід доречний, наприклад, в секторі освіти, де пропонується збільшення кількості місць в дошкільних навчальних закладах, щоб надати всім дітям можливості для освіти, і також, можливо, запропонувати їхнім матерям та батькам умови, що дозволять заробляти на життя. Так само це стосується реконструкції пошкоджених мостів, об'єктів інфраструктури системи охорони здоров'я, систем водопостачання та водовідведення, які, можливо, будуть застосовуватися для обслуговування великої кількості довгостроково переміщених осіб на невизначений період часу.

Принципівбудовизпокращеннямтаудосконаленнямзастосовувавсядиференційовано та вибірково під час розрахунку витрат на відновлення всіх секторів і їх підсекторів. Це необхідно для забезпечення оптимізованих за витратами програм реконструкції та відновлення, які є чутливими до потреб найбільш вразливих верств населення і осіб, переміщених в результаті конфлікту. Рекомендації щодо відбудови з удосконаленням та покращенням у цьому компоненті головним чином стосуються відновлення, яке забезпечуватиме поліпшення в порівнянні з докризовими умовами. Наприклад, потреби в транспортному секторі охоплюють витрати на будівництво тротуарів і критих автобусних зупинок для кращого обслуговування жінок, дітей і молоді. Так само, сектору охорони здоров'я після втрати всіх закладів третинної медичної допомоги в Донецьку та Луганську, внаслідок захоплення цих міст озброєними угрупованнями, рекомендовано придбати нове обладнання, яке краще відповідатиме потребам населення. Аналогічно, сектору освіти рекомендовано навчати дітей, як визначати боєприпаси, що не вибухнули, щоб вирішити проблему розмінування шкіл, місць загального користування та інших громадських об'єктів (це питання розглядається у рамках компонента 3 ОВРМ).

Здійснення відновлення, особливо із застосуванням елементів удосконалення та покращення, потребуватиме розвитку потенціалу відповідних державних установ. Відповідно, оцінка

підсекторних потреб охоплює витрати та способи здійснення програм розвитку таких можливостей.

Усі потреби було розподілено за пріоритетами з урахуванням невідкладності впровадження та величини впливу на одержувачів і, зокрема, потреб вразливих груп. Крім того, фінансові потреби і плани впровадження було представлено на період тривалістю два роки (інколи з виходом поза межі цих часових рамок щодо деяких заходів). Потреби також було узгоджено у розрізі всіх секторів для уникнення дублювання та визначення розривів, зокрема шляхом проведення попередніх обговорень з Урядом. Здійснювалася координація діяльності у різних секторах для забезпечення узгодженості між різними вартісними коефіцієнтами.

В той час як більшість секторів, охоплених цією оцінкою, також потребують суттєвих реформ та вдосконалення управління, реформи не визначалися конкретно на цьому етапі ОБРМ. Винятком з цього є сектор довкілля, де невідкладні поліпшення у сфері управління вважалися необхідними навіть для того, щоб розпочати негайні заходи з відновлення протягом наступних двох років.

Вирішення ключових наскрізних питань

Потреби сектору було сформульовано та оцінено також з метою задоволення конкретних потреб внутрішньо переміщених осіб, прав уразливих груп населення, забезпечення гендерних прав, розширення прав і можливостей молоді, а також прав людини. Оцінку цих потреб було визначено під час консультацій з експертами з відповідних питань.

Включення гендерних питань та потреб: було складено список гендерних питань, розповсюджено його та обговорено з профільними експертами, щоб переконатися, що потреби і можливості чоловіків, жінок і молоді враховано під час оцінки потреб щодо інфраструктури та соціальних послуг, а також відображено у стратегіях відновлення та належним чином оцінено. Так, були розглянуті такі питання: а) безпека та надійність доступу до громадської інфраструктури для чоловіків, жінок, дітей, а також осіб літнього віку, та забезпечення умов, коли громадські місця (транспорт, лікарні, школи, ринки тощо) є вільними від насильства та порушень прав. Ці потреби можна задовольнити шляхом подовження часу і якості освітлення, розміщення найважливіших об'єктів інфраструктури поблизу житлових районів та надання житла жінкам і чоловікам з числа ВПО з різних сімей в різних приміщеннях; б) забезпечення комфортного доступу до інфраструктури для людей, які не мають транспортних засобів, людей в інвалідних візках та інших вразливих груп, а також в) максимізація фінансової доступності, оскільки багато ВПО та інших людей в районах, постраждалих від конфлікту, не мають постійних джерел доходу, особливо у випадку домогосподарств, очолюваних жінками.

Застосування гендерного підходу також корисне для розробки стратегій відбудови з покращенням та удосконаленням. Планування заходів з відновлення з урахуванням гендерних питань є ключовим для забезпечення умов, в яких оновлена інфраструктура сприяє рівноправному поліпшенню добробуту чоловіків, жінок, хлопців та дівчат. Створення інфраструктури на основі потреб, що враховує зміни в демографічному складі, спричинені конфліктом (зміни в кількості населення, віковому та гендерному складі), також відображено в стратегіях відновлення та кількісному підрахунку потреб різних підсекторів ІСП.

Ставлення та включення потреб ВПО: ключова мета рівноправного забезпечення інфраструктурними і соціальними послугами внутрішньо переміщених осіб та приймаючих громад у районах, постраждалих від конфлікту, була включена в різноманітні оцінки потреб підсекторів. Подальші рекомендації щодо включення питань ВПО у порядок денний відновлення передбачають таке: (а) забезпечення відновлення шкіл, закладів охорони здоров'я, систем водопостачання та водовідведення, наприклад, для задоволення додаткового попиту, пов'язаного з присутністю ВПО; (б) забезпечення рівного та адекватного доступу ВПО та приймаючого населення до відновлених послуг, щоб не спричинити небезпеки конфлікту між ВПО та приймаючими громадами в районах з високою концентрацією ВПО; (в) залучення ВПО і приймаючих громад до процесу визначення пріоритетів відновлення в громадах на початку процесу відновлення; (г) обстеження намірів ВПО щодо повернення, механізмів реалізації та потреб ВПО щодо пріоритетності відновлення інфраструктури і соціальних послуг, які уможливають і зроблять сталим повернення, а також (д) створення можливостей для використання навичок ВПО, наприклад, під час виконання громадських, електротехнічних та гідрологічних робіт у процесі відновлення.

Визначення та кількісний розрахунок потреб під сектору у відновленні.

Огляд і резюме потреб: згідно з оцінками, загальна потреба у відновленні компонента інфраструктури та соціальних послуг становитиме близько 1,258 млрд дол. США. Найбільшими є потреби у секторах транспорту, охорони здоров'я та енергетики - 558 млн дол. США, 184 млн дол. США та 329 млн дол. США відповідно.

Освіта (9,71 млн дол. США): заходи щодо відновлення були розроблені за принципом відновлення з покращенням і удосконаленням та з урахуванням захисту вразливих громад. Ключовими короткостроковими цілями відновлення є: (1) реконструкція інфраструктури; (2) відновлення надання послуг (в постраждалих від конфлікту та приймаючих ВПО регіонах); (3) розвиток потенціалу освітніх органів влади щодо чутливого до кризи планування та готовності; та (4)

пом'якшення ризиків, пов'язаних із кризою, таких як захист дітей від насильства, мін та боєприпасів, що не вибухнули.

Відновлення має бути використане, як можливість поліпшення доступу до якісної освіти через краще проектування навчального процесу, підвищення кваліфікації вчителів та розбудову спроможності органів освіти на всіх рівнях у сфері планування та впровадження відновлення системи освіти. Заходи щодо відновлення рекомендовано здійснювати за принципом відбудови з покращенням та удосконаленням, включаючи: забезпечення доступності для дітей з особливими потребами; водопостачання та водовідведення в школах; ефективніші системи опалення; дотримання сучасних екологічних стандартів і вимог та здатність тривалий час приймати переміщених дітей, які можуть інтегруватися в ці громади. У секторі початкової та середньої освіти будівництво та відновлення слід проводити з урахуванням необхідності консолідації освітніх закладів. Що стосується персоналу, можна наймати жінок з числа ВПО, які мають відповідний рівень освіти, в якості вчителів у школах та дитсадках.

США. Успішне впровадження цих заходів потребуватиме інвестицій у заходи з інституційної розбудови та поліпшення управління, такі як навчання вчителів та персоналу з метою прискорення та сприяння прийняттю на навчання переміщених дітей. Потреби в розбудові спроможності оцінюються сумою 1,95 млн дол. США. Пов'язані з цим кампанії з інформування громадськості та інші заходи з пом'якшення ризику для учнів від мін та боєприпасів, що не вибухнули, оцінюються сумою 0,89 млн дол. США і будуть організовані у рамках ширшої діяльності зі знешкодження мін та боєприпасів у рамках компонента 3.

Охорона здоров'я (184,2 млн дол. США). З метою максимізації довгострокового впливу заходів в галузі охорони здоров'я запропонована стратегія відновлення визначає пріоритетність адекватного надання послуг охорони здоров'я над потребами реконструкції інфраструктури. Основна частина витрат на відновлення розподілена на зміцнення системи охорони здоров'я для задоволення невідкладних потреб щодо охорони здоров'я ВПО та підтримки приймаючих громад (86,8 млн дол. США). Так само велика частина витрат призначена для забезпечення гарантованого доступу ВПО і населення задіяних громад до фармацевтичних препаратів шляхом відшкодування витрат чи забезпечення доступності медичних препаратів для пацієнтів.

Надання послуг \$1.0 інфраструктури охорони здоров'я становить 6,5 млн дол. США. Для ряду пошкоджених об'єктів інфраструктури охорони здоров'я (психіатричні лікарні, туберкульозні диспансери) відповідної потужності можна частково досягти шляхом застосування моделей амбулаторної

допомоги, розробленої в координації із соціальними службами та НУО. Для відновлення інфраструктури, крім ремонту пошкоджених об'єктів, існує невідкладна потреба відновити потужності третинної допомоги замість тих, що тепер знаходяться поза контролем Уряду у Луганській та Донецькій областях. В даному випадку, відповідні витрати охоплюють модернізацію існуючих великих закладів вторинного рівня в двох областях з необхідним обладнанням та технологією для гарантування доступу населення до високоспеціалізованої допомоги. Необхідно також запровадити системне реагування на гендерно обумовлене насильство, яке передбачає підготовку лікарів для надання допомоги постраждалим від насильства. Загальна оцінка вартості обладнання для цих двох областей становить 101,5 млн дол.

Енергетика (78,86 млн дол. США). Складається з секторів електроенергетики, вугільного сектору, централізованого тепlopостачання та нафтогазового сектору. Сектор енергетики є критично важливим для здоров'я та добробуту постраждалого населення протягом цієї зими і надалі. Основна частина коштів на відновлення призначається сектору електроенергетики, оскільки пошкоджено найбільші електростанції. Разом з тим, потреби у вугільному секторі та секторі централізованого тепlopостачання також потребують невідкладної уваги. Гострий дефіцит палива та потреби в опаленні протягом зими потребують першочергових заходів.

Електроенергетика (49,214 млн дол. США). Сім енергогенеруючих та енергопостачальних компаній у регіоні зазнали значних втрат. Ці компанії стикаються з суттєвими викликами, оскільки повинні виконувати термінові ремонтні роботи, підтримувати постачання енергії кінцевим споживачам, і все це за умов зниження доходів та прибутку. Визнаючи це, Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг, уже вжила заходів для полегшення цього фінансового тягаря. Зокрема було надано 50 млн дол. США для поповнення значно вичерпаних запасів палива для енергогенеруючих об'єктів.

Сприяння відновленню приватного сектору в галузі енергетики: як було зазначено вище, Урядом рекомендовано сприяти відновленню приватного сектору в галузі енергетики з огляду на те, що він надає життєво важливі громадські послуги у постраждалих районах, відсутність яких може поставити під серйозну загрозу життя та добробут постійних мешканців і ВПО в цих районах.

Постачання електроенергії для ВПО: приплив ВПО був найбільшим у Харківській, Дніпропетровській та Запорізькій областях. Водночас, енергогенеруючі потужності в Дніпропетровську та Запоріжжі оцінюються, як достатні, щоб задовольнити збільшений попит. Потреби в електроенергії в Харківській області

вимагають додаткової оцінки, якщо кількість ВПО надалі зростатиме.

Вугілля (1,296 млн дол. США): шкода, завдана об'єктам, що знаходяться під контролем Уряду, порівняно невелика. Разом з тим, надавачі послуг зазнали суттєвих втрат. Оскільки обидва надавачі послуг є державними підприємствами, понесені збитки з часом будуть відшкодовані з державних бюджетів. Разом з тим, необхідно зробити доступним фінансування в короткостроковій перспективі, щоб уможливити повернення об'єктів до повномасштабного виробництва та запобігти подальшим збиткам. Це пропонується здійснити лише у рамках короткострокових невідкладних заходів без утримання цих збиткових підприємств протягом тривалого періоду, державні субсидії для яких мають бути припинені якнайшвидше.

Централізоване теплопостачання (24,986 млн дол. США). Пошкодженні інфраструктури найбільше зосереджені в Донецьку і становлять 97% потреб відновлення. Переважна більшість потреб відновлення (97%) стосується реконструкції інфраструктури, необхідної для постачання теплової енергії кінцевим споживачам. З них 92% коштів необхідні для реконструкції теплогенеруючих потужностей, зокрема, котельень. З огляду на суворий зимовий період, критично важливо, щоб фінансування було надано своєчасно. Це особливо важливо, оскільки переривання теплопостачання взимку, ймовірно, спричинить до масового застосування електричних приладів (обігрівачів) домогосподарствами, що різко збільшить навантаження на електричні мережі і може вплинути на енергопостачання. Інакше кажучи, споживач може втратити доступ до електроенергії разом з теплом. Приплив ВПО також створює додаткові потреби щодо збільшення водопостачання. Потреби в централізованому теплопостачанні для ВПО, включені до цієї оцінки, розраховані на піврічний період на основі поточних цифр ВПО та поточних тарифів на гарячу воду і опалення для Донецької та Луганської областей, а також Харкова, Запоріжжя та Дніпропетровська (рис.).

Рис. Потреби відновлення сектору енергетики (млн дол. США)

Нафта і газ (загальні потреби 3,4 млн дол. США). З огляду на зимові потреби, пріоритет необхідно віддати реконструкції інфраструктури, яка безпосередньо впливає на надання послуг кінцевим споживачам. Оцінка потреб нафтогазового сектору також охоплює газопостачання для ВПО на основі поточних показників ВПО та поточних тарифів на газопостачання для Донецької та Луганської областей, а також Харкова, Запоріжжя та Дніпропетровська.

Громадські будівлі та житло (27,21 млн дол. США). Потреби оновлення житла розраховані для відбудови пошкоджених та зруйнованих багатоквартирних та приватних будинків за середньою вартістю одиниці житла, оціненої місцевими органами влади в різних містах та районах Донецької та Луганської областей. Вони базуються на припущенні, що Уряд, відповідно до своєї минулої практики, може надати компенсацію власникам житла на реконструкцію їхніх будинків за стандартною ставкою за 1 квадратний метр. Це бажаний сценарій або варіант, що застосовується до оцінки потреб за моделлю реконструкції на основі компенсації та залучення підрядників. Необхідно зазначити, що ці оцінки обмежуються лише районами та населеними пунктами, вказаними вище. Потрібно зібрати більше даних щодо решти постраждалих районів та населених пунктів Донецької та Луганської областей. Ці витрати загалом становлять 20,06 млн дол. США, з них 16,26 млн дол. США призначено для Донецької області, і 3,8 млн дол. США для Луганської області. Пошкодження в Донецькій області є найбільшими в Слов'янську і становлять 7,474 млн дол. США. В Луганській області пошкодження сконцентровані в Лисичанську і загалом становлять 3,514 млн дол. США.

Інші альтернативи реконструкції житла: інші варіанти відновлення житла, які не враховані в оцінці потреб, охоплюють можливе надання одноразової виплати на придбання нових будинків особам та сім'ям, чие житло було пошкоджене. Згідно з оцінками, 372 сім'ї було переміщено у трьох населених пунктах та районах Донецької області та в одному населеному пункті Луганської області (оновлені дані і дані щодо інших населених пунктів та районів потрібно зібрати). Згідно з цим варіантом та з огляду на переважаючі ринкові ціни на двокімнатні квартири в постраждалих районах, може бути потрібно близько 7,14 млн дол. США для забезпечення придбання будинків для цих сімей. Третім варіантом може бути прив'язка платежів до обов'язкової кількості квадратних метрів на одну особу згідно із законом - цей варіант є більш наближеним до підходу на основі субсидії, ніж до підходу на основі компенсації. З огляду на обов'язкову кількість квадратних метрів на особу 13,65 кв. м. та додатково 10 кв. м. на сім'ю, вартість такої виплати всім постраждалим особам оцінюється сумою 5,95 млн дол. США.

Зрештою, оцінки потреб відновлення громадських будівель охоплюють реконструкцію або ремонт пошкоджених об'єктів, а також забезпечення обладнання для відновлення надання послуг. Дані базуються на оцінках, наданих місцевими органами влади в різних містах та районах Донецької та Луганської областей, під час їх відвідання для цілей оцінки.

Соціальна допомога (329,4 млн дол. США). Головна увага під час оцінки потреб у соціальній допомозі приділялася додатковим коштом, необхідним для надання допомоги та послуг ВПО. Разом з тим, оцінка також охоплює вартість ремонту пошкодженої фізичної інфраструктури, пов'язаної з наданням та розподілом виплат соціальної допомоги. Очікується, що ВПО будуть одержувачами коштів в рамках регулярних програм соціальної допомоги, які існують в Україні, і кількість учасників програми гарантованого мінімального доходу, а також виплат за інвалідністю зросте. Це зростання компенсуватиметься сумою невиключеної допомоги мешканцям Криму. Крім того, витрати на активну політику на ринку праці, спрямовану на підтримку зайнятості серед ВПО, становитимуть близько 6,5 млн дол. США. Система соціального забезпечення в 5 областях також потребуватиме додаткових соціальних працівників для обробки справ зростаючої кількості заявників та клієнтів. Згідно з оцінками, в 5 областях знадобляться 500 додаткових соціальних працівників. Витрати, пов'язані з їхньою заробітною платою та навчанням оцінюються сумою 3,5 млн дол. США в 2015 році. Загалом, заходи, запропоновані в секторі соціальної допомоги, охоплюють такі складові:

Допомога ВПО (301,3 млн дол. США). Згідно з рішенням Кабінету Міністрів, зареєстровані ВПО, які мають рахунок у банку, мають право на отримання допомоги протягом шести місяців сумою максимум 2 400 грн. на сім'ю на місяць. Видатки на допомогу ВПО до січня 2016 року оцінюються сумою 301,3 млн дол. США на основі нижчої оцінки кількості ВПО за прогнозом Світового банку.

Виплати на випадок безробіття (15,2 млн дол. США). Виплати на випадок безробіття розраховані на дворічний період на основі поточної кількості ВПО. Виплати на 2015 рік вищі в Донецькій області (далі у порядку зменшення йдуть Харків, Запоріжжя та Дніпропетровськ), водночас в Луганській області зареєстровано відносно невелику кількість безробітних [3, 4].

Бажаний рівень пост конфліктної реабілітації регіону має бути досяжним і відповідати фінансовим, матеріально-технічним та кадровим можливостям країни. Програма відновлення та розвитку Донбасу повинна стати національним проектом комплексної модернізації економіки та інфраструктури України.

На початковому етапі реабілітації більше 90% державних коштів має бути спрямовано на

відновлення й реконструкцію систем життєзабезпечення та інфраструктури, у подальшому – необхідно залучати не лише державні кошти і міжнародну допомогу, а й ресурси українського бізнесу.

Важливим результатом реалізації програми модернізації та розвитку металургії до 2025 р. стане двократне збільшення (до 30-40%) частки внутрішнього ринку в загальному обсязі споживання металопродукції, виробленої на підприємствах Донбасу, для відбудови пошкодженої інфраструктури регіону.

Реалізація програми прискореної екологічної модернізації теплоелектростанцій забезпечить створення на Донбасі нових потужностей енергогенерації на платформі екологічної технології циркулюючого киплячого шару, когенераційних модулів на шахтному метані, зеленої енергетики з використанням властивих шахті перепадів висот. Запровадження на найбільш потужних шахтах Донецької та Луганської областей поточних технологій швидкісного спорудження дегазаційних свердловин з поверхні здатне забезпечити випуск додаткової вугільної продукції приблизно на 6 млрд. грн.

Головним очікуваним результатом реалізації програми підтримки господарств для збереження села та сільських територій Донбасу є збільшення до 50% частки сільськогосподарської продукції власного виробництва для забезпечення потреб населення регіону.

Розбудова сучасної промисловості передбачає орієнтацію на неоіндустріальну модернізацію підприємств традиційних галузей спеціалізації регіону (паливно-енергетичного комплексу, чорної металургії, хімічної промисловості, машинобудування) для забезпечення конкурентоспроможності в глобальній економіці. На становлення нових видів діяльності як основи розвитку внутрішнього ринку, нарощування експортного потенціалу і вирішення соціальних проблем регіону. На створення техніко-впроваджувальних (наукових і технологічних парків) та промислових інвестиційних зон (індустріальних парків). *Розвиток села і сільського господарства має здійснюватися на основі виробництва сільськогосподарської продукції для забезпечення потреб населення регіону. На основі модернізації та розвитку господарств населення, диверсифікації сільської економіки, модернізації житлового фонду в сільській місцевості та розвитку сільської інфраструктури. На основі стимулювання самоорганізації сільських громад.*

Принциповим у процесі відродження традиційних галузей є надання податкових пільг суб'єктам господарювання - приватним партнерам, діяльність яких спрямована на виробництво продукції, виконання робіт та надання послуг, важливих для відновлення Донбасу та спрямування відповідної економії коштів на збільшення

капіталовкладень і прискорення відновлювальних робіт, що здійснюватимуться у межах проектів публічно-приватного партнерства.

У результаті розвитку індустріальних, енергетичних, технологічних і наукових парків буде досягнуто виникає можливість налагодження нових маркетингових зв'язків, які нададуть можливість збільшення до 30% частки продукції, виготовленої в інвестиційних зонах, у загальному обсязі інноваційної продукції промисловості регіону. Наростити експортний потенціал регіону в 2-2,5 рази за рахунок зростання частки продукції високого ступеня переробки, виготовленої в інвестиційних зонах, для експорту на ринки країн ЄС, США, Канади, країн Близького Сходу та ін.. Збільшити частку інноваційно активних підприємств на Донбасі до 25% - рівня відповідного показника для європейських країн. Збільшити кількість інноваційних проектів, реалізація яких дозволить отримати близько 90 млн. грн. щорічних надходжень до державного та місцевого бюджетів від кожного парку, а також компенсувати державні пільги (у середньому щорічно на 20 млн. грн. на кожний парк).

Відновлення і модернізація житлового фонду, економічної, транспортної та соціальної інфраструктури має здійснюватися в залежності від ступеня пошкодження, на основі пріоритетів постконфліктного відновлення, критеріїв ефективності інвестицій та розумної мінімізації витрат. Критично важливим є відновлення пошкоджених та зруйнованих систем водопостачання і водовідведення, що мають ключове значення для забезпечення екологічної безпеки Донбасу та потреб питного водопостачання. Також важливим є розвиток промисловості будівельних матеріалів з використанням місцевої сировинної бази і промислових майданчиків ліквідованих підприємств. Пріоритетним є відновлення частково зруйнованих і таких, що не працюють, об'єктів соціальної інфраструктури, будівництво соціального житла, відбудова втраченого (пошкодженого) житла, управління житловим фондом, надання соціальних і житлово-комунальних послуг.

Специфічні потреби розвитку окремих галузей економіки Донбасу вимагають використання переваг інвестиційно-інноваційної інфраструктури шляхом створення індустріальних, зокрема енергетичних, технологічних і наукових парків. Окрім цього ефективним інструментом модернізації та створення нових інфраструктурних об'єктів є механізми публічно-приватного партнерства. Реалізація заходів з відновлення Донбасу на сучасній технологічній базі потребує уваги до розвитку відповідного інституційного середовища – створення публічних і приватних інститутів розвитку. Підвищення інституційної спроможності публічної влади та обізнаності суспільства щодо планів розвитку території, активної участі у цих

процесах наукових і аналітичних центрів, міжнародних організацій, які мають відповідний досвід та компетенції з реалізації проектів з урахуванням інтересів різних соціальних груп. Запровадження технопарків сприятиме прискоренню модернізації теплової енергетики через створення енергетичних індустріальних парків на базі державних вугільних шахт та збагачувальних фабрик, реалізації пілотного проекту з газифікації вугілля для постачання технологічних газів на хімічні підприємства. Забезпечить розвиток на Донбасі наукових досліджень і експериментальних розробок, виведення інноваційних продуктів на ринок, залучення інвестицій до наукомістких видів діяльності та послуг. Забезпечить розвиток на Донбасі пріоритетних галузей економіки (паливно-енергетичного комплексу, чорної металургії, машинобудування та ін.); енергоефективних технологій («зелена» енергетика) та альтернативної енергетики (метанової, сонячної і вітрової енергетики, виробництва енергії з біомаси).

Перспективною є реалізація проектів публічно-приватного партнерства на Донбасі за напрямками:

1. Будівництво та відновлення автомобільних доріг для підвищення економічної й соціальної зв'язаності перспективних територіальних кластерів економічного розвитку.

2. Будівництво, модернізація, реконструкція, оновлення та технічне переоснащення споруд з водопостачання та водовідведення у населених пунктах.

Для забезпечення безпосередньої участі громадян у місцевому самоврядуванні, взаємодії територіальних громад при реалізації спільних проектів, регіони, райони, кластери, міста, підприємства мають розглядатися як правові інститути, в рамках яких забезпечується збалансування прав і обов'язків учасників взаємовідносин, ефективний контроль громадськості за діяльністю органів публічної влади та органів місцевого самоврядування на відповідному рівні.

Процеси децентралізації передбачають активне використання світового досвіду залучення громадських організацій до вирішення соціально-економічних питань місцевого розвитку шляхом створення громадських рад.

Зменшення адміністративних перешкод для стимулювання розвитку економіки і суб'єктів господарювання, передусім малого та середнього підприємництва, передбачає встановлення єдиних (загальних) дат набрання чинності нормативними актами, які матимуть вплив на суб'єкти господарювання, з попереднім повідомленням про плановані зміни.

Для суб'єктів підприємницької діяльності на територіях Донецької та Луганської областей із спеціальним режимом господарювання пропонується встановити спрощений порядок видачі документів дозвільного характеру (не більш 3

робочих днів), необхідних для ведення бізнесу.

Основою соціально-економічного відродження Донбасу має стати Закон України «Про спеціальний режим здійснення господарської та інвестиційної діяльності в окремих районах Донецької та Луганської областей», покликаний органічно поєднати переваги різних типів спеціальних режимів господарювання з метою максимізації економічного ефекту шляхом:

- встановлення особливого порядку організації та здійснення господарської й інвестиційної діяльності (пільговий режим господарювання) для підприємців, які реалізують інвестиційні проекти;

- запровадження режиму території пріоритетного розвитку для модернізації на інноваційній основі промислового виробництва, прискорення залучення інвестиційних коштів для відновлення об'єктів виробничої та соціальної інфраструктури; збереження і створення робочих місць для працівників, які вивільняються у зв'язку зі структурними зрушеннями.

Особливого значення для інвесторів набуває державна гарантія стабільності спеціального режиму здійснення господарської та інвестиційної діяльності протягом усього терміну його дії і збереження встановлених правил - у випадку дострокового скасування. При цьому пропозиції щодо надання економічних преференцій слід розглядати у контексті зобов'язань України перед ЄС з питань державної допомоги. Реалізація заходів спеціального режиму господарювання дозволить залучити інвестиції на суму близько 50 млн. доларів США.

Очевидно, що конфлікт сприяв зростанню напруженості і скоєнню жорстоких злочинів за межами зони активної фази конфлікту. Насильницькі злочини, пов'язані з використанням особистих даних, становлять зростаючу частку у загальній структурі злочинності. Зміна напрямку цієї тенденції на зворотний потребує складного комплексу інструментів, за допомогою яких можна відновити толерантність, повагу, різноманітність і плюралізм думок. В українському контексті ця проблема ґрунтується на відмінностях, пов'язаних з мовою, релігією, культурними особливостями, регіональною ідентичністю та політичними поглядами. У нинішніх умовах, самоідентифікація і сприйняття ідентичності стали чинником поділу мешканців різних частин Донбасу або громадян на всій території України, які дотримуються різних соціально-політичних поглядів. Довіра між громадами є слабкою не тільки в районах, безпосередньо постраждалих від конфлікту, але також і в інших районах з високим рівнем неоднорідності. Як наслідок - відсутність почуття причетності та небажання участі в житті громадянського суспільства - умови, які загострюються як економічними, так і політичними кризами. Взаємодія стає все більш запеклою і конфронтаційною, особливо щодо чоловіків зі

сходу, яких можуть запідозрити в антиурядових симпатіях. Підводні течії «схід проти заходу» і «ми та вони» поширюються за своїми масштабами та інтенсивністю, зокрема, в таких містах, як Харків і Дніпропетровськ, і досить часто у великих приймаючих містах, у тому числі в Києві, можна почути, що «люди зі сходу мають різні цінності», «не є українцями у своєму мисленні» або «мають інший менталітет» [3, 4].

Активні заходи на ринку праці (6,5 млн дол. США). Крім допомоги на випадок безробіття також існує потреба у розробці та інституційному втіленні активної політики на ринку праці, включаючи громадські роботи, підготовку і перепідготовку. Це особливо стосується жінок з огляду на значно вищий рівень безробіття серед них. Оцінка витрат на 2015 рік на інституційне втілення активної політики на ринку праці становить 6,5 млн дол. США.

Пенсії. Конфлікт призвів до масового переїзду пенсіонерів до Харківської, Запорізької та Дніпропетровської областей, на які, відповідно, припадає 26,5%, 24,4% та 15% усіх нових заяв на отримання пенсій. Кількість заяв про переведення пенсій в Донецьку та Луганську області є відносно меншою. Таким чином, переведення пенсійних виплат із зони конфлікту до інших регіонів не змінює загальні потреби Пенсійного фонду. Разом з тим, хоча додаткових ресурсів для цього не потрібно, необхідно невідкладно скоригувати перерозподіл ресурсів між областями.

Залучення додаткових соціальних працівників (3,5 млн дол. США). Через додаткове навантаження під час обробки документів стосовно всіх видів допомоги внаслідок збільшення населення на територіях, що приймають ВПО, потрібно буде найняти орієнтовно 478 нових працівників у п'яти областях. Витрати, пов'язані з цим заходом, становитимуть майже 3,5 млн дол. США в 2015 році і доповнюватимуть інші заходи щодо розширення доступу до соціального захисту.

Оцінка витрат на реконструкції пошкодженої транспортної інфраструктури здійснювалася з огляду на відбудову з покращенням і удосконаленням та з урахуванням гендерних питань. У секторі автомобільних доріг це означає надання пріоритету реконструкції державних і комунальних доріг відповідно до міжнародних стандартів безпеки дорожнього руху. Це також означає будівництво інфраструктури для неавтотранспортних засобів, зокрема, освітлених та доступних тротуарів, автобусних зупинок з укриттям та пішохідних переходів і мостів. Витрати на сектор автомобільних доріг також охоплюють зростання витрат на утримання мережі внаслідок додаткового навантаження дорожнього руху, створеного припливом ВПО. Згідно з оцінками ці заходи додадуть 30% до вартості реконструкції у секторі автомобільних доріг сумою 357 млн дол. США. Потреби відбудови з покращенням та

удосконаленням також орієнтовно збільшать витрати на реконструкцію на 20% у секторах залізничного та повітряного транспорту сумою 14,7 млн дол. США та 66,7 млн дол. США відповідно [3, 4].

Вирішення проблем соціально-економічного розвитку Донбасу потребує пильної уваги до потенціалу місцевого самоврядування, а також вимагає корегування податкового та бюджетного законодавства з урахуванням наступних особливостей: закріплення на період відновлення економіки Донбасу (але не менше, ніж на п'ять років), зарахування у повному обсязі до місцевого бюджету основних загальнодержавних податків (податку на додану вартість, податку на прибуток підприємств, податку на доходи фізичних осіб), а в пост відновлювальний період (орієнтовно 10 років) - зарахування до місцевих бюджетів 70% зазначених податків; надання органам місцевого самоврядування права самостійно розпоряджатися бюджетними коштами з можливістю їх розміщення у відділеннях банків державної форми власності або в комунальних банках для уникнення проблем, пов'язаних з казначейським обслуговуванням місцевих бюджетів; визначення порядку здійснення повноважень органів державної виконавчої влади, зокрема в соціальній сфері, делегованих органам місцевого самоврядування для їх реалізації на відповідній території, встановлення в Бюджетному кодексі України відповідальності розпорядників бюджетних коштів за несвоєчасне і неповне фінансування делегованих повноважень, надання органам місцевого самоврядування права щодо їх реалізації в межах виділених з державного бюджету коштів.

При оптимізації структури повноважень місцевих органів влади слід дотримуватися принципу субсидіарності як європейського критерію визначення повноважень, які доцільно та необхідно передати на регіональний рівень [1].

Криза негативно вплинула на органи місцевого самоврядування на постраждалих територіях, у тому числі на їх працездатність, активи та інфраструктуру, на відносини між державними, регіональними та місцевими органами влади та між державою і населенням, рівень довіри громадян до інституту держави. Органи місцевого самоврядування є невід'ємною частиною процесу відновлення, а важливість їх участі у цьому процесі відзначається протягом всього ОВРМ. Зміцнення органів місцевого самоврядування сприятиме ефективному впровадженню та координації заходів з відновлення, забезпечить своєчасне реагування на нагальні потреби, підвищить рівень довіри населення до держави та стимулюватиме стабільність, узгодженість, всебічність та підзвітність процесу відновлення.

Органи місцевого самоврядування у районах Луганської та Донецької областей, підконтрольних українській владі, суттєво постраждали внаслідок

кризи. Половина адміністративних споруд у зазначеному регіоні у певній мірі пошкоджені, при цьому об'єкти інфраструктури, розташовані найближче до лінії фронту, зруйновані повністю. Крім інфраструктури, криза також вплинула на кадрові ресурси - значним зменшенням кількості держслужбовців (в деяких випадках, лише 20% штатних посад заповнені, а в інших - лише третина працівників присутня в обласній адміністрації, та загалом 78% по всіх міськрадах та районних адміністраціях). Зі значним збільшенням попиту на широкий перелік місцевих послуг (особливо стосовно пенсій, соціальної допомоги та охорони здоров'я) у багатьох випадках працездатність місцевих органів істотно зменшується внаслідок вимушеної міграції співробітників та звільнень. До цього додається також скорочення приміщень і обладнання, придатних для роботи, та приміщень державних адміністрацій з районів, які постраждали найбільше. Фінансове становище багатьох органів місцевої влади є катастрофічним: коштів, які закладені у їхніх бюджетах, виявилось недостатньо для того, щоб покрити непередбачувані витрати, пов'язані з кризою (у тому числі соціальним забезпеченням ВПО); окрім того, їхні доходи скорочуються внаслідок різкого спаду надходжень у вигляді плати за місцеві послуги (наприклад, комунальні послуги, такі як опалення та водопостачання) та платежів з податку на доходи. Нестача фінансових ресурсів обмежує здатність найняти додатковий персонал у місцевих адміністраціях та надавати послуги. В деяких прикладах документується зниження власних джерел доходів місцевих органів влади.

Відсутність взаємодії громадяни - держава та неспроможність обласних рад впоратися із ситуацією є одним з напрямків, що потребує уваги. Крім нестачі механізмів, обласні ради також не мають фінансової чи політичної підтримки, щоб здійснювати свої функції за регулярної участі приватного сектору та суспільства. Тепер дуже мала або відсутня участь громадян, включаючи зокрема ВПО, під час оцінки потреб, планування та впровадження заходів із відновлення, відповідно, довіра до дій Уряду низька. Водночас, тиск на місцеві органи влади стосовно подолання наслідків конфлікту самостійно, без необхідної загальнонаціональної підтримки, також впливає на руйнування відносин держава - суспільство.

Запропоновані пріоритети у посиленні ролі органів місцевого самоврядування у контексті заходів з відновлення та встановлення миру включають: відновлення об'єктів інфраструктури та активів місцевих органів влади; всебічне регулювання політики та надання відповідними центральними органами влади підтримки місцевим органам влади; мобілізація фінансових і людських ресурсів та спроможності для забезпечення збільшеного обсягу потреб місцевого населення;

Розбудова спроможності органів місцевого самоврядування для забезпечення ефективної координації діяльності та підтримки різних державних та недержавних установ, які беруть участь у наданні послуг та впроваджують заходи щодо відновлення;

Розбудова механізмів діяльності державних службовців місцевих органів влади задля здійснення процесів, включаючи процес планування за участі громадян, які сприяють узгодженості, прозорості та всебічності місцевого діалогу, а також залучення до процесу прийняття рішень;

Розвиток комплексного підходу до задоволення потреб місцевого населення. Сприяння політичному діалогу щодо впровадження децентралізації.

Координація стратегії зміцнення ролі органів місцевого самоврядування у контексті заходів з відновлення та розбудови миру здійснюється на загальнодержавному рівні апарату віце-прем'єр-міністра за підтримки Міністерства регіонального розвитку та Міністерства фінансів. Стратегію відновлення мають розробляти місцеві органи влади, щоб підвищити рівень власної участі та відповідальності у процесі, та забезпечити, щоб їх потреби та вимоги задовольнялись належним чином. Такий підхід зміцнить відносини між центром і регіонами та підвищить довіру до того, що урядова допомога надається там, де це необхідно. Міністерство регіонального розвитку має співпрацювати безпосередньо з обласними та міськими державними адміністраціями та органами місцевого самоврядування з метою прийняття стратегій створених рад комітетів з відновлення (які складаються з членів місцевих рад, громадянського суспільства, приватного сектору і також жінок, молоді та маргіналізований груп).

Створення центрів послуг для громадян в «режимі єдиного» вікна також важливе для забезпечення задоволення вимог місцевого населення та підвищення спроможності надання послуг. Створення таких центрів дозволить місцевим органам влади оцінювати зростання попиту та вимог щодо надання державних послуг. Ці центри можуть відіграти критичну роль у процесі відновлення, виступаючи у якості зв'язку між громадянами та місцевою владою стосовно місцевих потреб та забезпечуючи доступ громадськості до своєчасної та надійної інформації з питань, що впливають на їхнє життя.

Розвиток спроможності місцевих органів влади, включаючи адміністративний персонал, можна забезпечити за допомогою платформ обміну знаннями, партнерської підтримки, різних інструментів в режимі он-лайн, а також навчання на місцевому рівні.

Процес планування місцевого розвитку, що базується на інклюзивному діалозі та сприянні прозорості під час відбору пріоритетів щодо реконструкції та пріоритетів відновлення, сприятиме довірі між місцевими органами влади та

громадами. Громади, зокрема ОГС, бізнес, жінки, молодь та особи похилого віку із міських та сільських територій мають брати участь в процесі планування для розвитку своєї області/району/населеного пункту. Політична підтримка від загальнонаціонального рівня, що уможливило місцеву стратегічну участь у процесі планування, має бути пріоритетом.

Основні пріоритети впродовж перших 6-12 місяців охоплюватимуть: території, які зазнали найбільших збитків та втратили найбільшу кількість населення; регіони, які прийняли найбільшу кількість ВПО у відношенні до чисельності місцевого населення та обсягів повноважень місцевих органів влади; та території, процес політичної стабілізації в яких є особливо важким. Окрім цього, увага має приділятися: відмінностям у потребах та повноваженнях міських та сільських систем місцевого самоврядування; узгодженню процесу із запланованою реформою децентралізації та врахуванню специфічних потреб регіонів, які постраждали унаслідок конфлікту в процесі такої децентралізації; надання місцевого населенню можливості брати участь у процесі прийняття рішень місцевого масштабу, включаючи заходи для залучення ВПО, жінок та соціально незахищених верств населення [3, 4].

Реалізація пріоритетів людського розвитку дасть змогу забезпечити: прогресивне збалансування ринку праці задля досягнення динамічної ринкової рівноваги із домінуванням регулярної, стабільної зайнятості у формальному секторі економіки та забезпеченням відповідності робочих місць – визначеним напрямом соціально-економічного розвитку; формування галузевих освітньо-науково-виробничих комплексів навколо галузевих кластерів (паливно-енергетичного, металургійного, машинобудівного, хімічного та аграрного) на основі створення об'єднаних навчальних закладів, наукових установ і підприємств для підготовки й перепідготовки кадрів, проведення наукових досліджень та експериментального впровадження їх результатів на підприємствах регіону; створення умов для інтеграції внутрішньо переміщених осіб до місцевих громад у регіонах їх розселення, зменшення крайніх проявів бідності серед внутрішньо переміщених осіб та запобігання їх соціальному відторгненню; формування системи інтегрованого управління природними ресурсами, запровадження природно-ресурсного моніторингу згідно стандартів Європейського Союзу; здатність системи державного управління оперативно й ефективно діяти на упередження та подолання наслідків конфліктів, запобігати людським, соціальним та економічним втратам, сприяти відновленню постконфліктних територій на інноваційній основі [1].

Галузеві заходи та міркування щодо впровадження відновлення у секторах. Сектор

освіти. Уряд вже здійснив певний прогрес у напрямку нормалізації надання освітніх послуг. В той час, як Міністерство освіти і науки відповідатиме за окреслення загальних контурів політики відновлення в секторі освіти, Уряд повинен відігравати ключову роль у плануванні та впровадженні такого відновлення на всіх рівнях. Малі міста та села відповідатимуть за дошкільну освіту; райони та міста відповідатимуть за початкову та середню освіту; області та міста з особливим статусом відповідатимуть за технічні та професійно-технічні заклади; центральний Уряд відповідатиме за вищу освіту. Разом з тим, спроможність освітніх органів влади на всіх рівнях щодо чутливого до кризи планування, бюджетування та впровадження заходів потребуватиме зміцнення. Це передбачає посилення та розбудову спроможності щодо реалізації відновлення на рівні міністерства, області, району, громади та школи.

Сектор охорони здоров'я. Місцеві органи влади в галузі охорони здоров'я підтвердили свою рішучість очолити зусилля з відновлення. Міністерство охорони здоров'я через Кабінет Міністрів має просити повної підтримки від інших галузей та міністерств (інфраструктури, фінансів тощо) з метою спрощення тендерів та процедур закупівель послуг з реконструкції, а також фармацевтичних препаратів і товарів медичного призначення. Водночас, місцеві адміністрації з питань охорони здоров'я можуть одержати технічну допомогу у сфері міжнародного досвіду зміцнення систем охорони здоров'я, зокрема, системи надання медичних послуг, фармацевтичних препаратів та фінансування сектору охорони здоров'я. Крім того, деякі послуги, такі як соціальна підтримка ВПО, можуть надаватися організаціями громадянського суспільства.

Сектор енергетики. Ефективне відновлення енергетичного сектору полягає в тому, щоб забезпечити комплексне поєднання впровадження галузевої політики та регулювання державним сектором та сприяння заходам щодо відновлення з боку приватного сектору. Державна структура, відповідальна за координацію діяльності з відновлювання на Донбасі, має істотно зміцнити свій кадровий потенціал, вміння та спроможність для здійснення координації дій державного і приватного секторів у сфері відновлення і тісно співпрацювати з Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сфері енергетики та комунальних послуг, яка відповідає за тарифну політику, та іншими галузевими державними органами, включаючи міністерства, податкову адміністрацію та обласні адміністрації.

Транспортний сектор. Міністерство інфраструктури разом з Міністерством регіонального розвитку відповідатиме за заходи з відновлення національних мереж транспорту та зв'язку. Разом з тим, процес повної реконструкції

транспортного сектору не буде швидким, в кожному напрямку пошкоджень необхідно визначити пріоритети. Спершу необхідно відновити магістральні автошляхи, а потім місцеві дороги. До будь-яких позбавлених доступу до транспортних сполучень міст/сіл необхідно побудувати тимчасові під'їзні шляхи. Пішохідні мости і переходи та криті автобусні зупинки також мають належати до розряду пріоритетних, оскільки ними в основному користується вразливі категорії населення.

Житловий сектор. Інститути місцевого самоврядування мають відповідати за координацію відновлення житлового сектору у спосіб, що спричиняє найменший можливий тягар та адміністративні витрати для цих місцевих органів, які й так мають недостатню спроможність. Таким чином, у кожному населеному пункті пропонується затвердити конкретні плани та графіки відновлення житла та можливих компенсацій в залежності від сценарію/схеми, затвердженої місцевим органом влади, враховуючи положення законодавства, доступність коштів та місцеву ситуацію. В разі необхідності, в кожному районі та населеному пункті органи місцевого самоврядування сформують тимчасові комісії з питань «розгляду скарг та оцінки потреб» для виконання таких функцій: (а) розробка стандартизованої місцевої політики і процедури «єдиного вікна» для розгляду скарг, перевірки права на компенсації та виплати компенсацій; (б) ідентифікація та реєстрація всіх власників зруйнованих приватних будинків та квартир у багатоквартирних будинках, та (в) розподіл і перерахування коштів заявникам та моніторинг одержання компенсацій. Разом з тим, такі комісії потребуватимуть навчання і ресурсів для облаштування офісних приміщень і забезпечення надання комунальних послуг, обладнання, зарплати працівникам, зв'язку та покриття інших адміністративних витрат.

Сектор водопостачання та водовідведення. Уряд України, разом зі своїми відомствами, особливо тими, що знаходяться в постраждалих областях і районах, та інші партнери вже безпосередньо або опосередковано займаються реконструкцією об'єктів у секторі водопостачання та водовідведення. Разом з тим, існує потреба в централізованому нагляді за координованим відновленням у цьому секторі з боку Міністерства регіонального розвитку, а також в подальшому зміцненні та посиленні засобів регуляторного контролю. Існує кілька інших варіантів того, як організувати комплексне та довгострокове відновлення у цьому секторі. В той час, як Уряд України має відігравати керівну роль під час такого відновлення, інші організації та донори можуть зробити істотний внесок шляхом надання консультацій, технічної або фінансової допомоги.

Сектор довкілля. Впровадження відновлення сектору довкілля потребуватиме координації на трьох рівнях, включаючи Міністерство екології та

природних ресурсів на центральному рівні, державну структуру, відповідальну за координацію заходів з відновлення Донбасу на регіональному рівні, та організації громадянського суспільства на місцевому рівні. Технічні адміністрації на обласному рівні, такі як Державна екологічна інспекція або Державний комітет лісового господарства, мають висококваліфікованих експертів з технічними навичками та досвідом, необхідним для управління впровадженням пропонованих проектів. Необхідно буде залучити та скористатися професійними навичками екологічних НУО, які відігравали критично важливу роль під час моніторингу та звітування про екологічну шкоду, спричинену конфліктом. З метою сприяння зацікавленості та активного залучення місцевих громад, важливо, щоб вони брали участь у дискусіях та процесі прийняття рішень із ключових питань. Доцільно також надати їм можливість працевлаштування у сфері екологічного відновлення за можливості (наприклад, у проектах відновлення лісів, операцій з прибирання відходів тощо). Зрештою, важливо співпрацювати з міжнародними організаціями, які можуть надати спеціалізовану технічну допомогу та здійснювати контроль якості, а також поділитися досвідом та уроками, здобутими під час впровадження відповідних ініціатив. Крім того, міжнародні партнери можуть надати підтримку у сфері управління проектами, особливо з огляду на меншу операційну спроможність національних інститутів у постконфліктний період [3, 4].

Економія коштів внаслідок повного або часткового звільнення від сплати податків та митних платежів має спрямовуватися на збільшення обсягів інвестицій суб'єктів господарювання та створення нових робочих місць. Реалізація заходів спеціального режиму господарювання дозволить залучити створити близько 100 тис. нових робочих місць. У результаті розвитку індустріальних, енергетичних, технологічних і наукових парків буде досягнуто: - створення високоякісних нових робочих місць з розрахунку 200-400 нових робочих місць щорічно в кожному технологічному парку.

Запровадження на найбільш потужних шахтах Донецької та Луганської областей поточних технологій швидкісного спорудження дегазаційних свердловин з поверхні здатне забезпечити створення 5 тис. нових робочих місць.

Розробка та реалізація Програми подолання наслідків соціальної кризи на території Донбасу на період до 2020 р. передбачатиме створення близько 200 тис. робочих місць в сільському господарстві, промисловості, будівництві та галузях соціальної сфери, що дозволить забезпечити мультиплікативний ефект робочих місць у комерційному секторі та створення лише у мікро підприємстві 80-90 тис. робочих місць.

Програма будівництва та реконструкції автомобільних доріг Донбасу для з'єднання

перспективних територіальних кластерів соціально-економічного розвитку загальною протяжністю близько 1280 км. дозволить створити близько 50 тис. «швидких» робочих місць [1].

В квітні було оголошено конкурс на прийом заявок по створенню робочих місць, у тому числі для переселенців на умовах співфінансування. Заявки приймалися від місцевих органів влади та самоврядування, підприємств і організацій усіх форм власності.

У рамках конкурсу від Луганської області було подано 78 заявок, якими передбачено створення 925 робочих місць.

За результатами конкурсу проектами ПРООН «Оперативне реагування на соціальні та економічні проблеми ВПО в Україні» та «Економічне і соціальне відновлення Донбасу» передбачено фінансування 15 проектів в Луганській області, при реалізації яких буде створено понад 160 робочих місць: м. Северодонецьк – 4 проекти (74 робочих місця), в тому числі проект Східноукраїнського національного університету ім. В.Далі (15 робочих місць); м. Лисичанськ – 1 проект (5 робочих місць); Біловодський район – 1 проект (5 робочих місць); Білокуракинський район – 2 проекти (12 робочих місць); Кремінський район – 2 проекти (10 робочих місць); Марківський район – 1 проект (20 робочих місць); Сватівський район – 1 проект міського комунального підприємства «Сватівський водоканал» з повною зайнятістю на рік 25 працівників; Старобільський район – 1 проект (10 робочих місць); Попаснянський район – 1 проект (10 робочих місць) [2].

Упродовж останнього року ситуація із зайнятістю погіршилася на теренах усієї України, що значною мірою спричинено конфліктом, і це погіршення було суттєвим у регіоні Донбасу. Навіть незважаючи на те, що виробництво на великих та менших фірмах призупинилося або значною мірою сповільнилося, і підприємці позакривали свій бізнес, пошкодження або знищення зазнали лише певна частина організацій - серед іншого, магазини, фабрики, шахти (див. розділ, присвячений із оцінюванням пошкодження інфраструктури). Значної шкоди було завдано постачанню енергоносіїв та інфраструктурі (в електроенергетиці, водопостачанні та на транспорті), і це не пов'язано із фізичною шкодою заводам. Масштаби заподіяної шкоди різняться залежно від конкретного району та за тим, чи контролює (або ні) уряд відповідну територію.

У районах, які були раніше захоплені сепаратистами, але згодом знову взяті під контроль Уряду України, вже розпочато (або завершено) відновлення шкоди інфраструктури. У деяких випадках виробництво відновилося, а економічна діяльність - відродилася. На економічну діяльність у регіоні і надалі впливають такі шість факторів занепокоєння: (1) занепокоєння, пов'язані з безпекою; (2) розриви у ланцюгах постачання та

попиту; (3) складнощі під час транспортування товарів через зону конфлікту; (4) складнощі із доступом до фінансів; (5) сприйняття дуже високого ризику та негативний настрій інвесторів; а також (6) скорочення попиту на експорт до Росії через сповільнення економіки всередині цієї країни, а також через періодичні зупинки експортних поставок.

Реагування на окреслені вище занепокоєння зараз та на етапі після відбудови будуть центральним елементом у рамках відродження економічної діяльності у регіоні Донбасу. Також будуть важливими заходи, спрямовані на підтримку економічної відбудови України загалом через стабілізацію економіки та реалізацію структурних реформ. Важливо розглядати відбудову регіонів, що зазнали впливу конфлікту, у більш широкому контексті відбудови України. У довгостроковій перспективі мають застосовуватися механізми, націлені на посилення повного відновлення регіону Донбасу, аби дозволити тим, хто поїхав, і тим, хто залишився, отримати доступ до економічних можливостей та бути в змозі ефективно працювати. У наведених нижче рекомендаціях увага зосереджується на реагуванні на короткострокові потреби через запропонований комплекс ініціатив, спрямованих на надання допомоги внутрішньо переміщеним особам і людям у громадах, що прийняли велику кількість внутрішньо переміщених осіб.

Рішення:

Багато внутрішньо переміщених осіб, що потребують роботи, знайшли певну стратегію подолання труднощів - або самостійно за допомоги недержавних організацій з питань працевлаштування або завдяки власним соціальним зв'язкам. Проте багато внутрішньо переміщених осіб нагально потребують доходу (та працевлаштування), що вимагає більш комплексного підходу (здебільшого з боку Державної служби зайнятості) та фінансової допомоги з боку центрального Уряду та спільноти донорів. З огляду на масштаб потреб, які пов'язані не тільки з припливом внутрішньо переміщених осіб, але й з тим, що приймаючі громади стикаються з дедалі вищими показниками безробіття, доцільно рекомендувати розширення та реорганізацію Державної служби зайнятості.

Стале створення робочих місць та відновлення ринку праці можливе лише за умов політики зайнятості, яка враховує міжнародний досвід аналогічних ситуацій, та відповідним чином адаптує вивчені уроки до умов України. Належної адаптації можна досягнути завдяки використанню надійних джерел даних та широкому застосуванню знань на місцевому рівні. Запропоновані у цьому документі рекомендації взяті з уроків, отриманих в інших країнах (у Південній Африці, Південній Кореї, Латвії, Аргентині та Ель-Сальвадорі), але також враховують і місцевий контекст.

У короткостроковій перспективі, коли багато людей і надалі залишатимуться переміщеними та/або безробітними, у центрі уваги має бути надання їм допомоги в успішній інтеграції у місці поточного проживання або у власній громаді після того, як вона стане безпечною. Уроком з міжнародного досвіду вирішення аналогічних ситуацій є те, що успішна інтеграція (або повторна інтеграція) значною мірою залежить від здатності покладатися на власні сили через зайнятість. Отже, у центрі уваги у короткостроковій перспективі має бути визначення стратегій полегшення доступу внутрішньо переміщених

Напрями діяльності, що рекомендуються у короткостроковій перспективі, сконцентровані довкола таких двох сфер: 1) реагування на юридичні та інформаційні перешкоди для працевлаштування та 2) реформування наразі діючих програм на ринку праці (під орудою Державної служби зайнятості) з метою їх перетворення на робочу програму у відповідь на кризу, яка ефективно і результативно допомагає внутрішньо переміщеним особам та безробітним у приймаючих громадах.

Юридичні та інформаційні бар'єри.

Внутрішньо переміщені особи стикаються з різноманітними юридичними бар'єрами, які заважають їм в отриманні доступу до послуг Державної служби зайнятості, роблять їх винними перед органами податкової або заважають започаткувати на новому місці нову справу. Одним з найбільш розповсюджених бар'єрів є перепона, пов'язана з неправильним юридичним статусом щодо зайнятості. Як би це не виглядало, але, згідно зі свідченнями, деякі робітники і надалі офіційно зареєстровані у якості працюючих на колишньому місці роботи, незважаючи на те що вони полишили її через конфлікт. Це не лише обмежує цих людей у доступі до пільг, пов'язаних із безробіттям, але й перешкоджає знаходженню ними нового місця роботи. Інше обмеження пов'язано з недостатністю документів для підтвердження попереднього досвіду роботи, освіти або атестації, чи навіть визначення особистості.

Переміщені особи, що опинилися на новому ринку праці та мають небагато соціальних та професійних зв'язків, стикаються з бар'єрами щодо інформації, пов'язаної з працевлаштуванням. Для вирішення цих питань рекомендується більш масштабно підтримувати пошук роботи через удосконалення системи інформації про ринок праці. Це вимагає зміцнення спроможностей Державної служби зайнятості (та заснування партнерств із різними юридичними особами, задіяними у наданні послуг із працевлаштування у регіонах) для поліпшення збирання та розповсюдження ними інформації. Таку реорганізовану систему слід створювати, перш за все, ґрунтуючись на наявній інформації, та підвищувати якість даних із плином часу. Це передбачає не тільки реорганізацію інформаційної системи задля надання нею

актуальної інформації, пов'язаної із робочими місцями для всіх рівнів навичок, але й створення механізмів, що працюють на випередження та заохочують роботодавців (через податкові канікули, фінансові та інші стимули) розміщувати усі наявні вакансії у своїй реорганізованій системі інформації про ринок праці. На такий портал будуть спрямовуватися усі зареєстровані внутрішньо переміщені особи та активні шукачі роботи. При цьому в процесі здійснення пошуку внутрішньо переміщені особи будуть скеровуватися, аби мати можливість ознайомлюватися з потребами місцевого та інших ринків праці, де їх навички можуть бути більш затребуваними.

Інша інформаційна перешкода походить з обмеженої здатності Державної служби зайнятості регулярно збирати дані про ринок праці та проводити аналіз, який би поліпшував послуги цієї установи та підвищував ефективність роботи системи загалом. У короткостроковій перспективі Державній службі зайнятості слід надати допомогу у зборі інформації про внутрішньо переміщених осіб та робочу силу у громадах, що їх приймають, аби вона мала змогу краще здійснювати моніторинг кризової ситуації та більш адекватно планувати свої послуги. Такі дані також можна використовувати для удосконалення роботи місцевих центрів зайнятості, аби ті змінили зміст пропонованих курсів навчання та зробили їх більш відповідними потребам роботодавців. У середньостроковій перспективі слід запровадити систему збору даних, аби Державна служба зайнятості могла краще планувати та оперативніше реагувати на кризи, що можуть виникнути у майбутньому.

Програма реагування на кризові ситуації.

Дані з інших країн свідчать про те, що програми з громадських та тимчасових робіт можуть бути ефективними заходами відповіді на кризу, адже вони спрямовані на подолання економічних складнощів у коротко- і середньостроковій перспективі, а також сприяють зайнятості у довгостроковій вимірі. Ці програми є інструментами соціального захисту, що використовуються у відповідь на різноманітні обставини задля створення тимчасових робочих місць. Кінцевим продуктом програм з громадських робіт є подвійним: тимчасові робочі місця забезпечують зарплатний дохід для зайнятих на них, що поєднується зі створенням відповідних суспільних благ. Громадські роботи зазвичай фінансуються та/або реалізуються органами влади на загальнодержавному чи регіональному рівні, або ж установою-донором. Тимчасові роботи здійснюють приватні роботодавці, які отримують допомогу від державних служб, відповідальних за питання зайнятості: робочу силу, що надається (та інші форм допомоги, див. нижче).

Державна служба зайнятості України має дві механізми діяльності - громадські роботи та тимчасові роботи. Наразі вони слугують каналом

працевлаштування, хоча здебільшого воно є тимчасовим та передбачає низький рівень навичок. На сьогодні цілі цих програм полягає у забезпеченні короткострокової зайнятості для осіб без роботи. Однак, діюча зараз програма має деякі обмеження, яких необхідно буде позбутися для забезпечення ефективності у якості заходу реагування на кризу. Одне з цих обмежень полягає у тому, що законодавство вимагає від місцевих органів влади співфінансувати програму. Такий інструмент співфінансування має щонайменше два недоліки. По-перше, це дестимулює деякі органи місцевої влади взагалі займатися працевлаштуванням на основі громадських або тимчасових робіт, а натомість спонукає вдаватися до них для дуже короткострокових проектів, що обмежує зайнятість на громадських або тимчасових роботах у середньому одним-двома тижнями. По-друге, співфінансування стримує громадські роботи у бідніших громадах, що мають менше ресурсів для їх проведення та є найбільш уразливими до шоків. Таким чином, наявна зараз система обмежує використання громадських робіт у якості інструменту надання допомоги уразливим особам тоді, коли це є найбільш необхідним.

Запропоновані реформи мають на меті розбудову спроможності Державної служби зайнятості відповідати потребам усіх внутрішньо переміщених осіб, що шукають роботу, та представників приймаючих громад, а також заохочення роботодавців до наймання робітників у рамках механізмів тимчасової зайнятості ДСЗ. Програма реагування на кризу через розширення можливостей для працевлаштування складається з кількох компонентів, що взаємно посилюють одне одного. Вона має на меті охопити широке коло бенефіціарів з усіма рівнями навичок. До них належать незайняті та зайняті не на повний робочий день внутрішньо переміщені особи, а також ті, хто працюють у тіньовій економіці, у рамках приймаючих громад. У короткостроковій перспективі є дві основні категорії дій: (1) реформа політики та ініціатив з удосконалення результативності та ефективності діяльності органів державної влади, а також реформи, що заохочуватимуть залучення роботодавців; (2) програми з громадських робіт та робіт, що також забезпечать інтеграцію різних служб, як-от навчання, психологічне консультування, та надання допомоги з мобільності та розміщення.

Програма розпочнеться з реорганізації двох поточних механізмів працевлаштування, що діють у Державній службі зайнятості, шляхом усунення зазначених обмежень. Наприклад, буде необхідно змінити законодавство, аби органи місцевої влади не стикалися з обмеженнями, пов'язаними із зобов'язанням забезпечувати співфінансування, та могли вільно пропонувати внутрішньо переміщеним особам та місцевим безробітним механізми зайнятості на основі громадських та тимчасових

робіт протягом більш тривалого проміжку часу (до 180 днів - відповідно до законодавчо встановленого обмеження) там, де є найбільш потужною присутність внутрішньо переміщених осіб та рясніє тиск з боку ринку праці. Як вже зазначалося вище та відповідно до незліченної кількості фактичних даних про переміщених осіб та біженців, успішність інтеграції переміщених осіб та забезпечення соціальної згоди - між внутрішньо переміщеними особами та приймаючими громадами - стає можливим виключно за умови, якщо всі місцеві мешканці, що можуть виграти від програми, мають право брати участь в ній.

Для поліпшення здатності ДСЗ впоратися з великою кількістю тих, хто потребує її послуг, буде важливо перетворити існуючу систему реєстрації, у рамках якої вже збираються дані про шукачів роботи, на більш функціональну систему, яка визначатиме профілі пошуку, аби ті, хто потребують послуг ДСЗ, належним чином «сортувалися» за допомогою вже зібраних даних ще до моменту їх віднесення до певного комплексу послуг. Як вже зазначалося, в основі цієї системи лежать дані, що наразі вже збираються, і треба буде лише переформатувати процес, аби була змога краще використовувати зібрану інформацію для визначення найкращого зіставлення з точки зору працевлаштування кожної особи.

Якщо реформування системи реєстрації не є здійсненим в найближчому майбутньому, його слід реалізувати у відрізок коротко-середньострокової перспективи, аби ДСЗ могла і надалі розширювати охоплення бенефіціарів, збільшувати кількість осіб, що шукають активної роботи, та зменшувати кількість тих, хто отримує соціальну допомогу.

Для заохочення роботодавців до найму на тимчасові роботи працівників із системи ДСЗ ми рекомендуємо розширити виключення з оподаткування на сферу соціального захисту. Такі виключення з оподаткування могли б бути дійсними принаймні щонайменше на 2 тижні для усіх робітників, переміщених осіб, а також тих, хто потребує послуг ДСЗ, у приймаючій громаді. Однак, як ми з'ясували у рамках консультацій із Державною службою зайнятості, є місцевості, де роботодавці не повною мірою реагують на стимули з виключення з оподаткування у контексті залучення внутрішньо переміщених осіб або непрацюючих робітників до тимчасових робіт. Це містить у собі потенційний ризик з точки зору збільшення зайнятості внутрішньо переміщених та інших осіб у місцевостях, які стикаються з посиленням тиску з боку ринку праці. На такий ризик можна відповісти через надання додаткових стимулів роботодавцям у місцевостях, де внутрішньо переміщені особи представлені якнайширше, а можливості ринку праці є обмеженими. Додатковими стимулами можуть бути часткове відшкодування зарплати робітників, що опинилися в найбільш уразливих ситуаціях (відсоток компенсації слід визначати на

основі різних вхідних даних); до таких робітників можуть належати внутрішньо переміщені особи, новачки на ринку праці та особи із тривалим стажем безробіття у приймаючих громадах. З огляду на потенційно можливий фінансовий тягар цього аспекту програми, критично важливим буде запровадження чітких критеріїв правових умов участі в ній: правомочними для участі у цій ініціативі мають бути уразливі особи з конкретних місцевостей. Також бути значущим окреслення чітких критеріїв щодо часу завершення терміну дії такої програми стимулювання, пов'язаного із зарплатами, аби було цілком зрозуміло, що це є заходом у відповідь на кризу, і не слід очікувати його присутності упродовж багатьох років.

Якщо говорити про механізм організації громадських робіт, то ціль полягає у тому, щоб перетворити його на активний інструмент реагування на кризу, який може допомогти працездатному населенню із засобами до існування (забезпеченням доходу) і, водночас, поліпшити суспільні блага та збільшити пристосованість населення до умов ринку праці. Програма також забезпечить наявність можливостей для навчання поза межами кваліфікації, здобутої на робочому місці, аби підготувати до можливого працевлаштування на тривалій період, самозайнятості або подальшого навчання та/або тренінгу. Наприклад, молодим людям, що працевлаштовані як робітники ручної праці у рамках працемісткого проекту дорожнього будівництва, можна пропонувати навчання зі здобуттям таких будівельних навичок, як укладка цегли, яка з високою ймовірністю буде користуватися попитом у регіоні Донбасу на етапі його відбудови. Наприкінці навчання може видаватися акредитований сертифікат певної форми, який може використовуватись для пошуку місць довготривалої зайнятості в іншій місцевості.

Зважаючи на те, що українці загалом та багато внутрішньо переміщених осіб зокрема мають відносно високий рівень освіти, буде важливо пропонувати види громадських робіт, що охоплюють усі рівні кваліфікації. Фактично, поточна програма не була привабливою для багато кваліфікованих або напівкваліфікованих робітників, оскільки усе зводилось здебільшого до роботи, яка вимагає низької кваліфікації. Отже, важливо буде використати досвід розвинутих країн, що реалізовували аналогічні програми у часи кризи. За допомогою інструментів сортування шукачі роботи будуть розподілятися за видами діяльності відповідно до професійного досвіду та освіти. Система також може допомагати центрам зайнятості на місцях у визначенні пріоритетів щодо груп, які якнайбільше потребують допомоги. З огляду на те, що за планування проектів із залученням громадських робіт відповідають місцеві органи влади, а процес підготовки вимагає розробки детального плану заходів, буде важливим

враховувати (з точки зору часу підготовки та витрат) проведення навчання з розбудови організаційних спроможностей серед представників місцевих органів влади, аби розбудувати їхню спроможність та уможливити розширення спектру їхньої діяльності. Цією частиною процесу необхідно буде займатися у найближчому майбутньому, аби забезпечити узгодженість переліку видів діяльності із різними рівнями кваліфікації та досвіду у відповідних осіб.

Важливим буде врахувати заходи, націлені на працездатних жінок. Це є особливо значущим, адже велика кількість внутрішньо переміщених осіб, що реєструються у якості незайнятих, є жінками. До програми з громадських робіт можна включити такі заходи, як догляд за дитиною у денний час, або ж можна обговорити поширення послуг із піклування про дитину на нову місцевість, аби працюючі матері змогли отримати доступ до них.

Зрештою, ДСЗ повинна не лише сприяти доступу до інформації про ринок праці на теренах усієї країни для усіх шукачів роботи, але й стимулювати людей, особливо внутрішньо переміщених осіб, пересуватися на ті ринки праці, де попит на робочу силу є більшим, через надання фінансової допомоги задля активної мобільності. У цілях сприяння мобільності в бік ринків праці, що є більш прийнятними для внутрішньо переміщених осіб, (з огляду на фінансові витрати на реалізацію такого стимулу, цю частину програми можна буде пропонувати лише внутрішньо переміщеним особам і тим, хто вже тривалий час є безробітним) слід розглянути фінансове стимулювання переселення. Такі заходи фінансової підтримки здебільшого матимуть на меті уникнення появи кластерів незайнятих осіб у тих місцевостях, де можливості для працевлаштування є обмеженими. Це можна робити через ваучери на оплату переїзду, які, таким чином, будуть реалізовувати фінансові стимули для тих, хто хоче і може переселитися на територію, де є можливості для працевлаштування на більш тривалий період. Це також можна поєднувати і узгоджувати із можливостями для навчання у новій місцевості, аби громадяни мали більше можливостей ознайомитися із умовами і потребами на місцевому ринку праці.

Деякі з напрямів діяльності, включених до цих рекомендацій, як-от субсидування тимчасової зайнятості, є тимчасовими заходами, спрямованими на те, щоб допомогти людям одержати доступ до доходу у кризовий період. Вони мають таку позитивну рису, як надання можливості тим, хто найбільшою мірою зазнав впливу кризи, бути економічно активними, заробляти і одержувати дохід, а також накопичувати досвід роботи на нових ринках праці. Недоліком є те, що вони не обов'язково стануть шляхом до постійної зайнятості або довготермінової інтеграції на ринку праці. Це твердження також є справедливим для робочих місць у рамках громадських робіт. Вони є найбільш

корисними з точки зору надання грошових коштів найбільш уразливим особам і тим, хто вже довгий час є безробітним, із одночасним сприянням побудові (чи відбудові) пошкодженої інфраструктури та власності. Разом з тим, вони характеризуються часовими обмеженнями та не можуть пропонуватися одним і тим же особам упродовж багатьох років поспіль. З огляду на ці міркування, у рамках короткострокового підходу наголос робиться на інвестиціях у напрями діяльності, які тягнуть за собою більш довготривалий вплив, як-от поліпшення збору даних, ваучери на оплату переїзду та перепідготовки кадрів, а також у заходи, націлені на підвищення ефективності надання державних послуг.

Оцінка витрат на реалізацію пропонованих короткострокових рекомендацій:

Вартість реалізації напрямів діяльності, запропонованих у рамках попереднього розділу, згідно з оцінками, становитиме від 40 до 60 млн дол. США. Було розроблено три сценарії розвитку подій; головна відмінність між ними полягає у кількості осіб, яким будуть пропонуватися відповідні послуги. За першим, другим і третім сценарієм вартість складає 40, 50 та 60 млн дол. США, відповідно. Є також й інші чинники, що матимуть вплив на фактичну вартість реалізації субкомпоненту зайнятості, а саме: 1) інтенсивність заходів з точки зору кількості послуг, що будуть надаватися, а також тривалості того періоду, протягом якого будуть сплачуватися пільги; 2) кількість населених пунктів, в яких буде пропонуватися програма; 3) суми, що будуть спрямовуватися на кожну пільгу, (наприклад, на ваучери на оплату переїзду, ваучери на навчання, підтримку зарплат, підтримувані типи громадських робіт); та 4) обсяг ресурсів, що будуть витрачатися на навчання з розбудови спроможності місцевих органів влади і співробітників Державної служби зайнятості. Аби оцінити кількість осіб, що можуть скористатися реалізацією кожного зі сценаріїв, ми використали підхід на основі трьох кроків. По-перше, була підсумована кількість безробітних у зоні, що зазнає впливу конфлікту, на дотичних територіях, у Київській області та в місті Києві до початку конфлікту. Як очікується, за послугами до Державної служби зайнятості звернеться 60 відсотків шукачів роботи, які раніше не були зайняті. Така оцінка використання послуг перевищує фактичні показники, з якими останнім часом стикається ДСЗ. Проте оскільки конфлікт продовжується, а економіка і надалі занепадає, з поліпшенням послуг можна очікувати на звернення за ними більшої кількості громадян. Рівень використання послуг на рівні 60% від загальної кількості безробітних у вищезазначених регіонах означає 366 000 осіб.

По-друге, згідно з оцінками, наведеними у попередньому розділі цього документу, вважається, що приблизно 1,6 млн раніше незайнятих осіб з

регіону Донбасу стикаються із ризиком втрати роботи та безробіття. За першим сценарієм робиться припущення, що 30% від загальної кількості цих осіб звернуться за послугами до державних центрів зайнятості. За другим і третім сценаріями передбачається 40% та 50%, відповідно.

І по-третє, з огляду на умови ринку праці, що погіршуються у країні загалом, та силу тиску, який внутрішньо переміщені особи можуть спричинити у приймаючих громадах, ймовірно, деякі сегменти приймаючого населення (новачки на ринку праці та менш досвідчені особи, низькокваліфіковані робітники, робітники старшого віку, а також жінки з малими дітьми) стануть більш уразливими з точки зору втрати роботи. Відповідно, ми припускаємо, що із безробіттям стикнуться та звертатимуться за послугами 10% від раніше зайнятого населення; ми додаємо цю цифру до загального числа потенційних внутрішньо переміщених осіб та безробітних і, таким чином, отримуємо загальну кількість число тих, хто може шукати роботу або стати учасником Програми реагування на кризу через розширення можливостей для працевлаштування.

Виробничі потужності та засоби існування.

Завдання: підтримка розвитку виробничих потужностей та надання допомоги цільовим групам у задоволенні їх нагальних потреб за допомогою програм забезпечення засобів існування. У цьому контексті «засоби існування» передбачають поліпшення добробуту тих, хто зазнав негативного впливу кризи, через надання їм можливостей брати участь у виробничо-економічній діяльності. Ця діяльність вирішуватиме їхні нагальні потреби та уможливить більш сталі рішення.

Основні потреби:

В результаті конфлікту зарплати більше не сплачуються, і багато людей не можуть знайти стабільні робочі місця. Конкретний основний наслідок даної ситуації полягає в тому, що дуже значна кількість осіб не мають прожиткового мінімуму як серед внутрішньо переміщених осіб, так і серед місцевого населення. Хоча наявні дані не дозволяють назвати їх конкретну кількість, очевидно, що вона є великою і дедалі зростає.

Крім того, погіршення економіки вплинуло на всі верстви населення і мало безпосередній вплив на різні аспекти засобів існування, включно з доступом до питної води, продуктів харчування, кормів для худоби, базових послуг (як-от медицина і освіта), житла та інші основні потреби. Оскільки безробіття в регіонах значно зросло, надзвичайно важко знайти будь-яку роботу, набагато менше тих, хто отримують роботу на повний робочий день, із попереднім рівнем винагороди, відповідним професійному досвіду і досвіду роботи багатьох, хто шукають роботу, адже надлишок робочої сили спричинив зниження заробітної плати та структура наявних робочих місць за їх типами змістилася у бік позицій з нижчим рівнем оплати.

Навчання навичкам діяльності, що приносить дохід, включно з бізнесом за межами фермерства, та підтримка мікро- і колективного бізнесу, включно зі сприянням створенню споживчих кооперативів та об'єднань з надання послуг, сільських кредитних спілок тощо.

Розвиток або створення мереж послуг з розширення діяльності на селі, завдяки яким виграють як ВПО, що перемістилися у сільську місцевість, так і місцеві сільські мешканці, для надання широкого кола дорадчих та навчальних послуг для надання підтримки людям під час відкриття або ведення мікро- або малого бізнесу через уможливлення використання ними широкого кола ринкових можливостей. Згідно з даними опитування, проведеного у рамках проекту ПРООН «Місцевий розвиток, орієнтований на громаду», у сільській місцевості Костянтинівського району Донецької області, прибудинкове господарство є єдиним засобом існування для 50% місцевих мешканців. Сільському населенню бракує навичок, ресурсів та фінансів для оптимізації сільськогосподарського виробництва. Базове навчання з ділових навичок та фінансової грамотності, підтримуване доступом до мікrokредитів, було б особливо цінним для жінок та менш освічених громадян, а також для усього сільського населення загалом.

З огляду на зростаючу кількість дітей, осіб старшого віку та людей з особливими потребами в областях, що зазнали відповідного впливу, можливістю для заробітку може бути надання послуг догляду за дітьми, піклування про осіб старшого покоління, надання медичної допомоги, освіти та психологічної допомоги. Там, де це тільки можливо, слід інтегрувати у процес відбудови та встановлення миру осіб старшого віку. Це допоможе їм впоратися із психологічною травмою, спричиною конфліктом, та послабити тиск на служби соціального захисту. Так, у Донецькій області спостерігалися випадки того, що жінки старшого віку реєстрували внутрішньо переміщених осіб, видавали їм пакети гуманітарної допомоги тощо навіть на засадах волонтерства. На пенсіонерів припадає більше 26% населення України, але це одна з найбільш «забутих» груп населення. Потрібні спеціальні програми надання допомоги для осіб старшого віку (включно з внутрішньо переміщеними особами).

Сприяння створенню доданої вартості в сільському господарстві через забезпечення малої та середньої переробки, удосконалення ланцюгів постачання, маркетинг і продажі. Новий сервісний центр АПК у Луганській області (на базі Луганського національного аграрного університету) може надавати консалтингові послуги для підприємств, пов'язаних із сільським господарством, щоб максимізувати їхні шанси на успіх у складних умовах, одночасно стимулюючи зростання.

Забезпечити навчання з психологічної реабілітації та навичок самостійності, щоб відновити (соціальну) стійкість окремих громадян і громад. Оскільки все перевернулося «з ніг на голову», багато хто вважає, що їхні життя зруйновані, а мешканці приймаючих міст також стикаються з невизначеністю і страхом за своє майбутнє. Такий умонастрій є руйнівним і може зірвати відновлення миру. У рамках серії семінарів внутрішньо переміщені особи зможуть змінити спосіб мислення, що допоможе кожному розвинути навички, необхідні для збереження позитивного ставлення і ведення продуктивного життя в дуже важких умовах. Можливість проходження навчання та розвитку навичок має бути доступною для всіх людей, незалежно від віку та гендеру. Таким досвідом є фінансоване Німеччиною місце розселення 544 внутрішньо переміщених осіб в Запорізькій області.

Економічне планування на місцевому рівні.

Завдання полягає у тому, щоб допомогти мобілізувати місцеві ресурси задля продуктивної та інклюзивної відбудови через розробку і реалізацію ініціатив місцевого самоврядування, які можуть задовольнити нагальні потреби громад із використанням наявних місцевих ресурсів та завдяки удосконаленим процесам планування місцевого розвитку

Основні потреби:

Здатність Уряду України вирішувати питання місцевого самоврядування у регіонах, що розглядаються, і підтримувати швидко появу більш ефективних і підзвітних державних установ є необхідною умовою для досягнення міцного миру. Голоси всіх громадян повинні бути представлені в процесі прийняття рішень. Інклюзивний процес планування із залученням усіх зацікавлених груп ефективно, гнучко, раціонально та швидко враховуватиме життєво важливі потреби на територіях, що зазнали впливу конфлікту.

Учасники процесу консультування засвідчили наявність низки перешкод і проблем в цьому відношенні. Групам спільнот і НУО потрібна більша досвідченість у роботі з органами влади (наприклад, надання запитів щодо розкриття інформації, адвокації, зв'язки з громадськістю), тоді як місцеві органи влади мають бути краще підготовленими для керівництва інтенсивними і комплексними ініціативами з планування. На даний час, усім не вистачає необхідних знань і навичок, зокрема щодо державно-приватного партнерства, стратегічного і поточного планування, підходів на основі реалізації проектів тощо.

Важливо забезпечити, щоб більша кількість жінок брала безпосередню участь в управлінні бюджетом і економічному плануванні на рівні районної, міської та сільської адміністрації. Рекомендується, щоб місцеві НУО жінок посіли чільне місце у процесі економічного планування,

оскільки їх діяльність, як правило, не стосується економічних питань.

Органам місцевої влади необхідно більше повноважень задля забезпечення більш ефективного управління бюджетними ресурсами і кращого реагування на соціально- економічні потреби. Наприклад, є анекдотичні свідчення про ефективний розподіл коштів місцевого бюджету у відповідь на проблеми напливу внутрішньо переміщених осіб. Однак через відсутність відповідних юридичних норм з питань управління фінансовими ресурсами та відсутність делегування повноважень з ухвалення відповідних рішень на місцях, місцеві органи влади брали на себе ініціативу із допомоги внутрішньо переміщеним особам на власний ризик.

Наплив внутрішньо переміщених осіб до областей, що розглядаються, посилив тиск на систему надання соціальних послуг, робоче навантаження на державних службовців, задіяних у медицині та соціальній сфері, освіті, центрах зайнятості тощо (зазвичай на цих посадах переважають жінки) та, відповідно, розподіл місцевих бюджетів. Цю проблему слід вирішувати шляхом застосування принципів гендерного бюджетування на рівнях держави, області та району, аби кращим чином реагувати на потреби різних груп населення.

Короткострокове рішення передбачає запровадження ефективних та демократичних форм, методів та принципів у процесі планування у спільнотах та адміністративних одиницях регіонів, що розглядаються. Усе це забезпечить впровадження конкретних, дієвих заходів, спрямованих на вирішення широкого спектра найважливіших потреб у місцевості, що зазнала впливу конфлікту. Такий підхід до цих процесів також буде корисним для України загалом.

Розвиток спроможності місцевих органів влади, НУО та інших зацікавлених сторін щодо застосування на практиці сучасних методів та інструментів економічного планування.

Створення механізму надання малих грантів, щоб (а) допомоги розпочати заходи з вирішення пріоритетних задач за погодженням із громадою, і, що дуже важливо, (б) затвердити цей процес і підтримувати роботу групи з питань місцевого планування.

Визначення «економічних одиниць»: економічна активність рідко співпадає з адміністративними кордонами. В Україні економічні зони часто перетинають межі районів, незважаючи на те, що вони навряд чи або майже не відповідають питанням обласного рівня.

Навчений персонал місцевих адміністрацій сформує робочу групу для кожного економічної одиниці, ці групи проведуть громаду через процес стратегічного планування. Робоча група встановить місію, визначить потреби в інформації, встановить пріоритети і виробить життєздатний і затверджений план місцевого економічного відновлення. Додаткові грантові кошти будуть отримання на

узгоджений пріоритет, який буде спрямовуватись на реалізацію ініціативи, запланованої громадою.

Запровадження на рівні області та району планування та бюджетування з урахуванням гендерних аспектів; проведення аналізу публічних видатків з урахуванням гендерних аспектів на рівні області та району, проведення навчання з питань бюджетування з урахуванням гендерних аспектів (концепції, аналіз та впровадження) для органів місцевої влади та активістів громадянського суспільства.

Приватний сектор та МСП.

Створення середовища, яке сприяє розвитку бізнесу, для забезпечення доходів, утворення робочих місць, заснування нової справи та зростання існуючого бізнесу.

Ключові потреби:

Надходження зовнішніх інвестицій в райони, що зазнали впливу конфлікту, та у дотичні області є дуже мало ймовірним, а державні ресурси для інвестицій характеризуються відсутністю або обмеженістю. Приватні підприємства стикаються з серйозними перешкодами в несприятливому бізнес-середовищі в Україні, а сегмент тіньової економіки все ще залишається великим. Структуру підприємств можна відбудувати з покращенням та удосконаленням, зокрема, шляхом сприяння галузевій диверсифікації та появі більшої кількості малих і середніх підприємств та індивідуальних підприємств.

Надати додатковий стимул місцевим підприємствам. У пропонуваному на найближчу перспективу рішенні визнається, що зовнішні інвестиції на територіях, що зазнали впливу конфлікту, мало ймовірні, тому відновлення економіки має проводитися підприємствами, які вже існують в області. Щодо довгострокового зростання, така стратегія продовжується в стратегії динамічного економічного розвитку на місцевому рівні, що має на меті зростання економіки в цілому.

Розвиток бізнес-середовища означає розвиток малих і середніх підприємств "Державні та місцеві органи влади мають розробити ефективну політику та інструменти для підтримки малих і середніх підприємств у регіоні. Ці типи компаній легше переорієнтувати на новий бізнес, тому можна краще диверсифікувати ризики."

Сприяння подальшій розбудові інфраструктури підтримки бізнесу з метою надання послуг з консультування та навчання для тих, хто започатковує та розвиває власну справу, із особливим акцентом на просуванні експорту, енергетичній ефективності, інноваціях та жінках у бізнесі. Слід розробити розмаїті позикові програми для заохочення до заснування нової справи та розвитку вже існуючого бізнесу.

Використання цього періоду для збору та аналізу актуальних даних, що стануть інформаційною основою обговорень політики для

більш широкого поліпшення сприятливого середовища для бізнесу [3, 4].

У сучасну епоху зайнятість стала однією з гострих соціально-економічних проблем, що хвилюють і державу, і суспільство, і окремих людей. І з кожним новим роком, десятиліттям її гострота не тільки не слабшає, але навпаки, все більш зростає, адже одні держави вирішують цю проблему успішно, інші відчують значні труднощі.

Дане питання настільки є актуальним, що навіть за сприятливої економічної ситуації на ринку праці існують категорії громадян, чия зайнятість не може бути забезпечена без дієвої законодавчої підтримки держави. Що стосується такої нової групи населення як внутрішньо переміщені особи (ВПО), то допомога держави з їх працевлаштування починається взяттям на облік у державному центрі зайнятості за місцем їх переселення. Через центри зайнятості здійснюється пропонування робочих місць (у разі наявності) для ВПО. Відомо, що уряд України спростив процедуру отримання статусу безробітного для ВПО. Так, переселенці звільнені від зобов'язання надавати довідку про заробітну плату та сплату страхових внесків, довідку про припинення ведення особистого селянського господарства та від обов'язку відвідувати центр зайнятості не рідше одного разу на місяць.

Серед типових причин відмови в працевлаштуванні від підприємців, з якими стикалися вимушені переселенці: відсутність вільних робочих місць, небажання брати людину з окупованої території, невідповідність критеріям посади, відсутність досвіду роботи.

Складність працевлаштування переселенців з Донбасу частково пояснюється їх професійною специфікацією. Найбільш уразливими до безробіття стали працівники вугільної промисловості та металургії, працевлаштування яких обмежене відсутністю відповідного попиту на їхній фах в інших регіонах України. Для таких переселенців актуальним є питання професійного перенавчання на більш популярні та поширені професії.

08.07.2015 уряд України затвердив Програму працевлаштування та професійного навчання ВПО на 2015-2016 роки. Програма передбачає низку пріоритетних кроків для держави, щоб вирішити питання працевлаштування ВПО. Зокрема: створення тимчасових робочих місць для внутрішньо переміщених осіб і стимулювання роботодавців до використання гнучких форм зайнятості; сприяння підвищенню підприємницької активності серед внутрішньо переміщених осіб; організація професійного навчання переміщених осіб за професіями, що мають попит на інших регіональних ринках праці; створення соціально-економічних передумов для розвитку територій масового проживання внутрішньо переміщених осіб і відновлення постраждалих регіонів, в тому числі із залученням трудового потенціалу внутрішньо переміщених осіб [5].

Також, згідно проекту Програми створення робочих місць та стабілізації зайнятості у Донецькій та Луганській областях на період до 2017 року [6], урядом буде залучено технічну місію Міжнародної організації праці, яка, спираючись на досвід ООН у подоланні післявоєнних наслідків у інших країнах, надаватиме допомогу для максимального сприяння зайнятості та визначення найбільш ефективних для інвестування сфер економіки регіонів, перегляді підходів до здійснення соціального діалогу, з урахуванням доцільності ефективного освоєння інвестицій за даними оперативної оцінки збитків економіці та населенню для усунення наслідків кризи.

Буде враховано економічний та соціальний ефект освоєння інвестицій, в частині наслідків створення нових робочих місць у пріоритетних галузях економіки. Зокрема, слід врахувати, що створення одного робочого місця в будівництві, суднобудуванні, авіабудуванні, машинобудуванні, в тому числі сільськогосподарському забезпечує створення 6 - 10 додаткових робочих місць в суміжних галузях (добувній та переробній галузі, зокрема в металургії та хімічній, нафтохімічній та розвитку електроніки), а також інших перспективних галузей для Східних регіонів, зокрема в туристичній сфері, сільському господарстві, в галузі програмного забезпечення та IT-індустрії.

Підтримка держави передбачатиме запровадження нових інструментів стимулювання повернення вимушених переселенців, а також залучення трудового потенціалу з інших територій шляхом проведення організаційного набору.

Для забезпечення прискореного відновлення соціально-економічного стану Східних регіонів діяльність центральних та місцевих органів виконавчої влади, сторін соціального діалогу (із залученням міжнародних інституцій) будуть спрямовані на виконання наступних завдань: відновлення об'єктів інфраструктури, в тому числі соціальної (школи, лікарні, дитячі садочки тощо), транспортної (дороги, мости), торгівельно-промислової (життєво необхідних об'єктів), комунально-житлової (котельні, тепло та водо мережі, житло, тощо), що постраждали внаслідок воєнних дій; забезпечення інтеграції (в першу чергу через сприяння зайнятості) та реінтеграції (повернення в місця постійного проживання) внутрішньо переміщених осіб із Східних регіонів; повернення до мирного життя і зайнятості бувших військовослужбовців та інших учасників збройного конфлікту (лікування, психологічна, соціальна та трудова адаптація); сприяння розвитку сільськогосподарського виробництва (переробка, зберігання та реалізації сільськогосподарської продукції), а також ефективне використання новітніх розробок у сфері агротехніки, біотехнології та агроєкології, створення і впровадження на основі інноваційних технологій високоефективних сортів і

гібридів сільськогосподарських культур та нових високопродуктивних порід тварин; прискорення реструктуризації вугільної промисловості, закриття безперспективних шахт та забезпечення соціальної підтримки працівникам вугільної галузі; збереження об'єктів соціальної інфраструктури при передачі їх з балансу державних вугледобувних підприємств у комунальну власність; освоєння виробництва нових функціональних матеріалів для задоволення потреб житлового будівництва та промисловості; створення машин і обладнання нового покоління для металургійного і агропромислового комплексів, енергетики, транспорту, широке впровадження ресурсо- та енергозберігаючих технологій і обладнання з числовим програмним управлінням, оптимізація виробничих потужностей гірничого машинобудування та розвиток виробництва складної побутової техніки; сприяння розвитку малого та середнього бізнесу, підтримка підприємницької ініціативи; розвиток державного приватного партнерства, в т. ч. у сфері зайнятості; в енергетичній галузі - технічне переоснащення та оптимізація виробничих потужностей теплових електростанцій, впровадження екологічно чистих технологій спалювання вугілля, ефективних способів очищення газів та розробка альтернативних видів енергопостачання.

Природний потенціал Східних регіонів створює передумови та можливості отримання конкурентних переваг на європейському та світових ринках, за умови залучення необхідних інвестицій у відновлення та розвиток виробництва, зокрема, в оновлення устаткування, запровадження інноваційних технологій, заходів з енергозбереження, переорієнтації на нові ринки збуту та замовлень (в тому числі державних), в першу чергу в харчовій та переробній промисловості, забезпечення кваліфікованими кадрами тощо.

Після закінчення АТО будуть створюватися умови для створення тимчасових робочих місць, в тому числі шляхом здійснення організаційного набору робочої сили для забезпечення будівництва та ремонту, створення комунікацій на східному кордоні, відтворення соціальної інфраструктури та ЖКГ, зміцненню сільського та лісового господарства Донбасу.

Заходи, спрямовані на забезпечення сталого соціально-економічного розвитку Східних регіонів будуть реалізовуватися в три етапи: на короткострокову (після закінчення АТО та до кінця 2014 року) і середньострокову (2015 - 2016 роки) перспективи та період забезпечення сталого розвитку Східних регіонів (2017 рік і в подальшому).

Аналіз процесу формування сучасного ринку праці, дані соціологічних досліджень дозволяють зробити висновок про необхідність інституційних змін на ринку праці. Такого роду зміни повинні включати норми, що регулюють попит на працю:

критерії підбору персоналу та відповідальність роботодавця за їх виконання, причому необхідно позначити як права й обов'язки роботодавців, так і зобов'язання держави.

Необхідно також ввести в трудове законодавство такі норми, що визначають міру впливу на приховану (неформальну) зайнятість: забезпечити зацікавленість роботодавців у переході від прихованої зайнятості до відкритої; відповідальність роботодавців за найм, оплату праці та використання робочої сили в тіньовому секторі; контроль за дотриманням законодавства про працю та зайнятість тощо.

Практика показує, що без зміни формальних інститутів на національному рівні неможливо удосконалити систему регулювання ринку праці, бо досвід побудови національних відносин вимагає положення про розмежування повноважень в області державної політики зайнятості між органами управління різних рівнів. Також на національному рівні необхідно забезпечити недоторканність мінімальних стандартів трудових прав і соціальних гарантій громадян, а на регіональному - конкретизувати та доповнювати національні норми з урахуванням специфіки кожного суб'єкта.

З метою сприяння зайнятості всього населення країни та особливо вимушених переселенців необхідні заходи макроекономічного впливу, одним з яких повинен стати диференційований підхід до окремих територій і галузей, де попит на робочу силу впав до критичного рівня.

З метою сприяння зайнятості ВПО має бути створена спеціальна програма, в рамках регіональної програми сприяння зайнятості населення, що враховує специфіку цієї соціальної групи та керується тим фактом, що приплив вимушених переселенців (особливо молодого, висококваліфікованого населення) є сприятливим для соціально-економічної ситуації в регіонах, а не проблемним, як часто зазначається. До числа активних заходів сприяння зайнятості вимушених переселенців також можна віднести наступні:

1. Підвищення якості робочої сили ВПО. З метою сприяння адаптації ВПО до національного ринку праці необхідно розробити механізм підвищення кваліфікації, враховуючи особливості їх трудової біографії, на що наразі взагалі ніхто не звертає уваги. Даний механізм (через короткострокові курси) дозволить забезпечити принцип наступності в професійному навчанні, отже збільшити конкурентоспроможність ВПО на ринку праці. Для ВПО, які вирішили оселитися в сільській місцевості, необхідно організувати навчання веденню підсобного господарства та надавати фінансову допомогу в його організації. Для цього необхідно об'єднати зусилля ЦЗ та міграційної служби. Крім позики на будівництво (придбання) житла необхідно видавати позику на створення присадибного господарства.

2. Інформаційна підтримка. Повна відсутність інформації про можливі місця поселення в Україні знижує ймовірність відповідності професійно-кваліфікаційному статусу переселенців потребам регіонів в робочій силі, унеможливує формування адекватного уявлення про майбутні умови життя.

Держава з метою управління міграційними потоками повинна організувати інформаційне поле з розвиненими вертикальними і горизонтальними зв'язками, тому що збір інформації - завдання державних структур в силу її дорожечності.

3. Сприяння розвитку самозайнятості та підприємницької ініціативи. Допомогати в цьому напрямку необхідно тим ВПО, які мають досвід в організації власної справи (успішний приклад такої допомоги – Харківський регіон). Очевидно, що крім безоплатної позички необхідно ввести додаткові пільги щодо оподаткування.

4. Квотування робочих місць. Знову виникає питання про ефективність формальних інститутів. В Законі України від 05.07.2012 № 5067-VI "Про зайнятість населення" нічого не сказано про рівень заробітної плати на квотованому робочому місці.

5. Дострокові пенсії. Серед ВПО особливої уваги потребують люди передпенсійного віку, які стикаються з непереборними проблемами на ринку праці. ВПО найчастіше звільняються за "власним бажанням", і не підпадають під дію законодавства, а враховуючи специфіку цієї соціальної групи, доцільно переглянути механізм дострокового надання пенсії вимушеним переселенцям, а саме усунути вимогу звільнення через не залежні від ВПО підстави.

6. Сприяння зайнятості жінок. Деякі експерти, що досліджували проблеми переселенців, прийшли до висновку, що заходи сприяння зайнятості повинні диференціюватися залежно від шлюбного статусу безробітної жінки: для тих, які перебували у шлюбі, заходи політики зайнятості повинні бути в першу чергу спрямовані на надання можливостей навчання та підвищення кваліфікації; для незаміжніх, овдовілих і розлучених безробітних жінок, які мають дітей, необхідний комплекс заходів з надання можливості працевлаштування: включення їх в «пріоритетні групи впливу» з розвитку сімейного (малого) бізнесу; заохочення роботодавців, які працевлаштовують жінок, що входять в цю категорію.

7. Удосконалення організації фінансування регіональних програм зайнятості. Отримання додаткових коштів для реалізації політики зайнятості можливе за умови вдосконалення системи фінансування таких програм. Децентралізація, яка невпинно йде на країну, дасть можливість регіональним органам регулювати політику на ринку праці за допомогою встановлення регіональних нормативів, створення сприятливих умов для зовнішніх інвестицій та економічної міграції населення. Із засобів регіональних фондів можна фінансувати регіональні програми зайнятості

населення, включаючи утримання регіональних та місцевих служб зайнятості, заходи активної і пасивної політики зайнятості на ринку праці, а не тільки сподіватися на підтримку міжнародних донорів, як це є в сьогодні.

У зв'язку з цим необхідно змінити існуючий порядок перерахування страхових внесків до фонду зайнятості, встановити двоканальну сплату внесків на рівні підприємств (окремо у державний та в регіональні фонди зайнятості населення) [6].

8. Центри з працевлаштування. На думку українських експертів з ринку праці також доцільно створити центри із працевлаштування, що передбачають створення окремої бази даних, яка міститиме детальну інформацію про робочі місця для ВПО. За умови створення інформаційної бази на державному рівні, такі центри будуть її трансляторами, у разі відсутності такої, можуть існувати свої регіональні бази.

Хочеться вірити, що такого роду діяльність дозволить удосконалити систему інформаційного обміну на сучасному ринку праці та підвищити доступність інформації для вимушених переселенців.

9. На вітчизняному ринку праці практично не існує агентств, що пропонують послуги нянь, доглядальниць і т.п., відтак ще одним напрямком роботи Центрів має стати створення баз даних тимчасових працівників для таких вимушених переселенців, які згодні на тимчасову, разову роботу, що може полегшити період адаптації після переїзду. Аналіз існуючих на сьогодні механізмів допомоги показує на необхідність їх найскорішого вдосконалення, адже фактична роль держави у проблемах зайнятості ВПО є вкрай низькою, а на допомогу міжнародних донорів не всі бажаючи можуть розраховувати. У цьому контексті повинна бути розроблена спеціальна регіональна програма (або декілька таких програм) сприяння зайнятості вимушених переселенців, що міститиме основні механізми сприяння зайнятості, розроблені з урахуванням специфічних особливостей цієї соціальної групи. Розробка такого роду програм повинна супроводжуватися інституційними змінами, які, знову ж таки, передбачають внесення змін до законодавства, а також вдосконалення системи державного регулювання, зокрема налагодження співпраці державних органів, що займаються проблемами зайнятості та міграції, які у сучасній країні відгороджуються один від одного та не вирішують проблеми комплексно.

Для України, коли перед нею гостро стоять демографічні, соціальні та економічні проблеми, очевидна необхідність припливу мігрантів з високими якісними характеристиками, якими є вимушені переселенці. У той же час державна політика зайнятості та міграційна політика спираються на положення про негативний вплив таких мігрантів на вітчизняний ринок праці, не враховуючи зарубіжного досвіду, який, навпаки,

демонструє позитивні наслідки припливу такої робочої сили для ринку праці та економіки в цілому. 126 закладів освіти, які обслуговували учнів, були пошкоджені через конфлікт і є небезпечними чи не можуть функціонувати.

Під час розгляду та доопрацювання показників, для уряду і його партнерів з відновлення формулювання важливо формулювати показники таким чином, щоб зробити їх чіткими, зрозумілими і вимірними для населення, а також звести до мінімуму потенційну напруженість між групами. Наприклад, деякі ключові показники можуть здаватися аполітичними, але можуть бути розцінені як надання переваги одній групі над іншою. У таких випадках як відновлення постачання енергії, ключовим моментом буде забезпечення прозорості щодо бенефіціаріїв в рамках відповідних показників задля демонстрування неупередженості ОВРМ [3, 4].

Зниження економічної активності на території, що постраждала від конфлікту, істотно вплине на зайнятість. Важливість промислового сектору (включаючи гірничодобувну і обробку промисловість) та роздрібною торгівлі і проблем, що їх спричинює закриття підприємств і загальне погіршення показників діяльності зазначених секторів. До конфлікту найвищий рівень зайнятості на Донбасі був у секторі промислового виробництва; в ньому було зайнято більш, ніж 550 000 працівників. У сфері оптової та роздрібною торгівлі зайнято близько півмільйона осіб, а в секторі добувної промисловості, як-от гірничодобувна - 380 000 (або 13%).

Сільське господарство є четвертим за значимістю сектором, в якому працюють близько 310 тисяч осіб (або 10%). Регіони поблизу районів, що постраждали від конфлікту, мають великий виробничий сектор, який можна порівняти з Донбасом за часткою (18,6%) зайнятих працездатних осіб, що складає майже 700 000 працівників. З другого боку, гірничодобувний сектор за межами Донбасу є меншим щодо чисельності робочої сили. Наявні дані свідчать про те, що працівників з Донбасу, ймовірно, буде складно інтегрувати в інших регіонах, оскільки виробнича та гірничодобувна галузі мають різні підгалузі. Наприклад, гірничодобувна галузь на Донбасі значною мірою орієнтована на кам'яне та буре вугілля, а в сусідніх регіонах - здебільшого на металеву руду. Промислове виробництво на Донбасі зосереджене переважно на виробництві металів, і в цій галузі працює близько 360 000 осіб, тоді як в інших частинах України таке виробництво менш розвинене. Великими (з погляду зайнятості) виробничими підгалузями в інших частинах України є виробництво продуктів харчування, одягу і швейних виробів, виробів з дерева, техніки та устаткування. Відмінності зумовлені, окрім інших чинників, умовами, необхідними для існування цих секторів; такими як наявність потрібних природних

ресурсів, близькість до постачання і експортних ринків, необхідний рівень складності і спеціалізації. Такі відмінності, які доповнює економічна спроможність сектору прийняти більшу кількість працівників, ускладнюють інтеграцію працівників виробничої або гірничодобувної галузей з Донбасу в цих галузях в інших частинах України, принаймні, в короткостроковій перспективі і без інтенсивної перепідготовки.

Цікава картина спостерігається із співвідношенням між зайнятістю в державному і приватному секторах та з гендерним аспектом зайнятості. Більш ніж третина всіх економічно активних працівників на Донбасі працювали на державних підприємствах і в бюджетній сфері та майже половина - на приватних підприємствах (таблиця).

Решта працює у приватному секторі. Розбиття даних за гендерною ознакою показує, що близько

42% жінок на Донбасі працюють у державному секторі і 42% - у приватному. У державному секторі жінки працюють здебільшого у сферах освіти (31%), охорони здоров'я (23%), державного управління (12%) та транспортних/поштових послуг (10%). Близько 8% жінок працюють у гірничодобувному секторі. Третина чоловіків працює в бюджетній сфері або на державних підприємствах; значна їх частина працює в гірничодобувному секторі (38%); істотна частка чоловіків припадає також на сферу державного управління та оборони (14%) і приблизно рівні частини - на сферу транспорту / складського господарства і поштових послуг. Жінки і чоловіки, які працюють на державних підприємствах і в бюджетній сфері мають різні рівні освіти - жінки мають істотно вищий рівень освіти, ніж чоловіки. Близько, 75% жінок і лише 46% чоловіків мають вищу або неповну вищу освіту.

Таблиця

Характеристика зайнятості у бюджетній сфері та у фірмах приватного сектору у регіоні Донбасу (відсоток від загального числа у відповідній групі), 2013 р.

	Державні підприємства та бюджетна сфера		Приватний сектор ^a	
	Жінки	Чоловіки	Жінки	Чоловіки
Разом, усі	35.1%		48.2%	
Сільське господарство, лісництво	0.3%	0.6%	3.9%	5.9%
Добувна промисловість та розробка кар'єрів	7.9%	38.2%	7.0%	18.0%
Обробна та виробнича промисловість	0.9%	1.4%	37.0%	41.1%
Електро-, газо- та паропостачання, а також кондиціонування повітря	2.8%	3.8%	3.6%	3.1%
Водопостачання, водовідведення та каналізація	2.9%	3.5%	0.6%	0.8%
Будівництво	0.5%	2.1%	3.3%	7.0%
Гуртова та роздрібна торгівля; автотранспорт	0.6%	0.0%	26.2%	10.1%
Транспортування, зберігання, поштовий зв'язок	9.9%	15.0%	2.1%	5.5%
Тимчасове проживання та розміщення	0.3%	0.1%	3.4%	1.4%
Інформація та телекомунікації	0.2%	1.0%	1.4%	1.2%
Фінансові і страхові послуги	0.8%	0.1%	2.9%	1.1%
Операції із нерухомим майном	0.9%	1.1%	1.0%	0.4%
Професійна діяльність у сфері науки та технологій	1.5%	1.3%	1.8%	1.4%
Діяльність у сфері адміністрування	1.4%	1.7%	1.8%	1.5%
Державне управління та оборона	12.4%	14.2%	0.1%	0.1%
Освіта	31.3%	7.6%	0.4%	0.2%
Охорона здоров'я та соціальний захист	23.3%	7.4%	0.9%	0.2%
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	2.0%	0.8%	0.3%	0.2%
Надання інших типів послуг	0.1%	0.0%	2.3%	0.7%

Згідно з визначенням, до приватного сектору належать: акціонерні товариства, товариства з обмеженою відповідальністю, товариства з повною, частковою або додатковою відповідальністю; асоціації, корпорації, концерни, консорціуми, колективні підприємства та приватні, орендні, сімейні підприємства, приватні компанії (установи, заклади), ферми, зареєстровані як юридичні особи. Із нього виключаються інші види діяльності у приватному секторі, як-от ті, що є суб'єктами підприємницької діяльності з або без реєстрації своєї діяльності у якості фізичних осіб-підприємців, або найняті на роботу у приватних домогосподарствах, чи найняті на роботу на фізичних осіб чи підприємців. Також виключаються самозайнятість у сільському господарстві та зайнятість у міжнародних та неурядових організаціях.

Важливою особливістю Донбасу є значна кількість працівників, які залежать від зайнятості у державному секторі. У короткостроковій перспективі це може бути сприятливою обставиною, тому що багато хто з цих працівників матимуть доступ до допомоги з безробіття та інших пільг, які можуть допомогти їм впоратися з періодом безробіття. Проте на етапі відновлення для працівників, яких раніше працевлаштовувала держава, існує вища ймовірність того, що вони очікуватимуть на повторне працевлаштування.

Як зазначалося раніше, половина всіх робітників у Донбасі працює в приватному секторі. Безумовно, найважливішим роботодавцем у приватному секторі для жінок (37%) і чоловіків (41%) у Донбасі є обробна промисловість. Чверть усіх жінок зайняті в оптовій і роздрібній торгівлі, а 18% чоловіків працюють на приватних підприємствах гірничодобувної галузі.

Як і в бюджетній сфері, жінки, зайняті в приватному секторі, мають вищі рівні освіти, ніж чоловіки; близько 61% жінок (проти 46% чоловіків) мають вищу або неповну вищу освіту. Як повідомили офіційні урядові джерела, велику частину зареєстрованих ВПО складають жінки, і переважна більшість ВПО, які шукають роботу (станом на жовтень 2014 р.), мають певну форму професійно-технічної, середньої або вищої освіти. Лише невелика частина зареєстрованих ВПО мала нижчий рівень освіти, займалася некваліфікованою працею або не мала професійних навичок взагалі.

Ще однією цікавою особливістю Донбасу є висока концентрація (60%) працівників, зайнятих на порівняно великих (50 працівників і більше) підприємствах. Це справедливо як для чоловіків, так і для жінок у розквіті працездатного віку. Наприклад, 40% усіх працівників у цьому регіоні мають вік від 25 до 49 років і працюють на великих підприємствах. Близько 95% і 87% працівників, зайнятих у гірничодобувній та обробній галузях, відповідно, працюють на великих підприємствах. Тільки працівники сфери оптової та роздрібної торгівлі й будівництва в основному працюють на малих підприємствах. Деякі повідомлення (здабільшого усного характеру) свідчать, що, незважаючи на те, що кілька підгалузей (і підприємств), скоротили свої виробництва внаслідок конфлікту, багато працівників залишаються прикріпленими до своїх робочих місць, а деякі продовжують отримувати зарплату. Це може бути пов'язане з тим, що велика кількість людей, зайнятих на порівняно великих (приватних) підприємствах гірничодобувної та обробної галузей, які використовують спеціалізовану робочу силу та прагнуть утримати досвідчених працівників, сподіваючись, що виробництво може відновитися, як тільки припиниться конфлікт. Близько 40% ВПО, зареєстрованих у жовтні 2014 р., були досі офіційно зайнятими. Згідно з оцінками, значне число ВПО досі офіційно вважаються зайнятими у неконтрольованих Урядом регіонах. І хоча вони не отримують зарплати і не мають доступу до своїх

попередніх робочих місць, вони мають формальний статус працевлаштованих [3, 4].

Очікуваним ефектом реалізації Програми покращення здоров'я та медичного забезпечення населення Донбасу є впровадження оптимальної моделі фінансування первинної медико-санітарної допомоги, стаціонарної, невідкладної та екстреної медичної допомоги населенню Донбасу за рахунок субвенцій (60%), внесків приватних підприємств і неурядових організацій (20%) та міжнародних фінансових організацій (20%) [1].

Зміни в системі розселення та відновлення поселенської структури передбачатимуть формування єдиної інтегрованої регіональної системи розселення з охопленням міжрайонних підсистем на підконтрольній Україні території (Слов'янсько-Краматорської, Волноваської, Великоновоселівської – у Донецькій області й Лисичансько-Северодонецької, Сватівської, Старобільської, Біловодської – у Луганській області) за активної поведінкової стратегії мешканців цих територій, спрямованої на участь у відбудові [1].

Відповідно до Закону України «Про Державний бюджет на 2015 рік» передбачено «Субвенцію з державного бюджету місцевим бюджетам на відновлення (будівництво, капітальний ремонт, реконструкцію) інфраструктури у Донецькій і Луганській областях» Луганській області передбачено кошти у сумі 145,8 млн грн. Субвенція розподілена на 210 об'єктів. На цей час ведуться ремонтно-будівельні роботи.

Крім цього, з початку 2015 року для залучення додаткових інвестиційних ресурсів область бере участь у ряді міжнародних програм, таких як:

1) Проект «Надзвичайна кредитна програма для відновлення України» між Україною та Європейським інвестиційним банком на залучення кредитних ресурсів у розмірі 200 млн. євро. До участі у програмі від регіону подано 43 проекти загальною вартістю 13,1 млн євро.

Станом на 05.10.2015 Міністерством регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України складається список проектів для надання кредиту в першому транші. На сьогодні узгоджено один проект «Проведення підготовчих робіт з підготовки території для будівництва індивідуального житла для переміщених осіб, учасників АТО» м. Северодонецька на суму 508,9 тис. EUR. Інші проекти, надані від Луганської області ще на стадії погодження.

2) Програма виділення коштів Урядом Федеративної Республіки Німеччина, за рахунок кредиту KfW, під індивідуальні позики загальним обсягом до 500 млн євро.

Згідно з умовами програми Міністерству регіонального розвитку було подано на розгляд 10 неокупних проектів на загальну суму 26,0 тис. євро та 34 окупних проектів вартістю 372,6 млн грн. На цей час затверджено 4 окупних проекти на суму 7,7 млн грн (м. Лисичанськ) всі проекти у сфері енергозбереження та теплопостачання.

3) Програма розвитку ООН.

Проект ЄС/ПРООН «Місцевий розвиток, орієнтований на громаду. III фаза» в Луганській області охоплює своєю діяльністю всю область 4 компонентами діяльності, а саме:

- *Компонент «допомога IDP»*. Робота ведеться в 3-х населених пунктах області (м. Северодонецьк, м. Лисичанськ, м. Кремінна).

Мікропроект «Капітальний ремонт Будівлі за адресою: Луганська область, м. Северодонецьк, вул. Лисичанська, 1 б для розміщення Луганського обласного будинку дитини №2 (перебудова для ВПО)» (загальна вартість проекту 1117,8 тис. грн).

Мікропроект «Капітальний ремонт Лисичанський центру соціально-психологічної реабілітації дітей за адресою: Луганська обл., м. Лисичанськ, вул.40 років Перемоги, 12А» - роботи завершені, об'єкт відкрито (загальна вартість проекту 376,1 тис. грн).

Мікропроект «Капітальний ремонт Позаміського закладу відпочинку та оздоровлення «Мрія» за адресою: Луганська обл., м. Кремінна, вул. Санаторна, 25» – всі роботи завершені, вже розпочалось заселення переселенців. Загальна вартість проекту 1535,6 тис. грн та виконано додатково роботи по утепленню фасаду на суму 502,3 тис. грн. Всього користь від реалізації 3-х проектів отримують 700 сімей.

- *«Сільський компонент»*. Передбачає роботу в відібраних для співпраці 8 районах (Кремінський, Новоайдарський, Сватівський, Троїцький, Біловодський, Міловський, Старобільський, Новопсковський) і в 4-х селах кожного з районів.

Таким чином, будуть реалізовані мікропроекти у 36 селах області. На цей час проведено 45 семінарів, 16 тренінгів, розроблено та подано на співфінансування 20 мікропроектів на загальну суму 6610,3 тис. грн, з яких 4151,6 тис. грн – гроші Проекту.

Реалізація цих мікропроектів принесе користь 16246 людям з 8350 сімей.

- *«Міський компонент»*. Робота ведеться в м. Северодонецьк та м. Рубіжне. У м. Северодонецьк – 5 ОСББ та 2 школи супроводжуються у розробці мікропроектів. У м. Рубіжне – робота ведеться з 13 ОСББ та 2 школами, які супроводжуються в розробці мікропроектів. Усього передбачається зробити ремонт у 18 житлових будинках та 4-х школах на загальну суму 4431,3 тис. грн.

4) «Оснащення медобладнанням на конкурсній основі».

Конкурс в процесі обробки заявок, в результаті очікується закупити обладнання не менше ніж на 300 тис. дол. США не менше 17 об'єктам медицини по містах, районах і селах Луганської області. По першим 5 мікропроектам вже в жовтні планується закупити медичне обладнання. Фінансування за підтримки Уряду Японії проекту ПРООН «Економічне і соціальне відновлення Донбасу».

Соціальний компонент – Для фінансування затверджено 8 об'єктів соціального захисту незахищених верств населення від Луганської

області на загальну суму 1,0 млн дол. США: м. Северодонецьк – 1 проект на суму 200 тис. дол. США; м. Лисичанськ – 1 проект на суму 162 тис. дол. США; м. Рубіжне – 2 проекти на загальну суму 280 тис. дол. США; Кремінський район – 2 проекти на загальну суму 185 тис. дол. США. Сватівський район – 2 проекти на загальну суму 175 тис. дол. США.

Економічний компонент – для фінансування затверджено 5 об'єктів на загальну суму 835 тис. дол. США: м. Северодонецьк – 1 проект на суму 320 тис. дол. США; Кремінський район – 3 проекти на суму 300 тис. дол. США; Старобільський район – 215 тис. дол. США.

Станом на 10.10.2015 по території Луганської області була надана матеріальна допомога від Норвезької Ради по справам Біженців у вигляді будівельних матеріалів, непродовольчих товарів і інших матеріалів необхідних особливо уразливим людям, постраждалим в результаті озброєного конфлікту в наступних об'ємах: у Попаснянском районі – 924,0 тис. дол.; у Новоайдарском районі – 249,0 тис. дол.; у Станично-Луганському районі – 125,0 тис. дол.

З початку року відремонтовано 2250 частково зруйнованих приватних будинків (приблизно 400 дол. на будинок), розпочався пілотний проект в рамках якого планується профінансувати відновлення 3 повністю зруйнованих будинків.

5) У Станично-Луганському районі було отримано допомогу від Міжнародної організації Mercy Corps на загальну суму – 226,5 тис. грн. Розпочались ремонтні роботи 2-х пошкоджених багатоповерхових будинків у м. Щастя на загальну суму 142,3 тис. грн.

Для центру вимушених переселенців, що знаходиться на базі Комунальної установи позаміський заклад оздоровлення та відпочинку «Мрія» (м. Кремінна) було придбано 40 ліжок та 40 матраців на загальну суму – 86,5 тис. грн. Для центру вимушених переселенців, що знаходиться на базі дитячого оздоровчого комплексу Первинної профспілкової організації Незалежної галузевої профспілки енергетиків України ТОВ «Луганське Енергетичне об'єднання» (Старобільський р-н) надано допомогу на загальну суму 26,1 тис. грн. [2].

Висновки. Таким чином, авторами всебічно проаналізовано питання інтеграції національного суспільства після подій, що сталися на Донбасі. Розглянуто соціально-економічні втрати України, обумовлені подіями на Донбасі, а саме демографічні втрати, втрати робочих місць, інфраструктури, поселенської мережі, зниження рівня та якості життя, оцінено наявний потенціал вимушених переселенців, процес взаємодії переселенців із населенням приймаючих громад. Особливу увагу приділено визначенню маркетингових та логістичних ризиків та загроз для подальшого розвитку України та новим можливостям для країни, тобто розбудові сучасної економіки, відродження інфраструктури, запровадження технопарків, розбудові кластерів, формуванню української

згуртованої нації, посиленню соціальних зв'язків, зростанню соціального капіталу. Складові політики інтеграції українського суспільства знайшли своє відображення в таких блоках як гуманітарна складова економічного зростання, створення нових робочих місць, активізації поведінки населення на ринку праці, протидія бідності та соціальному відторгненню осіб, що постраждали внаслідок бойових дій на Донбасі тощо.

Література

1. Національна доповідь «Відродження Донбасу»: Оцінка соціально-економічних втрат і пріоритетні напрями державної політики. Київ 2015 Національна академія наук України.
2. Інформаційно-аналітична довідка щодо соціально-економічного розвитку регіону
3. Україна Оцінка відновлення та розбудови. Аналіз впливу кризи та потреб на Східній Україні // Зведений звіт. – 2015. - Т.1. - 77с.
4. Україна Оцінка відновлення та розбудови. Аналіз впливу кризи та потреб на Східній Україні // Звіти за компонентами. – 2015. - Т.2. – 157с.
5. А. Осаволук. Звіт: Забезпечення прав внутрішньо переміщених осіб в Україні [Електрон. ресурс] – Режим доступу: <http://ua.odfoundation.eu/a/6740,zvit-zabezpechennya-prav-vnutrishno-peremishchenih-osib-v-ukrayini>
6. Проект програми створення робочих місць та стабілізації зайнятості у Донецькій та Луганській областях на період до 2017 року. Офіційний сайт Міністерства соціальної політики України [Електрон. ресурс] – Режим доступу: mlsp.kmu.gov.ua/document/163891/proekt.doc

References

1. Nacional'na dopovid' «Vidrodzhennja Donbasu»: Ocinka social'no-ekonomichnih vtrat i prioritetni naprjami derzhavnoї politiki. Kiiv 2015 Nacional'na akademija nauk Ukraїni.
2. Informacijno-analitchna dovidka shhodo social'no-ekonomichnogo rozvitku regionu
3. Ukraїna Ocinka vidnovlennja ta rozbudovi. Analiz vplivu krizi ta potreb na Shidnij Ukraїni // Zvedenij zvit. – 2015. - T.1. - 77s.
4. Ukraїna Ocinka vidnovlennja ta rozbudovi. Analiz vplivu krizi ta potreb na Shidnij Ukraїni // Zviti za komponentami. – 2015. - T.2. – 157s.
5. A. Osavoljuk. Zvit: Zabezpechennja prav vnutrishn'o peremishhenih osib v Ukraїni [Elektron. resurs] – Rezhim dostupu: <http://ua.odfoundation.eu/a/6740,zvit-zabezpechennya-prav-vnutrishno-peremishchenih-osib-v-ukrayini>
6. Proekt programi stvorennya robochih mise' ta stabilizacїi zajnjatosti u Donec'kij ta Lugans'kij oblastjah na period do 2017 roku. Oficijnij sajт Ministerstva social'noї politiki Ukraїni [Elektron. resurs] – Rezhim dostupu: mlsp.kmu.gov.ua/document/163891/proekt.doc

Заблодская И. В., Попова И. А., Рогозян Ю. С., Васильчук Н. А., Перепелюкова Е. В. Политика интеграции украинского общества в контексте вызовов и угроз событий в Донбассе

Статья призвана частично ответить на актуальные вопросы, связанные с вызовами и угрозами событий на Донбассе. Авторами исследованы вопросы, связанные с социально-экономическими потерями страны, социально-экономическим потенциалом вынужденных переселенцев. Проанализированы риски и угрозы дальнейшему развитию Украины, выявлены новые возможности для развития современной национальной экономики. Также в статье определены составляющие политики интеграции украинского общества в контексте проблемы на востоке страны.

Ключевые слова: интеграция, украинское общество, события на Донбассе, социально-экономическое развитие, риски, возможности

Zablodska I.V., Popova I.A., Rogozyan Y.S., Vasylychuk N.O., Perepelyukova O.V. The policy of Ukrainian society integration in the context of challenges and threats in the Donbas.

Article has been made to partially answer the urgent questions related to the challenges and threats of events in Donbass. The authors investigated the issue of socio-economic losses the country, due to events in the east, socio-economic potential of IDPs. Analysis of risks and threats to further development of Ukraine is already done, found new opportunities for building a modern national economy. Also in the article the integration policy components of Ukrainian society in the context of the east were considered.

The problems of the forced relocation of many hundreds of thousands and millions people belong to the most pressing problems of the modern world, as involuntarily displaced people as a result of military, political and other conflicts, as defined by the UN, is one of the most vulnerable population, so this theme is relevant in Ukrainian present.

Keywords: integration, Ukrainian society, events in Donbas, socio-economic development, risks, opportunities

Заблодська Інна Володимирівна – д.е.н., проф., професор кафедри маркетингу СНУ ім. В. Даля (м. Северодонецьк), zablodin@yandex.ua

Попова Ірина Анатоліївна – к.е.н., с.н.с. відділу проблем міжрегіонального співробітництва Луганська філія Інституту економіко-правових досліджень НАН України (м. Северодонецьк), ira_popova_dik@mail.ru

Рогозян Юлія Сергіївна – к.е.н., старший науковий співробітник відділу проблем міжрегіонального співробітництва Луганська філія Інституту економіко-правових досліджень НАН України (м. Северодонецьк). j.s.rogozyan@mail.ru

Васильчук Наталя Олександрівна – к.е.н., науковий співробітник відділу проблем міжрегіонального співробітництва Луганська філія Інституту економіко-правових досліджень НАН України (м. Северодонецьк), excellentwoman@rambler.ru

Перепелюкова Олена Василівна – к.е.н., пров. економіст відділу проблем міжрегіонального співробітництва Луганська філія Інституту економіко-правових досліджень НАН України (м. Северодонецьк), lena.perepelukov@mail.ru

Рецензент: Бузько І.Р., д.е.н., професор.

УДК 330.341.1:332.122

ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТИВНОСТІ ФОРСАЙТУ В УПРАВЛІННІ ІННОВАЦІЙНИМ РОЗВИТКОМ РЕГІОНУ

Ключнікова К.Г.

EVALUATION OF FORSYTH EFFECTIVENESS IN MANAGEMENT OF INNOVATIVE DEVELOPMENT OF REGION

Kliuchnikova K.G.

Ціллю роботи є обґрунтування теоретичних положень щодо структури оцінювання результативності форсайту в управлінні інноваційним розвитком регіону. Зроблено акцент на необхідності узагальнення існуючих підходів оцінювання результативності форсайту в управлінні інноваційним розвитком регіону.. Встановлено, що існуючі методи управління інноваційним розвитком регіону є неефективними в умовах загострення конкуренції, зростання значущості інформації, поширення сфер використання інновацій.

Ключові слова: форсайт, управління, прогнозування, інноваційний розвиток, регіон, оцінювання, результативність, інновації, глобалізація.

Постановка проблеми. В сучасних умовах розвитку світового господарства, які характеризуються загостренням конкуренції та її поширенням на всіх рівнях господарювання, глобалізаційними процесами, зростанням ролі інформації в економіці, найбільш ефективним шляхом розвитку регіону є інноваційний розвиток. Оскільки інноваційний розвиток є хвилеподібним та його дуже складно прогнозувати за допомогою традиційних методів прогнозування, є ефективним використання нового методу форсайту. Якість проведення форсайту оцінюється шляхом порівняння очікуваних результатів з отриманими. Структура оцінювання результативності форсайту в управлінні інноваційним розвитком регіону недосконала, що зумовлює доцільність дослідження теоретичних основ процесу оцінювання.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теоретичні положення, методологічні та методичні основи процесу оцінювання результативності форсайту в управлінні інноваційним розвитком регіону є об'єктом уваги багатьох вітчизняних та закордонних дослідників.

Питання щодо теоретичних засад оцінювання результативності форсайту в управлінні інноваційним розвитком регіону знайшли своє відображення у дослідженнях вітчизняних вчених Т.В. Майорової [1] та Л.І. Федулової [2] та у роботах зарубіжних вчених М. С. Alkin, С.А. Christie [3], С. Bennett [4], D. Meissner, M. Cervantes [5].

Визначення раніш нерозв'язаної частини проблеми. Досліджуючи наявні підходи до оцінювання результативності форсайту в управлінні інноваційним розвитком регіону, було встановлено, що існує декілька базових наукових та теоретичних проблем. По-перше, не існує єдиного підходу до оцінювання результативності форсайту в управлінні інноваційним розвитком регіону. По-друге, потребується додаткове теоретико-методологічне обґрунтування процесу оцінювання ефективності форсайту в управлінні інноваційним розвитком регіону.

Метою роботи є обґрунтування теоретичних положень оцінювання результативності форсайту в управлінні інноваційним розвитком регіону.

Виклад основного матеріалу дослідження. Оцінювання - це процес, який базується на спостереженнях та аналізі, націлений на пошук оптимальних шляхів функціонування та розвитку підприємства, більш того є засобом обґрунтування стратегічних рішень та визначається потребами управління. Оцінювання є необхідним на всіх рівнях формування стратегії регіону, при підготовці та прийнятті управлінських рішень, а також на всіх стадіях життєвого циклу товару й результативності тих чи інших заходів [1, с.119].

Результативність — це міра точності управління, яка характеризується досягненням очікуваного стану об'єкта управління, мети управління або рівнем наближення до неї та пов'язана з виробничими, технологічними та управлінськими процесами, конкретними

проблемами і способами їх розв'язання [2]. Результативність може характеризуватися як високими, так і низькими коефіцієнтами, залежно від величини яких можуть формуватися й різні стани організації: стабілізації, динамічної рівноваги елементів системи, втрати динамічної рівноваги складових організації. Це потребує прийняття різних управлінських рішень і критеріїв їх оцінки, що визначає специфіку формування системи результативності.

Оцінювання результативності форсайту в управлінні інноваційним розвитком регіону – це аналіз ефективності реалізованих заходів, усунення можливих організаційних недоліків, отриманих результатів і шляхів вдосконалення досліджень з управління інноваційним розвитком підприємства регіону в контексті використання форсайту. Перші ініціативи за оцінюванням результативності форсайту з інноваційного розвитку були зроблені в кінці 1990-х рр., основна увага в яких приділялася вивченню факторів, що визначають успіх форсайту і його вплив, пошуку оптимальних критеріїв і методів, а також розробці відповідних алгоритмів оцінки [5].

Для того, щоб в повній мірі зрозуміти процес оцінки результативності здійснення форсайту інноваційного розвитку підприємства регіону, доцільно зрозуміти основні положення загальної теорії оцінки, оскільки в процесі оцінки форсайту використовується ряд базових підходів та методів, що запозичені саме з теоретичних та практичних концепцій загальної теорії оцінки. Теорія оцінки, перш за все, вказує коли, де й чому деякі методи повинні використовуватися, а інші – ні й характеризується особливими підходами та моделями.

Існує два теоретичних підходи оцінки, а саме: перший підхід показує важливість процесу та об'єктивних результатів, другий пов'язан з корисністю отриманих даних. Перший підхід спрямований на виявлення результативності проведення форсайту та внесення коригувань до нього, який направлений на збільшення ймовірності використання результатів форсайту. Другий підхід сконцетрований на тому, як саме отримані результати дослідження можуть бути використані. Оцінка дозволить не тільки підкреслити процес і результати форсайту інноваційного розвитку підприємства регіону, а ще й допоможе детальніше дослідити взаємозв'язок між оцінкою та прийняттям управлінських та стратегічних рішень. Для того, щоб достовірно оцінити форсайт інноваційного розвитку підприємства регіону, експерти повинні відповісти на кілька питань, що лежать в основі їх оціночних припущень.

Стосовно моделей теорії оцінки, існує дві основні моделі: директивна модель, яка являє собою набір правил, розпоряджень, заборон та позначає рамки, що відповідає на запитання: «Що таке належна оцінка?» та як повинна вона проводитись; описативна модель являє собою набір тверджень

та узагальнень, які описують, пояснюють або прогнозують оцінку діяльності. Директивна модель є більш поширеною, ніж описативна [3].

Оцінка результативності форсайту інноваційного розвитку підприємства регіону базується на взаємодії трьох елементів: люди-система-підприємство. Реалізація цього основного принципу оцінки результативності форсайту відображена у спеціалізованих проектах з оцінки національних, регіональних, корпоративних форсайтів інноваційного розвитку у ряді країн світу, на базі яких визначається подальший вектор форсайтних досліджень в сфері інноваційного розвитку та аналізуються окремі його елементи з метою вдосконалення методології.

Яскравими прикладами оцінки результативності форсайту інноваційного розвитку підприємства, регіону або країни є оцінка FUTUR (Німеччина), Національної програми технологічного форсайту Угорщини, Національної програми форсайту Великої Британії, Національної форсайт-програми “Vision 2023”(Туреччина) та Програми технологічного та промислового форсайту (Колумбія). Зазвичай часовий інтервал між реалізацією дослідження та оцінкою форсайту не перевищує одного року, що пов'язано з тим, що висновки експертизи безпосередньо впливають на прийняття рішення про проведення наступного етапу або ініціювання нового форсайту. Але, наприклад, в Японії між самими форсайтами та їх оцінкою пройшло більше двадцяти років, що дозволило охарактеризувати точність довгострокових прогнозів.

Згідно з аналізом міжнародного досвіду оцінки результативності форсайту інноваційного розвитку підприємства регіону, у великій кількості випадків оцінка орієнтована на аналіз реалізації досліджень, обґрунтування напрямів вдосконалення форсайту та підготовка рекомендацій щодо проведення форсайту в майбутньому. Теоретична оцінка результативності форсайту проводиться за трьома напрямками: вибір ключових елементів системи оцінки (об'єкт, ознаки, методи), визначення ієрархії проведення оцінки, аналіз чинників, які сприяють успіху або невдачі форсайту.

Основними об'єктами оцінки результативності форсайту можуть бути методи, організація діяльності, ресурси, процес форсайту, результати, наслідки. Більш того, предметом оцінки може стати кваліфікація експертів, досвід, якість освіти, що є основою результативності проведення форсайту. Також об'єктом оцінки форсайту може стати аналіз поведінки ініціаторів та зацікавлених сторін, яка спрямована на надання інформації про їх вплив на успіх або провал форсайту. Основними ознаками зазначеної мети форсайту є доцільність, рівень досягнення, адекватність формулювання.

Велика кількість об'єктів та ознак є підґрунтям оцінки методів форсайту. Значущість методу в процесі проведення форсайту визначається внеском кожного методу у досягнення зазначеної

мети. Наприклад, за допомогою бенчмаркінга можливо зрозуміти відмінності між методами застосованими в процесі форсайту та аналогічними форсайтами світу.

Враховуючи безперечне значення інформації, пропонується здійснювати оцінку результативності форсайту на основі ієрархії Беннета, яка включає сім критеріїв: витрати на ресурси; наукова активність; залученість учасників; зворотний зв'язок; зміни в сфері знань, соціальної структури, вмінь, перваг (KASA); зміни в практиці технологій; результат [4].

Стосовно форсайту інноваційного розвитку підприємства, ієрархія Беннета представляє собою оцінку результативності форсайту без урахування аналізу експертних думок та рекомендацій для наступних стадій проекту або наступного форсайту. Всі критерії ієрархії Беннета пов'язані між собою: витрати на ресурси сприяють науковій активності підприємства, що є причиною залучення учасників у процес форсайту, які обмінюються інформацією між собою. Учасники у процесі форсайту можуть змінити або покращити знання, стосутки між собою, навички. Коли нові знання учасників були реалізовані на практиці, виникають зміни у технологічній сфері підприємства. А саме ці зміни і є результатом дослідження стану інноваційного розвитку підприємства регіону на основі форсайту. Всі ці критерії в купі представляють собою аналіз проведення форсайту інноваційного розвитку підприємства регіону, що є підґрунтям оцінки результативності форсайту.

Оцінка результативності форсайту проводиться на основі врахування таких чинників, як інноваційні, виробничі, маркетингові, інформаційні, соціально-економічні, екологічні:

інноваційні чинники: перспективи впровадження інновацій, патентоспроможність технічних рішень, застосування очікуваних результатів у майбутніх розробках;

виробничі чинники: забезпеченість матеріально-технічними та трудовими ресурсами й необхідним устаткуванням, ефективність нововведень, забезпеченість виробництва кваліфікованим персоналом, екологічні вимоги;

маркетингові чинники: відповідність форсайту потребам ринку, комерційний ефект від провадження результатів форсайту, конкурентоспроможність продукції тощо;

інформаційні чинники: обсяг, структура, достовірність зовнішньої інформації, яка надходить на підприємство; процедури обробки інформації (збір, аналіз, узагальнення, відображення, доступність); складність методів обробки інформації; можливість та необхідність передачі інформації;

соціально - економічні та екологічні чинники: обсяги фінансування для впровадження результатів форсайту; передбачуваний прибуток від впровадження результатів форсайту, термін

окупності витрат на форсайт, відсоток власних коштів підприємства у повній вартості форсайту, вплив впровадження результатів форсайту на рівень зайнятості в регіоні, вплив виробництва на навколишнє середовище тощо [1].

Оскільки йдеться про оцінку результативності форсайту інноваційного розвитку підприємства, інформаційні фактори мають дуже великий вплив на всі інші фактори, більш того, на основі інформаційних потоків формуються управлінські рішення інноваційного характеру. Формування єдиної інформаційної мережі на підприємстві відбувається за допомогою інноваційних, інформаційних, комунікаційних технологій, а форсайт є тим самим методом, за допомогою якого здійснюється обробка інформації та управління інформаційними потоками.

Практична оцінка результативності форсайту інноваційного розвитку підприємства регіону складається зі: структури проведення оцінки та ефекту від проведення форсайту. У зв'язку з тим, що структура проведення оцінки форсайту інноваційного розвитку підприємства регіону має свою специфіку (критерії, чинники, методи та ін.), є доцільним поліпшення процесу оцінки форсайту деякими елементами оцінки проектів, такими як моделювання, поширення використання кількісних методів оцінки форсайту, формування єдиних стандартів оцінки.

При традиційному процесі оцінки незаперечним є моделювання оцінки та може бути додано після першого етапу процесу оцінки форсайту, як основоположного елементу в процесі оцінки. Це моделювання засноване на наступному: виборі основних етапів оцінки; вибір керівника групи експертів на кожному етапі оцінки; випробування різних процедур оцінювання. Моделювання оцінки допоможе запобігти потенційних помилок та подолати бар'єри до оцінки, якщо виникають, з меншою кількістю витрачених ресурсів, також деталізувати процес оцінки. Це може бути досягнуто шляхом: розробки зразків моделей оцінки (для національного, регіонального, корпоративного форсайту) з аналогічними цілями; виявлення особливих рис форсайту, які можуть вплинути на структуру оцінки; зазначення набору інструментів моделювання, з урахуванням особливостей форсайту інноваційного розвитку підприємства.

Інший елемент традиційної оцінки проекту – це поширення використання кількісних методів у процесі оцінки форсайту інноваційного розвитку підприємства регіону, що дозволить порівняти різні складові проекту та знизити рівень суб'єктивності оцінки. Наприклад, коли йдеться про оцінку рівня освіти та кваліфікації експертів, доцільно використати кількісні показники (частка експертів з науковим ступенем, кількість успішних попередніх форсайтів, досвід в оцінюванні та інші). Можуть бути використані різні методи кількісної оцінки форсайту, серед яких: ранжирування,

скоринг, бібліометрія, статистичний (математичні методи, методи математичного аналізу, економетричні методи) та наблизений (метод статистичних випробувань, методи математичної теорії планування, евристичні методи та інші) аналіз.

Висновки. Результати теоретико-методологічного аналізу процесу оцінювання результативності форсайту в управлінні інноваційним розвитком регіону вказують на те, що не існує єдиного підходу до оцінювання форсайту. Використання традиційних методів оцінювання в управлінні інноваційним розвитком регіону не забезпечує в повній мірі належний рівень розвитку регіону, та обумовлює необхідність додаткових досліджень в цій сфері. По-перше, необхідне узагальнення існуючих підходів щодо оцінювання результативності форсайту в управлінні інноваційним розвитком регіону в умовах загострення конкуренції, її поширення на всіх рівнях господарювання, зростання ролі інновацій та інформації. По-друге, потрібна зміна традиційних підходів управління інноваційним розвитком регіону та більш нові.

У результаті емпіричного аналізу встановлено, що структура оцінювання результативності форсайту інноваційного розвитку регіону повинна включати теоретичні та практичні аспекти оцінки, обов'язково враховувати специфіку форсайту в сфері інноваційного розвитку на регіональному рівні. Оцінка ефективності форсайту має свою специфіку, яка пов'язана, по-перше, із великою кількістю залучених учасників, по-друге, із великою кількістю інформації, що, в свою чергу, ускладнює та розширює процес оцінки форсайту.

В організаційному аспекті процесу оцінювання результативності форсайту його слід доповнити етапом моделювання, який допоможе запобігти потенційним помилкам та подолати бар'єри до оцінки, якщо виникають, з меншою кількістю витрачених ресурсів, також деталізувати процес оцінки.

Л і т е р а т у р а

1. Майорова Т. В. Інвестиційна діяльність / Т. В. Майорова. – Київ: Центр учбової літератури, 2009. – 472 с.
2. Федуллова Л. І. Менеджмент організацій / Л. І. Федуллова. – Київ: Либідь, 2004. – 448 с.
3. Alkin M. C., Christie C. A. An evaluation theory tree / M. C. Alkin, C.A. Christie. – 2004. – P. 12-65.
4. Bennett C. Up the Hierarchy // Journal of Extension // C. Bennett. – Vol. 13. № 2. – 1975. – P. 7-12.
5. Meissner D., Cervantes M. Successful Foresight Study: Implications for Design, Preparatory Activities and Tools to Use / D. Meissner, M. Cervantes. – Vol. 4, no 1, 2010. – P.74-81.

References

1. Mayorova T. V. (2009) Investytsiyna diyal'nist' [Investive activity], Kyiv: Tsentr uchbovoyi literatury.
2. Fedulova L. I. (2004) Menedzhment orhanizatsiy [Management of organisations], Kyiv: Lybid'.

3. Alkin M. C., Christie C. A. (2004) An evaluation theory tree.
4. Bennett C. (1975) Up the Hierarchy, Vol. 13. № 2.
5. Meissner D., Cervantes M. (2010) Successful Foresight Study: Implications for Design, Preparatory Activities and Tools to Use, Vol. 4, no 1.

Ключникова К.Г. Оценивание результативности форсайта в управлении инновационным развитием региона.

Целью работы является обоснование теоретических положений по структуре оценки эффективности форсайта в управлении инновационным развитием региона. Сделан акцент на необходимости обобщения существующих подходов оценки эффективности форсайта в управлении инновационным развитием региона. Установлено, что существующие методы управления инновационным развитием региона являются неэффективными в условиях обострения конкуренции, роста значимости информации, расширения сфер использования инноваций.

Ключевые слова: форсайт, управление, прогнозирование, инновационное развитие, регион, оценка, результативность, инновации, глобализация.

Kliuchnikova K.G. Evaluation of forsyth effectiveness in management of innovative development of region.

Introduction. Structure of evaluation of forsyth effectiveness in management of innovative development of the region is imperfect that is why studying of the theoretical foundation of the evaluation process is needed.

The aim of studying is substantiation of the theoretical positions of evaluation of forsyth effectiveness in management of innovative development of region.

Methods. Basis of research is the analysis of approaches to evaluation of forsyth effectiveness in management of innovative development of the region. The fundamentals for methodology is system approach to the concept of evaluation of forsyth effectiveness in management of innovative development of the region.

Results. Theoretic-methodological analysis results of the evaluation concept indicates huge among of different points of view of forsyth in management of innovative development of the region. The existing methods of management of innovative development are not effective anymore in terms of competition and expansion of usage of innovations.

Conclusion. As it comes to evaluation of the impact of forsyth to innovative development of enterprise of the region information factors have a great influence on all the other factors, moreover, based on information flow management decisions with innovative character are formed. Forming a unified information network of the company is through innovation, information, communication technologies, and forsyth is a method by which the information is processed and managed.

Key words: forsyth, management, forecasting, innovative development, region, evaluation, effectiveness, innovation, globalization.

Ключнікова Каріна Геннадіївна аспірант кафедри міжнародних економічних відносин Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. karishakarina@yandex.ru

Рецензент: Заблодська І.В., д.е.н., професор

Стаття подана 14. 01. 2015

УДК 330.111.4.001.76(477)

ТРАНСФОРМАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ**Кудріна О.Ю.****TRANSFORMATION PROCESSES REGIONAL ECONOMIC DEVELOPMENT****Kudrina O.Y.**

Розглянуто трансформаційні перетворення в економіці України та їх негативні наслідки на розвиток промисловості регіону. Визначено необхідність державного регулювання регіонального розвитку, як головного засобу реалізації регіональної політики. Зазначено необхідність кардинальної перебудови регіональної економіки на роботу в режимі фінансово-економічної кризи. Досліджено заходи антикризової стратегії реформування промисловості регіону. Запропоновано низку принципових тез щодо антикризових напрямів забезпечення динамічного і збалансованого розвитку регіонів України.

Ключові слова: економіка, виробництво, криза, підприємство, промисловість, політика, потенціал, регіон.

Вступ. Глибина кризових потрясінь, які охопили економіку України (як і економіки країн колишнього пострадянського табору) зумовлена не тільки деформаціями командно-адміністративної системи, але й технічною відсталістю пострадянської промисловості і її зовнішніми недружелюбними актами країн-конкурентів.

Проте якби стратегічні курс і механізм реалізації державної промислової політики були визначені вірно й поступово створювалися нові, більш ефективні елементи економічної системи, зокрема техніко-економічних відносин, типів і форм: економічної власності й господарського механізму, то трансформаційні процеси в Україні не мали б настільки руйнівного, кризового характеру. А те, що радянська планова економіка (не зважаючи на шквал огульної критики) мала непогані перспективи трансформуватися у нову, передову й продуктивну форму управління економікою логічно випливає із прикладу стійкості розгляданої системи. На відміну від промислово розвинутих ринкових країн, де циклічні фактори довгих хвиль стагнації економіки проявилися в середині сімдесятих – на початку вісімдесятих років, межі падіння радянської економіки протрималися ще приблизно десятиліття, тим саме довівши, що планова економіка (навіть з урахуванням її певних недоліків) виявилася більш стійкою до негативних проявів системної світової фінансової кризи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Високої оцінки, з питання регіональної економіки, заслуговують праці сучасних українських науковців: О.Амоші, П.Беленького, Б.Буркинського, З.Варналя, А.Гальчинського, В.Гейця, Б.Данилишина, М.Долішнього, С.Злупка, І.Лукінова, В.Новицького, Б.Пасхавера, В.Пілюшенка, О.Поважного, Ф.Поклонського, І.Сала, С. Соколенка, Д. Стеценка, М. Чумаченка, Л. Яковенко та інших.

Постановка завдання. Метою статті є узагальнення існуючих й вироблення якісно нових принципів і методів системного управління ресурсами, формування стратегії й тактики забезпечення динамічного і збалансованого розвитку регіонів України.

Результати досліджень. Практика трансформаційних перетворень свідчить про те, що в Україні відбувається впровадження в економіку методів та структур, безсистемно скопійованих з розвинутих ринкових системах. Ігнорування вітчизняних ринкових закономірностей у період трансформації економічної системи спричинює безлічі негативних соціально-економічних явищ.

Наприклад, у рамках запозиченої моделі зміни форми власності, яка розпочалася в Україні широкомасштабною приватизацією державних підприємств без серйозного економічного, соціального, технологічного, екологічного обґрунтування, без урахування регіональної специфіки, – утворився стан, коли органи регіонального управління, по суті, не впливали на ефективність приватизації, а лише виконували плани, розроблені централізовано Фондом державного майна України. Внаслідок цього процес приватизації зводився до процедури юридичного переоформлення права власності на активи підприємств і ніяк не пов'язувався з залученням додаткових інвестиційних ресурсів, з ефективним функціонуванням підприємств у постприватизаційний період. Відсутність будь-якого зв'язку приватизації підприємств з розвитком територій, на яких вони розташовані, у свою чергу, призвело до масового безробіття.

Очевидною й нагальною до вирішення постає проблема державного регулювання розвитку регіонів. Розглядана проблема є комплексною і потребує для свого розв'язання серйозних теоретичних напрацювань, формування правової та інституційної бази, визначення першочергових напрямів її розв'язання, що дасть змогу реалізувати системний принцип ефективного державного впливу на розвиток регіонів.

Проблема комплексного розвитку регіонів об'єктивно виникла водночас із питанням розбудови незалежної держави, адже комплексний розвиток економіки України можливий лише при всебічному розвитку її регіонів, як частин території країни, котрим властиві певні природно-географічні, соціально-економічні, демографічні, екологічні ознаки. Однак ця проблема в повній мірі ще не опрацьована. Насамперед, ще не запроваджений механізм забезпечення комплексного економічного і соціального розвитку регіонів та методи його досягнення для територій з різним складом продуктивних сил і структурою економіки.

Характерна риса трансформаційного періоду – неефективні виробництва, нежиттєздатні види економічної діяльності, які ґрунтувалися на державному замовленні, державному постачанні та державному фінансуванні, потрапляють у безвихідь і банкрутують. Проте якщо у розвинутому ринковому середовищі дія закону про банкрутство позитивно впливає на економічне зростання підприємств, то в нерозвинутому ринковому середовищі наслідком дії такого закону часто є руйнація господарства за допомогою механізму цілеспрямованого доведення підприємств до банкрутства з метою їхнього продажу за безцінь у тіньовий сектор економіки.

Безліч промислових підприємств, які цілеспрямовано намагаються уникнути негативних наслідків світової фінансової кризи, розглядають економічну інтеграцію в якості найбільш ефективного способу підвищення конкурентоспроможності. Налагодження економічних зв'язків, зміцнення інститутів локальної кооперації поліпшує перспективи розвитку промислового виробництва.

Під розвитком промислового виробництва слід розуміти структурні зміни у виробництві, формування оптимальних ресурсних пропорцій, якісне вдосконалення складових виробничого прогресу, промислового потенціалу. Процеси розвитку підприємств зумовлюються переважно тим, чого передусім вимагає конкуренція, і через діяльність економічних суб'єктів призводить до пошуку нових форм організації виробництва. Процеси розвитку промислових підприємств повинні спрямовуватися на забезпечення стійкого і збалансованого зростання економіки за умови відновлення функціонально повноцінного розширеного відтворення, котре передбачає не тільки збільшення випуску товарів і послуг, а й

здатність промислових структур продукувати власні внутрішні інноваційні інвестиції. Відтворення і його потенціал визначаються здатністю промислового виробництва генерувати нагромадження, які перетворюються в інноваційні капіталовкладення, що в кінцевому підсумку втілюються в продукцію інвестиційного попиту, збільшення сучасних робочих місць, наукомістких технологій. Здатність промислового виробництва продукувати власні інвестиції передбачає ще одну важливу системну умову, а саме: захист основного промислового капіталу і нових капіталовкладень від інфляції.

Усе це передбачає організацію промислового виробництва з урахуванням зростання впливу галузевих і регіональних тенденцій. Суттєві зміни, зокрема функціонування нових різновидів розподілу праці, диктують необхідність ефективного підходу до взаємодії галузевих і територіальних відносин у процесі розвитку промислового виробництва.

Державне регулювання регіонального розвитку є головним засобом реалізації регіональної політики. Воно як і інші державні регулюючі механізми знаходяться на етапі становлення. Проте наслідки державного регулювання регіонального розвитку вельми довготривалі і виявляються в досить широкій сфері інтересів суспільства, і тому використання його з позиції миттєвої кон'юнктури може призвести до територіальної розбалансованості економічних, соціальних і інших відносин.

Державне регулювання є активним засобом системної дії на зміну регіональної ситуації в Україні. Результативність цієї дії може бути реально забезпечена й істотно підвищена за умови використання його елементів (загальнополітичних і економіко-правових) в системі, у взаємозв'язку, в контексті єдиної державної регіональної політики.

Регіональна політика знаходиться поза сферою прямих регулятивних дій, спрямованих на конкретних суб'єктів господарювання. Завдання регіональної політики полягає у виробленні загальної стратегії і тактики узгодження всіх сторін регіонального життя в цілому, визначенні меж компетенції регіональних органів влади і управління, в ухваленні загальних економічних рішень. Метою регіональної політики є реалізація вироблених на підставі завдань стратегії і тактики через особливі державні інститути [1].

Сьогодні головним інтересом кожного регіону є уникнення дезінтеграції єдиного економічного простору в країні, зберегти збалансованість соціальних, економічних, природоресурсних та інших відносин, забезпечення на цій основі стабільного і погодженого розвитку всіх елементів економічного середовища, відповідно до потреб людини, суспільства і природи.

При цьому, треба враховувати, що окрім загальнодержавних існують потужні внутрішньо-регіональні потенційні промислові можливості, яких можна реалізувати виключно на місцевому рівні.

Реалізація таких можливостей априорі є одним із першочергових завдань регіональної політики держави. Лише з усвідомленням суспільної необхідності вироблення нових підходів до управління регіональними системами, на основі аналізу досліджень в цій галузі економічної науки з'явиться можливість вирішення таких проблем як недостатня реалізація внутрішньо-регіонального потенціалу, нераціональне визначення спеціалізації регіону для вирішення загальнодержавних завдань, господарське відособлення регіонів, відсутність достатньої регіональної ресурсної бази, зростання екологічної небезпечності та ін. [3].

Таким чином, аналіз регіональних досліджень, що відобразили і багато в чому зумовили особливості колишньої практики державної регулюючої дії на параметри розвитку регіонів, необхідні і важливі, перш за все, в цілях надбання максимально повної і об'єктивної оцінки нинішньої регіональної ситуації. Підтвердження висловленої тези – сьогоднішні гігантські диспропорції в економіці окремих регіонів, спад виробництва, наростання економічних, соціальних, екологічних і інших депресій в більшості з них.

Особливої гостроти сьогоднішньої ситуації з розвитком регіональної промисловості додає й те, що практично у всіх без винятку регіонах країни відсутня соціально-економічна концепція їх розвитку. Йдеться про відсутність дієвого комплексу принципів установок регіонального розвитку, адекватних генеральній стратегії національного розвитку, які повинні конкретизуватися стосовно певної території і до визначеного періоду часу.

Дійсний сенс державного регулювання регіонального розвитку полягає в тому, що держава покликана не управляти регіонами, а здійснювати регулюючу дію: визначати умови їх самостійної діяльності, загальнонаціональні пріоритети розвитку територій тощо. Основний зміст такого регулювання – впорядкування стосунків з приводу власності, природних ресурсів і фінансів, причому регулювання стосунків з приводу кожного з зазначених аспектів повинне відрізнятися як процедурно, так і по суті.

Таким чином, в структурі державного регулювання регіонального розвитку можна виділити декілька якісно різних напрямів: по-перше, це загальнополітичне регулювання, що знаходиться в руслі державної регіональної політики; по-друге, загальне економіко-правове регулювання, здійснюване через встановлення загальнодержавних правил, процедур, конкретних норм державного і регіонального розділення власності, природних ресурсів, фінансів; по-третє, державна селективна підтримка регіонального розвитку.

Однією з основних рис системи державного регулювання промислового потенціалу розвитку регіону повинна стати підтримка галузевих орієнтирів, що є чинником позитивної

територіальної динаміки. Лише така контекстуальна основа вирішення проблеми регіонального розвитку і подолання територіальної депресії повинна виступити конституючою ознакою системи державного регулювання господарських процесів, що складається, на рівні регіону [3].

З позицій емпірики «державне регулювання» – це сфера діяльності держави з цілеспрямованого впливу на поведінку учасників ринкових відносин із метою забезпечення пріоритетів державної економічної політики. Для розв'язання складних соціально-економічних проблем, всебічного врахування приватних, колективних та суспільних інтересів і формування продуманих рішень, держава може залучати наукові установи, політичні партії, громадські та релігійні організації [2].

Державне регулювання господарської діяльності на рівні регіону передбачає збереження відповідного співвідношення між ринком і державним втручанням. Принципом такого дотримання балансу інтересів може служити формулювання: конкуренція скрізь, де можливо, регулювання там, де необхідно. Форми державного регулювання господарської діяльності на рівні регіону за своєю сутністю спрямовані на створення економічної бази, яка стабільно розвивається, як основи реальної самостійності розвитку всіх регіонів.

У сучасній теорії державного регулювання розрізняють адміністративні й економічні методи впливу на керовані об'єкти з метою досягнення поставленої мети. Поряд з адміністративними і економічними методами слід зазначити ще й інші засоби регулювання – психологічні. В першу чергу, до них можна віднести урядові переконання (як-то: заклики виявляти стриманість у витратах, купувати більше вітчизняних і менше імпортованих товарів, активніше брати участь у житловому будівництві, купувати облігації державної цільової позики і т. ін.). Формулювання довгострокових цілей державної економічної політики також є засобом регулювання, оскільки вони впливають на прийняття економічних рішень господарських суб'єктів [4].

Регулювання розвитку економіки регіонів та міжрегіональних економічних зв'язків являє собою: сукупність принципів, методів, форм та засобів впливу на господарську діяльність регіону і його включення у співробітництво з іншими регіонами на основі між-територіального поділу праці. Ефективність регулювання економічної взаємодії регіонів у значній мірі залежить від темпів і масштабів подолання роз'єднаності товарних ринків в Україні і створення єдиного для держави економічного простору.

Висновки. З метою забезпечення динамічного і збалансованого розвитку регіонів слід додержуватися низки загальних вимог щодо організації та здійснення державного регулювання регіональним розвитком країни. Задля досягнення поставленої мети у концептуальному плані потрібно вирішити такі першочергові завдання: створити умови для входження в ринок всієї сукупності суб'єктів господарювання у регіонах та формування

розвиненої сфери товарів і послуг в економічному просторі регіону; підвищення активності та результативності фінансово-інвестиційної діяльності в регіоні, особливо, у малорентабельних і нерентабельних виробництвах та галузях, в т.ч. посилення динаміки структурних зрушень у їх діяльності; скорочення не виправданих відмінностей у доходах населення в регіонах, подолання бідності за рахунок впровадження інститутів та механізмів сучасної соціальної держави (адресні субсидії, програми зайнятості тощо); реформування організаційно-економічного механізму житлово-комунального господарства; формування єдиного інформаційного простору регіону. Комплексний підхід до аналізу рівня економічного розвитку регіонів є необхідним атрибутом не тільки вироблення державної регіональної політики та розвитку міжрегіональних економічних зв'язків, але й оцінки їхньої ефективності, і вимагає відповідного методичного та інформаційного забезпечення. Важливою умовою є наявність розгорнутої і достовірної інформаційно-статистичної бази. Нестійкість економіки України в період ринкових перетворень і економічна криза послабили роль головних факторів зростання – виробничого накопичення та ефективності виробництва, що безпосередньо пов'язані з темпами зростання й оновлення основного капіталу. Процеси оновлення основного капіталу в Україні в період ринкової трансформації економічної системи відбувалися на фоні спаду темпів розвитку країни. За 1991-2000 рр. обсяг валового внутрішнього продукту скоротився на 57 процентів, обсяг промислового виробництва – на 43 проценти, випуск продукції машинобудування – на 65 процентів, сільського господарства – на 51,5 процент. Доречно відмітити, світова економічна історія не знає подібних масштабів економічного спаду в мирний час. І хоча в 2000 році вперше за період трансформації вдалося збільшити валовий внутрішній продукт на 6 відсотків, виробництво промислової продукції – на 12 відсотків, сільського господарства – на 4,8 відсотків, економічна ситуація в країні залишається дуже важкою. Збільшити обсяги валового внутрішнього продукту в умовах занепаду промисловості видається вкрай важким завданням. Для ілюстрації. Для того, щоб подвоїти валовий внутрішній продукт в перерахунку на душу населення, Великобританії знадобилося 58 років (1780 - 1838), США – 47 (1839-1886), Японії – 34 роки (1885-1919), Бразилії – 18 років (1961-1979), Південній Кореї – 11 (1966-1977), Китаю – 10 років (1977-1987).

Література

1. Бутко М. П. Регіональні особливості економічних трансформацій в перехідній економіці / М. П. Бутко. – К.: Знання України, 2005. – 276 с.
2. Державне управління: словн.-довід. / [уклад.: В. Д. Бакуменко (кер. творчого кол., Д. О. Безносенко, І. М. Варзар, В. М. Князєв та ін. ; за заг. ред. В. М. Князєва, В. Д. Бакуменка]. – К.: УАДУ, 2002. – 228 с.
3. Максимов В. В. Економічний потенціал регіону (аналіз, оцінка та використання) : [монографія] / В. В. Максимов. – Луганськ: СЛУ ім. В. Даля, 2002. – 346 с.
4. Масловська Л. Ц. Сталий розвиток продуктивних сил регіонів: теорія, методологія, практика : [монографія] / Л. Ц. Масловська. – К.: КНТЕУ, 2003. – 366 с.
5. Організаційно-економічний механізм розвитку регіону: трансформаційні процеси та їх інституційне

забезпечення: монографія / За ред. д.е.н., проф. А.Ф. Мельник. – Тернопіль : Економічна думка, 2003. – 608 с.

References

1. Butko M. P. Regional'ni osoblyvosti ekonomichnyh transformacij v perehidnij ekonomici / M. P. Butko. – K.: Znannya Ukrainy, 2005. – 276 s.
2. Derzhavne upravlinnja: slovn.-dovid. / [uklad.: V. D. Bakumenko (ker. tvorchoho kol., D. O. Beznosenko, I. M. Varzar, V. M. Knjazjev ta in. ; za zag. red. V. M. Knjazjeva, V. D. Bakumenka)]. – K.: UADU, 2002. – 228 s.
3. Maksymov V. V. Ekonomichnyj potencial regionu (analiz, ocinka ta vykorystannja) : [monografija] / V. V. Maksymov. – Lugans'k: SNU im. V. Dalja, 2002. – 346 s.
4. Maslovs'ka L. C. Stalij rozvytok produktyvnyh syl regioniv: teorija, metodologija, praktyka : [monografija] / L. C. Maslovs'ka. – K.: KNTEU, 2003. – 366 s.
5. Organizacijno-ekonomichnyj mehanizm rozvytku regionu: transformacijni procesy ta ih instyucijne zabezpechennja: monografija / Za red. d.e.n., prof. A.F. Mel'nyk. – Ternopil' : Ekonomichna dumka, 2003. – 608 s.

Кудрина О.Ю. Роль інновацій в розміщенні продуктивних сил в регіонах України

Рассмотрены трансформационные превращения в экономике Украины и их негативные последствия на развитие промышленности региона. Определена необходимость государственного регулирования регионального развития, как главного средства реализации региональной политики. Отмечена необходимость кардинальной перестройки региональной экономики на работу в режиме финансово-экономического кризиса. Исследованы мероприятия антикризисной стратегии реформирования промышленности региона. Предложен ряд принципиальных тезисов относительно антикризисных направлений обеспечения динамического и сбалансированного развития регионов Украины.

Ключевые слова: економіка, виробництво, кризис, підприємство, промисленність, політика, потенціал, регіон.

Kudrina Olga Y. A role of innovations is in placing of productive forces in regions of Ukraine

Considered transformational changes in the economy of Ukraine and their negative effects on the industrial development of the region. The necessity of state regulation of regional development as the main means of implementing regional policy. Indicated the need for a fundamental restructuring of the regional economy to work in the mode of economic crisis. Investigated the anti-crisis measures of the reform strategy of regional industry. A number of fundamental theses about the crisis areas to ensure dynamic and sustainable development of regions of Ukraine.

Keywords: economy, production, crisis, enterprise, industry, policy, potential, region.

Кудрина О.Ю. – д.е.н., доцент, професор кафедри економіки, Київський національний університет культури і мистецтв (м. Київ).

Рецензент: **Заблодська І.В.**, д.е.н., професор

УДК 658:005.95

ЗНАЧЕННЯ ТА ЗМІСТ СИСТЕМИ КОМПЕТЕНЦІЙ ПЕРСОНАЛУ ПІДПРИЄМСТВА

Кузьменко О.М.

SIGNIFICANCE AND CONTENT OF ENTERPRISE STAFF COMPETENCE

Kuzmenko O.M.

У статті досліджено сутність та значення системи компетенцій працівників підприємства. Систему компетенцій працівників підприємства доповнено унікальними компетенціями, які притаманні одній конкретній людині. Визначено сутність та значення системи компетенцій працівників підприємства та її розвинення.

Ключові слова: системи, компетенції працівників підприємства, зміст, значення.

Вступ. Управління компетенцією персоналу являє собою процес порівняння потреб підприємства з наявними ресурсами та вибір форм впливу для приведення їх до відповідності. Під ресурсами підприємства розуміють персонал підприємства з досягнутими рівнями компетенції. Ці компетенції потребують узагальнення та систематизації.

Аналіз останніх публікацій. Питанням оцінки компетенції персоналу присвячені роботи багатьох вчених: Армстронгу М., Бардадим О., Виноградського М., Кибанова А., Покропивного С., Поршнева А., Румянцевой З., Соломатіна Н., Резнікової Т., Романюк Л., Слинькової В., Дуракової І., Воронкової В. та інших [1-12]. В усіх існуючих теоріях щодо формування компетенції персоналу вважається повністю підпорядкованою загальній теорії трудової мотивації, хоча дослідження їх окремих аспектів та проявів свідчать про те, що у загальній трудової мотивації та мотивації новаторської праці більше відмінного, аніж спільного. Адже усі автори не торкаються системи компетенцій персоналу підприємства, її сутності та значення. Заслугує на уваги з цього приводу наукові роботи О.В. Сардак [13]. Саме цей науковець визначає системи компетенцій персоналу підприємства.

Метою статті є дослідження сутності та значення системи компетенцій працівників підприємства та її розвинення.

Результати дослідження. М. Армстронг [1, с. 272] вважає, що слово «компетентність» слід використовувати для того, щоб сказати і про

здатність компетентно виконувати будь-яку роботу або її частину, а також про сукупність вчинків, які людина для цього здійснює. Тому він вважає, що для того, щоб уникнути непорозуміння і плутанини, необхідно так розрізнити ці терміни:

- компетентність - це поняття, що відноситься до людини і говорить про аспекти поведінки, які стоять за компетентним виконанням роботи;

- компетенція - це поняття, що відноситься до роботи і говорить про сферу професійної діяльності, в якій людина компетентна.

Далі, згідно М. Армстронгу [1, с. 279], компетентність може бути різних типів, наприклад: загальна і специфічна. Компетентність може бути універсальною, яку можна застосувати до всіх представників будь-якої професії. Таким чином, автор розуміє термін «компетентність» як властивість, що відноситься до людини (суб'єкту), який володіє відповідним потенціалом (можливістю, здатністю). Потенціал включає в себе знання, уміння і навички, якими володіє суб'єкт.

Компетентнісний підхід дозволяє сформувати блок показників, для потенційної готовності персоналу. Однак у системі повинні бути показники, що відображають і інші критерії, тому доцільно розглянути й інші підходи.

Поняттю „компетенція” у сучасних умовах дають інтегроване визначення, згідно з яким компетенція - це сукупність необхідних для успішної діяльності і виконання поставлених завдань кваліфікаційних і особистісних якостей, якими володіє індивід (компетенції працівника); а також формально описані вимоги до кваліфікаційних та особистісних якостей працівника, за допомогою яких він може успішно виконати поставлене завдання (компетенції посади).

В ідеальному випадку компетенції працівника повинні збігатися з компетенціями посади, яку він займає. Відповідно до цього під «компетентністю» слід розуміти сферу збігу компетенцій працівника і компетенцій посади.

В умовах ринкової економіки виникає об'єктивна необхідність у розробці і застосуванні

підприємствами системи компетенцій персоналу, що дозволить вирішити, в першу чергу, такі важливі управлінські завдання, як: ефективний добір персоналу (його слід починати з визначення переліку необхідних працівникам компетенцій); оцінювання наявного персоналу (оцінка компетенцій дає відповідь на питання: чому працівник проявляє себе в роботі саме так і показує такі результати); делегування повноважень і розподіл завдань (на основі визначення сильних і слабких компетенцій працівників); формування єдиної корпоративної культури на підприємстві; коригування проблемної поведінки персоналу; забезпечення умов для реалізації внутрішнього потенціалу кожного працівника. О.В. Сардак пропонує до використання на підприємствах система компетенцій працівників підприємства. При цьому виділяється 5 груп

компетенцій персоналу: професійні (комплекс необхідних вимог до посади, основою яких є функції, які передбачені вимогами робочого місця), соціальні (цінності, установки), ділові (обумовлюють ефективність діяльності персоналу), особистісні (передбачають навички і якості, які є основою самоменеджменту і забезпечують можливості бути лідером у колективі), управлінські (компетенції вищого рівня, оскільки вони забезпечують як стратегічний розвиток підприємства, так і реалізацію найвищих потреб і цілей працівників).

Цю систему компетенцій працівників підприємства ми розвинули шляхом додання індивідуальних компетенцій (табл. 1).

Таблиця

Система компетенцій працівників підприємства

Групи компетенцій	Підгрупи компетенцій	Перелік компетенцій
1	2	3
Професійні	Професійні знання	володіння професійними знаннями на високому рівні; чітка орієнтація в особливостях професії; постійне оволодіння новими знаннями та вміннями у своїй професійній сфері
	Професійні уміння і навички	володіння професійними уміннями і навичками; чітке усвідомлення рівня власного потенціалу професійної компетентності; інтерес до суміжних сфер діяльності; здатність до оновлення професійного досвіду; здатність до творчого використання професійного досвіду
Соціальні	Корпоративність	уявлення про підприємство як про довготривалого роботодавця; знання особливостей роботи підприємства; орієнтація на корпоративні цінності; позитивне сприйняття норм і правил поведінки, що запроваджені на підприємстві
	Етика	чітке дотримання професійних норм; дотримання загальнолюдських моральних норм
	Командна ефективність	розподіл відповідальності; командне лідерство; командна робота; управління конфліктами; послідовність дій
	Соціальна взаємодія	підтримання добрих відносин з усіма членами колективу; здатність викликати довіру в оточуючих; взаємодопомога
	Соціальна чутливість	активне слухання; імпатія; відкритість; уміння зрозуміти особливості психології людей
Ділові	Адаптивні компетенції	гнучкість; здатність до швидкої адаптації; емоційна врівноваженість; стресостійкість
	Комунікативні навички	навички усної комунікації; навички письмової комунікації; взаємодія; уміння слухати; наявність інтеграційних здібностей
	Успішність у вирішенні проблем	планування діяльності; аналітичне мислення; концептуальне мислення; управління ризиками; організованість
	Орієнтація на клієнта	орієнтація на потреби клієнтів; спрямування індивідуальних та/або групових зусиль на програми і послуги, що відповідають очікуванням клієнтів; здатність поглянути на проблему очима клієнта; пошук рішення, яке є оптимальним для споживача; підтримка довгострокових сприятливих відносин з клієнтами
	Креативність	активна генерація нових ідей; творчий підхід до реалізації нових ідей; постійний пошук нових форм і методів роботи
	Інноваційність	інноваційне мислення; творче мислення; управління змінами; позитивне ставлення до інновацій; активний пошук нових можливостей; ініціатива щодо розробки і впровадження інновацій; позитивне сприйняття «інноваційної атмосфери» у колективі
	Мотивація	залученість до роботи; здатність активно ініціювати і виконувати роботу; оптимізм; упевненість в успіху
	Орієнтація на досягнення	дотримання встановлених стандартів якості; позитивний досвід у вирішенні завдань і досягненні цілей; спрямованість на подолання перешкод; амбіційність.

Продовження табл.

1	2	3
Особисті	Незалежність	адекватність самооцінки; власна аргументована позиція стосовно найважливіших питань і шляхів вирішення проблем
	Стратегічна орієнтація	стратегічне планування діяльності; стратегічне мислення
	Прийняття рішень	уміння визначати проблеми; здатність до концептуального мислення; комплексний підхід до прийняття управлінських рішень, що стосуються різних сфер діяльності підприємства; використання зворотного зв'язку
	Формування трудового процесу	здатність організувати роботу підлеглих; уміння визначити і забезпечити необхідні робочі взаємовідносини; здатність здійснювати дійову розстановку працівників по робочих місцях
	Делегування повноважень	уміння передавати частину своїх завдань підлеглим; здатність визначати справи, які доцільно делегувати; уміння визначати завдання, що не підлягають делегуванню; здатність визначити працівника, який найефективніше виконає делеговане повноваження
	Лідерські якості	ентузіазм; здатність до отримання репутації визнаного лідера у колективі; вміння забезпечити стабільну поведінку працівників; висока вимогливість до себе і до працівників; вміння забезпечити емоційну підтримку працівникам; здатність виявляти найкращі якості в інших людей.
	Індивідуальні	унікальні компетенції які притаманні одній конкретній людині.

Отже система компетенцій працівників підприємства має бути доповнена унікальними компетенціями, які притаманні одній конкретній людині. До яких може відноситься здатність рахувати великі числа без калькулятора, володіти одночасно трьома або чотирма іноземними мовами тощо.

Значення та зміст системи компетенцій працівників підприємства полягає у можливості формування поведінкового портрету працівника (профіль успіху, що відображає необхідні якості, характеристики і міру виразності кожної з характеристик) задля того, щоб підприємство вирішала важливі завдання у таких напрямках управління персоналом, як: формування вимог до кандидатів на вакантні посади і їх оцінювання; проведення поточного періодичного оцінювання персоналу; управління роз витком персоналу (професійне навчання, планування ділової кар'єри, формування кадрового резерву); управління рухом персоналу; розробка системи мотивації персоналу; соціальний розвиток колективу; формування корпоративної культури; управління лояльністю персоналу; підвищення ефективності роботи персоналу. Аналіз практики застосування системи компетенцій працівників підприємства дозволив виокремити такі переваги для підприємства:

- можливість управління індивідуалізованими навчальними програмами, орієнтованими на розвиток основних компетентностей працівників;
- сприяння формуванню системи безперервного навчання на підприємстві;
- можливість виявлення з боку працівників специфічних талантів, спостереження за їх становленням у процесі розвитку і здобування визнання своїх талантів і досягнень;
- можливість отримання наставниками (коучами) визнання своїх досягнень при вивченні та оцінюванні їх наставницької діяльності;

- досягнення узгодженості дій і справедливості в роботі з персоналом;
- ефективний обмін інформацією між співробітниками;
- підвищення ефективності роботи на підприємстві за рахунок визначення та розвитку компетенцій, які зумовлюють реальну ефективність бізнесу та ін.

Практична реалізація механізму професійної підготовки робітничих кадрів можлива в результаті реалізації концепції безперервної підготовки робітничих кадрів, що забезпечить постійне професійне та кваліфікаційне зростання робітників; створення на підприємствах спеціальних навчальних фондів для фінансування професійної підготовки, які забезпечать підвищення фінансової зацікавленості роботодавців в проведенні підготовки; реалізація технології МТН на виробництві; впровадження сертифікату компетентності; ефективний перерозподіл грошових засобів на користь підприємств, які займаються навчанням безпосередньо на виробництві; підвищення якості надання освітніх послуг; захист інтересів та фінансова відповідальність перед споживачами освітніх послуг; усунення з ринку професійно-освітніх послуг безвідповідальних та відверто-комерційних структур

Висновки. Дослідження сутності та значення системи компетенцій працівників підприємства дозволило розвинути її шляхом доповнення унікальних компетенцій, які притаманні одній конкретній людині. Зміст системи компетенцій працівників підприємства полягає у можливості формування поведінкового портрету працівника задля того, щоб підприємство вирішала важливі завдання управління. Подальші дослідження мають бути проведені у напрямку розширення цих компетенцій у кожному виді підприємницької діяльності.

Л і т е р а т у р а

1. Армстронг М. Практика управління людськими ресурсами / М. Армстронг. - СПб.: Питер, 2004.- С. 271-280.
2. Бардадим О.І. Спадкові та середовищі детермінанти мотивації креативності персоналу // Актуальні проблеми економіки. — 2009. — №2 (92). — С. 123—128.
3. Бардадим О. Модель новаторських компетенцій персоналу інноваційноактивного підприємства // Проблеми теорії та практики управління. — 2009. — №12.
4. Виноградський М.Д. Управління персоналом : навч. посіб. / М.Д. Виноградський, А.М. Виноградська, О.М. Шканова. 2-ге вид. - К.: Центр учбової літератури, 2009. -С. 150-158.
5. Кибанов А.Я. Управление персоналом организации: стратеги, маркетинг, интернационализация / А.Я. Кибанов, И.Б. Дуракова. - М.: ИНФРА-М, 2005.
6. Покропивний С.Ф. Економіка підприємства: Підручник. – Вид. 2-ге, перероб. та доп. – К.: КНЕУ, 2001. - 528 с.
7. Поршнев А.Г., Румянцева З.П., Соломатин Н.А. Управление организацией. – М.: ИНФРА – М, 2000. – 669 с.
8. Резнікова Т.О., Бардадим О.І. Теоретичні проблеми мотивації персоналу підприємства до створення інновацій // Економіка розвитку — 2008. — №2 (47). — С. 76—79.
9. Романюк Л.М. Компетенція персоналу – фактор реалізації конкурентної стратегії діяльності підприємства / Романюк Л.М. // Економіка пром-сті. — 2004. — № 5. — С. 126-130.
10. Слинков В.Н. Персонал и его менеджмент: практические рекомендации / В.Н. Слинков. - К.:КНТУ, 2007. -С. 64-68.
11. Управление персоналом : учебник / [И.Б. Дуракова и др.]; под общ. ред. д.е.н., проф. И.Б. Дураковой. - М.: ИНФРА-М, 2009. - С. 165-189.
12. Управління людськими ресурсами : філософські засади : навч. посіб. / під ред. д.ф.н., проф. В.Г. Воронкової. – К.: Професіонал, 2006. - С. 354-355.
13. Сардак О.В. Розробка системи компетенцій працівників підприємства / О.В. Сардак // Вісник Дніпропетровського університету. Серія «Економіка» - №4(3) – 2010 р.– С.122-126
5. Kybanov A.J. Management personnel of-tion: strategy, marketing, internationalization and localization / A.J. Kybanov, I.B. Durakova. - M. : INFRA-M, 2005. - P. 89-92
6. Pokropyvnyy S.F. Enterprise Economics: Textbook. - Kind. 2nd, revised. and add. - K. : KNEU, 2001. - 528 p.
7. Reciprocating A.G., Rummyantsev Z.P., Solomatyn N.A. Management organization. - M. : INFRA - M, 2000. - 669 p.
8. Reznikov T.O., Bardadim A.I. Theoretical-lemns of motivation to create enterprise innovation development of economy // - 2008. - №2 (47). - P. 76-79.
9. Romaniuk L.M. The competence of the staff - fac-tor implementation of competitive strategy of pre-acceptance / L.M. Romaniuk // Economy prom-sti. - 2004. - № 5. - P. 126-130.
10. Slynkov V.N. Staff and ego management: praktycheskye recommendations / V.N. Slynkov. -K.: KNTU, 2007. - P. 64-68.
11. Personnel Management: Textbook / [I.B. Du cancer and others.] Pod Society. Ed. Doctor of Economics, professor. I.B. Howl-fool. - M. : INFRA-M, 2009. - P. 165-189.
12. Human resources management: philosopher-forming principles: teach. guidances. / Ed. PhD, professor. V.G. Voronkova. - K. : Professional, 2006. - P. 354-355.
13. Sardak O.V. System development competencies of employees / O.V. Sardak // Bulletin Dnip-roperetrovskoho University. Series «Economy» - №4 (3) - 2010.- P.122-126

Кузьменко Е.М. Значения и содержание системы компетенций сотрудников предприятия.

В статье исследована сущность и значение системы компетенций сотрудников предприятия. Систему компетенций сотрудников предприятия дополнен уникальными компетенциями, которые при Таманью одному конкретному человеку. Определена сущность и значение системы компетенций сотрудников предприятия и ее разложения.

Ключевые слова: системы, компетенции работников предприятия, содержание, значение.

Kuzmenko E. M. Purpose and content of competences system employees.

The paper studies the essence and significance of SIS theme competencies employees. System-th competence of employees of the enterprise is supplemented with unique competences which at Taman-one particular person. The essence and significance of the system of competencies of employees enterprise-prises and its decay.

Keywords: system, the competence of the enterprise-nicks, content, value

Кузьменко Олена Михайлівна – к.е.н., доцент, доцент кафедри економіки підприємств Київського національного економічного університету ім. В. Гетьмана (м. Київ) elenahka@ukr.net

Рецензент: **Заблоська І.В.**, д.е.н., професор

УДК 330.341.1:332.122

ВПРОВАДЖЕННЯ ФОРСАЙТУ В УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИМ РОЗВИТКОМ РЕГІОНУ

Мущинська Н.Ю.

IMPLEMENTATION OF FORSYTH IN MANAGEMENT OF SOCIO - ECONOMICAL DEVELOPMENT OF REGION

Muschynska N.Y.

Ціллю роботи є узагальнення та обґрунтування ефективності впровадження форсайту в управління соціально-економічним розвитком регіону. Зроблено акцент на необхідності удосконалення поняття «форсайт» в контексті управління соціально-економічним розвитком регіону. Встановлено, що існуючі методи управління соціально-економічним розвитком регіону є неефективними в умовах глобалізаційних процесах та поширення конкуренції.

Ключові слова: форсайт, управління, прогнозування, соціально-економічний розвиток, регіон, наука, інновації, глобалізація, конкуренція.

Постановка проблеми. Швидке поширення глобалізації призвело до того, що конкуренція розглядається не тільки на національному рівні, а ще й на регіональному. Стосовно сучасності вживається поняття «технологічна революція», що підкреслює роль науки та техніки у світовій економіці. Водночас, глобалізація надає серйозні виклики: регіональна концентрація економіки; панування інновацій в основних сферах життєдіяльності людини; гостра потреба у безпеці інформаційних технологій; гостра потреба в інвестиціях; гостра потреба у висококваліфікованих людських ресурсах. Облік даних аспектів, при пануванні соціально-економічного розвитку регіону, передбачає наявність достатньо якісного прогнозу майбутнього розвитку, і можливості активного управління їм при використанні сучасних підходів, найбільш поширеним серед яких є форсайт.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теоретичні положення, методологічні та методичні основи впровадження форсайту в управління соціально-економічним розвитком регіону є об'єктом уваги багатьох вітчизняних та закордонних дослідників. Питання щодо теоретичних та практичних засад впровадження форсайту в управління соціально-економічним розвитком регіону знайшли своє відображення у

дослідженнях вітчизняних вчених О.Ю. Бобровської [1], Л.М. Гохберг [2,3], Л.І. Федулової [4], Н.Н. Шелюбської [5], та у наукових працях зарубіжних вчених Р. Becker [6], F. Berkhout, J. Hertin, A. Jordan [7], Martin B. [8,9].

Визначення раніш нерозв'язаної частини проблеми. Досліджуючи наявні підходи до розуміння форсайту в управлінні соціально-економічним розвитком регіону, було встановлено, що існує декілька базових наукових та теоретичних проблем. По-перше, не існує узгодженості між вченими у ідентифікації поняття форсайт. По-друге, потребується додаткове теоретико-методологічне обґрунтування ефективності впровадження форсайту в управління соціально-економічним розвитком регіону.

Метою роботи є узагальнення теоретичних засад впровадження форсайту в управління соціально-економічний розвитком регіону.

Виклад основного матеріалу дослідження. Термін "форсайт" (від англ. «foresight» - «погляд у майбутнє») став використовуватися з кінця 1980-х рр., щоб виділити інформацію про довгострокові перспективи розвитку, в якості основи для прийняття рішень, який застосовується для формування пріоритетів у сфері економіки, науки, технологій та суспільства. Форсайт не замінює процес прийняття рішень, а формує інформаційну базу, доповнює і обслуговує процес прийняття рішень, тобто розробку національних, регіональних і корпоративних стратегій.

Метод форсайту вперше виник у 1953 році в проекті, що розроблявся американською корпорацією RAND, в якій вирішувалися завдання на виявлення перспективних технологій у військовій сфері. З 1990-х рр. форсайт почали активно використовувати уряди США, Великобританії, Німеччини, Японії та Австралії в економіці, соціальній сфері та політиці. Це перший етап еволюції форсайту – технологічний форсайт.

На другому етапі, більше уваги стали приділяти розробці ринкового форсайту, в якому оцінювалися соціальні та культурні наслідки появи і впровадження технологій. Технологічний прогноз прив'язувався до вирішення таких проблем, як проблеми голоду, бідності, безпеки і т.п. При переході до третього етапу, форсайт все більше перетворювався на технологію переговорів для еліт, в спосіб досягнення в суспільстві консенсусу щодо майбутнього. На початку 2000 рр. число країн, які використовували форсайт, перевищила 30. В даний час ця методика була взята на озброєння не тільки в Західній Європі, США та Японії, а й у ряді країн, що розвиваються та країн з перехідною економікою [5]. У Європейському союзі в березні 2000 р. була прийнята "Лісабонська стратегія", в якій усім країнам ЄС рекомендується ширше використовувати такий інноваційний інструмент, як форсайт, зокрема для визначення перспектив розвитку інноваційної сфери [10].

На третьому етапі розвитку, форсайт використовується як системний інструмент впливу на формування майбутнього, що дозволяє враховувати можливі зміни у всіх сферах суспільної діяльності: в науці і технологіях, економіці, соціальних, суспільних відносинах, культурі. Але завдання ставляться з урахуванням використання активності громадян і компаній, ступеня розвитку громадянського суспільства.

На даний час форсайт використовується при рішенні таких проблем як:

виникнення соціально-економічних проблем довгострокового характеру (низька конкурентоспроможність, технологічне відставання, виснаження природних ресурсів, демографічні проблеми тощо);

необхідність посилення позицій на світових ринках за рахунок підвищення технологічного рівня виробництва й активізації інноваційної діяльності;

потреба в ухваленні політичних рішень щодо вибору стратегічних альтернатив розвитку з урахуванням наявних можливостей і обмежень;

неможливість ефективної реалізації політики без досягнення консенсусу між державою, бізнесом і суспільством;

розробка соціальних програм (старіюче населення, охорона здоров'я, освіта): Німеччина, Японія, Австрія, Нідерланди;

стратегічні програми інноваційного розвитку країни: Японія, Ірландія, Австралія;

прогнози, сценарії, технологічні карти розвитку галузей економіки: Великобританія, Італія, Канада;

посилення інтеграції науки й освіти: ЄС;

розробка національних (міжнародних) науково-технічних програм: Чехія, Китай, ЄС;

формування переліку критичних технологій: США, Франція, Нідерланди;

позиціонування країни у світовому науково-технологічному просторі (бенчмаркінг): Японія, Велика Британія, Німеччина [4].

Незважаючи на широкий спектр використання методу форсайту, серед вчених не має єдиного підходу щодо визначення поняття методу форсайту. Провідний ідеолог Бен Мартін, у 1995 р., вважав під форсайтом «процес систематичної оцінки довгострокових перспектив розвитку науки, технології, економіки, екології і суспільства з метою виявлення нових, проривних технологій, напрямів стратегічних досліджень, здатних забезпечити максимальну дію на економіку і суспільство» [9]. У 2002 році Бен Мартін дещо змінив своє розуміння форсайту: «форсайт – це систематичні спроби оцінити довгострокові перспективи науки, технології, економіки і суспільства, щоб визначити стратегічні галузі наукових досліджень і нові технології, що здатні принести найбільші соціально-економічні вигоди» [8]. Порівнюючи ці два визначення поняття форсайту за Мартіном, в першому випадку форсайт розглядається як процес систематичної оцінки, у другому – як систематичні спроби. Ще один вченим, який дав визначення поняттю форсайту став Л.Дж. Сімларі. Він вважав від форсайтом систематичний засіб оцінки тих наукових і технологічних подій, які могли мати сильну дію на промислову конкурентоспроможність, створення багатства і якості життя [9]. Що в свою чергу повторює визначення поняття дане Мартіном. У 2003 р. під егідою Європейської комісії, у програмних документах цієї комісії було дано таке визначення форсайту, як накопичення знань та інформації на систематичній основі, залучення суб'єктів політики у формування бачення, щодо перспективи розвитку з метою прийняття рішень та мобілізації зусиль для реалізації спільних дій [7].

Вчений Патрік Беккер розглядає форсайт як передбачення [6, с. 7], яке має бути процесом, а не лише набором методів, які включають консультативні процедури для забезпечення зворотного зв'язку між зовнішнім і внутрішнім середовищем об'єкту дослідження. Передбачення включає свідомо «активне» відношення до майбутнього, маючи на увазі, що альтернативи, які ми здійснили сьогодні, можуть сформувати успішне майбутнє. Зазначене визначення обумовлює сприйняття форсайту як в статичі (набір методів), так і в динаміці (процес).

Вже пізніше Франс Беркхаут, Ендрю Джордан і Джулія Хертін розглядають форсайт як спосіб мислення про майбутнє для виявлення можливостей і загроз, які можуть виникнути у найближчі роки [5]. Це не просто набір методів, це не тільки обговорення і дослідження перспектив розвитку, але це модель стратегічного мислення.

На думку Гохберга Л.М. форсайт – це система методів експертної оцінки стратегічних перспектив інноваційного розвитку, виявлення технологічних проривів, які здатні надати максимальне вплив на економіку і суспільство в середньо- і довгостроковій перспективі [2]. У 2009 році Гохберг змінив своє

сприйняття форсайту, маючи на увазі вже не систему методів, а процес змін явищ між суб'єктами підприємництва. Отже під форсайтом Гохберг розуміє дослідження як процес консолідації позицій різних акторів, що представляють державу, бізнес, науково-освітню сферу, цивільне суспільство, набуває самостійної цінності. Розробка погодженого бачення майбутнього і шляхів досягнення намічених цілей стає чинником, що безпосередньо визначає ефективність стратегій і політичних заходів» [3, с. 5].

Федулова Л. І. пропонує замінити передбачення словом «форсайт». На думку вченого форсайт – це термін, що запропонований британцями, який означає «передбачення», або «погляд у майбутнє» [4, с. 108-109].

Проведений аналіз деяких визначень поняття «форсайт» дозволив зробити такі висновки, що під форсайтом розуміють інструмент формування стратегічних пріоритетів, процес систематичної оцінки, систематичні спроби, процес, систему методів, передбачення, особливий метод прогнозування, інструмент прогнозування. Але все ж таки, більш частіше форсайт визначається як процес, та як система методів, поєднання яких утворює технологію форсайту.

Управління соціально-економічним розвитком регіону визначається як цілеспрямований вплив органів державної та регіональної влади на об'єкти управління у регіоні з метою досягнення поставлених цілей економічного і соціального розвитку, використовуючи сукупність методів планування та прогнозування. Інакше кажучи, механізм управління соціально-економічним розвитком регіону – це сукупність форм і методів управління, застосування яких формує організаційну, фінансово-економічну, правову та соціально-культурну основу практичної реалізації функцій управління на регіональному рівні.

До основних механізмів управління соціально-економічним розвитком регіону відносяться:

- бюджетне регулювання;
- інвестиційне регулювання;
- програмне забезпечення регіонального розвитку;
- реформування та регулювання відносин господарювання на регіональному рівні.

Але на шляху соціально-економічного розвитку регіону виникає багато перешкод, які зумовлені глобалізацією, поширенням конкуренції, інтернаціоналізацією виробництва та іншими, а саме: диспропорційність у розвитку регіонів країни, депресивність деяких регіонів, неефективне використання існуючого ресурсного потенціалом регіонів, розбіжність у рівнях соціально-економічного розвитку між регіонами. Територіальні диспропорції соціально-економічного розвитку регіонів існують майже у всіх країнах, незалежно від розмірів, економічного потенціалу, державного устрою і політичної системи. Вони

мають прояв на всіх рівнях світового господарства. У зв'язку з цим пошук шляхів мінімізації негативних наслідків територіальних нерівномірностей розвитку, розробка ефективної регіональної політики посідають одне з центральних місць у країнах світу, особливо в країнах із високорозвинутою економікою. Традиційні підходи планування та прогнозування не в повній мірі вирівнюють розвиток регіонів країни. Тому є доцільним використання форсайту в управлінні соціально-економічним розвитком регіону.

Впровадження форсайту в управління соціально-економічним розвитком регіонів спрямовано на вирівнювання умов економічної діяльності в межах усіх регіонів, раціональне використання виробничо-ресурсного потенціалу регіонів, досягнення сталого економічного зростання, підвищення соціально-економічних показників рівня життя населення України. Реалізація зазначених цілей потребує:

- формування пріоритетних напрямів розвитку економіки регіону;
- розробки механізмів прискорення економічного зростання в найважливіших напрямках розвитку економіки регіону;
- створення умов взаємодії підприємств, установ, що визначають можливості кожного регіону на базі використання науково-виробничого потенціалу регіону;
- підтримки підприємств, що забезпечують внутрішні потреби регіону;
- збереження існуючих і створення нових робочих місць;
- мінімізація соціальних наслідків реструктуризації економіки регіону;
- підвищення інвестиційної привабливості регіону;
- розвитку інфраструктури регіону;
- взаємодії органів влади, підприємств, економічно активного населення;
- організації регіональних ринків.

Система прогнозування соціально-економічного розвитку регіонів, в умовах глобалізаційної економіки, значно ускладнюється і повинна набувати нової якості. Результати здійснення прогнозування соціально-економічного розвитку регіону на основі методу форсайту повинні дати відповідь про очікуваний стан процесів розвитку в регіоні в майбутньому з урахуванням діалектичної детермінації прогнозованих явищ і певною вірогідністю прогнозованих результатів їх здійснення в умовах розширення самостійності регіонів і напрямів діяльності.

Для якісного прогнозування соціально-економічного розвитку на регіональному рівні необхідне збагачення шляхів розвитку новими ідеями і методами їх здійснення, спрямування діяльності на зближення інтересів розвитку господарських комплексів регіонів, держави і

підприємств, локальних і глобальних цілей розвитку [1].

Із збільшенням масштабів і різновидів економічної діяльності зростають і темпи розвитку процесів і глибина негативних наслідків, зменшується ймовірність досягнення очікуваних результатів унаслідок реалізації планів соціально-економічного розвитку регіонів. Зазначене підтверджує значущість подальших досліджень прогнозування майбутнього на основі форсайту, що повинно здійснюватись в кожній складній соціально-економічній чи іншій системі. Зокрема, у регіонах необхідним є створення системи регіонального прогнозування, в якій існуюча концепція прогнозування тенденцій змін повинна бути змінена на концепцію прогнозування шляхом своєчасного якісного передбачення, виявлення проблем майбутнього і пошуку шляхів упередження їх виникнення [1].

Система прогнозування соціально-економічного розвитку регіону на основі форсайту повинна охоплювати сферу методології і організації розробки прогнозів, інформаційного, економіко-математичного, економетричного й технічного організаційного управління процесами забезпечення розробки прогнозів і сприяння їх використанню. Результатами процесів прогнозування соціально-економічного розвитку регіону повинні стати науково обґрунтовані відповіді на ряд питань: як зміняться потреби суспільства в майбутньому; які можливості існують у суспільстві для задоволення цих потреб у майбутньому; які результати соціального і економічного розвитку можуть забезпечити необхідний рівень задоволення потреб; які шляхи доцільно обрати для їх досягнення; які ресурси необхідні для їх реалізації і рівень наявності їх у суспільстві; які проблеми загрожують подальшому розвитку і які існують шляхи їх можливого упередження і ліквідації; який комплекс наукових, законодавчих та організаційно-технічних заходів може забезпечити отримання очікуваних результатів та інші. Для відповіді на поставлені питання система регіонального прогнозування повинна мати змістовну методологічну і структурну єдність незалежно від специфіки прогнозованих об'єктів.

Висновки. Результати теоретико-методологічного аналізу поняття форсайт призводить до висновку про багатоваріантність та багатоаспектність цього поняття в контексті управління соціально-економічного розвитку регіону.. Використання планування та прогнозування в управлінні соціально-економічним розвитком регіону не дозволяє в повній мірі належний рівень розвитку регіону, та обумовлює необхідність додаткових досліджень в цій сфері. По-перше необхідно більш точна ідентифікація поняття форсайту як методу прогнозування соціально-економічного розвитку регіону в умовах глобалізації та поширення використання інновацій у всіх сферах

життєдіяльності. По-друге, потрібна зміна традиційних підходів управління соціально-економічним розвитком регіону та більш нові.

У результаті емпіричного аналізу встановлено, що система прогнозування соціально-економічного розвитку регіонів, в умовах глобалізаційної економіки, поширення конкуренції та інтернаціоналізації значно ускладнюється і повинна набувати нової якості. Результати здійснення прогнозування соціально-економічного розвитку регіону на основі методу форсайту повинні дати відповідь про очікуваний стан процесів розвитку в регіоні в майбутньому з урахуванням сучасних недоліків системи управління і вірогідністю прогнозованих результатів їх здійснення в умовах розширення самостійності регіонів і напрямів діяльності.

В організаційному аспекті слід запропонувати створення механізму прогнозування соціально-економічного розвитку не тільки на рівні регіонів, а ще й на рівні підприємств. Дієвим механізмом розв'язання проблеми є перебудова відносин між владою та підприємствами, створення умов для ефективного використання наявного регіонального потенціалу – природного, виробничого, людського та фінансового.

Л і т е р а т у р а

1. Бобровська О. Ю. Еволюція прогнозування розвитку соціально-економічних процесів: стан і напрямки удосконалення / О. Ю. Бобровська. // Публічне адміністрування: теорія та практика. – 2011. – №2.
2. Гохберг, Л. М. Будущее как стратегическая задача /Л. М. Гохберг // Форсайт. – 2007. – № 1(1). – С. 4-5.
3. Гохберг, Л. М. Новые тенденции в российской практике форсайт-исследований / Л. М. Гохберг // Форсайт. – 2009. – № 3(11) – С. 5.
4. Федулова Л. І. Форсайт: сучасна методологія технологічного прогнозування. / Л. І. Федулова. // Методи і моделі прогнозування. – 2008. – С. 106–138.
5. Шелюбская Н. Н. "Форсайт" - новый механизм определения приоритетов государственной научно-технической политики. Проблемы теории и практики управления / Н. Н. Шелюбская. – 2004. – №2. – С. 6.
6. Becker, P. Corporate Foresight in Europe: A First Overview / P. Becker. – Institute for Science and Technology Studies, University of Bielefeld, Germany, 2002. – 27 p.
7. Berkhout F., Hertin J. & Jordan A. Socio-economic futures in climate change impact assessment: using scenarios as 'learning machine'. Global Environmental Change 12: 83-95, 2002.
8. Martin, Ben R. Technology foresight in a rapidly globalizing / R. Ben Martin. – International Practice in Technology Foresight. – Vienna: UNIDO, 2002. –14 p.
9. Martin B. Foresight in Science and Technology // Technology Analysis and Strategic Management, Vol. 7. N 2, 1995, – P. 139-168.
10. Thinking. Debating & Shaping the Future Foresight for Europe. – 2002. – P. 3-26.

References

1. Bobrovskaya O. YU. (2011) Evolyutsiya prognozirovaniya razvitiya sotsial'no-ekonomicheskikh protsessov: sostoyaniye i napravleniya sovershenstvovaniya [Evolution of prediction of development of social and economic processes], Publichnoye administrirvaniye: teoriya i praktika.
2. Gokhberg, L. M. (2007) Budushcheye kak Strategicheskaya zadacha [Future like strategic task], Forsayt.
3. Gokhberg, L. M. (2009) Novyye tendentsii v rossiyskoy praktike forsyait-issledovaniy [New trends in development of practice of forsyth studying], Forsayt.
4. Fedulova L. I. (2008) Forsayt: sovremennaya metodologiya tekhnologicheskogo prognozirovaniya. [Forsyit: modern methodology of technological prediction], Metody i modeli prognozirovaniya.
5. Shelyubskaya N. N. (2004) "Forsayt" - novyy mekhanizm opredeleniya prioritetov gosudarstvennoy nauchno-tekhnicheskoy politiki. Problemy teorii i praktiki upravleniya. ["Forsyth" – new mechanism of determination of priority of governmental scientific and technological policy. Problems of theory and practice of management].
6. Becker, P. (2002) Corporate Foresight in Europe: A First Overview, Institute for Science and Technology Studies, University of Bielefeld, Germany.
7. Berkhout F., Hertin J. & Jordan A. (2002) Socio-economic futures in climate change impact assessment: using scenarios as 'learning machine'. Global Environmental Change.
8. Martin, Ben R. (2002) Technology foresight in a rapidly globalizing, International Practice in Technology Foresight, Vienna: UNIDO.
9. Martin B. (1995) Foresight in Science and Technology // Technology Analysis and Strategic Management, Vol. 7. N 2.
10. Thinking. Debating & Shaping the Future Foresight for Europe, 2002.

Мушинская Н.Ю. Внедрение форсайта в управление социально - экономическим развитием региона.

Целью работы является обобщение и обоснование эффективности внедрения форсайта в управление социально-экономическим развитием региона. Сделан акцент на необходимости совершенствования понятия «форсайт» в контексте управления социально-экономическим развитием региона. Установлено, что

существующие методы управления социально-экономическим развитием региона являются неэффективными в условиях глобализационных процессов и расширения границ конкуренции.

Ключевые слова: форсайт, управление, прогнозирование, социально - экономическое развитие, регион, наука, инновации, глобализация, конкуренция.

Muschynska N.Y. Implementation of foresight in management of socio-economical development of region.

Introduction. Planning of socio-economical development of the region needs sufficient quality forecasting of future development and opportunity of its active managing using modern approaches, the most common of which is forsyth.

The aim of studying is implementation of forsyth efficiency in the management of socio-economical development of the region.

Methods. Basis of research is the analysis of definition "forsyth". The fundamentals for methodology is system approach to the concept of "forsyth" in the context of the management of socio-economical development of the region.

Results. Theoretic-methodological analysis results of the definition forsyth indicates huge among of different points of view of forsyth in management of cosio-economical development of region. The existing methods of management of socio-economical development are not effective anymore in terms of globalization and competition.

Conclusion. Forecasting system of socio-economical development of the region in conditions of globalization, competitiveness and internationalization of distribution is much more complicated and must acquire a new quality. The results of the implementation of forecasting of socio-economical development on the basis of forsyth must answer the question about the expected state of development of the region in future with current management deficiencies and likely projected results of implementation when increasing autonomy of regions and activities.

Key words: Forsyth, management, forecasting, social and economic development, region, science, innovation, globalization, competition.

Мушинська Наталя Юріївна к.е.н., доцент, доцент кафедри управління проектами в міському господарстві і будівництві Харківського національного університету міського господарства імені О.М. Бекетова.

Рецензент: **Заблодська І.В.**, д.е.н., професор

Стаття подана 18.01.2015

УДК 519 (331.1)

ФАКТОРНИЙ АНАЛІЗ ФОНДУ ОПЛАТИ ПРАЦІ ПРАЦІВНИКІВ ВИРОБНИЧОГО ПІДПРИЄМСТВА**Носкова С. А., Татарченко О.М., Завойських Ю.А.****FACTOR ANALYSIS OF THE WORKER'S WAGE FUND OF PRODUCTIVE COMPANY****Noskova S.A., Tatarchenko O.M., Zavoiskyh Y.A.**

У статті проведено факторний аналіз фонду оплати праці працівників виробничого підприємства. Досліджено структуру та динаміку фонду оплати праці виробничого підприємства. Проаналізовано фонд оплати праці та встановлено фактори, що на нього впливають.

Ключові слова: факторний аналіз, фонд оплати праці, виробниче підприємство.

Поставника проблеми. Оскільки підприємство являється відкритою системою, ефективність його функціонування, не залежно від галузевої приналежності, на пряму залежить від впливу різних факторів. Всі явища і процеси господарської діяльності підприємств знаходяться у взаємозв'язку і взаємозумовленості. Одні з них безпосередньо пов'язані між собою, інші побіжно. Спираючись на це можна з впевненістю стверджувати, що важливим методичним питанням в економічному аналізі є вивчення та вимірювання впливу факторів на величину досліджуваних економічних показників, серед яких фонд оплати праці займає першу позицію.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основні ідеї факторного аналізу знайшли своє відображення у працях зарубіжних авторів С. Барта, К. Пірсона, Г. Томсона, Д. Гарнетта, К. Хользінгера, В. Калініної, В. Соловйова, В. Бахрушина, Б. Больч [1], та ін.. Теоретичні та практичні основи методики факторного аналізу підприємства висвітлені в роботах К. Ізмайлової, В. Ковальова, А. Шеремета, Г. Савицької, І. Митрофанової, та ін.. Питаннями адаптації моделей факторного аналізу для досліджень у різних сферах знань займалися А. Дубров, А. Єріна [2], Л. Малярець, В. Мхитарян, В. Пономаренко, Л. Трошин, Г. Малинич, В. Здрок, Т. Лагоцький, В. Бережний, В. Андриенко [3], С.

Гусев, К. Шубіна, В. Хохлов, К. Биков, О. Пошивалова, В. Пошивалов, М. Терещенко, Л. Тоцька, У. Садова, Л. Семів та ін.. Проблемам оцінки фінансового стану та прогнозування кризи на підприємстві значну увагу приділяли Є. Камишников, О. Роїк, О. Мельник, М. Кизим [4], О. Лігоненко, А. Грязнова. Не дивлячись на велику кількість досліджень, актуальним залишається питання формування унікальної методики (підприємства) виявлення головних компонент, за допомогою якої можна виділити фактори, які найбільшою мірою впливають на окремі економічні показники, чи фінансовий стан підприємства та яка б допомогла б діагностувати зародження фінансової кризи.

Метою статті є обґрунтування доцільності та ефективності використання факторного аналізу показників економіки в практичній діяльності виробничого підприємства.

Результати досліджень. Спираючись на попередні дослідження встановлено, що факторний аналіз являє собою об'єднуючий методи оцінки розмірності безлічі спостережуваних змінних за допомогою дослідження структури кореляційних матриць [5]. Даний вид аналізу дозволяє описати предмет вимірювання компактно і в той же час всебічно.

Мета факторного аналізу полягає у визначенні взаємозв'язків між змінними та шляхом класифікації, скорочення числа цих змінних, тобто виокремлення більш важливих. Як правило, факторний аналіз проводиться в кілька етапів, які зображено на рисунку 1. Результати дослідження які наведені нижче відбувалися саме в такій послідовності як на рисунку.

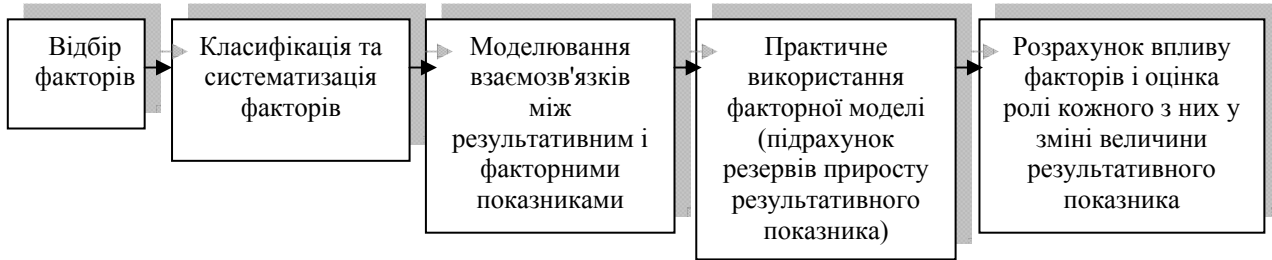

Рис. 1 Послідовність проведення факторного аналізу

Таблиця 1

Структура та динаміка фонду оплати праці виробничого підприємства за 2012-2014 рр., тис. грн.

Показники	Роки						Абсолютне відхилення (+,-)		Відносне відхилення, %	
	2012		2013		2014		2013-2012	2014-2013	2013-2012	2014-2013
	Сума, тис. грн.	Питома вага, %	Сума, тис. грн.	Питома вага, %	Сума, тис. грн.	Питома вага, %				
1. Фонд основної заробітної плати, всього	174,01	86,53	276,23	84,89	551,11	66,89	102,22	274,88	58,74	99,51
2. Фонд додаткової заробітної плати, всього з нього:	27,09	13,47	49,17	15,11	272,79	33,11	22,08	223,62	81,51	454,79
надбавки та доплати до тарифних ставок та посадових окладів	9,92	4,93	13,44	4,13	177,39	21,53	3,52	163,95	35,48	1219,8
премії та винагороди, що носять системний характер	-	-	-	-	24,39	2,96	-	24,39	-	100
заохочувальні та компенсаційні виплати, всього, з них:	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
матеріальна допомога	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
соціальні пільги, що носять індивідуальний характер	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Оплата за невідпрацьований час	17,17	8,54	35,73	10,98	71,01	8,62	18,56	35,28	108,09	98,74
3. Фонд оплати праці, всього (ряд.1+ ряд.2)	201,1	100	325,4	100	823,9	100	124,3	498,5	61,8	153,2

З метою зацікавлення працівників в результатах діяльності підприємства і його структурних підрозділів, важливо використовувати ефективну систему стимулювання праці. Загальновідомо, що одним з основних факторів, які впливають на ефективність системи стимулювання, є розмір винагород за результати праці. Слід зазначити, що розмір заробітної плати залежить від ряду факторів, таких як: складність та умови виконуваної роботи, професійно-ділові якості працівника, результати його праці та господарської діяльності підприємства. Дані для аналізу було взято з офіційної звітності діючого виробничого підприємства розташованого в Луганській області сайт smida.gov.ua.

Аналіз ефективності системи оплати праці доцільніше розпочати з аналізу структури та динаміки фонду заробітної плати. Аналіз структури та динаміка фонду оплати праці умовно взятого підприємства за 2012-2014 рр., тис. грн. наданий у таблиці 1.

З таблиці видно, що величина фонду основної заробітної плати в 2014 р. на підприємстві збільшилася у порівнянні з 2013 р. на 274,88 тис. грн. (99,51%) та на 377,1 тис. грн. (216,71%) у порівнянні з 2012 р. Питома вага фонду основної заробітної плати у досліджуваному періоді має стійку тенденцію до її зменшення, із 86,53% у 2012р., до 66,89% у 2014 р.

Аналіз динаміки фонду додаткової заробітної плати показав протилежну тенденцію. Так у 2012 р. величина цього фонду дорівнювала 27,09 тис. грн. у 2014 р. відбулося збільшення цього показника майже у десятеро (на 245,7 тис. грн., тобто на 907,97%). Питома вага фонду додаткової заробітної у загальному фонді оплати праці на підприємстві, також має тенденцію до збільшення. Із 13,47% у 2012 р. до 33,11 у 2014 р. Аналіз структуру фонду додаткової заробітної плати, дозволяє зробити наступні висновки: По-перше, величина цього фонду змінилася за рахунок збільшення надбавок та доплат до тарифних ставок та посадових окладів майже у 17,88 разів. З 9,92 тис. грн. у 2012 р. до 177,39 тис. грн. у 2014 р., тобто на 167,47 тис. грн. По-друге, у 2014 р. у структурі фонду додаткової заробітної плати з'явилися витрати на премії та винагороди, що носять системний характер. Їх питома вага у загальному фонді заробітної плати становить 2,96 %.

Така тенденція свідчить про зростання надбавок, доплат до тарифних ставок, а також винагород і премій працівникам. Практично не змінилася питома вага витрат на оплату за невідпрацьований час, яка становить у 2012 р. 8,54% та у 2014 р. 8,62%. Отже, збільшення фонду заробітної плати говорить про те, що на підприємстві існує можливість підвищення заробітної плати працівникам, а також є можливість

здійснювати їх додаткове матеріальне стимулювання. Важливе значення під час аналізу використання фонду оплати праці має дослідження даних про середній заробіток працюючих, його зміну, а також про фактори, що впливають на його рівень. Тому подальший аналіз спрямований на вивчення причин зміни середньої заробітної плати працюючих. При цьому потрібно враховувати, що середньорічна заробітна плата працівників залежить від ряду факторів: кількості відпрацьованих днів кожним працівником, тривалості робочого дня.

Показники для аналізу середнього рівня оплати праці представлені у таблиці 2.

Розрахуємо середню заробітну плату працівників за формулою:

$$C_{zn} = D_n \cdot T_{dn} \cdot C_{zn год},$$

де, D_n – кількість днів відпрацьованих одним працівником;

T_{dn} – тривалість робочого дня;

$C_{zn год}$ – середньогодинна заробітна плата.

$C_{zn2012} = 80,8 \cdot 8 \cdot 6,1 = 3943,04$ грн.

$C_{zn2013} = 99,3 \cdot 8 \cdot 6,4 = 5084,16$ грн.

$C_{zn2014} = 190,5 \cdot 8 \cdot 16,4 = 24993,6$ грн.

Таблиця 2

Динаміка оплати праці працівників підприємства за 2012 – 2014 рр.

Показник	Роки			Абсолютне відхилення (+,-)		Відносне відхилення, %	
	2012	2013	2014	2013-2012	2014-2013	2013-2012	2014-2013
1. Фонд оплати праці, всього (тис. грн.)	201,1	325,4	823,9	124,3	498,5	61,8	153,2
2. Середньооблікова чисельність працівників, осіб.	51	64	33	13	-31	25,49	-48,44
3. Відпрацьовано всіма працівниками, люд./год.	32967,2	50843,8	50301	17876,6	542,8	54,22	-1,07
4. Середньорічна оплата праці одного працівника, грн.	3943,1	5084,4	24966,7	1141,3	19882,3	28,9	391,04
4.1. Середньомісячна оплата праці одного працівника, грн.	328,59	423,7	2080,6	95,11	1656,9	28,9	391,04
5. Відпрацьовано одним працівником, год. (р.3 / р.2)	646,42	156,25	1524,3	-490,17	1368,05	-75,83	875,55
6. Тривалість робочого дня, год.	8	8	8	0	0	0	0
7. Відпрацьовано всіма працівниками, люд./днів (р.3 / р.6)	4120,9	6355,5	6287,6	2234,6	-67,9	54,23	-1,07
8. Відпрацьовано одним працівником, днів (р.7 / р.2)	80,8	99,3	190,5	18,5	91,2	22,89	91,84
9. Середньогодинна заробітна плата, грн. (р.1 / р.3)	6,1	6,4	16,4	0,3	10,0	4,92	156,25

Таблиця 3

Факторний аналіз фонду оплати праці працівників виробничого підприємства

Взаємопов'язані фактори		Кількісний вплив фактора (Δ ФОПр), тис. грн.	Назва фактору
Кр. осіб	$\bar{З}_P^P$, грн.		
-31	5084,4	-157,616	Середньооблікова чисельність працівників
33	+19882,3	656,116	Середньорічна оплата праці одного працівника
Разом		498,5	Загальна зміна фонду оплати праці

Узагальнивши чинники впливу, можна перейти до наступного етапу – визначення впливу відібраних факторів на величину оплати праці. Так, факторну модель середньорічної оплати праці працівника можна подати у такому вигляді:

$$\bar{З}_P^P = D_P^P \cdot k_1 \cdot T_C \cdot k_2 \cdot \bar{З}_P^G \cdot k_3,$$

де $\bar{З}_P^P$ – модель середньорічної оплати праці працівника;

D_P^P – середня кількість днів, відпрацьованих

одним працівником за рік;

k_1 – коефіцієнт доплат за невідпрацьовані людино-дні;

T_C – середня тривалість робочого дня;

k_2 – коефіцієнт доплат за невідпрацьовані людино-години;

$\bar{З}_P^G$ – середньогодинна заробітна плата працівника;

k_3 – коефіцієнт інших виплат.

Моделювання дозволило встановити, що на зростання середньорічної оплати праці впливає середньогодинна зарплата, яка, в свою чергу, залежить від рівня кваліфікації відповідної категорії працівників та інтенсивності їх праці, норм виробітку та розцінок, змін розрядів і робіт та тарифних ставок, різних доплат та премій.

Далі визначимо вплив кожного з наведених факторів як на загальну зміну фонду, так і за категоріями працівника.

Середній рівень оплати праці працівників істотно впливає на фонд оплати їх праці, тобто

$$\text{ФОПр} = K_p \cdot \bar{З}_P^P.$$

Факторний аналіз фонду оплати праці працівників підприємства представлений у таблиці 3.

Таким чином, збільшення фонду оплати праці у 2014 році на 498,5 тис. грн. зумовлено дією двох основних факторів. За рахунок зростання середньорічної оплати праці працівника на 19882,3 грн., або на 391,04%, фонд оплати праці збільшився на 656,116 тис. грн. Це говорить про те, що на підприємстві існує можливість підвищення заробітної плати працівникам, а також є можливість

здійснювати їх додаткове матеріальне стимулювання. Водночас зменшення середньооблікової чисельності працівників на 31 особу, або на 48,44%, забезпечило економію фонду оплати праці на суму 157,616 тис. грн. Отже, основна причина збільшення фонду оплати праці працівників умовно взятого виробничого підприємства: зростання розміру їх заробітної плати та зменшення середньооблікової чисельності працівників. Вплив факторів на середньорічну заробітну плату на підприємстві за 2014 рік представлено нижче:

Фактор 1 – зміни кількості днів відпрацьованих одним працівником: $\Delta C_{zn}(Dn.) = (190,5 - 99,3) \times 8 \times 6,4 = 4669,44$ (грн.) = 4,67 (тис. грн.).

Фактор 2 – зміни тривалості робочого дня: $\Delta C_{zn}(трив.) = 190,5 \times (8 - 8) \times 16,4 = 0$ (грн.).

Фактор 3 – зміни середньогодинної заробітної плати одного працівника: $\Delta C_{zn}(ЗПгод.) = 190,5 \times 8 \times (16,4 - 6,4) = 15240$ (грн.) = 15,0 (тис. грн.).

Зміни трьох факторів разом: $\Delta C_{zn}(Dn.+трив.+ЗПгод.) = 4,67 + 0 + 15,0 = 19,67$ (тис. грн.).

Таким чином, на зміну середньорічної заробітної плати на підприємстві у 2014 році вплинули наступні фактори: збільшення відпрацьованих днів одним працівником на 91,2 днів призвело до збільшення середньорічної заробітної плати на 4,67 тис. грн.; тривалість робочого дня не змінилась і не вплинула на розмір середньорічної заробітної плати; збільшення середньогодинної заробітної плати на 10,0 грн. призвело до збільшення середньорічної заробітної плати на 15,0 тис. грн.; зміна трьох факторів разом спричинила підвищення середньорічної заробітної плати на 15,67 тис. грн.

Наступним етапом аналізу фонду оплати праці має бути дослідження середньомісячної заробітної плати. Аналіз структури заробітної плати працівників підприємства представлені у таблиці 4 і рис. 2.

Проаналізувавши структуру персоналу підприємства за рівнем доходу, можна зробити висновки, що найбільша група працівників майже 75% отримують заробітну плату до 2000 грн., 20% персоналу отримують заробітну плату у межах від 2000 до 2500 тис. грн. Найменша група персоналу отримує заробітну плату від 2500 до 3500 грн.

Таблиця 4

Аналіз структури заробітної плати працівників виробничого підприємства за грудень 2012 – 2014 рр.

Заробітна плата за грудень, грн.	Рік 2012		Заробітна плата за грудень, грн.	Рік 2013		Заробітна плата за грудень, грн.	Рік 2014	
	Осіб	Питома вага, %		Осіб	Питома вага, %		Осіб	Питома вага, %
	до 922	8		15,7	до 1004		21	32,8
від 922 до 1000	13	25,5	від 1004 до 1500	33	51,6	від 1344 до 1500	7	21,2
від 1000 до 1250	16	31,4	від 1500 до 2000	7	10,9	від 1500 до 2000	10	30,4
від 1250 до 1500	5	9,8	від 2000 до 2500	2	3,1	від 2000 до 2500	5	15,1
від 1500 до 1750	7	13,7	від 2500 до 3000	1	1,6	від 2500 до 3000	2	6,1
від 1750 до 2000	-	-	від 3000 до 3500	-	-	від 3000 до 3500	1	3,0
від 2000 до 2500	2	3,9	від 3500 до 3750	-	-	від 3500 до 3750	-	-
від 2500 до 3000	-	-	від 3750 до 4000	-	-	від 3750 до 4000	-	-
Усього	51	100	Усього	64	100	Усього	33	100

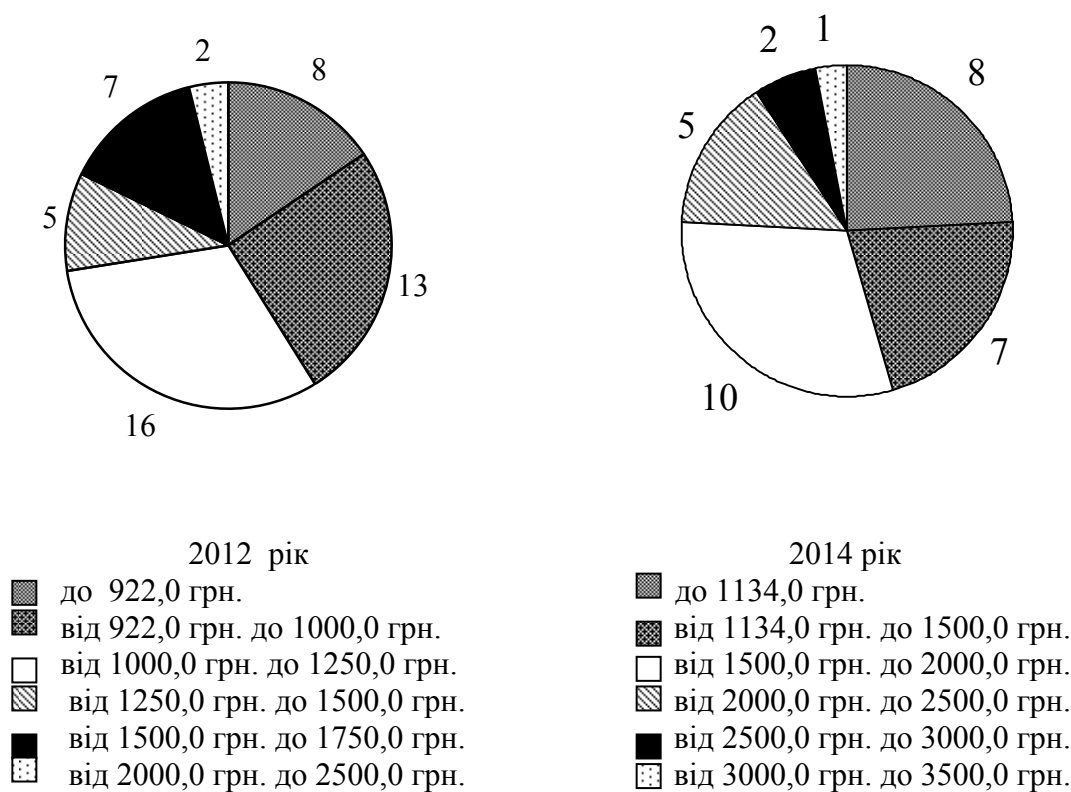

Рис. 2. Розподіл працівників підприємства за розмірами середньомісячної заробітної плати у 2012 та 2014 рр.

Результати дослідження розподілу працівників підприємства за розмірами середньомісячної заробітної плати дозволяють стверджувати, що майже усі працівники підприємства отримають заробітну плату меншу, чим середнє її значення по Луганській області (3063 тис. грн.). А також, майже третина працівників підприємства отримає заробітну плату меншу, чим середнє її значення у галузі (1801 тис. грн.).

На основі даних, що наведені у таблиці 4 можна провести статистичний аналіз розподілу

заробітної плати працівників підприємства за грудень 2014 року (таблиці 5 і 6).

Таким чином, за результатами розрахунків можна зробити наступні висновки. Модальний інтервал знаходиться в межах групи від 1500 до 2000 грн., так як на цей інтервал припадає найбільша частота (10). Отриманий результат $M_o = 1625,0$ грн. Це означає, що модальна заробітна плата на підприємстві складає 1625,0 грн., тобто найбільша кількість працівників підприємства отримає заробітну плату у розмірі 1625,0 грн.

Таблиця 5

Показники, що використовуються при проведенні статистичного аналізу розподілу заробітної плати працівників підприємства за грудень 2014 року

Заробітна плата за грудень, грн.	2014					
	Осіб f (частота)	Сума накопичених частот Σf	Середина інтервалу x'_i	$x'_i \cdot f$	$\bar{x} = \frac{\sum x'_i \cdot f}{\sum f}$	$x_i - \bar{x}$
до 1134	8	8	634	5072	1591,7	-957
від 1344 до 1500	7	15	1422	9954		-169,7
від 1500 до 2000	10	25	1750	17500		158,3
від 2000 до 2500	5	30	2250	11250		658,3
від 2500 до 3000	2	32	2750	5500		1158,3
від 3000 до 3500	1	33	3250	3250		1658,3
Усього	33	-	-	52526	-	

Таблиця 6

Статистичний аналіз розподілу заробітної плати працівників підприємства за грудень 2014 року

Статистичний показник	Значення	Методика розрахунку
Мода, M_o [грн.]	1625,0	$M_o = x_{M_o} + h_{M_o} \frac{(f_{M_o} - f_{M_o-1})}{(f_{M_o} - f_{M_o-1}) + (f_{M_o} - f_{M_o+1})}$ $M_o = 1500 + 500 \frac{10 - 7}{(10 - 7) + (10 - 1)} = 1625,0$
Медіана, M_e [грн.]	1627,33	$M_e = x_{M_e} + i_{M_e} \frac{\frac{\sum f}{2} - S_{M_e-1}}{f_{M_e}}$ $M_e = 1344 + 500 \frac{\frac{33}{2} - 8}{15} = 1627,3$
Середня зважена, $\bar{x}$ [грн.]	1591,7	$\bar{x} = \frac{\sum x_i f_i}{\sum f_i} = \frac{x_1 f_1 + x_2 f_2 + \dots + x_n f_n}{f_1 + f_2 + \dots + f_n}$
Розмах варіації, R [грн.]	2366	$R = x_{\max} - x_{\min}$ $R = 3500 - 1134 = 2366$
Середньоквадратичне відхилення, σ [грн.]	646,5	$\sigma^2 = \frac{\sum (x - \bar{x})^2 f}{\sum f}$ $\sigma = \sqrt{\sigma^2}$ $\sigma^2 = \frac{124245600,38}{33} = 734715,2$ $\sigma = 646,5$
Коефіцієнт варіації, v [%]	40,6	$v = \frac{\sigma}{\bar{x}} \cdot 100\%$ <p>$v < 33\%$- варіація однорідна</p> $v = \frac{646,55}{1591,7} \cdot 100\% = 40,6$
Асиметричність, A	-0,39	$A = \frac{\bar{x} - M_o}{\sigma}, A = \frac{1591,7 - 1625}{646,55} = -0,05$

Медіанний інтервал знаходиться у групі від 1500 до 2000 грн., так як в межах цього інтервалу розташована варіанта, яка ділить сукупність на дві рівні частини ($33/2 = 16,5$). Це означає, що одна половина працівників підприємства отримує заробітну плату менше ніж 1627,33 грн., а друга більше ніж 1627,33 грн. Середньозважена заробітна плата на підприємстві грудні 2012 року становить 1591,7 грн. Результати розрахунків свідчать про те, що у грудні 2012 року на підприємстві розмах варіації заробітної плати працівників становив 2366,0 грн. Середньоквадратичне відхилення $\sigma = 646,55$, тобто середнє відхилення заробітної плати від її середнього значення, становить 646,55 грн. Коефіцієнт варіації більше 33%, тому сукупність можна назвати неоднорідною та коливання заробітної плати значне. Це пояснюється тим, що на підприємстві більше ніж 50% основні працівники, які отримують однорідну заробітну плату, а високо та низькооплачувані спеціалісти та обслуговуючий персонал має незначну чисельність. У симетричному розподілі характеристики ентра – середня, мода, медіана – мають однакові значення, в асиметричному між ними існують певні розбіжності. Коефіцієнт асиметрії (-0,39) відображає лівосторонню асиметричність розподілу заробітної плати між працівниками підприємства, що обґрунтована долею високих зарплат: ця група лише 8,6%, але її сумарний розмір склав майже 16% фонду оплати праці по підприємству.

Висновки. Таким чином, факторний аналіз дозволяє оцінити фонд оплати праці працівників виробничого підприємства, а також встановити причини приросту результативних показників за минулі періоди. В цьому зв'язку, авторами дано пораду щодо активного використання факторного аналізу в практичній діяльності виробничих підприємств.

Л і т е р а т у р а

1. Больч Б. Многомерные статистические методы для экономики / Б. Больч, К. Дж. Хуань ; [пер. с англ.]. – М. : Статистика, 1979. – 317 с
2. Єріна А. М. Статистичне моделювання та прогнозування: [Навч. посіб.] / А. М. Єріна. — К. : КНЕУ, 2001. — 170 с.
3. Андриенко В. М. Статистические методы анализа экономических показателей / В. М. Андриенко, М. Г. Самусько [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.rusnauka.com/11_EISN_2008/Economics/30352.doc.htm
4. Кизим М. О. Оцінка і діагностика фінансової стійкості підприємства : Монографія / Кизим М. О., Забродський В. А., Зінченко В. А., Копчак Ю. С. – Х. : «ІНЖЕК», 2003. – 144 с.
5. Многомерный статистический анализ в экономике / [Сосникова Л. А., Томашевич В. Н., Уебе Г., Шефер М.] ; под ред. проф. В. Н. Томашевича. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 1999. – 598 с

References

1. Bolch B. Multivariate statistical methods for economics / B. Bolch, K. J. Huang ; [translation from English.]. – M. : Statistics, 1979. – 317 p.
2. Erina A.M. Statistical modeling and forecasting: [Tutorial.]. / A. M. Erina. — K. : KNEU, 2001. — 170 p.
3. Andrienko V.M. Statistical methods of economic performance analysis / V. M. Andrienko, M. G. Samusko [Electronic resource]. - Mode of access: http://www.rusnauka.com/11_EISN_2008/Economics/30352.doc.htm
4. Kuzum M.O. Estimation and diagnosis of the enterprise's financial sustainability: Monograph / Kuzum M. O., Zabrodskiy V. A., Zinchenko V. A., Kopchak Y. S. – H.: "INJEK", 2003. – 144 p.
5. Multivariate statistical analysis in economy / [Soshnikova L. A., Tomashevich V. N., Ueb G., Shefer M.]; under the editorship of prof. V. N. Tomashevich. – M. : UNITY-DANA, 1999. – 598 p.

С.А. Носкова, О.М. Татарченко, Ю.А. Завойських. Факторний аналіз фонду оплати праці працівників виробничого підприємства

В статті проведено факторний аналіз фонду оплати праці робітників виробничого підприємства. Исследовано структуру и динамику фонда оплаты труда производственного предприятия. Проанализировано фонд оплаты труда и установлены факторы, на него влияющие.

Ключевые слова: факторний аналіз, фонд оплати праці, виробниче підприємство

S.A. Noskova, O.M. Tatarchenko, Y.A. Zavoiskyh. factor analysis of the worker's wage fund of productive company.

The article provided factor analysis of the worker's wage fund of industrial enterprise. The structure and dynamics of the wage fund of the productive company was investigated. The wage fund was analyzed and the factors that are influencing on it were defined.

Keywords: factor analysis, wage fund, manufacturing enterprise.

Носкова С.А. - к.е.н., доцент кафедри економіки підприємства та прикладної статистики Інституту хімічних технологій Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля (м. Рубіжне) s.a.noskova@mail.ru
Татарченко О.М. - к.е.н., старший викладач кафедри економіки підприємства та прикладної статистики Інституту хімічних технологій Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля (м. Рубіжне) elena.t77@mail.ru
Завойських Ю.А. - к.е.н., старший викладач кафедри економіки підприємства та прикладної статистики Інституту хімічних технологій Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля (м. Рубіжне) zavoy@ Rambler.ru

Рецензент: **Заблоська І.В.**, д.е.н., професор

Стаття подана 18.01.2015

УДК 332.024

ВИРІШЕННЯ НАГАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

Перепелюкова О.В.

DECISIONS OF THE PRESSING PROBLEMS OF INTERNALLY DISPLACED PERSONS

Perepelyukova O.V.

У статті визначено основні проблеми внутрішньо переміщених осіб з території проведення АТО та Криму. Виокремлено першочергові завдання, які мають бути розв'язані для забезпечення життєдіяльності вимушених переселенців. Було запропоновано основні завдання щодо працевлаштування ВПО у регіонах тимчасового перебування. Визначено основні проблеми пов'язані із забезпеченням ВПО житлом. Визначено стан за якісними та кількісними характеристиками трудового потенціалу Донбасу та України у зв'язку із ситуацією, що склалася в країні. Запропоновано основні заходи, які повинні забезпечити створення належних умов щодо працевлаштування незайнятого населення. Реалізація програми створення нових робочих місць на Донбасі має передбачати такі напрями подолання «ментального зламу»; створення механізмів розширення консультацій з вимушеними переселенцями з питань розробки та реалізації державної стратегії та плану заходів щодо повернення, осілости на місцях і довгострокового вирішення житлових проблем.

Ключові слова: внутрішньо переміщені особи, заходи, кількісні та якісні характеристики, трудовий потенціал.

Вступ. Системна криза в економіці, енергетиці, реальному секторі та системі соціального захисту вимагає водночас рішучих дій на основі ретельного аналізу наявних проблем, забезпечення послідовності й синхронізації в реалізації реформ, а також оцінювання їх соціальних наслідків. Держава у співпраці з громадянським суспільством має створити середовище для вільного розвитку підприємництва, стимулювання волонтерства, зміцнення місцевого самоврядування, розвитку культурної й духовної багатоманітності. Відкритий і всеохопний громадянський діалог, спрямований на національну консолідацію та примирення, закладе основи для продовження інтеграції України в Європейський Союз.

Наслідком подій, що склалися в країні є як економічна, політична і соціальна криза. Напрями держави повинні бути спрямовані, в першу чергу, на подолання кризових явищ та стабілізації ситуації у суспільстві. Однією з головних проблем, з якими зіштовхнулася держава є внутрішньо переміщені особи. Оскільки ВПО потребує нагального

вирішення ряду завдань (забезпечення безпеки, житлом, медичної допомоги, працевлаштування). Оскільки ситуація на Сході країни створила не тільки соціальні проблеми, а й економічні, дуже гостро постає питання працевлаштування безробітного населення у всіх регіонах країни. Спад виробництва у всіх видах економічної діяльності, зниження рівня працевлаштування осіб, за рахунок міграції ВПО ще більш загострило проблему.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Проблемами дослідження соціальних аспектів кризи в країні через події на Донбасі займається багато провідних фахівців. Серед основних можна виділили Е. Лібанова, О. Амоша, Д. Богиня, О. Новікова та інші.

Результати досліджень. За даними Державної служби з надзвичайних ситуацій з 1 по 7 вересня 2015 року регіональними штабами ДСНС України зареєстровано 4 тис. 402 людини, з яких 438 дітей та 2 тис. 584 інваліди та особи похилого віку. Найбільше внутрішньо переміщених осіб розміщено у таких областях: Луганській - 217 тис. 966 осіб, з яких 17 тис. 268 дітей і 172 тис. 542 інваліди та осіб похилого віку, Харківській - 188 тис. 936 осіб, з яких 21 тис. 968 дітей і 125 тис. 395 інвалідів та осіб похилого віку, Донецькій - 112 тис. 260 осіб, з яких 23 тис. 153 дитини і 44 тис. 948 інвалідів та осіб похилого віку, Дніпропетровській - 84 тис. 432 особи, з яких 15 тис. 866 дітей і 39 тис. 777 інвалідів та осіб похилого віку. Наразі найбільшу кількість людей можуть розмістити такі області, як Дніпропетровська - 3 тис. 118 людей, з яких 160 дітей та 1 тис. 850 інвалідів та осіб, які потребують стаціонарного лікування, Львівська - 1 тис. 115 людей, з яких 742 дитини та 26 інвалідів, Хмельницька - 869 людей, з яких 555 дітей та 195 інвалідів та осіб, які потребують стаціонарного лікування. Місцеві органи виконавчої влади щодня здійснюють пошук приміщень для розміщення внутрішньо переміщених осіб. Наразі в усіх регіонах України можливе розміщення 12 тис. 355 людей. Загалом, від початку проведення на Сході України антитерористичної операції, з Луганської та Донецької областей до інших регіонів було

переселено 942 тис. 829 осіб, серед яких 159 тис. 769 дітей та 462 тис. 838 інвалідів та осіб похилого віку [1].

Вирішення нагальних проблем внутрішньо переміщених осіб та осіб, що постраждали від бойових дій. Воєнна агресія на території Донецької та Луганської областей спричинила гуманітарну кризу, подолання якої має стати сьогодні одним із пріоритетів державної соціальної та безпекової політики.

У регіоні виведено з ладу критично важливі інженерні комунікації, захоплюються або руйнуються об'єкти виробничої та соціальної інфраструктури, житлові будинки, не вистачає лікарських засобів, не завжди можна отримати медичну допомогу. Через систематичні обстріли мешканці окремих поселень змушені перебувати в підвалах, від чого найбільше страждають діти, інваліди, люди похилого віку. На окупованих територіях неможливо забезпечити виплату пенсій, інших видів соціальної допомоги.

Грубо порушено права людей на життя, свободу й особисту недоторканність: за оцінками місії ООН та Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), за період із середини квітня 2014 р. до березня 2015 р. вбито 6320 осіб (з них 64 дитини), поранено 9185 (у т.ч. 131 дитина). Майже 40 % мешканців зони АТО стали свідками загибелі людей, переважна більшість втратили майно. За різними даними, від 1300 до 1800 тис. громадян були вимушені виїхати з Донецької, Луганської областей та Криму: окуповані території, за оцінками, залишили близько третини жителів. Частина з них обрала для перебування Російську Федерацію, більшість - мирні території України. Згідно з інформацією Міністерства соціальної політики, станом на 25 травня 2015 р. було зареєстровано 1,3 млн внутрішньо переміщених осіб (ВПО), поміж яких приблизно 60 % - особи пенсійного віку, значна кількість жінок, дітей, осіб, що потребують особливої допомоги.

Більшість переселенців концентрується в областях неподалік від місць попереднього проживання. Це свідчить про їхній намір повернутися додому у разі нормалізації ситуації, проте обумовлює надмірне навантаження на обмежені можливості пріоритетних регіонів вселення та територіальних громад.

Збільшення пропозиції робочої сили за рахунок ВПО є додатковим чинником посилення напруги на місцевих ринках праці; прибуття ВПО призводить до загострення проблем медичного обслуговування, забезпечення безкоштовними ліками, доступу до освітніх послуг. Невдоволення місцевих мешканців викликають також преференції, якими користуються ВПО у сфері отримання соціальних послуг, неготовність частини ВПО взяти на себе хоча б частину моральної відповідальності за події на Донбасі.

Проблемами, які ВПО не здатні вирішити самостійно, а отже такими, що потребують допомоги держави, є: забезпечення житлом, роботою, необхідними речами тривалого користування, соціальним захистом, доступом до соціальної інфраструктури, а також поновлення соціальних та політичних прав. Протягом 2014 р. держава, громадянське суспільство та населення України зробили чимало для підтримки й захисту ВПО та осіб, що постраждали від бойових дій. Було принципово змінено і доповнено законодавство, прийнято Закони України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» (від 15 квітня 2014 року), «Про створення вільної економічної зони «Крим» та про особливості здійснення економічної діяльності на тимчасово окупованій території України» (від 12 серпня 2014 року) та «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» (від 20 жовтня 2014 року). Кабінет Міністрів України прийняв низку постанов з різних аспектів допомоги внутрішньо переміщеним особам. Урядом створено Міжвідомчий координаційний штаб з питань, пов'язаних із соціальним забезпеченням громадян України, які переміщуються з тимчасово окупованої території та районів проведення Антитерористичної операції. У кожній області на базі територіальних підрозділів Державної служби України з надзвичайних ситуацій створено регіональні штаби. Відповідно до рішення РНБОУ від 4 листопада 2014 р. «Про невідкладні заходи щодо стабілізації соціально-економічної ситуації в Донецькій та Луганській областях», введеного в дію Указом Президента України від 14 листопада 2014 р. № 875, 30 січня 2015 року Кабінетом міністрів України затверджено Порядок надання гуманітарної та іншої допомоги населенню Донецької та Луганської областей. Він, однак, не роз'яснює, яким чином гуманітарна допомога може бути доставлена на відповідну територію.

Запропонований Кабінетом Міністрів механізм щомісячної адресної допомоги внутрішньо переміщеним особам передбачає покриття витрат на проживання у розмірі 884 грн для непрацездатних осіб (пенсіонери, інваліди, діти) на одну особу (члена сім'ї) та для працездатних осіб - 442 грн на одну особу (члена сім'ї), але не більше 2 400 грн на сім'ю, чого недостатньо. Крім того, значна кількість ВПО цим механізмом не охоплені.

Хоча переселенці із зони АТО та їхні сім'ї де-факто є категорією осіб, що опинилися у складних життєвих обставинах, а отже, потребують соціального та психологічного супроводу, наразі вони не віднесені ані до клієнтів територіальних центрів соціального обслуговування (соціальних послуг), ані до клієнтів центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді.

У березні 2014 р. урядом було внесено зміни до формули розподілу обсягу міжбюджетних трансфертів, згідно з якими діяльність фахівців із

соціальної роботи (ФСР) наразі державним бюджетом не забезпечується. Між тим, саме вони мають бути залучені до надання соціальних послуг сім'ям загиблих та постраждалих у ході АТО, вимушено переміщеним особам та їхнім сім'ям, дітям, які пережили бойові дії тощо. Тому фінансування діяльності ФСР не може покладатися на місцеві бюджети і є загальнодержавним завданням.

Багато ВПО, що прибули з Донецької та Луганської областей, скаржаться на відсутність інформації про те, де, як і які послуги вони можуть отримати. Гостро стоїть питання щодо інформування громадян, які знаходяться в зоні АТО, за умов відсутності доступу до мережі Інтернет, українського телебачення, а подекуди й до електричного струму.

Найбільш складною є для ВПО житлова проблема. Регіональними штабами спільно з місцевими органами виконавчої влади проводиться пошук приміщень для розміщення громадян, здійснюється їх перевірка на відповідність вимогам щодо тимчасового розміщення людей. Визначено 2 тис. 261 об'єктів різних форм власності, в яких можливе розміщення 26 тис. 488 внутрішньо переміщених осіб [2]. Проте цього недостатньо. Більшість ВПО змушені розв'язувати житлове питання самостійно.

Найкращим способом соціального захисту є надання ВПО можливості гідного працевлаштування. Втім, працевлаштування цієї категорії населення через систему центрів зайнятості незначне. Це пояснюється як напруженням на місцевих ринках праці, так і невизначеністю у тривалості перебування ВПО на новому місці, пропозицією нижчих за попередні заробітної плати та кваліфікаційного статусу. Державна служба зайнятості та Міністерство соціальної політики досі не змогли, на жаль, сформувані у взаємодії із переселенцями, місцевими мешканцями та бізнесом гідну альтернативу ситуації, що склалася.

Ще однією проблемою, породженою протиставленням вимушеної необхідності та державних зобов'язань, є неможливість здійснення соціальних виплат мешканцям окупованих територій. Так, за даними Міністерства соціальної політики, до відомостей про виплату пенсій особам за тимчасовим місцем проживання включено близько 973,6 тис. осіб, однак поміж них значна кількість більшість часу перебувають на тимчасово окупованій території Донецької та Луганської областей. Крім того, чимала кількість реципієнтів соціальних виплат з різних причин не змогли зареєструватися та налагодити зв'язок з контрольованими урядом територіями, щоб отримувати належні їм виплати[3].

Першочергові завдання, які мають бути розв'язані для забезпечення життєдіяльності вимушених переселенців та осіб, постраждалих від

бойових дій, доцільно сформулювати в довгостроковій Програмі економічного і соціального розвитку Донецької та Луганської областей, а також у Державній програмі комплексної соціальної адаптації, що має визначити довгострокові цілі, пріоритети, ресурси та механізми забезпечення інтересів мешканців Донбасу.

Надання ефективної соціальної підтримки переміщеним і постраждалим особам потребує: узгодження Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» із Законом України «Про соціальні послуги» у спосіб внесення змін до останнього з метою надання ВПО статусу осіб, які опинилися в складних життєвих обставинах, забезпечення їм відповідного комплексу соціальних послуг за місцем нового проживання, зокрема соціального супроводу та психологічної допомоги; внесення змін до Бюджетного Кодексу України: щодо надання дозволу органам місцевого самоврядування призначати грошову допомогу ВПО із власних коштів територіальної громади та порядку звітування про використання коштів; щодо порядку фінансування програм з надання соціальних послуг на основі механізму соціального замовлення та запровадження оплати діяльності неурядових організацій, волонтерських груп та приватних підприємств у сфері надання соціальних послуг ВПО; внесення змін до Податкового Кодексу України, які б уможливили надання податкових пільг приватним, комунальним та державним підприємствам (автоперевізникам, надавачам готельних послуг, постачальникам продуктів харчування та одягу, аптекам, лікувальним закладам тощо), які надають допомогу вимушеним переселенцям; затвердження Порядку функціонування прийомних сімей, дитячих будинків сімейного типу, які переселилися із зони АТО та окупованої території, виплати їм державної соціальної допомоги та грошового забезпечення; надання внутрішньо переміщеним особам соціальних та адміністративних послуг у соціальній сфері за принципом «єдиного вікна»; організації діяльності мобільних соціальних офісів у місцях компактного розселення ВПО.

З метою вирішення питання працевлаштування ВПО у регіонах тимчасового перебування доцільно: запровадити механізми тимчасового працевлаштування ВПО, а також їх залучення до оплачуваних громадських робіт; запровадити механізм створення робочих місць з частковою компенсацією витрат (дотацією) роботодавцям на заробітну плату вимушеним переселенцям; спростити процедуру підтвердження результатів неформального професійного навчання та заявленої ВПО кваліфікації у разі відсутності належних документів та дозволити здійснювати ці операції за кошти відповідного соціального фонду; спростити перереєстрацію підприємств із окупованої території на територію, контрольованій

українською владою; в межах державної програми створити тимчасовий державно-приватний фонд кредитування започаткування бізнесу переміщених осіб; зняти паритетність фінансування центрів зайнятості та місцевої влади при організації громадських робіт для цієї категорії громадян.

Врегулювання питання забезпечення житлом ВПО потребує:

- розроблення і затвердження Кабінетом Міністрів України спеціальної Житлової програми, яка б включала механізми повернення до Донецької та Луганської областей та заходи щодо організації проживання ВПО поза їх межами, зокрема: механізм повернення громадянам майна (компенсації його вартості), у т.ч. в натуральній формі (надання земельних ділянок під будівництво, будматеріалів та цільових споживчих кредитів) за місцем його втрати або у сільській місцевості; способи розв'язання проблеми порушення кредитних зобов'язань вимушеними переселенцями; створення Урядом спеціального фонду житла для тимчасового проживання ВПО та фінансування будівництва житла, виконаного цим фондом, за рахунок коштів Державного бюджету; внесення змін до Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» у напрямі посилення гарантій надання ВПО житлових приміщень для тимчасового проживання; внесення змін до Житлового Кодексу щодо визнання першочергового права внутрішньо переміщених осіб на користування житловими приміщеннями з фондів житла для тимчасового проживання; внесення змін до Порядку формування фондів житла для тимчасового проживання та Порядку надання і користування житловими приміщеннями з фондів житла для тимчасового проживання, які б передбачили: спрощення процедури отримання внутрішньо переміщеними особами жилих приміщень з фондів житла для тимчасового проживання; звільнення внутрішньо переміщених осіб, які мають статус безробітних, від сплати житлово-комунальних послуг у разі проживання в жилих приміщеннях, які входять до складу фонду житла для тимчасового проживання; запровадження порядку часткової компенсації оплати послуг ЖКГ сім'ям та надавачам готельних послуг (послуг із розміщення фізичних осіб), які пропонують безкоштовне проживання вимушено переміщеним особам.

Через значний міграційний рух ВПО збільшилось навантаження на міські центри зайнятості. За даними Державної служби зайнятості України на кінець січня 2015 року чисельність зареєстрованих безробітних склала 524,4 тис. осіб. Порівняно з груднем 2014 року чисельність зареєстрованих безробітних зросла на 2,4%, а порівняно з січнем 2014р. – на 3,9%. Структура показнику безробіття є наступною: рівень зареєстрованого безробіття на кінець січня 2015 року становив 2,0% від кількості населення

працездатного віку, у т.ч. у сільській місцевості – 2,8%, у міських поселеннях – 1,6%. Найвищі рівні безробіття зареєстровано у Кіровоградській (3,7%), Черкаській (3,6%), Полтавській (3,6%), Вінницькій (3,0%) областях, а найнижчий – у м. Києві (0,9%) [4].

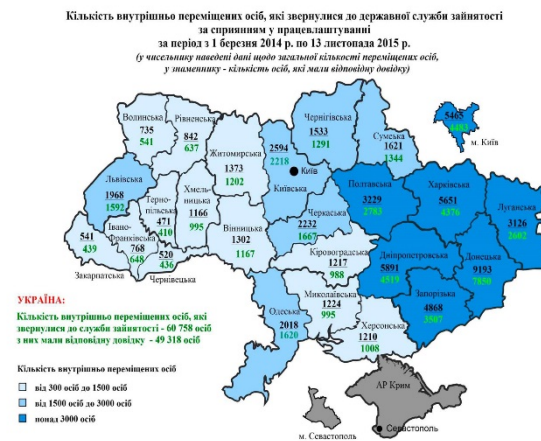

Рис.1. Чисельність зареєстрованих безробітних із ВПО (01.03.2014-13.11.2015 рр.)

Протягом січня – жовтня 2015 року послуги державної служби зайнятості щодо пошуку роботи отримали 1,2 млн. зареєстрованих безробітних.

Станом на 1 листопада 2015 року на одне робоче місце претендувало 10 безробітних, проте, незважаючи на таку складну ситуацію на ринку праці, з початку року за сприяння служби зайнятості роботу отримали 631 тис. громадян, майже мільйон осіб – 941,1 тис. отримували допомогу по безробіттю. До участі у громадських та інших роботах тимчасового характеру за сприяння служби зайнятості було залучено 206 тисяч осіб. 163 тис. безробітних проходили навчання для забезпечення їх професійного рівня вимогам роботодавців. У т.ч. 31 тис. осіб навчалися у центрах профтехосвіти служби зайнятості. Найбільш поширеними професіями, які здобули безробітні, – перукар, кухар, електрогазозварник, тракторист-машиніст, водій та касир. Крім того, 14 тис. громадян за сприяння служби зайнятості започаткували свій бізнес шляхом отримання одноразової допомоги по безробіттю. Кожен другий колишній безробітний відкрив власну справу у сфері торгівлі, ремонті автотранспортних засобів, кожен десятий – у професійній, науковій та технічній діяльності, стільки ж – у сільському, лісовому та рибному господарствах. На нові робочі місця з компенсацією роботодавцю єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування працевлаштовано 12 тис. безробітних. Протягом 10 місяців поточного року профорієнтаційні послуги (визначення професійних схильностей людини для підбору їй оптимальної професії) отримали 2,7 млн. громадян

усіх категорій, у тому числі 864 тис. осіб, які навчаються у навчальних закладах різних типів [5].

Для ефективного працевлаштування необхідно проаналізувати соціально-економічний потенціал вимушених переселенців. Серед ВПО за віковим складом найбільша частка осіб віком від 15 до 34 років, тобто молодіжна категорія осіб (рис.2).

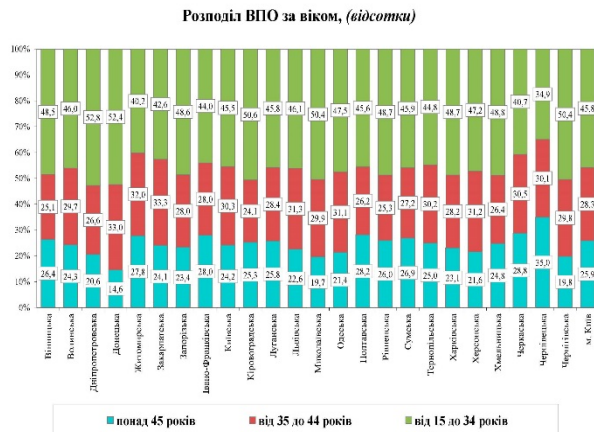

Рис. 2. Вікова структура ВПО за регіонами України

Найбільша частка осіб віком від 15 до 34 років серед ВПО в Дніпропетровській (52,8%), Донецькій (52,4%), Кіровоградській (50,6%) областях. У Луганській області структура ВПО за віковим складом характеризується найбільшою кількістю осіб від 15 до 34 років (45,8%), від 35 до 44 років (28,4%), понад 45 років (25,8%). Це пояснюється тим, що більш за все схильні до міграції молоді особи, вони є більш мобільними/

Люди більш похилого віку через стан здоров'я та з інших причин (житло, хворі батьки, матеріальні труднощі) залишаються у зоні проведення АТО. Наявний трудовий потенціал за якісною складовою характеризується високим рівнем освіченості населення. Донецька та Луганська область характеризуються як одні з лідерів за освітнім рівнем населення [5]. Серед ВПО у Донецькій області мають вищу освіту 71,6% населення, у Луганській області – 75,4%. Професійно-технічну освіту у Донецькій області мають 17,9% ВПО, у Луганській – 15,8%. Середню освіту у Донецькій області мають 10,5% ВПО, у Луганській – 8,8%. За професійно-кваліфікаційним станом трудовий потенціал ВПО характеризується найбільшою кількістю робітничих професій.

Реалізація програми створення нових робочих місць на Донбасі має передбачати такі напрями:

1. Подолання «ментального зламу». Розбіжності у поглядах коливаються від «забезпечте мене роботою, не гіршою, ніж у мене була» до «готовий працювати за копійки» та «чому я маю працювати?». Відбиток «радянського» типу мислення є великою перешкодою для розуміння багатьма внутрішньо переміщеними особами (ВПО)

з Донбасу ринкових механізмів функціонування економіки. Подолання ментального зламу може бути здійснене у спосіб залучення до вирішення цієї проблеми волонтерських рухів у співпраці з іноземними партнерами. Причому будь-які дії, пов'язані з працевлаштуванням ВПО, мають супроводжуватися комплексом заходів протидії люмпенізації вимушених переселенців як загрози соціальної безпеці.

2. Створення механізмів розширення консультацій з вимушеними переселенцями з питань розробки та реалізації державної стратегії та плану заходів щодо повернення, осілости на місцях і довгострокового вирішення житлових проблем. Перепідготовка кадрів та ініціювання розвитку приватного підприємництва передусім мають стосуватися колишніх робітників промислових підприємств та шахтарів. До реалізації цих дій доцільно залучити, зокрема, технічну підтримку *ТЛС15*, низку проектів якої було неодноразово реалізовано на Донбасі для вирішення проблем малих міст.

3. Підвищення ефективності професійного навчання незайнятого населення (на базі Центрів зайнятості населення), проходження процесу професійного консультування. З метою підвищення ефективності професійного навчання необхідно забезпечити практично орієнтований зміст навчальних програм, налагодження конструктивної співпраці з роботодавцями задля проходження стажування. Розроблення та затвердження державної цільової програми перепідготовки та працевлаштування внутрішніх мігрантів (рішення Ради національної безпеки і оборони України від 04.11.2014, введено в дію Указом Президента № 875/2014 від 14.11.2014).

4. Посилення партнерських механізмів у системі формування соціального діалогу на засадах спільного публічного партнерства та модернізації форм репрезентації інтересів сторін соціально-трудових відносин.

5. Розвиток інститутів «трудових колективів» та їх участі в управлінні підприємствами, а також формування спільних структур трудових колективів та громадських організацій з управління справами територіальних спільнот. Це дозволить започаткувати накопичення досвіду реальної демократії на базовому рівні; а діяльність таких структур може спиратися на здобутки діяльності «виробничих рад» у Німеччині, Австрії, Нідерландах, Норвегії, Данії та Швеції, а також досвід акціонерного представництва найманих працівників у Франції та інших країнах.

6. Розроблення системи преференцій для соціально-відповідального великого і середнього бізнесу, який здійснює програми релокації співробітників, та надання пільг підприємствам аграрного сектору (будь-якої форми власності), які залучатимуть на сезонні роботи або на постійну

роботу ВПО (особливо це стосується північних територій Луганської області).

Нові робочі місця забезпечить також стимулювання розвитку малого та середнього бізнесу за рахунок секторальних інвестиційних програм, запровадження кластерних проектів та лізингових систем у сферах, що є перспективними та реалістичними. Йдеться про точне машинобудування, енергетику та енергозбереження, будівництво, агробізнес, сферу надання соціальних та комунальних послуг. Однак відродження промисловості варто очікувати не раніше, ніж після закінчення воєнного конфлікту. Слід усвідомлювати, що це мають бути принципово нові промислові об'єкти, створення яких потребує значних інвестицій. У мирні часи реалізація Програми створення нових робочих місць для забезпечення зайнятості населення вугледобувних районів Луганської області в 2010-2011 роках у галузях машинобудування, виробництва будматеріалів, вугледобутку хімічної, харчової промисловості дозволила створити понад тисячу робочих місць, а їх вартість становила від 80 тис. до 300 тис. грн, чого вкрай недостатньо для інноваційних промислових підприємств.

7. Реорганізація системи розселення в малих містах за напрямками: укрупнення міст, перспективних щодо індустріального розвитку та створення широкого спектру нових робочих місць; створення мережі міст- супутників, розташованих поблизу великих міст; заснування так званих університетських містечок; розширення мережі рекреаційних міст- курортів; організоване відселення мешканців міст, відновлення яких потребує надто великих коштів або які наразі не мають перспектив розвитку.

8. Розширення міжнародної співпраці щодо соціально-економічного відновлення Донбасу та створення нових робочих місць для переселенців і населення Донецької та Луганської областей.

Висновки. Таким чином, реконструкція постраждалих регіонів України вимагає масштабної мобілізації ресурсів, які не можуть бути забезпечені виключним коштом держави. Для вирішення питань, масштаб та складність яких є безпрецедентними, необхідно консолідувати зусилля всіх суб'єктів суспільних відносин України, підприємств великого і середнього бізнесу, міжнародних організацій та країн-донорів, громадських організацій, міжнародних інституційних інвесторів та людей доброї волі. Відновлення постраждалих регіонів України на інноваційній основі може стати потужним українським та міжнародним проектом, найбільшим з часів повоєнного відродження Європи.

Література

1. Служба з надзвичайних ситуацій України Офіційний сайт: <http://www.dsns.gov.ua>
2. Міжвідомчий координаційний штаб з питань соціального забезпечення громадян України, які

переміщуються з районів проведення антитерористичної операції та тимчасово окупованої території станом на 22 вересня 2014 р. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.mns.gov.ua/news/34232.html>

3. Аналітична доповідь до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2015 році». - К. : НІСД, 2015. - 684 с.
4. Офіційний сайт держаної служби зайнятості України [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.dcz.gov.ua/control/uk/statdatacatalog>
5. Україна Оцінка відновлення та розбудови. Аналіз впливу кризи та потреб на Східній Україні // Зведений звіт. - 2015. - Т.1. - 77с.
6. Україна Оцінка відновлення та розбудови. Аналіз впливу кризи та потреб на Східній Україні // Звіти за компонентами. - 2015. - Т.2. - 157с.

Reference

1. Service of Emergencies of Ukraine Official Website: <http://www.dsns.gov.ua>
2. Interagency coordination headquarters on social security of citizens of Ukraine shall be utilized Move-out areas of the antiterrorist operation and temporarily occupied territory as of September 22, 2014 [electronic resource]. - Access: <http://www.mns.gov.ua/news/34232.html>
3. Analytichna Annual report to the President of Ukraine to the Verkhovna Rada of Ukraine "On the internal and external situation of Ukraine in 2015". - K.: NISS, 2015. - 684 p.
4. Ofitsynnyy site of state employment service of Ukraine [electronic resource] .Rahim access: <http://www.dcz.gov.ua/control/uk/statdatacatalog>
5. Ukraine Assessment recovery and development. Analysis of the impact of the crisis and needs in Eastern Ukraine // Summary Report. - 2015. - Vol.1. - 77s.
6. Ukraine Assessment recovery and development. Ana Liz impact of the crisis and needs in Eastern Ukraine // Reports components. - 2015. - Vol.2. - 157s.

Перепелюкова Е.В. Решения насущных проблем внутренне перемещенных лиц.

В статье определены основные проблемы внутренне перемещенных лиц с территории проведения АТО и Крыма. Выделены первоочередные задачи, которые должны быть решены для обеспечения жизнедеятельности вынужденного переселенцев. Были предложены основные задачи по трудоустройству ВПО в регионах временного пребывания. Определены основные проблемы, связанные с обеспечением ВПО жильем. Определено состояние по качественным и количественным характеристиками трудового потенциала Донбасса и Украины в связи с ситуацией, сложившейся в стране. Предложено основные мероприятия, которые должны обеспечить создание надлежащих условий для трудоустройства незанятого населения. Реализация программы создания новых рабочих мест на Донбассе должна предусматривать такие направления преодоления «ментального излома»; создание механизмов расширения консультаций с

вынужденными переселенцами по вопросам разработки и реализации государственной стратегии и плана мероприятий по возвращению, оседлости на местах и долгосрочного решения жилищных проблем.

Ключевые слова: *внутри перемещенные лица, мероприятия, количественные и качественные характеристики, трудовой потенциал.*

Perepelyukova E.V Decisions of the pressing problems of internally displaced persons.

The article identifies the main problems of internally displaced persons from the territory of the ATO and the Crimea. Highlighted priorities that should be addressed us, for you are a life support IDPs.

Main tasks were proposed for labor-unit VPO in areas of temporary stay. The main problems associated with providing VPO housing. Determine the status of qualitative and quantitative characteristics of the employment-at-capacity Donbass and Ukraine in connection with the situation, the bed living in the country. The basic activities to ensure the

creation of appropriate conditions ions for the employment of unemployed people. Implementation program to create new jobs in the Donbas is to provide for such areas, overcoming of "mental break; the establishment of mechanisms, extension of the consultation with the IDPs on the development and implementation of the state strategy and action plan for the return, settled STI field and long-term solutions to housing problems pro.

Key words: *internally displaced persons, me-activities, student qualitative and quantitative-sticks, labor potential.*

Перепелюкова Олена Василівна, к.е.н., провідний економіст, Інститут економіко-правових досліджень НАН України ЛФ (м.Київ). [lena.perepelukov@mail.ru](mailto:lana.perepelukov@mail.ru)

Рецензент: **Заблодська І. В.**, д.е.н., професор

Стаття подана 14. 01. 2015

УДК 332

КОНЦЕПТУАЛЬНІ АСПЕКТИ ДЕРЖАВНОЇ ЦІЛЬОВОЇ ПРОГРАМИ «ВІДНОВЛЕННЯ ТА РОЗБУДОВА МИРУ В СХІДНИХ РЕГІОНАХ УКРАЇНИ»

Плетньов М.В., Кузьменко О.М.

THE CONCEPTUAL ASPECTS OF STATE TARGET PROGRAM "RESTORATION AND DEVELOPMENT OF PEACE IN THE EASTERN REGIONS OF UKRAINE"

Plietnov M.V, Kuzmenko O.M.

У статті розкрито доцільність розробки державної цільової програми «Відновлення та розбудова миру в східних регіонах України». Визначено розділи, зміст та термін виконання державної цільової програми. Описано змістовне наповнення програми та очікувані ефекти від реалізації державної цільової програми.

Ключові слова: державна цільова програма, зміст, розділи, заходи, результати.

Постановка проблеми. Важливою та невід'ємною складовою державної політики за сучасних умов є різні програми розвитку або відновлення територій в наслідок антитерористичної операції. Тому їхня обґрунтування та розробка потребують уваги не тільки з боку науковців а і громадськості, оскільки тільки при активному громадському обговорення можа бути розроблена а потім і реалізована будь яка державна цільова програма.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. За останні часи в країні було розроблено дуже багато державних цільових програм, серед яких Державна цільова економічна програма модернізації комунальної теплоенергетики на 2010-2014 роки, затверджена постановою Кабінету Міністрів України, Державна програма забезпечення молоді житлом на 2002-2012 роки, затверджена постановою Кабінету Міністрів України, Державна цільова соціально-економічна програма будівництва (придбання) доступного житла на 2010-2017 роки, затверджена постановою Кабінету Міністрів України, Державна цільова програма підтримки соціально-економічного розвитку малих міст на 2011-2015 роки, затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 29 листопада 2010 р. [1]. Проте жодна з них не стосується відновлення Донбасу. Тому Державне агентство України з питань відновлення Донбасу вийшло з пропозицією щодо розробки та обговорення концепції державної цільової програми «Відновлення та розбудова миру в східних регіонах України». Державне агентство України з питань відновлення Донбасу працює над

відновленням міст та сіл, що зруйновані соціальним захистом переселенців, пошуком для них роботи та відновленням промисловості регіону

Метою статті є визначення змістовного навантаження державної цільової програми «Відновлення та розбудова миру в східних регіонах України».

Результати досліджень. Державна цільова програма - це комплекс взаємопов'язаних завдань і заходів, які спрямовані на розв'язання найважливіших проблем розвитку держави, окремих галузей економіки або адміністративно-територіальних одиниць, здійснюються з використанням коштів Державного бюджету України та узгоджені за строками виконання, складом виконавців, ресурсним забезпеченням.

Державні цільові програми поділяються на: загальнодержавні програми економічного, науково-технічного, соціального, національно-культурного розвитку, охорони довкілля (далі - загальнодержавні програми) - це програми, які охоплюють всю територію держави або значну кількість її регіонів, мають довгостроковий період виконання і здійснюються центральними та місцевими органами виконавчої влади; інші програми, метою яких є розв'язання окремих проблем розвитку економіки і суспільства, а також проблем розвитку окремих галузей економіки та адміністративно-територіальних одиниць, що потребують державної підтримки. Метою розроблення державних цільових програм є сприяння реалізації державної політики на пріоритетних напрямках розвитку держави, окремих галузей економіки та адміністративно-територіальних одиниць; забезпечення концентрації фінансових, матеріально-технічних, інших ресурсів, виробничого та науково-технічного потенціалу, а також координації діяльності центральних і місцевих органів виконавчої влади, підприємств, установ та організацій для розв'язання найважливіших проблем [2].

**Розділи та зміст державної цільової програми
«ВІДНОВЛЕННЯ ТА РОЗБУДОВА МИРУ В СХІДНИХ РЕГІОНАХ УКРАЇНИ» [3]**

№ з/п	Розділи програми	Зміст	Термін виконання
1.	Визначення проблеми, на розв'язання якої спрямована програма	Формулювання проблеми (чітко і стисло); Обґрунтування її значущості і відповідності пріоритетам державної політики (з посиланням на документ, в якому визначено пріоритети); Порівняння основних прогностичних показників її розв'язання з відповідними показниками іноземних держав і вітчизняними офіційними статистичними даними, узятими, як правило, за період не менш як 3-5 років до початку розроблення проекту програми, а у разі їх відсутності - даними наукових досліджень, бухгалтерського обліку тощо (з посиланням на джерела інформації).	1 квартал року
2.	Аналіз причин виникнення проблеми та обґрунтування необхідності її розв'язання програмним методом	Подання аналізу причин виникнення проблеми; Обґрунтування неможливості її розв'язання в рамках раніше прийнятих програм; Обґрунтування здійснюється з урахуванням кожної з підстав: наявність проблеми, яку не можна розв'язати засобами територіального чи галузевого управління та яка потребує державної підтримки, координації діяльності центральних і місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування; відповідність мети програми пріоритетним напрямам державної політики, визначеним у законах України, указах Президента України, програмах діяльності Кабінету Міністрів України, а також у міжнародних договорах (з посиланням на джерело); необхідність забезпечення міжгалузевих і міжрегіональних зв'язків; наявність реальних можливостей для забезпечення виконання програми: фінансових ресурсів - коштів державного, місцевих бюджетів та інших джерел, матеріально-технічних і трудових ресурсів; визначення основних заходів для розв'язання проблеми.	1 квартал року
3.	Мета програми	Визначення мети програми з урахуванням напрямів соціально-економічного та тенденцій науково-технічного розвитку держави(чітко і стисло).	2 квартал року
4.	Визначення оптимального варіанта розв'язання проблеми на основі порівняльного аналізу можливих варіантів	Проведення аналізу можливих варіантів розв'язання проблеми з визначенням переваг і недоліків таких варіантів; Наведення прикладів розв'язання подібних проблем в інших країнах (в основному в проектах концепцій програм з наукових та науково-технічних питань).	2 квартал року
5.	Шляхи і способи розв'язання проблеми, строк виконання програми	Визначення оптимального варіанту розв'язання проблеми. Строки виконання програми (як правило, не більш як 5 років), виконання її завдань і заходів.	3 квартал року
	Очікувані результати виконання програми, визначення її ефективності	Визначення показників, зокрема економічних, соціальних, екологічних, які передбачається досягти в результаті виконання програми; Економічні та соціальні показники включають обсяги створення нових робочих місць та обсяги працевлаштування на нові робочі місця безробітних. Проведення їх оцінки з урахуванням офіційних статистичних показників найближчого відпочатку виконання програми звітного року.	3 квартал року
	Оцінка фінансових, матеріально-технічних, трудових ресурсів, необхідних для виконання програми	Надання оцінки: фінансових ресурсів (з обґрунтуванням обсягів фінансових ресурсів за джерелами фінансування та оцінкою реальних можливостей ресурсного забезпечення виконання програми за рахунок коштів державного, місцевих бюджетів та інших джерел), матеріально-технічних ресурсів, трудових ресурсів, необхідних для виконання програми. Оцінка матеріально-технічних та трудових ресурсів проводиться на підставі основних прогностичних макропоказників економічного і соціального розвитку України на наступні три роки, які подаються разом з проектом Закону про Державний бюджет України на відповідний рік, інших прогностичних документів, затверджених в установленому порядку. Під час оцінки обсягів фінансових ресурсів в обов'язковому порядку враховуються прогностичні показники зведеного бюджету України за основними видами доходів, видатків та фінансування на наступні три роки, затвержені в установленому порядку.	4 квартал року

Метою розроблення державних цільових програм «Відновлення та розбудова миру в східних регіонах України» є сприяння реалізації державної політики на пріоритетних напрямках розвитку держави щодо відновлення та розбудова миру в східних регіонах України, забезпечення концентрації фінансових, матеріально-технічних, інших ресурсів, виробничого та науково-технічного потенціалу Донбасу, а також координації діяльності центральних і місцевих органів виконавчої влади, підприємств, установ та організацій Луганської та Донецької областей для розв'язання найважливіших проблем. У таблиці наведено розділи, зміст та термін виконання державної цільової програми «Відновлення та розбудова миру в східних регіонах України».

Населення Донбасу сформувалося під впливом масштабних міграцій з країн колишнього СРСР – понад 80% осіб, народжених поза межами країни, є вихідцями з Російської Федерації. В ХХІ ст. регіон зазнав відчутних міграційних втрат і зараз має найбільші темпи депопуляції населення.

На Донбасі існувала потужна система професійної освіти, зокрема щодо підготовки і навчання працівників на виробництві. Водночас ринок праці Донбасу відчував вплив структурних дисбалансів, зумовлених незадоволеним попитом на кваліфікованих працівників робітничих професій та інженерних спеціальностей, а сформована у радянський період структура економіки індустріального типу відзначалась поширенням некваліфікованої праці.

Населення регіону завжди відрізняли відносно високий рівень матеріального добробуту, доходів і заробітної плати. При цьому в структурі доходів високою була частка пенсій, пов'язаних з професійними пільгами і компенсаціями за роботу в небезпечних, важких та шкідливих умовах праці – одних із найбільш несприятливих в Україні. Соціальне середовище на Донбасі відзначало підвищений рівень злочинності та самогубств, складною була ситуація із захворюваністю населення на туберкульоз. [4]

Інфраструктура охорони здоров'я мала розвинену мережу лікувально-профілактичних закладів, в регіоні було розташовано 44,3% загальної кількості дошкільних закладів із санаторними групами. Особливістю шкільної мережі Донбасу була велика частка міських шкіл, найбільша кількість державних загальноосвітніх навчальних закладів і одна з потужних в країні мереж міських вечірніх шкіл з найбільшою кількістю учнів. У Донецькій області була сконцентрована найбільша в Україні кількість професійно-технічних і вищих навчальних закладів, а студентський контингент, разом із слухачами професійно-технічних закладів, перевищував 280 тис. осіб.

Витрати на соціальну інфраструктуру в розрахунку на 1 особу на Донбасі були нижчими від

середнього в Україні рівня. За обсягами уведення в експлуатацію житла Луганська і Донецька області займали останні позиції серед регіонів України. Рівень розвитку сільської інфраструктури в регіоні був одним з найнижчих в Україні, понад третина сіл не мала доріг з твердим покриттям, а житлові будинки у кожному п'ятому селі не були забезпечені жодним видом благоустрою.

На Донбасі сформувався індустріально-аграрний господарський комплекс з переважним розвитком важкої промисловості. Регіон площею 8,8% території країни виробляв 25,0% промислової і 8,0% сільськогосподарської продукції. Підприємства були розташовані кластерами вугільний, металургійний, важкого машинобудування, енергетичний, хімічний), більшість галузей спеціалізації мали міжрегіональне та міжнародне значення. На Донецьку та Луганську області за різними оцінками припадало 23-27% загального експорту України.

Донецький економічний район відзначала розвинена мережа автомобільних і залізничних шляхів загальнодержавного значення, що були частиною міжнародних транспортних коридорів. Через його територію проходили важливі транзитні магістральні газо- і нафтопроводи, лінії електромереж та зв'язку. Регіон характеризувався високою часткою сільськогосподарських угідь. Наразі 70-90% виробництва основних видів сільськогосподарської продукції зосереджено на підконтрольних Україні територіях.

Донбас традиційно належав до регіонів з найвищими рівнями техногенного впливу на навколишнє природне середовище внаслідок роботи індустріального промислового комплексу. Дефіцит питної води складав 65% від потреби, у більшості населених пунктів Донбасу вона подавалася за графіками, понад 30% населених пунктів не мали централізованого водопостачання, а в Луганській області тільки 20% води відповідало ДСТУ «Питна вода».

Втрати цивільного населення внаслідок воєнних дій на Донбасі становлять понад 7 тис. осіб і продовжують зростати. Окрім безпосередньої загрози життю населення під час бойових дій, погіршення його здоров'я у конфліктному регіоні спричиняє порушення нормальних умов життя, відсутність необхідної медичної допомоги (або її відстрочення), брак лікарських засобів, вимушене неотримання потрібного лікування.

Існує ризик спалахів соціально небезпечних хвороб. Погіршення санітарно-епідеміологічного становища є найбільш вагомим, після безпосередньої загрози життю під час бойових дій, ризиком для здоров'я населення і відновлення економічної діяльності на Донбасі.

Загальні підтверджені міграційні втрати регіону наближаються до 1,5 млн. осіб. Невизначеність реальних перспектив щодо припинення бойових дій та відновлення контролю України над окупованими

територіями матиме наслідком подальше збільшення масштабів внутрішньої міграції населення.[4]

Втрати робочих місць оцінюються від 50% для великих підприємств до 80-90% - для малих та середніх підприємств регіону. Внаслідок цього від 1,1 до 1,8 млн. працездатних осіб на Донбасі частково або повністю залишилися без роботи та засобів до існування, що призвело до появи майже 2 млн. осіб економічно неактивного населення.

Збільшення масштабів бідності серед населення Донбасу внаслідок втрати основних джерел доходів, майна і соціального статусу має наслідком формування феномену раптової бідності та зростання навантаження на систему державної соціальної підтримки.

Внаслідок конфліктної ситуації та бойових дій густозаселені й унікальні за рівнем урбанізації Донецька і Луганська області зазнали найбільших втрат людності міських поселень на тлі дезорганізації життєдіяльності населення та надання соціальних послуг, повного або часткового руйнування житлового фонду і стратегічно важливих інфраструктурних об'єктів. Середня щільність населення зменшилась на 20,2%, що є критичним з точки зору відновлення потенціалу людності поселень Донбасу в найближчій перспективі.

Більша частина руйнувань припадає на житлові будинки та системи енерго-, водо-, теплопостачання. Загальна сума збитків лише у Донецькій області перевищує 1,25 млрд.грн. Значна кількість закладів соціальної інфраструктури залишилась на тимчасово невідконтрольній Україні території.

Донецька та Луганська області є найбільшими в Україні за своїм промисловим потенціалом. Через бойові дії істотно постраждали машинобудування, важка та видобувна промисловість, зокрема вугільна, значна частка підприємств яких знаходиться в зоні АТО. Економічна активність на тимчасово неконтрольованих Україною територіях знизилась у 5 разів. У 2014 р. обсяги промислової продукції зменшились у Донецькій області – на 31,5%, у Луганській – на 42,0%. Бюджетні втрати склали 20%. [4]

Значних руйнувань зазнала інфраструктура водопостачання та водовідведення, пошкоджено канал «Сіверський Донець–Донбас», існує загроза повного припинення водопостачання міст і селищ загальною чисельністю населення понад 2,5 млн.чол. Відбувається затоплення шахт, що може призвести до забруднення та отруєння підземних вод басейнів р. Сіверський Донець і малих річок Приазов'я, питної води і навколишнього природного середовища. Збільшується кількість випадків потрапляння до водойм небезпечних отруйних речовин промислового і комунального походження. Небезпечними є стихійні захоронення без дотримання санітарно-гігієнічних вимог.

Принципово непринятною є установка на відновлення Донбасу нарівні стандартів до конфліктного періоду. Бажаний рівень пост конфліктної реабілітації регіону має бути досяжним і відповідати фінансовим, матеріально-технічним та кадровим можливостям країни. Програма відновлення та розвитку Донбасу повинна стати національним проектом комплексної модернізації економіки та інфраструктури України.

На початковому етапі реабілітації більше 90% державних коштів має бути спрямовано на відновлення й реконструкцію систем життєзабезпечення та інфраструктури, у подальшому – необхідно залучати не лише державні кошти і міжнародну допомогу, а й ресурси українського бізнесу.

Зміни в системі розселення та відновлення поселенської структури передбачатимуть формування єдиної інтегрованої регіональної системи розселення з охопленням міжрайонних підсистем на підконтрольній Україні території (Слов'янсько-Краматорської, Волноваської, Великоновоселівської – у Донецькій області й Лисичансько-Сєверодонецької, Сватівської, Старобільської, Біловодської - у Луганській області) за активної поведінкової стратегії мешканців цих територій, спрямованої на участь у відбудові.

Відновлення і модернізація житлового фонду, економічної, транспортної та соціальної інфраструктури має здійснюватися в залежності від ступеня пошкодження, на основі пріоритетів постконфліктного відновлення, критеріїв ефективності інвестицій та розумної мінімізації витрат. Критично важливим є відновлення пошкоджених та зруйнованих систем водопостачання і водовідведення, що мають ключове значення для забезпечення екологічної безпеки Донбасу та потреб питного водопостачання. [4]

Головними завданнями транспортної та комунікаційної реабілітації регіону є відновлення (будівництво) автомобільних доріг і забезпечення національного телерадіомовлення на території Донбасу.

Розбудова сучасної промисловості передбачає орієнтацію на: неоіндустріальну модернізацію підприємств традиційних галузей спеціалізації регіону (паливно-енергетичного комплексу, чорної металургії, хімічної промисловості, машинобудування) для забезпечення конкурентоспроможності в глобальній економіці; становлення нових видів діяльності як основи розвитку внутрішнього ринку, нарощування експортного потенціалу і вирішення соціальних проблем регіону; створення техніко-впроваджувальних (наукових і технологічних парків) і промислових інвестиційних зон (індустріальних парків).

Розвиток села і сільського господарства має здійснюватися на основі: виробництва

сільськогосподарської продукції для забезпечення потреб населення регіону, модернізації та розвитку господарств населення, диверсифікації сільської економіки, модернізації житлового фонду в сільській місцевості та розвитку сільської інфраструктури, стимулювання самоорганізації сільських громад.

Реалізація пріоритетів людського розвитку дозволить забезпечити: прогресивне збалансування ринку праці задля досягнення динамічної ринкової рівноваги із домінуванням регулярної, стабільної зайнятості у формальному секторі економіки та забезпеченням відповідності робочих місць – визначеним напрямом соціально-економічного розвитку; формування галузевих освітньо-науково-виробничих комплексів навколо галузевих кластерів (паливно-енергетичного, металургійного, машинобудівного, хімічного та аграрного) на основі створення об'єднань навчальних закладів, наукових установ і підприємств для підготовки й перепідготовки кадрів, проведення наукових досліджень та експериментального впровадження їх результатів на підприємствах регіону; створення умов для інтеграції внутрішньо перемішених осіб до місцевих громад у регіонах їх розселення, зменшення крайніх проявів бідності серед внутрішньо перемішених осіб та запобігання їх соціальному відторгненню; формування системи інтегрованого управління природними ресурсами, запровадження природно-ресурсного моніторингу згідно стандартів Європейського Союзу; здатність системи державного управління оперативно й ефективно діяти на упередження та подолання наслідків конфліктів, запобігати людським, соціальним та економічним втратам, сприяти відновленню постконфліктних територій на інноваційній основі.

Ефективним інструментом залучення приватних інвесторів для модернізації та створення нових інфраструктурних об'єктів є механізми публічно-приватного партнерства. Різні форми надання допомоги мають бути узгодженими та відповідати правилам і вимогам ЄС в контексті Угоди про асоціацію України з ЄС.

Реалізація заходів з відновлення Донбасу на сучасній технологічній базі потребує уваги до розвитку відповідного інституційного середовища – створення публічних і приватних інститутів розвитку, підвищення інституційної спроможності публічної влади та обізнаності суспільства щодо планів розвитку території, активної участі у цих процесах наукових та аналітичних центрів, міжнародних організацій, які мають відповідний досвід та компетенції з реалізації проектів з урахуванням інтересів різних соціальних груп.

Розвиток публічно-приватного партнерства. Перспективною є реалізація проектів публічно-приватного партнерства на Донбасі за напрямками: будівництво та відновлення автомобільних доріг для підвищення економічної й соціальної зв'язаності

перспективних територіальних кластерів економічного розвитку; будівництво, модернізація, реконструкція, оновлення та технічне переоснащення споруд з водопостачання та водовідведення у населених пунктах; розвиток сучасної теплової енергетики, створення енергетичних парків на базі державних вугільних шахт, реалізація пілотного проекту з газифікації вугілля для постачання технологічних газів на хімічні підприємства; розвиток промисловості будівельних матеріалів з використанням місцевої сировинної бази і промислових майданчиків ліквідованих підприємств; відновлення частково зруйнованих і таких, що не працюють, об'єктів соціальної інфраструктури, будівництво соціального житла, відбудова втраченого (пошкодженого) житла, управління житловим фондом, надання соціальних і житлово-комунальних послуг[4].

Принциповим є надання податкових пільг суб'єктам господарювання - приватним партнерам, діяльність яких спрямована на виробництво продукції, виконання робіт та надання послуг, важливих для відновлення Донбасу та спрямування відповідної економії коштів на збільшення капіталовкладень і прискорення відновлювальних робіт, що здійснюватимуться у межах проектів публічно-приватного партнерства.

Децентралізація управління і дерегуляція економіки. Вирішення проблем соціально-економічного розвитку Донбасу вимагає корегування податкового та бюджетного законодавства з урахуванням наступних особливостей: закріплення на період відновлення економіки Донбасу (але не менше, ніж на п'ять років), зарахування у повному обсязі до місцевого бюджету основних загальнодержавних податків (податку на додану вартість, податку на прибуток підприємств, податку на доходи фізичних осіб), а в пост відновлювальний період (орієнтовно 10 років) - зарахування до місцевих бюджетів 70% зазначених податків; надання органам місцевого самоврядування права самостійно розпоряджатися бюджетними коштами з можливістю їх розміщення у відділеннях банків державної форми власності або в комунальних банках для уникнення проблем, пов'язаних з казначейським обслуговуванням місцевих бюджетів; визначення порядку здійснення повноважень органів державної виконавчої влади, зокрема в соціальній сфері, делегованих органам місцевого самоврядування для їх реалізації на відповідній території, встановлення в Бюджетному кодексі України відповідальності розпорядників бюджетних коштів за несвоєчасне і неповне фінансування делегованих повноважень, надання органам місцевого самоврядування права щодо їх реалізації в межах виділених з державного бюджету коштів.

При оптимізації структури повноважень місцевих органів влади слід дотримуватися принципу субсидіарності як європейського критерію

визначення повноважень, які доцільно та необхідно передати на регіональний рівень [4].

Для забезпечення безпосередньої участі громадян у місцевому самоврядуванні, взаємодії територіальних громад при реалізації спільних проектів, регіони, райони, кластери, міста, підприємства мають розглядатися як правові інститути, в рамках яких забезпечується збалансування прав і обов'язків учасників взаємовідносин, ефективний контроль громадськості за діяльністю органів публічної влади та органів місцевого самоврядування на відповідному рівні. Процеси децентралізації передбачають активне використання світового досвіду залучення громадських організацій до вирішення соціально-економічних питань місцевого розвитку шляхом створення громадських рад.

Зменшення адміністративних перешкод для стимулювання розвитку економіки і суб'єктів господарювання, передусім малого та середнього підприємництва, передбачає встановлення єдиних (загальних) дат набрання чинності нормативними актами, які матимуть вплив на суб'єкти господарювання, з попереднім повідомленням про плановані зміни. Для суб'єктів підприємницької діяльності на територіях Донецької та Луганської областей із спеціальним режимом господарювання пропонується встановити спрощений порядок видачі документів дозвільного характеру (не більш 3 робочих днів), необхідних для ведення бізнесу.

Створення техніко-впроваджувальних (наукових і технологічних парків) та промислових інвестиційних зон (індустріальних парків). Специфічні потреби розвитку окремих галузей економіки Донбасу вимагають використання переваг інвестиційно-інноваційної інфраструктури шляхом створення індустріальних, енергетичних, технологічних і наукових парків, що забезпечить розвиток на Донбасі: наукових досліджень і експериментальних розробок, виведення інноваційних продуктів на ринок, залучення інвестицій до наукомістких видів діяльності та послуг; пріоритетних галузей економіки (паливно-енергетичного комплексу, чорної металургії, машинобудування та ін.); енергоефективних технологій («зелена» енергетика) та альтернативної енергетики (метанової, наземної та підземної вітроенергетики, сонячної і вітрової енергетики, виробництва енергії з біомаси); ресурсного забезпечення хімічної промисловості за рахунок впровадження технології газифікації вугілля і його перетворення на рідке паливо, будівництва газогенераторних установок для забезпечення технологічними газами підприємств [4].

В результаті розвитку індустріальних, енергетичних, технологічних і наукових парків буде досягнуто: збільшення до 30% частки продукції, виготовленої в інвестиційних зонах, у загальному обсязі інноваційної продукції промисловості регіону; нарощення експортного потенціалу регіону

в 2-2,5 рази за рахунок зростання частки продукції високого ступеня переробки, виготовленої в інвестиційних зонах, для експорту на ринки країн ЄС, США, Канади, країн Близького Сходу та ін.; зростання частки інноваційно активних підприємств на Донбасі до 25% - рівня відповідного показника для європейських країн; збільшення кількості інноваційних проектів, реалізація яких дозволить отримати близько 90 млн. грн. щорічних надходжень до державного та місцевого бюджетів від кожного парку, а також компенсувати державні пільги (у середньому щорічно на 20 млн. грн. на кожний парк); створення високоякісних нових робочих місць з розрахунку 200-400 нових робочих місць щорічно в кожному технопарку.

Запровадження спеціального режиму господарювання. Основою соціально-економічного відродження Донбасу має стати Закон України «Про спеціальний режим здійснення господарської та інвестиційної діяльності в окремих районах Донецької та Луганської областей», покликаний органічно поєднати переваги різних типів спеціальних режимів господарювання з метою максимізації економічного ефекту шляхом: встановлення особливого порядку організації та здійснення господарської й інвестиційної діяльності (пільговий режим господарювання) для підприємств, які реалізують інвестиційні проекти; запровадження режиму території пріоритетного розвитку для модернізації на інноваційній основі промислового виробництва, прискорення залучення інвестиційних коштів для відновлення об'єктів виробничої та соціальної інфраструктури; збереження і створення робочих місць для працівників, які вивільняються у зв'язку зі структурними зрушеннями.

Економія коштів внаслідок повного або часткового звільнення від сплати податків та митних платежів має спрямовуватися на збільшення обсягів інвестицій суб'єктів господарювання та створення нових робочих місць. Особливого значення для інвесторів набуває державна гарантія стабільності спеціального режиму здійснення господарської та інвестиційної діяльності протягом усього терміну його дії і збереження встановлених правил - у випадку дострокового скасування. При цьому пропозиції щодо надання економічних преференцій слід розглядати у контексті зобов'язань України перед ЄС з питань державної допомоги.

Реалізація заходів спеціального режиму господарювання дозволить залучити інвестиції на суму близько 50 млн. доларів США, а також створити близько 100 тис. нових робочих місць.

Висновок. Досягнення визначених завдань щодо відродження Донбасу безпосередньо пов'язано з необхідністю розробки і реалізації державних цільових програм: будівництва та реконструкції автомобільних доріг Донбасу; прискореної екологічної модернізації теплоелектростанцій; модернізації та розвитку

металургії; підтримки господарств для збереження і соціально-економічного розвитку сільських територій Донбасу; подолання наслідків соціальної кризи на території Донбасу; покращення здоров'я та медичного забезпечення населення Донбасу.

Програма має містити будівництва та реконструкції автомобільних доріг Донбасу для з'єднання перспективних територіальних кластерів соціально-економічного розвитку загальною протяжністю близько 1280 км дозволить створити близько 50 тис. «швидких» робочих місць. При цьому мультиплікатор у дорожньому будівництві складає 60 пов'язаних і непрямих робочих місць, а для дорожніх автосервісних послуг – 20-30 робочих місць на кожне створене робоче місце.

Реалізація програми забезпечить створення на Донбасі нових потужностей енергогенерації на платформі екологічної технології циркулюючого киплячого шару, когенераційних модулів на шахтному метані, зеленої енергетики з використанням перепадів висот. Запровадження поточних технологій швидкісного спорудження свердловин здатне забезпечити створення 5 тис. нових робочих місць і випуск додаткової вугільної продукції приблизно на 6 млрд. грн.

Важливим результатом реалізації програми «Відновлення та розбудова миру с східних регіонах України» стане двократне збільшення (до 30-40%) частки внутрішнього ринку в загальному обсязі споживання металопродукції, виробленої на підприємствах Донбасу, для відбудови пошкодженої інфраструктури регіону.

Головним очікуваним результатом реалізації програми «Відновлення та розбудова миру с східних регіонах України» є збільшення до 50% частки сільськогосподарської продукції власного виробництва для забезпечення потреб населення регіону. Розробка та реалізація програми «Відновлення та розбудова миру с східних регіонах України» передбачатиме створення близько 200 тис. робочих місць в сільському господарстві, промисловості, будівництві та галузях соціальної сфери, що дозволить забезпечити мультиплікативний ефект робочих місць у комерційному секторі та створення лише у мікропідприємстві 80-90 тис. робочих місць.

Очікуваним ефектом є впровадження оптимальної моделі фінансування первинної медико-санітарної допомоги, стаціонарної, невідкладної та екстреної медичної допомоги населенню Донбасу за рахунок субвенцій (60%), внесків приватних підприємств і неурядових організацій (20%) та міжнародних фінансових організацій (20%).

Література

1. Деякі питання оптимізації державних цільових програм. Кабінет міністрів України. Розпорядження від 23 березня 2011 р. N 223-р. Київ. Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki>

2. Верховної Ради України від 24.01.2014 — 2014 р., № 4, стор. 152, стаття 61
3. Сайт Державного агентства України з питань відновлення Донбасу. - Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/>
4. Національна доповідь «Відродження Донбасу: оцінка соціально-економічних втрат і пріоритетні напрями державної політики» - Режим доступу <http://www.nas.gov.ua/UA/Pages/default>.

References

1. Some questions of optimization of state programs. Cabinet of Ministers of Ukraine. Rose-poryadzhennya of 23 March 2011 g. N 223-p. Kiev. Access: <https://uk.wikipedia.org/wiki/>
2. The Verkhovna Rada of Ukraine of 01.24.2014 - 2014 r., Number 4, p. 152, Article 61
3. Site State Agency of Ukraine pi-thaw recovery Donbass. - Access: <https://uk.wikipedia.org/wiki/>
4. National report "Revival Don-bass: assessment of socio-economic losses significant and directions of state policy" - Access <http://www.nas.gov.ua/UA/Pages/default>.

Плетнев М.В., Кузьменко Е.М. Концептуальные аспекты государственной целевой программы «Восстановление и развитие мира в восточных регионах Украины»

В статье раскрыто целесообразность разработки государственной целевой программы «Восстановление и развитие мира с восточных регионов Украины». Определены разделы, содержание и срок исполнения государственной программы. Описаны содержание программы и ожидаемые эффекты от реализации государственной целевой программы.

Ключевые слова: государственная целевая программа, разделы, мероприятия, результаты.

Plietnov M. V., Kuzmenko O. M. The conceptual aspects of state target program "Restoration and development of peace in the Eastern regions of Ukraine"

In the article the feasibility of the development of state target program "Restoration and development of peace in the Eastern regions of Ukraine" is discovered. The sections, the content and the period of state's program execution are defined. The content of program and the expected results of state's target program implementation are described.

Key words: state target program, content, sections, activities, results.

Плетньов Михайло Васильович – к.т.н., доцент, доцент кафедри загальнонаукових і економічних дисциплін Інституту післядипломної освіти та дистанційного навчання Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля (м. Северодонецьк) elenahka@ukr.net

Кузьменко Олена Михайлівна – к.е.н., доцент, доцент кафедри економіки підприємств Київського національного економічного університету ім. В. Гетьмана (м. Київ) elenahka@ukr.net

Рецензент: **Заблодська І.В.**, д.е.н., професор

Стаття подана 22.01.2015

УДК 336.051

ЗАКОНОМІРНОСТІ РОЗВИТКУ АРХІТЕКТУРИ РЕГІОНАЛЬНОГО ЕКОНОМІЧНОГО ПРОСТОРУ

Прямухіна Н. В.

REGULARITIES OF REGIONAL ECONOMIC ARCHITECTURE PRO-SPACE DEVELOPMENT

Pryamuhina N.V.

У статті сформульовано та обґрунтовано закономірності розвитку архітектури регіонального економічного простору. В єдиній системі закономірностей виділено окремі групи залежно від учасників та зв'язків між ними. Подано практичне відображення окремих видів закономірностей, визначено їх багатогранність, взаємозв'язок та взаємозалежність.

Ключові слова: архітектура регіонального економічного простору, регіон, закономірності розвитку, агенти, трансформації.

Постановка проблеми. Методологічні основи системи знань про регіональний економічний простір прямо пов'язані з дією загальних законів та закономірностей. Закони розвитку є основою для його дослідження, розробки теорій та методик управління, алгоритмів планування і прогнозування, підходів до аналізу та інструментів впливу. Закономірності ж формуються в певній моделі економічної системи, породжуються зв'язками між складовими архітектури та змінюються в багатогранному динамічному економічному просторі. В той час як з законів починається процес формування наукових знань про явище, процес чи систему, закономірності супроводжують цей процес [1,2,3,4]. Деформація і руйнування старої моделі економічної системи породжує нову із деякими новими закономірностями розвитку. Нові світоглядні засади, нові та більш сучасні принципи, алгоритми інтелектуального пошуку ґрунтуються на адекватних реаліям закономірностях розвитку економічного простору.

Закономірності розвитку архітектури регіонального економічного простору виявляються через дії людей, тому опосередковано мають свідомий характер, проявляються через зв'язки між складовими системи і дуже чутливі до руйнування цих зв'язків. Їх пізнання за допомогою більш сучасних наукових методів, моделей і підходів, дозволяє людині, як ключовій фігурі економічного простору, зрозуміти та організувати свою діяльність в умовах їх дії, а не всупереч їм. Такий підхід дозволить уникнути проблем, пов'язаних із

використанням методології, експериментальних малодосліджених підходів, моделей і методик, підвищити ефективність діяльності, уникнути конфліктів між учасниками системи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вітчизняні і зарубіжні науковці, такі як А. Гальчинський, В. Геєць, П. Гудзь, Б. Данилишин, М. Долішній, В. Лепський, М. Пашкевич, Т. Пепа, Л. Семів, С. Сонько, О. Фінагіна, А. Чухно та ін., висвітлюючи особливості глобалізаційних та інтеграційних економічних процесів, підтверджують актуальність подальшого дослідження законів закономірностей розвитку економічної системи, виходячи з її динамічності та схильності до перетворень. Звернемося до класичного визначення терміна «закономірність». Таких визначень у науковій літературі велика кількість, вони різняться залежно від галузі науки та системи, яку описують. Найбільш адаптоване до закономірності розвитку регіонального економічного простору вважаємо визначення В. Романчикова, який інтерпретує її як одну з форм наукового пізнання, об'єктивно існуючий, повторюваний, стійкий, істотний зв'язок для групи явищ, що визначає процеси становлення та існування систем, що розвиваються [5].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Регіональний економічний простір нині формує нову систему закономірностей розвитку, дослідження якої є платформою для ефективних методологічних підходів щодо адаптації вітчизняної економіки до світових реалій.

Мета статті – формулювання та обґрунтування основних закономірностей розвитку архітектури регіонального економічного простору.

Виклад основного матеріалу. Методологічні основи дослідження побудови регіонального економічного простору та процесів його трансформації почнемо з визначення основних закономірностей розвитку регіонального економічного простору, які за спектром дії поділимо на три основні групи: економічної системи; агентів регіонального економічного простору; зв'язків між агентами регіонального економічного простору.

Розглянемо *закономірності розвитку економічної системи*. Ця група закономірностей визначає тенденції розвитку економічної системи. Узагальнюючи наявні теорії, для висвітлення походження тих чи інших закономірностей, виокремлюємо дві основні, найбільш відповідні до сучасних умов відтворення ринків та складності процесів глобалізації, кооперації та спеціалізації світових, національних та регіональних ринків. Відповідно до авторського бачення це: «Теорія хаосу»; «Теорія біфуркації економічних систем».

За «Теорією хаосу» (ідеями синергетики), яка є предметом досліджень багатьох вітчизняних та зарубіжних науковців (Г. Хакена, Є. Князевої, С. Курдюмова) економічні системи — нелінійні, складні, характеризуються багатогранністю процесів, а тому багаторівневі, нестійкі і адаптивні до зовнішніх умов [6]. Структури, які в них функціонують можуть створюватися і зникати так само, як формуються і зникають хаотичні процеси в самій системі. Сценарій розвитку економічної системи — результат хаотичності її процесів, він не може бути однозначно прогнозованим. На цій основі сформулюємо *першу закономірність*: економічна система виникає і розвивається хаотично і непередбачувано, сценарій її розвитку не залежить від локалізованих упорядкованих структур, які діють у її межах. Наголосимо на парадоксальності самого існування структур у відкритих нелінійних системах — так званих дисипативних структур. Як можлива локалізація процесів у середовищах, де є нерівноважність, відкритість? Пояснення цього явища подано групою вчених, які глибоко досліджують синергетику (Н. Талеб, К. Майнцер, Р. Манн, В. Лепський, Д. Пунда, Р. Юсупов та ін.) [7,8,9]: всі процеси та діяльність усіх агентів із часом «затухає», але не однаково інтенсивно. Через нелінійність знищуються («гасяться») окремі види економічних утворень чи процесів, які не можуть вижити за цих коливальних. Інші агенти системи «виживають» і посилюються знову-таки через нелінійність. Причому ті, що руйнуються, і ті, що посилюються, можуть досить довго співіснувати, створюючи перехідний процес (перехідну економічну систему).

Досліджуючи «Теорію хаосу» та тісно пов'язану з нею «Теорію біфуркацій динамічних систем», основи якої були закладені А. Пуанкаре і А. Ляпуновим на початку ХХ ст., а потім розширені А. Андроновим [10], сформулюємо *другу закономірність*: напрям розвитку економічної системи визначається в точках біфуркації, які є необхідним чинником самоорганізації системи, причому цей розвиток може бути визначений як сукупністю, так і єдиним агентом. Підтвердженням цієї закономірності є будь-який ринок. Загалом, вільний («хаотичний») ринок — головний інструмент самоорганізації і саморегулювання економіки і держави. Для ринкової економіки критичні коливання (флуктуації) у формі

банкрутств, вільної конкуренції, інфляції, змін курсів валют і котирування цінних паперів, конкурентного відбору підприємців через малий бізнес і т. д. — основа її розвитку і вдосконалення.

Із вище зазначеного простежується *третьою важливою закономірністю*, основи якої були закладені В. Вернадським. Для економічної системи вона означає, що будь-яка економічно недосконала система, яка перебуває в стані динамічно рухливої рівноваги зі складовими, збільшує, розвиваючись, свій вплив на систему. Підтвердженням цього є багато нових ринків, наприклад, інформаційний, який не можна назвати економічно досконалою системою (через його віртуальність, не контрольованість та складність регулювання). Але сьогодні ми маємо інформаційну епоху, інформаційне суспільство і економіку, створену саме внаслідок всеохоплюючого і зростаючого мега темпами інформаційного ринку.

Проаналізуємо *закономірності розвитку агентів економічного простору*. Актуалізація вивчення таких закономірностей спрямована на накопичення наукових знань про побудову економічного простору, їх узагальнення і ефективне використання. Варто зазначити, що від концентрації та особливостей розвитку агентів економічного простору залежать види, характер і міцність зв'язків між ними, які, як генетичні коди в живому організмі, формують оригінальний і неповторний економічний простір.

Перша закономірність є логічним наслідком Закону Рейлі, основна ідея якого така: зі збільшенням числа жителів міста збільшується число сторонніх споживачів, які не проживають у межах міста. Цей закон характерний для ринкової економіки і діє у відповідних моделях економічних систем. Його дія спостерігається у всіх країнах, якщо тільки за межами міст не створено привабливі для проживання умови. Причиною концентрації агентів ринку у мегаполісах та великих містах є їх економічні можливості та різноманітні способи задоволення потреб та інтересів суб'єктів господарювання і населення. В Україні новий імпульс до поширення цей закон отримав за незалежної держави та виникнення проблем на ринку праці. Причому безробітних серед сільських мешканців майже половина від всіх зареєстрованих незайнятих громадян. Високий рівень безробіття в сільській місцевості зумовлений багатьма обставинами, зокрема відсутністю коштів та знарядь для продуктивної праці, недостатньою активністю та рівнем інформованості з питань працевлаштування [11, с. 5]. Зазначимо, що споживачі, а отже, виробники, посередники та інші агенти ринку, з метою отримання більшого економічного ефекту та диверсифікації можливостей його максимізації, концентруються у великих містах, обласних центрах, мегаполісах. Звідси формулюємо *закономірність*: агенти економічного простору тяжіють до скупчень у

великих містах, де формується сприятливий фон для їх розвитку, перш за все — диверсифікації можливостей, діяльності, зв'язків. Отже, економічного простір має активні і пасивні зони, де спостерігається підвищена і знижена щільність агентів.

Інша важлива *закономірність* розвитку економічного простору породжена попередньою, пов'язана із факторами впливу і сформульована нами на основі узагальнення наявних наукових підходів, а також очевидної паралелі між економічною і екологічною системою, аналогічні особливості агентів якої подав у вигляді закону В. Шелфорд [12,13].

Одні і ті ж фактори неоднаково впливають на агентів економічного простору. Нагадаємо, що важливою характеристикою є їх витривалість до дії того чи іншого фактора, про що йшлося вище [14]. На агентах негативно позначається як недостатня так і надмірна дія будь-якого фактора. Сила впливу, яка сприяє активності розвитку агентів економічного простору, може бути визначена як «зона оптимальності», а межа їх витривалості лежить між верхньою і нижньою межами величини фактора, коли агентам загрожує ліквідація (знищення). Зони пригніченого стану — це «критичні зони». Величина діапазону зон оптимальності і критичних зон є критерієм для визначення витривалості (гнучкості) агентів регіонального економічного простору щодо впливу цього фактора — зона толерантності (рис. 1).

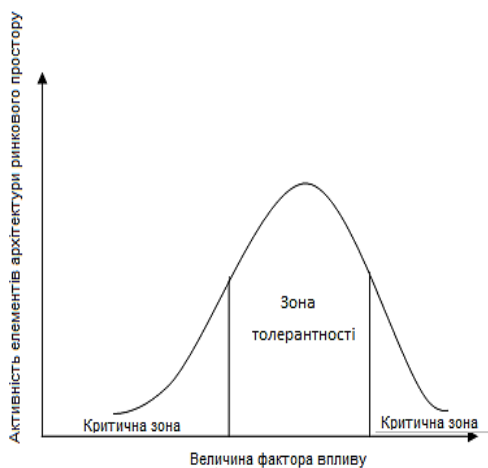

Рис. 1. Крива витривалості агентів економічного простору

*Побудувала автор за джерелами: 7,15

Чим вужча зона толерантності, тим менш витривалим є агент економічного простору. Кількісно такий показник виражається діапазоном, у межах якого агент зберігає рівноважний стан. На нашу думку усіх агентів економічного простору можна поділити за показником витривалості.

Отже, агенти економічного простору залежать як від нестачі, так і від надлишку впливу будь-якого з факторів, що має рівень, близький до межі

витривалості агента. Сформулюємо *закономірність*: побудова економічного простору характеризуються мінімумом і максимумом впливу певних факторів, і реагує аналогічно на обидва критичних значення фактора впливу. Її витривалість щодо впливів у діапазоні між цими двома факторами можна назвати межею витривалості (стійкості).

Фактори впливу на агентів економічного простору діють не поодинокі, але комплексно і «зона оптимальності» фактора може варіювати залежно від паралельних факторів. Серед великої кількості факторів, які впливають на побудову економічного простору, є обмежувальні, тобто такі, рівень яких наближається до межі витривалості або перевищує її. Ці фактори або доповнюють вплив, створений попередньою сукупністю чинників, або достатньо потужні самі по собі. Наприклад, інтереси населення є чинником, вплив якого здатний зруйнувати цілу галузь, як самостійно, так і за сумарного впливу супутніх факторів (сільське господарство). Або ж, навпаки, відродити сферу військового забезпечення, створити попит на неї та стимулювати її розвиток, як це відбулося за наявності загрози цілісності держави в 2014 р. з боку Росії.

Наголосимо ще на одному важливому моменті: вплив будь-яких факторів на агентів економічного простору відстрочений у часі через багатополарність кожного з них, які мають розгалужену систему зв'язків. Це ж є причиною рідкісних випадків впливу індивідуального характеру. І чим більше таких зв'язків, а головне, чим вони міцніші, тим стійкішим є агент.

Розглянемо *закономірності розвитку зв'язків між агентами економічного простору*. Спираючись на наукові дослідження синергетичних та екофізичних методів динамічних та структурних характеристик економічних систем [16] та зіставляючи результати із міждисциплінарним підходом, що активно застосовується для порівняння особливостей зв'язків між агентами екологічної, економічної, фізичної та інших систем, констатуємо: тенденції розвитку таких систем схожі, як схожими є причини та характер зв'язків між їх складовими. Так, зв'язки в екосистемі досліджував в 1974 р. Б. Коммонер, В. Вернадський, М. Реймерс, в економічній системі — Г. Хакен, І. Пригожин, Б. Мандельброт, Р. Томм, В. Арнорльд, С. Курдюмов, Г. Малінецький та ін., фізична природа і зв'язки в економічних процесах описав Ф. Андерсон, В. Парето та Б. Мандельброт (нобелівський лауреат з фізики 1977 р.).

Отже, *основна закономірність розвитку зв'язків між агентами економічного простору*: усі агенти економічного простору пов'язані між собою зв'язками різного характеру, міцності та тривалості. Характер зв'язків, мета або інтерес визначають їх тривалість і міцність. Але інтерес — це не єдина причина формування зв'язків, хоча і основна. Йдеться про те, що в динамічній економічній

системі існує велика кількість взаємозв'язків, які є хаотичними, непередбачуваними та непотрібними для агентів. Наприклад, інформаційний простір є всеохоплюючим і неконтрольованим, тому його вплив на складові побудови територіального простору (а отже, і зв'язок з ними) здійснюється як за їх бажанням, так і без нього. Агропромисловий сектор регіонів України має дуже опосередкований зв'язок із динамікою валютних індексів світового ринку, але у період їх коливань зростання цін на українські зернові не уникнути. На рис. 2 показано, як агент економічного простору *I* взаємопов'язаний із рівнозначними агентами *I* і відмінними від нього агентами 2,3, але зв'язок із агентами 4 і 5 складніший для *I* та може бути одностороннім (рис. 2).

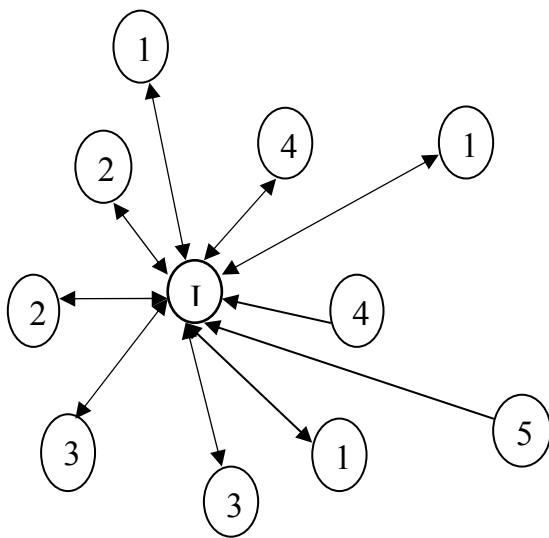

Рис. 2 Зв'язки між агентами регіонального економічного простору

*Розробила автор

Агенти 4 і 5 не потребують зв'язків із досліджуваним агентом, вони через своє положення у будові економічного простору здійснюють вплив на його діяльність, механізми господарювання, менеджменту. Але все ж таки вплив є. Він може бути відстроченим у часі, чи виявлятися через наслідки діяльності і згодом формувати змінену модель економічної системи та у ній відвойовувати собі місце. Наголосимо на важливій *другій закономірності*, що простежується з цього: чим ближче територіально знаходяться агенти, тим інтенсивніші та активніші зв'язки між ними. Міцність і тривалість не залежить від відстані між агентами.

Третя закономірність зв'язків між агентами регіонального економічного простору: будь-який агент може розвиватися лише за наявності зв'язків, абсолютно ізольований саморозвиток не можливий. Навіть за наявності власної сировинної бази повний виробничий цикл підприємства не може бути

завершений через мережу зв'язків економічного простору, тобто є споживачі, посередники, постачальники інформації, інститути інфраструктури, які унеможливають ізольований розвиток агентів.

Із цієї закономірності відстежуємо кілька дуже важливих *наслідків*: по-перше, абсолютно безвідходне матеріальне виробництво неможливе; по-друге, будь-яка високоорганізована (за рахунок тісної мережі зв'язків) економічна система, розвиваючись, є потенційною загрозою для більш високоорганізованих систем; по-третє, зміни у великих економічних системах мають незворотний характер.

Висновки. Дослідження закономірностей розвитку архітектури регіонального економічного простору свідчить про відображення їх наслідків у багатьох властивостях і законах, що підтверджує їх взаємообумовленість та взаємозалежність, а також тісноту, щільність та багатогранність зв'язків між агентами економічного простору територій. Інструментарій наукових підходів для планування, прогнозування і стимулювання трансформацій економічного простору на рівні регіонів буде більш ефективний за врахування класичних, а також новітніх знань про закономірності його розвитку.

Л і т е р а т у р а

1. Амоша А.И. Каноны рынка и законы экономики: кн. 7. Процесс эволюции экономики / А.И. Амоша – Донецк: Изд-во ИЭП НАН Украины, 2004. – 619с.
2. Бажал Ю.М. Економічна теорія технологічних змін: навч. посіб. для вузів / Ю.М. Бажал. – К.: Заповіт, 1996. – 240с.
3. Мочерний С.В. Політекономія: Підр. – К., Вікар, 2005 – 386 с.
4. Macroeconomics / A.O. Zadoia, Y.E. Petrunia, S.V. Kuzminov, O.M. Trushenko, A.O. Kosyakina. – Dnipropetrovsk: Alfred Nobel University, Dnipropetrovsk, 2011. – 296 p.
5. Романчиков В. І. Основи наукових досліджень. Навчальний посібник. К.: Центр учбової літератури, 2007. — С. 129 (254 с.)
6. Хакен Г. Можем ли мы применять синергетику в науках о человеке? / Г. Хакен. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://spkurdyumov.narod.ru/Haken7.htm>.
7. Когнитивная природа современной сложности управления/ Д.И. Пунда, Р.М. Юсупов. Труды СПИИРАН, 2011. -Вып. 18. - С. 320–335. [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://www.proceedings.spiiran.ru/data/src/2011/18/00/spyproc-2011-18-00-14-rus.html>
8. Лепский В.Е. Технологии управляемого хаоса – оружие разрушения субъектности развития. [Электронный ресурс]. - Режим доступа:http://3mv.ru/publ/lepskiy_v_e_tekhnologii_upravljaemogo_khaosa_oruzhie_razrusheniya_subektnosti_razvitiya/3-1-0-10276
9. Нассим Николас Талеб. Черный лебедь. Под знаком непредсказуемости. [Электронний ресурс]. - Режим доступа: <http://www.ex.ua/72245738>

10. Теория бифуркаций / Динамические системы // [В.И. Арнольд, В. С. Афраймович, Ю. С. Ильяшенко, Л. П. Шильников] // Итоги науки и техники. Современные проблемы математики. Фундаментальные направления. — М.: ВИНТИ, 1986. —Т. 5. —С. 5-218.
11. Волошук Г.О., Бородюк Н.В. Особливості функціонування державних цільових фондів // Економіка, фінанси, право. — 2003. — № 4. — С. 3 — 7/
12. Shelford V.E. Physiological animal geography // J. Morphol. 1911a. Vol. 22, N 3. P. 551—618.
13. Shelford V.E. Ecological succession. I. Stream fishes and the method of physiographic analysis // Biol. Bull. 1911b. Vol. 21, N 1. P. 9-35.
14. Прямухіна Н.В. Теоретико-методологічні засади розвитку архітектури регіонального ринкового простору / Н.В. Прямухіна // Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. — 2014.— С.62-71.— (Економічні науки.).
15. Клаус Майнцер Сложность и самоорганизация возникновение новой науки и культуры на рубеже веков. [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://ihtik.lib.ru/2013...g-razdely/>
16. Дербенцев В.Д. Синергетичні та еконофізичні методи дослідження динамічних та структурних характеристик економічних систем: монограф. / Дербенцев В.Д., Сердюк О.А., Соловійов В.М., Шарапов О.Д. — Черкаси: Брама-Україна, 2010. — 287 с.
10. Theory of bifurcations / Dynamic system // [VI Arnold VS Afraymovych, S. Ylyashenko, L. Shil'nikov] // Results of science and technology. Modern problems of mathematics. Fundamentalnye direction. - M.: VINITI, 1986. T. 5. S. 5-218.
11. Voloshchuk GA, NV Borodyuk Features of functioning of state funds // economics, finance, law. - 2003. - № 4. - P. 3 - 7 .
12. Shelford V.E. Physiological animal geography // J. Morphol. 1911a. Vol. 22, N 3. P. 551-618.
13. Shelford V.E. Ecological succession. I. Stream fishes and the method of physiographic analysis // Biol. Bull. 1911b. Vol. 21, N 1. P. 9-35.
14. Pryamuhina NV Theoretical and methodological principles of the regional market space architecture / NV Pryamuhina // Proceedings of Cherkasy State Technological University. - 2014.- S.62-71.- (economics.).
15. Clause Complexity Mayntser self-organization and emergence of new science and culture at the turn of centuries. [Electronic resource]. - Access: <http://ihtik.lib.ru/2013...g-razdely/>
16. Derbentsev VD Synergistic and ekonofizychni methods of dynamic and structural characteristics of economic systems: monographs. / Derbentsev VD, Serdyuk AA, Solovuyev VN Sharapov OD - Cherkasy gate, Ukraine, 2010. - 287 p.

References

1. Amosha AI Kanony market economy and laws: Vol. 7. The process of evolution of the economy / AI Amosha - Donetsk: YЭP Publishing House of the NAS of Ukraine, 2004. - 619s.
2. Vazhal YM Economics of technological change: teach. guidances. for schools / YM Wanted. - K.: Testament, 1996. - 240p.
3. Mocherny SV Political: Piedra. - K., Vikar, 2005 - 386 p.
4. Macroeconomics / A.O. Zadoia, Y.E. Petrunia, S.V. Kuzminov, O.M. Trushenko, A.O. Kosyakina. - Dnipropetrovsk: Alfred Nobel University, Dnipropetrovsk, 2011. - 296 p.
5. Romanchykov VI Basic scientific research. Tutorial. K.: Center of educational literature, 2007. - S. 129 (254 pp.)
6. H. Haken Mozhem Do We Apply synergy in the sciences of man? / H. Haken. [Electronic resource]. - Access: <http://spkurdyumov.narod.ru/Haken7.htm>.
7. Kohnyuvnaya nature Modern management complexity / DI Punda, RM Yusupov. Proceedings SPIIRAS, 2011. - Выр. 18. - P. 320-335. [Electronic resource]. - Access: <http://www.proceedings.spiiras.nw.ru/data/src/2011/18/00/spyproc-2011-18-00-14-rus.html>
8. Lepskey VE Technologies controlled by chaos - arms razrusheniya subьektnosty development. [Electronic resource]. - mode доступа: http://3mv.ru/publ/lepskiy_v_e_tekhnologii_upravljaemogo_khaosa_oruzhie_razrusheniya_subektnosti_razvitija/3-1-0-10276
9. Nassim Nicholas Taleb 9. Black Swan. Under the sign nepredskazuemosty. [Electronic resource]. - Access: <http://www.ex.ua/72245738>

Прямухіна Н.В. Закономерности развития архитектуры регионального экономического пространства.

В статье сформулированы и обоснованы закономерности развития архитектуры регионального экономического пространства. В единой системе закономерностей выделены отдельные группы в зависимости от участников и связей между ними. Подано практическое отражение отдельных видов закономерностей, определены их многогранность, взаимосвязь и взаимозависимость.

Ключевые слова: архитектура регионального экономического пространства, регион, закономерности развития, агенты, трансформации.

Pryamuhina N.V. Regularities of regional economic architecture pro-space development.

The article formulates the regularities of development of architecture of regional economic space. In the unified system of laws separate groups depending on participants and relationships between them. Enjoyed the practical reflection of certain types of patterns, to determine their diversity, interconnectedness and interdependence.

Key words: architecture of regional economic space, region, pattern of development, agents of transformation.

Прямухіна Наталія Валентинівна, к.е.н., доцент кафедри фінансів Черкаського державного технологічного університету, м. Черкаси. natalia_pr@meta.ua

Рецензент: **Заблодська І. В.**, д.е.н., професор

Стаття подана 09. 01. 2015

УДК 336.02:327

НАПРЯМИ РЕФОРМУВАННЯ ПОДАТКОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ МСБ В УМОВАХ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Рекова Н.Ю., Мельник С.В., Луценко В.І.

THE DIRECTIONS OF REFORMING OF TAX REGULATION OF SME IN THE CONDITIONS OF THE EUROPEAN INTEGRATION

Rekova N.Yu., Melnyk S.V., Luzenko V.I.

В статті запропоновано економіко-математичну модель визначення оптимальної середньої ставки єдиного податку з урахуванням її впливу на основні показники розвитку національної економіки, населення і підприємств. Даний підхід спрямовано на пошук оптимальної ставки єдиного податку в умовах стимулювання інноваційної активності підприємств малого і середнього бізнесу, а також спрямований на забезпечення збалансованості податкових надходжень до бюджету та зростанню рівня зайнятого населення на таких підприємствах. Обґрунтовано, що реалізація запропонованого підходу забезпечить не тільки покращення фінансового регулювання малого і середнього бізнесу, а й допоможе визначити основні напрями податкового реформування в Україні щодо господарської діяльності підприємств малого і середнього бізнесу в умовах європейської інтеграції.

Ключові слова: економіко-математична модель, оптимальна ставка єдиного податку, малий і середній бізнес, інноваційна активність, фінансове регулювання, податкове реформування, європейська інтеграція.

1. **Вступ.** В умовах кризи та руйнування традиційних галузей, особливо на сході країни, мале й середнє підприємництво має високий потенціал для створення нових робочих місць і забезпечення самозайнятості. Сьогодні малий і середній бізнес дає роботу понад 7 млн громадян, тому послаблення надмірного адміністративного й податкового тиску для підприємців є пріоритетом Парламенту й Уряду [1].

Найбільший розрив розвитку МСБ в Україні та державах – членах ЄС спостерігається у площині несприятливого бізнесклімату, що зумовлено збереженням системної корупції, яка формує надвисокі (порівняно з іншими країнами ЄС) витрати на здійснення підприємницької діяльності. Це т.зв. інфраструктурні, інституційні та адміністративні податки. Водночас лише законодавчого скасування цих податків недостатньо. Має бути ліквідована спричинена тотальною корупцією практика системного невиконання органами державної влади всіх гілок та

рівнів норм національного законодавства, що знижує результативність законодавчих змін. Кількісна оцінка стану виконавчої дисципліни в системі державної влади свідчить, що на задовільному рівні виконується лише третя частина нормативних вимог і регуляцій. Отже, досягнення європейських параметрів бізнес-клімату залежить від комплексного реформування системи державного управління та демонтажу існуючих тінювих схем. Саме тому, необхідно не лише стимулювати тих, хто працює в Україні, а й створити такі умови, щоб повернулися підприємці, які протягом останнього десятиріччя виїхали за кордон.

Метою статті є обґрунтування напрямів реформування податкового регулювання малого і середнього бізнесу в умовах європейської інтеграції.

2. Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Дослідженню питання податкового регулювання малого і середнього бізнесу присвячено чимало наукових праць та аналітичних доповідей, де йде мова про необхідність податкового реформування в умовах інтеграційних процесів. Хочеться відзначити також праці таких науковців як Мазур Ю.О., Шерстенникова Ю.В., Ромащук Л.В., на основі яких було проведено дослідження підходів до визначення оптимальної ставки єдиного податку в умовах стимулювання інноваційної активності підприємств малого і середнього бізнесу, що забезпечить збалансованість податкових надходжень до бюджету та зростання рівня зайнятості населення, що сприятиме реформуванню податкової системи в Україні.

3. **Результати дослідження.** Для забезпечення ефективного розвитку підприємств малого і середнього бізнесу необхідним, насамперед, є вдосконалення процесу формування регуляторної політики держави, що виражається в збалансованому зростанні на рівні держави: податкових надходжень в бюджет; на рівні підприємств: інвестицій в інновації; на рівні населення: рівня зайнятості; а також реформуванні пільгового оподаткування. Так, протягом 2014-2015

рр. застосування податкових пільг у галузевому, соціальному та регіональному (СЄЗ і ТПР) зрізі не дало очікуваного ефекту, призвівши до марних втрат державного бюджету. Станом на початок 2015 р. в Україні діє 251 податкова пільга, у т.ч. 54 мають цільове спрямування. Показники не враховують пільг з податку на доходи фізичних осіб, єдиного та фіксованого сільськогосподарського податків. Необхідним є подальший перегляд кількості податкових пільг на основі методики оцінювання ефективності їх застосування за визначеними критеріями, врахування європейського досвіду складання податковими органами щорічних звітів про податкові втрати бюджету та їх оприлюднення.

Таким чином, дослідження напрямів забезпечення розвитку фінансового регулювання малого і середнього бізнесу потребує подальшого наукового дослідження з позицій обґрунтованої концепції фінансового регулювання малого і середнього бізнесу з урахуванням висунутих передумов. Необхідним є побудова економіко-математичної моделі, реалізація якої дозволить запропонувати певні рекомендації щодо фінансового забезпечення розвитку малого і середнього бізнесу в Україні.

Економіко-математична модель визначення оптимальної середньої ставки єдиного податку базується на передумовах про вплив єдиного податку на основні показники держави, населення і підприємств. Схема впливу представлена на рис.

Зміна середньої ставки єдиного податку в перший період часу відбивається безпосередньо на відрахуваннях до бюджету цього податку (стрілка 1), а також на що залишається в розпорядженні підприємства чистого прибутку (стрілка 2). У свою чергу, чистий прибуток підприємства є джерелом інвестицій в основний і оборотний капітал (стрілка 3). При цьому передбачається, що залежність інвестицій від чистого прибутку враховує тенденції ринку товарів і, інвестуючи в капітал при зменшенні середньої ставки єдиного податку, підприємства розраховують збільшити обсяг виробництва продукції для задоволення платоспроможного попиту. При збільшенні ставки єдиного податку підприємства знижують інвестування, так як відбувається переміщення капіталу в більш вигідні сфери діяльності або припинення діяльності підприємств.

У наступний після зміни середньої ставки єдиного податку період часу відбувається освоєння інвестицій і змінюється капітал підприємства (стрілка 4). Зміна капіталу веде до відповідної зміни пов'язаних з ним витрат на працю (стрілка 6). У результаті зміни факторів виробництва (стрілки 5 і 7) змінюється обсяг виробленої та реалізованої продукції. Обсяг реалізації підприємств впливає на сплачувані ними відрахування до бюджету єдиного податку, що справляється в основному з виручки (стрілка 11). Переважна частка єдиного податку в Україні збирається з платників 3-6 груп, які платять

податок у розмірі 3-7% від виручки, при цьому середня ставка податку дорівнює 5%. Платники 1-2 групи, що платять єдиний податок у розмірі до 20% від мінімальної заробітної плати, мають незначну частку в загальному обсязі збору єдиного податку, тому в даному дослідженні не розглядаються.

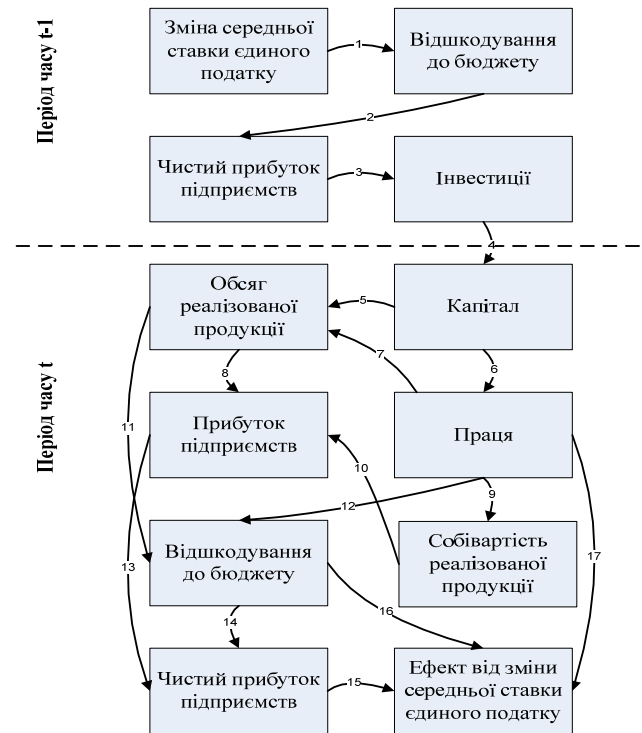

Рис. Схема впливу єдиного податку на оцінювані показники держави, населення і підприємств

Зміна витрат на працю веде до відповідної зміни собівартості реалізованої продукції (стрілка 9). Також витрати на працю визначають частину відрахувань до бюджету, зокрема, прибутковий податок (стрілка 12). Різниця між обсягом реалізованої продукції та її собівартістю визначає прибуток підприємства (стрілки 8 і 10). У свою чергу, різниця між прибутком підприємств та їх відрахуваннями до бюджету визначають чистий прибуток підприємства (стрілки 13 і 14).

Метою моделі є знаходження такої середньої ставки єдиного податку, яка забезпечила б максимальний економічний ефект одночасно для держави, підприємств і населення. Ефект для держави оцінюється як обсяг надходжень до бюджету. Ефектом для підприємств є величина чистого прибутку. Для населення ефектом є зміна його доходів, отриманих у результаті зміни витрат на оплату праці. Таким чином, сукупний ефект від зміни середньої ставки єдиного податку є сумою приватних ефектів для держави, населення і підприємств (стрілки 15, 16 і 17).

Розглянемо формування основних складових економічного ефекту від зміни середньої ставки єдиного податку. Обсяг реалізованої продукції (Y_t)

вважається рівним виробленої продукції і розраховується за допомогою виробничої функції Кобба-Дугласа [2, с. 28]:

$$Y_t = A \cdot K_t^\alpha \cdot L_t^\beta,$$

де K_t^α – основний і оборотний капітал в момент часу t ;

L_t^β – витрати на оплату праці в момент часу t .

Обсяг відрахувань до бюджету T_t розраховується за формулою:

$$T_t = T_t^E + T_t^P,$$

де T_t^E – відрахування єдиного податку;

T_t^P – відрахування податку на доходи фізичних осіб.

У свою чергу, відрахування єдиного податку розраховуються залежно від величини виручки і середньої ставки єдиного податку:

$$T_t^E = r^E Y_t,$$

де r^E – середня ставка єдиного податку.

Відрахування податку на доходи фізичних осіб розраховуються за формулою:

$$T_t^P = r^P L_t,$$

где r^P – середня фактична ставка податку на доходи фізичних осіб.

Капітал, що використовується у виробництві, залежить від капіталу в попередній момент часу та інвестицій:

$$K_t = K_{t-1} + I_{t-1},$$

$$I_{t-1} = f_P(P_{t-1}),$$

$$P_{t-1} = Y_{t-1} - C_{t-1} - T_{t-1}^E,$$

де C_{t-1} – собівартість виробленої продукції в періоді $t-1$;

I_{t-1} – інвестиції в капітал в періоді $t-1$;

f_P – функція залежності інвестицій від чистого прибутку;

P_{t-1} – чистий прибуток підприємств в часі $t-1$.

При зміні середньої ставки єдиного податку відбувається зміна чистого прибутку підприємств:

$$\widehat{P}_{t-1} = Y_{t-1} - C_{t-1} - \widehat{T}_{t-1}^E,$$

де $\widehat{P}_{t-1}$ – чистий прибуток підприємств з урахуванням єдиного податку, сплаченого за новою середньою ставкою;

$\widehat{T}_{t-1}^E = \widehat{r}^E Y_{t-1}$ – величина збору єдиного податку за новою середньою ставкою;

$\widehat{r}^E$ – нова середня ставка єдиного податку.

В результаті змінюються інвестиції та капітал у наступному періоді:

$$\widehat{I}_{t-1} = f_P(\widehat{P}_{t-1}),$$

$$\widehat{K}_t = K_{t-1} + \widehat{I}_{t-1},$$

де $\widehat{I}_{t-1}$ – інвестиції з урахуванням впливу нової середньої ставки єдиного податку;

$\widehat{K}_t$ – капітал з урахуванням впливу нової середньої ставки єдиного податку.

Витрати на оплату праці у виробничій функції пов'язані з витратами капіталу. При цьому виходимо з класичного припущення, що у орієнтованого на мінімізацію витрат підприємства частка сукупних витрат йде на капітал і частка - на працю [3]. При такій пропорції потреба в додатковій робочій силі для обслуговування зміненого капіталу розраховується за формулою:

$$\Delta L_t = \frac{\alpha}{\beta} \Delta K_t,$$

де ΔL_t – зміна витрат праці при зміні середньої ставки єдиного податку;

α – коефіцієнт еластичності основного і оборотного капіталу;

β – коефіцієнт еластичності витрат на оплату праці;

$\Delta K_t = \widehat{K}_t - K_t$ – зміна витрат капіталу при зміні середньої ставки єдиного податку.

Завданням реформування єдиного податку є максимізація зміни чистого прибутку підприємств, відрахувань до бюджету і доходів населення в періоді, наступному за періодом введення нової ставки. Подальші періоди не розглядаються, так як, якщо буде отримано позитивний результат для першого періоду після зміни середньої ставки, то і в інших періодах цей результат буде мати аналогічну динаміку. Особливості впливу середньої ставки на період її введення в дію, коли відрахування до бюджету змінюються, а ефекту для населення і

підприємств ще немає, будуть враховані в окремих обмеженнях моделі.

Цільова функція моделі має вигляд:

$$Z(\hat{r}^E) = \Delta T_t + \Delta L_t + \Delta P_t \rightarrow \max, \quad (1)$$

де $\Delta T_t = \hat{T}_t - T_t$ – різниця між обсягом відрахувань до бюджету з урахуванням зміни ставки єдиного податку, який здійснився в періоді $t-1$ і без такої зміни, розрахована для періоду t ;

$\hat{T}_t = \hat{T}_t^E + \hat{T}_t^P$ – обсяг відрахувань до бюджету з урахуванням зміни ставки єдиного податку, що стався в періоді $t-1$, розрахований для періоду t ;

$\hat{T}_t^E = \hat{r}^E \hat{Y}_t$ – відрахування єдиного податку в періоді, з урахуванням зміни ставки єдиного податку;

$\hat{T}_t^P = r^P \hat{L}_t$ – відрахування податку на доходи фізичних осіб у періоді, з урахуванням впливу зміни ставки єдиного податку;

$\Delta L_t = \hat{L}_t - L_t$ – різниця між доходами населення з урахуванням зміни ставки єдиного податку стався в періоді $t-1$ і без такої зміни, розрахована для періоду t ;

$\Delta P_t = \hat{P}_t - P_t$ – різниця між чистим прибутком підприємств з урахуванням зміни ставки єдиного податку стався в періоді $t-1$ і без такої зміни, розрахована для періоду t .

Для моделі вводиться ряд обмежень.

1. Доходи населення не повинні зменшитися в результаті зміни середньої ставки єдиного податку:

$$\Delta L_t \geq 0. \quad (2)$$

2. Відрахування до бюджету не повинні зменшитися більш ніж на 10%, оскільки в разі їх істотного зниження постраждає та частина населення, яка залежить від державного фінансування - пенсіонери, працівники бюджетних організацій і т.п.

$$\frac{\Delta T_t}{T_t} \geq -0,1 \quad (3)$$

3. Початковий негативний ефект від зменшення середньої ставки єдиного податку в період її введення в дію не повинен перевищувати 20%:

$$\frac{\Delta T_{t-1}}{T_{t-1}} \geq -0,2. \quad (4)$$

4. Не повинно статися зниження обсягу виробництва (така ситуація хоч і малоімовірна, але теоретично можлива, якщо при падінні обсягу виробництва буде відбуватися зниження собівартості більш швидкими темпами, в результаті чистий прибуток підприємств буде рости):

$$\hat{Y}_t \geq Y_t. \quad (5)$$

5. Інші обмеження, необхідні для розрахунку змін основних показників, що входять в цільову функцію, економічний зміст і порядок розрахунку яких був описаний вище:

$$\Delta T_t = (\hat{r}^E \hat{Y}_t + r^P \hat{L}_t) - (r^E Y_t + r^P L_t) \quad (6)$$

$$\Delta P_t = (\hat{Y}_t - \hat{C}_t - \hat{T}_t^E) - (Y_t - C_t - T_t^E) \quad (7)$$

$$\Delta L_t = \frac{\alpha}{\beta} \Delta K_t, \quad (8)$$

$$\hat{Y}_t = A \cdot \hat{K}_t^\alpha \cdot \hat{L}_t^\beta, \quad (9)$$

$$\hat{L}_t = L_t + \Delta L_t, \quad (10)$$

$$\hat{K}_t = K_t + \Delta K_t, \quad (11)$$

$$\Delta K_t = \hat{I}_{t-1} - I_{t-1}, \quad (12)$$

$$\hat{I}_{t-1} = f_P(\hat{P}_{t-1}), \quad (13)$$

$$\hat{P}_{t-1} = Y_{t-1} - C_{t-1} - \hat{T}_{t-1}^E, \quad (14)$$

$$\hat{C}_t = C_t + \Delta C_t, \quad (15)$$

$$\hat{T}_{t-1}^E = \hat{r}^E Y_{t-1}. \quad (16)$$

Рішення оптимізаційної моделі (1)-(16) може бути знайдено за допомогою стандартних методів вирішення лінійних оптимізаційних моделей. Значення показників, що відображають економічну ситуацію без впливу нової середньої ставки єдиного податку (в описі моделі це змінні без «кришки»), можуть бути взяті з статистики при розрахунку на прикладі вже минулих періодів або ж з прогнозів. Значення показників, що відображають економічну ситуацію з урахуванням впливу нової середньої ставки єдиного податку (в описі моделі це змінні з «кришкою» або) розраховуються згідно вищеописаної послідовності, починаючи з розрахунку відрахувань єдиного податку при середній ставці єдиного податку.

Підвищення ефективності податкової політики має забезпечуватися завдяки досягненню інституційної симетрії, дотриманню принципів фіскальної справедливості та відповідальності, що не лише уможливить збалансування бюджетних потоків, а й створить основу для реалізації суспільних реформ, які визнані найбільш доцільним шляхом прогресивного розвитку України.

4. **Висновки.** Таким чином, за допомогою економетричних та статистичних методів дослідження розроблено економіко-математичний підхід щодо фінансового регулювання малого і середнього бізнесу в умовах його стабілізації в Україні. Даний підхід направлений на пошук оптимальної ставки єдиного податку в умовах стимулювання інноваційної активності підприємств малого і середнього бізнесу, що забезпечить збалансованість податкових надходжень

до бюджету та зростання рівня зайнятого на таких підприємствах населення. А це в свою чергу дозволить більш чітко визначити основні напрями податкового реформування в Україні в умовах європейської інтеграції.

Література

1. Аналітична доповідь до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2015 році». – К. : НІСД, 2015. – 684 с.
2. Мазур Ю.А. Модели динамики экономического роста с учетом налогового фактора: / Моногр. – Донецк: ИЭП НАН Украины, 2007. – 100 с.
3. Шерстенников Ю.В. Модель влияния темпов внедрения инновационных решений на динамику развития малого предприятия / Ю.В. Шерстенников, Л.В. Ромашук // Экономика: проблемы теории та практики: Збірник наук. праць. – Вип. 222: В 5 т. – Т. III. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2007. – С. 468–480

References

1. Analitichna dopovid' do Shhorichnogo Poslannja Prezidenta Ukraїni do Verhovnoї Radi Ukraїni «Pro vnutrishne ta zovnishne stanovishhe Ukraїni v 2015 roci». – K. : NISD, 2015. – 684 s.
2. Mazur Ju.A. Modeli dinamiki jekonomicheskogo rosta s uchetom nalogovogo faktora: / Monogr. – Doneck: IJeP NAN Ukrainy, 2007. – 100 s.
3. Sherstennikov Ju.V. Model' vlijanija tempov vnedrenija innovacionnyh reshenij na dinamiku razvitija malogo predprijatija / Ju.V. Sherstennikov, L.V. Romashuk // Ekonomika: problemi teorii ta praktiki: Zbirnik nauk. prac'. – Vip. 222: V 5 t. – T. III. – Dnipropetrovs'k: DNU, 2007. – S. 468–480

Рекова Н.Ю., Мельник С.В., Луценко В.И. Направления реформирования налогового регулирования МСБ в условиях европейской интеграции.

В статье предложена экономико-математическая модель определения оптимальной средней ставки единого налога с учетом ее влияния на основные показатели развития национальной экономики, населения и предприятий. Данный подход направлен на поиск оптимальной ставки единого налога в условиях стимулирования инновационной активности предприятий малого и среднего бизнеса, а также направлен на обеспечение сбалансированности налоговых поступлений в бюджет и повышению уровня занятого населения на

таких предприятиях. Обосновано, что реализация предложенного подхода обеспечит не только улучшение финансового регулирования малого и среднего бизнеса, но и поможет определить основные направления налогового реформирования в Украине по хозяйственной деятельности предприятий малого и среднего бизнеса в условиях европейской интеграции.

Ключевые слова: *экономико-математическая модель, оптимальная ставка единого налога, малый и средний бизнес, инновационная активность, финансовое регулирование, налоговое реформирование, европейская интеграция.*

Rekova N.Yu., Melnyk S.V., Luzenko V.I. The directions of reforming of tax regulation of SMB in the conditions of the european integration.

The economic-mathematical model of definition of the optimum average rate of a uniform tax defined taking into account its influence on the main indicators of development of national economy, the population and the enterprises is offered. This approach is directed on search of an optimum rate of a uniform tax in the conditions of stimulation of an innovative activity of SME as well as aimed at providing balance of tax revenues in the budget and to increase of level of the population employment at such enterprises. It is proved that realization of this approach will provide improvement of financial regulation of SME and also will allow to determine the main directions of tax reforming in Ukraine concerning SME activity in the conditions of the European integration.

Key words: *economic-mathematical model, optimum average rate of a uniform, small and medium business, innovative activity, financial regulation, tax reform, european integration.*

Рекова Наталія Юрїївна – доктор економічних наук, професор, професор кафедри економіки підприємства, Донбаська державна машинобудівна академія МОН України (м. Краматорськ)

Мельник Сергій Вячеславович – аспірант, Донбаська державна машинобудівна академія МОН України (м. Краматорськ)

Луценко Вікторія Іванівна – аспірант, Донбаська державна машинобудівна академія МОН України (м. Краматорськ) snezhana_pirko@mail.ru

Рецензент: Заблодська І.В., д.е.н., професор

Стаття подана 15. 01. 2015

УДК 332.1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ МІЖРЕГІОНАЛЬНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА

Рогозян Ю. С.

THE THEORETICAL ASPECTS OF INTERREGIONAL COOPERATION DEVELOPMENT

Rohozyan Y. S.

У статті розглянено теоретичні основи розвитку міжрегіонального співробітництва. Простежено історичний шлях становлення та формування міжрегіонального співробітництва на основі економічних теорій, поглядів та концепцій; виявлено їх внесок у розвиток міжрегіонального співробітництва. Автором розглянуто сутність поняття «міжрегіональне співробітництво» на основі різних підходів, визначено перелік його суб'єктів в контексті поняття економічного зростання. Охарактеризовано методи оцінки впливу міжрегіонального співробітництва.

Ключові слова: розвиток, міжрегіональне співробітництво, теорії, підходи, економічне зростання, методи оцінки

Вступ. Сучасний економічний розвиток країн тісно пов'язаний з посиленням взаємодії між регіонами. В основі цього процесу лежить інтеграція усіх регіональних систем: інформації, зв'язку, транспорту, ресурсів, комунікації та інших, що базуються на принципі співробітництва, який, у свою чергу, зобов'язує регіони взаємодіяти один з одним, незалежно від існуючих між ними відмінностей та з метою сприяння економічній стабільності, прогресу, загальному добробуту населення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми розвитку міжрегіонального співробітництва досліджували такі національні вчені, як: Беленький П., Мікула Н., Вишняков О., Долішній М., Прокопенко В., Лавренчук А., Студеніков І., Черкаський, І., Шаповал П. та інші, але досі залишається не достатньо вивченою проблема саме розвитку міжрегіонального співробітництва, тому метою даної статті є дослідження теоретичних аспектів розвитку міжрегіонального співробітництва.

Виклад основного матеріалу. Сутність і форми міжрегіонального економічного співробітництва формувалися та розвивалися тривалий час паралельно з розвитком виробництва і

поглибленням поділу праці. Основи міжрегіонального співробітництва були закладені ще в XVIII столітті в теорії абсолютних і відносних переваг (А. Сміт, Д. Рікардо), суть якої полягає в тому, що одні країни (регіони) можуть виробляти товари більш ефективно, ніж інші, і на цій базі мають абсолютні переваги, реалізовані через торгівлю [1, 2].

Розвиваючи ці погляди в теорії відносної переваги [3], Д. Рікардо довів не тільки можливість, а й необхідність взаємовигідної торгівлі навіть за наявності абсолютної переваги однієї країни (регіону) у виробництві всіх продуктів: ця країна (регіон) отримує перевагу, якщо відмовиться від менш ефективного на користь більш ефективного. Загальний обсяг продукції можна збільшити, на його думку, за рахунок додаткових переваг, що виникли при спеціалізації на виробництві тієї продукції, з якої переваги у витратах є особливо великими.

Найбільший внесок у формування фундаментальних основ теорії міжрегіонального співробітництва внесли класичні теорії розміщення (штандортні теорії, від нім. standort – сприятливе місцезнаходження, розташування): теорія сільськогосподарського штандорта І.Г. Тюнена, теорія раціонального штандорта промислового підприємства В. Лаунхардта, теорія «центрального місця» В. Крісталлера, теорія промислового штандорта А. Вебера. У їх рамках ключова увага приділялася географічним (відстані) та економічним (розміри та структура витрат) чинникам ефективності розміщення та функціонування економічного об'єкта (підприємство, місто, район). Фактично штандортні теорії з'явилися основою для формування більшості сучасних теорій просторового розвитку [4].

Дані теорії отримали своє продовження в концепції інтеграції територій як інструменту підвищення конкурентоспроможності країн (регіонів) в умовах конкуренції за простір і ресурси;

зокрема, цим аргументувалася необхідність інтеграційного об'єднання країн Європи (концепція серединної Європи Ф. Науманна [5]).

З 1930-х рр. швидкими темпами почали розвиватися теорії просторового розвитку, які на відміну від класичних теорій розміщення були засновані на принципі загального, а не часткової рівноваги.

Розвиток економіко-географічних теорій (представлених в основному радянськими вченими – М.М. Барановським, М. І. Колосовським, М.К. Бандманом та ін.) показав, що головними чинниками конкурентоспроможності регіону при міжрегіональному співробітництві виступають агломераційний ефект, технологічна спеціалізація та кооперування [1, 6]

В цілому найбільш значущим внеском у формування фундаментальних основ теорії міжрегіонального співробітництва стали наступні положення:

- поділ праці та подальший обмін його результатами складають основу багатства населення різних територій;

- менша вартість виробництва продукту лежить в основі конкурентної переваги країни (регіону);

- просторове зростання, зростаюча конкуренція, нерівномірність у розміщенні ресурсів виступають джерелами спеціалізації економіки території (регіону).

- між ефективністю розміщення факторів виробництва (територіально-галузева організація господарства) і продуктивністю існує пряма залежність.

У середині ХХ століття економісти стали по-новому формулювати причини, що визначають напрямки і структуру торговельних потоків між країнами та регіонами. Так, шведські вчені-економісти Е. Хекшер і Б. Олін пояснювали теорію порівняльних переваг, якими володіє та інша територія щодо певних продуктів. Вони висунули теорему «вирівнювання цін на фактори виробництва», сутність якої полягає у тому, що кожна країна (регіон) спеціалізується на виробництві того товару, для якого співвідношення факторів виробництва, якими вона володіє, є найбільш сприятливим. Іншими словами, країна (регіон) вивозить ті товари, на виробництво яких сумарні витрати всіх факторів нижче, ніж в інших країнах (регіонах), а їх продаж приносить прибуток.

У 1948 р американські економісти П. Самуельсон і В. Столпер удосконалили доказ теореми Хекшера - Оліна, представивши свою теорему: у разі однорідності факторів виробництва, ідентичності техніки, досконалої конкуренції та повної мобільності товарів, їх обмін вирівнює ціну факторів виробництва між країнами (регіонами). У концепціях торгівлі, заснованих на моделі Д. Рікардо з доповненнями Е. Хекшера, Б. Оліна і П. Самуельсона, торгівля розглядається не просто як взаємовигідний обмін, але і як засіб, за допомогою

якого можна скоротити розрив у рівні розвитку між територіями.

Друга половина ХХ століття ознаменувалася різким зростанням світової торгівлі і збільшенням конкуренції між країнами і регіонами. У результаті стали з'являтися теорії конкурентних переваг окремих територій. Зокрема, М. Портер виявив закономірності в конкуренції територій: чим сильніше розвинена конкуренція на внутрішньому ринку, тим більша ймовірність успіху країни (регіону) на міжнародних ринках (і навпаки, ослаблення конкуренції на національному ринку призводить, як правило, до втрати конкурентних переваг).

Досліджуючи торгівлю взаємодією територій, П. Кругман зазначив, що міжнародна торгівля все більше починає носити характер міжрегіональної торгівлі, тому фактори виробництва і компетенції у прийнятті стратегічних рішень поступово переміщуються на рівень регіонів. При цьому рушійною силою торгівлі в умовах конкуренції та схожості факторів виробництва є вигравш, що отримується країнами в результаті економії від масштабів виробництва та диференціації товарної пропозиції; конкурентоспроможність країн і регіонів, недостатньо забезпечених факторами виробництва, визначається перевагою від користування особливих форм організації та концентрації виробництва [7].

Остання теза отримала своє продовження в теоріях і концепціях кластерного розвитку, об'єктом вивчення яких стали особливі форми просторової і структурної організації економічної діяльності в умовах регіоналізації економіки (вертикально і горизонтально інтегровані структури, кластери, мережі), способи взаємодії економічних суб'єктів у цих умовах, фактори їх конкурентоспроможності [8].

До представників цих наукових теорій і концепцій слід віднести насамперед М. Портера, М. Енрайта, Д. Хамфрі, Е. Шмітца, М. Сторпера та ін. В цілому сутність теорій і концепцій кластерного розвитку та їх внесок у розвиток міжрегіонального співробітництва полягає у тому, що кластерна форма організації виробництва дозволяє:

- найефективніше використовувати переваги територіальній близькості (концентрації виробництва), знизити транзакційні витрати і створити сприятливі умови для прояву ефекту від масштабу;

- створити сприятливі умови для зростання продуктивності праці та стимулювання інноваційного процесу.

Розглянуті концепції в тій чи іншій мірі вплинули на сучасну теорію міжрегіонального співробітництва.

В українській науковій літературі підходи до визначення поняття міжрегіонального співробітництва досить різні.

Розглядаючи сутність поняття «міжрегіональне співробітництво», слід зазначити, що можна виділити чотири підходи щодо його визначення:

- прихильники першого підходу під міжрегіональним співробітництвом розуміють співпрацю регіонів різних держав (партнерські зв'язки), що не є безпосередніми сусідами, але мають спільні інтереси на двосторонньому рівні [1];

- прихильники другого підходу розуміють будь-яку взаємоузгоджену діяльність, спрямовану на встановлення відносин між територіальними громадами або владами двох чи більше договірних сторін [2]. При визначенні сутності даного поняття науковці виділяють суб'єктів міжрегіонального співробітництва;

- прихильники третього підходу під міжрегіональним співробітництвом розуміють узгоджені дії органів державної влади, органів влади адміністративно-територіальних одиниць, органів місцевого самоврядування, юридичних осіб, громадських організацій, здійснювані в рамках чинного законодавства держав-учасників як усередині держави, так і за її межами, та які спрямовані на зміцнення всесторонніх відносин суміжних держав у вирішенні питань сталого розвитку регіонів, підвищення добробуту населення, забезпечення безпеки життя громадян, охорони навколишнього середовища і взаємодопомоги в надзвичайних ситуаціях, зміцнення дружби і добросусідства держав-учасників [7]. При визначенні даного поняття автори чітко визначають напрями щодо реалізації міжрегіонального співробітництва, а також розширюють склад суб'єктів даних відносин;

- автори наступного підходу під міжрегіональним співробітництвом розуміють систему економічних відносин та інтересів на регіональному рівні, що формуються і розвиваються у процесі функціонування регіональних господарських систем та зумовлені територіальним поділом праці, наявністю конкурентних переваг та природо-ресурсними і геополітичними умовами [8].

В даний час на національному законодавчому рівні дефініція «міжрегіональне співробітництво» відсутня. Проте, основою для майбутнього Закону України може стати модельний Закон «Про міжрегіональне співробітництво», що прийнятий на двадцять дев'ятому пленарному засіданні Міжпарламентської Асамблеї держав-учасників СНД (МАДУ СНД) 2007 року, що чітко визначає поняття міжрегіонального співробітництва, яке включає в себе регламентацію лише на національному рівні однієї держави [9].

У рамках даного дослідження під міжрегіональним співробітництвом буде розумітися система економічних відносин між суб'єктами взаємодії різних регіонів, що формуються і розвиваються в процесі функціонування суспільного відтворення матеріальних благ і послуг, обумовлених поділом і спеціалізацією суспільної

праці, розміщенням продуктивних сил, демографічними, соціальними процесами, природними умовами, які функціонують у рамках правового поля.

Основними суб'єктами міжрегіонального співробітництва можна вважати :

1. державу в особі центральних органів влади;
2. міжрегіональні громадські організації, асоціації, створювані регіональними та іншими органами влади;
3. регіональні органи державної влади;
4. органи місцевого самоврядування;
5. підприємства всіх форм власності;
6. домогосподарства та індивідуальні підприємці.

На сучасному етапі розвитку української економіки міжрегіональне співробітництво є важливим чинником економічного зростання регіонів, адже воно сприяє оптимізації структурних пропорцій в економіці, прискоренню технічного прогресу, підвищенню ефективності інвестицій, вирішенню соціальних проблем тощо.

Поняття економічного зростання характеризується неоднозначністю і різноплановістю підходів. У нього вкладається як широкий сенс, близький до поняття економічного розвитку, так і вузький зміст, коли економічне зростання зв'язується з кількісними показниками розвитку економіки (темпами росту).

У той же час у сучасній науці під економічним зростанням розуміють:

1. збільшення виробничих можливостей суспільства;
2. здатність виробляти більший обсяг продукції, результат збільшення пропозиції ресурсів і технічного прогресу;
3. довгострокове підвищення виробничої здатності країни, засноване на технічному прогресі, на інструментальній і довгостроковій пристосованості, з метою забезпечення населення зростаючою кількістю матеріальних благ;
4. кількісну характеристику зростання випуску продукції;
5. постійне збільшення реального обсягу виробництва, а також супроводжуючі це збільшення технологічні, економічні та соціальні характеристики суспільства [1, 5].

Таким чином, поняття економічного зростання багато економістів пов'язують з процесом розширеного відтворення: з його кількісної і якісної сторонами. Крім того, доповнюючи поняття економічного зростання структурними характеристиками, можна визначити його як сукупність взаємопов'язаних змін в масштабах і пропорціях відтворення суспільного продукту.

В рамках існуючих підходів до оцінки впливу міжрегіонального співробітництва на економічне зростання можна виділити дві групи методів: економіко-математичні та евристичні.

Таблиця

Порівняльна характеристика деяких методів оцінки впливу міжрегіонального співробітництва [1]

Метод	Переваги	Недоліки
<i>Економіко-математичні методи</i>		
Стохастичний факторний аналіз	Відносна простота реалізації. Облік ступеня впливу кожного показника на результат.	Необхідність наявності широкого часового ряду статистичних показників.
Економіко-математичне моделювання	При побудові моделі ті чи інші гіпотези стають озорими, що сприяє кращому розумінню досліджуваної проблеми. Можливість усунення недоліків моделі на кожному етапі моделювання. Можливість використання готових моделей аналогічних процесів.	Складність реалізації. Облік великої кількості залежних факторів. Необхідність суворої логічності в побудові гіпотез.
<i>Евристичні методи</i>		
Метод експертних оцінок	Облік як кількісних, так і якісних показників. Залучення до оцінки досвідчених фахівців підвищує достовірність отриманих результатів.	Суб'єктивність оцінки експертів, що призводить до відмінностей в інтерпретації одних і тих же економічних індикаторів і явищ.

Головною підставою вибору методики є можливість з її допомогою найбільш повно оцінити той вплив, який чинить міжрегіональна взаємодія на економічне зростання регіону.

Висновки. Таким чином, міжрегіональне співробітництво представляє собою складну комплексну систему взаємопов'язаних процесів, яка почала формуватися дуже давно. При цьому воно піддається впливу дуже різноманітних чинників від наслідків глобалізації до суб'єктивних характеристик регіонів, що пояснюється, у першу чергу, відсутністю єдиних міжнародно-правових інститутів співпраці.

Регіональні інтереси на міжнародній арені охоплюють постійно широке коло питань від зовнішньоекономічного співробітництва, протидії сучасним викликам і загрозам до великого спектру культурних і гуманітарних напрямків співпраці, які потребують подальшого дослідження та вивчення.

Література

1. Ускова Т. В. Міжрегіональна взаємодія як фактор зростання економіки [Текст]: препринт / Т. В. Ускова, С. В. Лукін. – Вологда: ІСЕРТ РАН, 2013. – 76 с.
2. Сміт А. Дослідження про природу та причини багатства народів / А. Сміт. – М.: ЕКСМО, 2007. – 960 с.
3. Рікардо Д. Початок політичної економії та оподаткування / Д. Рікардо. – М.: Дірект-медіа, 2007. – 327 с.
4. Мазука Л.І. Українська держава та світове українство: актуальні питання, потенціал і перспективи взаємодії / Л.І. Мазука. – К.: НІСД, 2013. – 32 с.
5. Кучик О.С. Зовнішня політика України: навч. посіб. / О.С. Кучик, О.А.Заяць. – К.: Знання, 2010. – 253 с.
6. Commission of the European Communities, Communicate from the Commission to the Council and the EU parliament on the development of energy policy for enlarged European Union, its neighbors and partner countries. – Brussels, 2003. – 54 p.
7. Куліш І. М. Державне управління регіональним розвитком України в контексті європейської інтеграції: [монографія] / ЛРІДУ НАДУ. – Л.: ЛРІДУ НАДУ, 2011. – 252 с.
8. Барішнікова Л. П. Застосування стратегічного підходу до дослідження регіонального сталого розвитку / Л. П. Барішнікова // Інвестиції: практика та досвід : наук.-практ. журн. – 2012. – № 2. – С. 12 – 14.
9. Модельний закон щодо міжрегіонального співробітництва №997_144, від 30.10.2007 р., [Електронний ресурс]: Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/997_144

References

1. Uskova T. V. Mizhregional'na vzajemodija jak faktor zrostantnja ekonomiki [Tekst]: preprint / T. V. Uskova, S. V. Lukin. – Vologda: ISERT RAN, 2013. – 76 s.
2. Smit A. Doslidzhennja pro prirodu ta prichini bagatstva narodiv / A. Smit. – M.: EKSMO, 2007. – 960 s.
3. Rikardo D. Pochatok politichnoї ekonomii ta opodatkuvannja / D. Rikardo. – M.: Direkt-media, 2007. – 327 s.
4. Mazuka L.I. Ukraїns'ka derzhava ta svitove Ukraїnstvo: aktual'ni pitannja, potencial i perspektivi vzajemodii / L.I. Mazuka. – K.: NISD, 2013. – 32 s.
5. Kuchik O.S. Zovnishnja politika Ukraїni: navch. posib / O.S. Kuchik, O.A.Zajac'. – K.: Znannja, 2010. – 253 s.
6. Commission of the European Communities, Communicate from the Commission to the Council and the EU parliament on the development of energy policy for enlarged European Union, its neighbors and partner countries. – Brussels, 2003. – 54 p.
7. Kulish I. M. Derzhavne upravlinnja regional'nim rozvitkom Ukraїni v konteksti evropejs'koї integracii: [monografija] / LRIDU NADU. – L.: LRIDU NADU, 2011. – 252 s.
8. Barishnikova L. P. Zastosuvannja strategichnogo pidhodu do doslidzhennja regional'nogo stalogo rozvitku / L. P. Barishnikova // Investicii: praktika ta dosvid : nauk.- prakt. zhurn. – 2012. – № 2. – S. 12 – 14.
9. Model'nij zakon shhodo mizhregional'nogo spivrobotnictva №997_144, vid 30.10.2007 r., [Elektronnij resurs]: Rezhim dostupu: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/997_144

Рогозян Ю. С. Теоретические аспекты развития межрегионального сотрудничества.

В статье рассмотрены теоретические основы межрегионального сотрудничества. Прослежено исторический путь становления и формирования межрегионального сотрудничества на основе экономических теорий, взглядов и концепций; выявлены их вклад в развитие межрегионального сотрудничества. Автором рассмотрены сущность понятия «межрегиональное сотрудничество» на основе различных подходов, определен перечень его субъектов в контексте понятия экономического роста. Охарактеризованы методы оценки влияния межрегионального сотрудничества.

Ключевые слова: развитие, межрегиональное сотрудничество, теории, подходы, экономический рост, методы оценки

Rohozyan Y. S. The theoretical aspects of interregional cooperation development

The article describes the theoretical foundations of interregional cooperation. It traces the historical path formation of interregional cooperation on the basis of economic theories, views and concepts; identified their contribution to the development of interregional cooperation. The author considers the essence of the concept of "interregional cooperation" based on different approaches, a

list of its subjects in the context of economic growth. The author defines the concept of economic growth characterized by ambiguity and diversity of approaches. It fits like a broad sense, similar to the concept of economic development and narrow meaning when economic growth is associated with quantitative indicators of economic development (growth rates). The article described the methods for evaluating the impact of interregional cooperation.

At the present stage of development of Ukrainian economy interregional cooperation is an important factor of economic growth in the regions, because it helps optimize structural proportions, accelerating technological progress, improving the efficiency of investment, address social issues and more.

Keywords: development, interregional cooperation, theories, approaches, economic growth, evaluation methods

Рогозян Юлія Сергіївна – к.е.н., старший науковий співробітник відділу проблем міжрегіонального співробітництва Інституту економіко-правових досліджень НАН України (м. Київ). j.s.rogozyan@mail.ru

Рецензент: **Заблодська І.В.**, д.е.н., професор

Стаття подана 12. 01. 2015

УДК 330.322.012

РОЗРОБКА МЕТОДИЧНОГО ПІДХОДУ ДО РЕГУЛЮВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ З БОКУ ДЕРЖАВИ В УКРАЇНІ**Сас Н.М., Карапетян О.А.****DEVELOPMENT OF METHODOLOGICAL APPROACHES TO THE REGULATION OF THE INVESTMENT PROCESS BY THE STATE IN UKRAINE****Sas N.M., Karapetyan O.A.**

Стаття присвячена удосконаленню методичного підходу до регулювання інвестиційних процесів в Україні з боку держави, який, на відміну від існуючих, включає наступні етапи: визначення впливу притоку інвестицій на ріст економіки; розробка методичних положень щодо виміру впливу кількісних факторів інвестиційного середовища на перебіг інвестиційних процесів; визначення методичних положень галузевої структурної перебудови через виявлення високотехнологічних галузей. На цій основі стає можливим обґрунтування важелів політик впливу на інвестиційні процеси; формування методів стимулювання інвестиційних процесів. Запровадження наведеного підходу науково обґрунтовує зміст інструментів та методів регулювання інвестиційних процесів з огляду на фактори інвестиційного середовища.

Ключові слова: інвестиції, інвестиційний процес, національна економіка, державне регулювання, політика, механізм, економічний ріст

1. Вступ. На тлі подій останніх років в Україні, які характеризуються погіршенням показників соціально-економічного розвитку, політичною нестабільністю, зростанням залежності від міжнародних кредитів, посиленням інфляційних процесів, вітчизняна економіка потребує ресурсів для розвитку реального сектора. Динаміка інвестиційних вкладень у галузевому розрізі свідчить про зростання інтересу до постачання електроенергії, газу, пари та кондиціонованого повітря, стабільно високий рівень вкладень спостерігається у металургійному виробництві та добувній промисловості. Разом з тим, інвестиції у високотехнологічні галузі у структурі мають незначну питому вагу, що обмежує можливість перейти на нові види ринкового попиту у зв'язку із інтеграцією України до ЄС. Тобто, така ситуація знижує інноваційність та конкурентоспроможність країни на європейському ринку, унеможливаючи забезпечення її економічного росту.

Метою статті є обґрунтування методичного підходу до регулювання інвестиційних процесів з боку держави в національній економіці.

2. Аналіз останніх досліджень та публікацій

Розглядаючи форми та методи удосконалення державного регулювання інвестиційних процесів, наведемо основні точки зору сучасних науковців. С.С. Погореловський вказує на необхідність комплексного реформування всієї фінансово-інвестиційної інфраструктури, а саме: «створення цілісної системи для моніторингу інвестиційного клімату в умовах дії чинного законодавства України, що сприятиме удосконаленню нормативно-правової бази, яка регламентує інвестиційну діяльність; спрощення і впорядкування державного адміністрування, створення умов для ринкового саморегулювання інвестиційних процесів, що сприятиме зменшенню рівня корупції в нашій державі; пошук форм і методів залучення до інвестиційної сфери заощаджень населення та вдосконалення системи гарантій збереження вкладів громадян у фінансово-кредитних установах; здійснення контролю за ефективним використанням бюджетних коштів, наданих для реалізації інвестиційних проектів; запровадження Міжнародних стандартів результативності інвестування (GIPS) для надання звітності за підсумками інвестиційної діяльності, що сприятиме не лише її прозорості, але й збільшенню іноземних інвестицій; створення умов для розвитку індустрії венчурного інвестування, як головного джерела фінансування інновацій, яких потребують передусім агропромисловий комплекс, енергетика, транспорт, зв'язок; застосування проектного підходу в управлінні інвестиційною діяльністю в умовах прискорення науково-технічного прогресу та високої динамічності бізнес-процесів, що потребує відповідного рівня підготовки менеджерів; стимулювання вітчизняних підприємств до розробки та підтримки власних Інтернет-сайтів, що сприятиме поширенню інформації про діяльність підприємства та залученню нових партнерів для бізнесу та інвестицій; систематизоване, детальне вивчення досвіду зарубіжних країн у залученні іноземних

інвестицій, що допоможе створити максимально сприятливий інвестиційний клімат для розвитку економіки України» [1]. З окремими положеннями можна погодитися (зокрема, щодо створення сприятливого інвестиційного клімату). Проте, на наш погляд, положення щодо першочергового інвестування у агропромисловий комплекс, енергетику, транспорт, зв'язок дещо розбігаються із курсом на індустріалізацію, високотехнологічність галузей, який бачиться нами як основний чинник пріоритетності інвестицій в Україні.

Інший фахівець, Носова О.В., заявляє, що «поліпшити інвестиційний клімат в Україні можна завдяки: концентрації наявних ресурсів у пріоритетних галузях економіки з наступною їхньою трансформацією в інвестиції і, завдяки цьому, створити умову для економічного зростання; інвестуванню в людський капітал, підвищенню ступеня кваліфікації працівників, що є основою для впровадження нових технологій на підприємствах; зростанню інвестицій в акціонерний капітал і надання кредитного фінансування на більший термін сприяє підвищенню конкурентоспроможності приватного сектору економіки; забезпеченню прозорості прийняття інвестиційних проектів у сфері місцевого виробництва, сервісу, нерухомості й сільського господарства; створенню системи стимулів, спрямованих на залучення інвестицій, які включають податкові пільги, передачу новим підприємствам держзамовлень, надання послуг за митним оформленням, консультування, спрощення процедур реєстрації та ліцензування, фінансова підтримка; поліпшення ділового клімату (оздоровлення довкілля, створення інфраструктури ринку)» [2]. Цілковито погоджуючись із науковцем щодо наведених форм та методів удосконалення регулювання інвестиційними процесами, відзначимо фактичну відсутність серед них методів прямого регулювання з боку держави.

А. Даниленко зазначає, що «поліпшення інвестиційного клімату доцільно реалізовувати через державну політику, яка може бути здійснена через виконання наступних завдань: підготовка комплексної програми підвищення інвестиційного іміджу України, метою якої має стати визначення пріоритетних напрямів розвитку в економічній сфері, а саме: збільшення ВВП на душу населення до рівня нових країн – членів ЄС та зростання доходів населення до рівня країн із середнім розміром доходів; у правовій сфері пріоритетними завданнями є визначення пакету законів України, що регулюють систему прав власності та гарантій іноземному інвестору, забезпечують гарантії компенсації у разі націоналізації майна іноземного інвестора, визначають законодавчі основи створення передумов для легалізації повернення вітчизняного капіталу з-за кордону; з метою збільшення кількості привабливих інвестиційних проектів розроблення підготовки Держкомітетом фінансового

моніторингу моделі інвестиційного розвитку, що спиралася б на приватні інвестиції; створення механізму конкуренції між рейтинговими агентствами з метою підвищення довіри компаній до рейтингів; створення центру моніторингу інвестиційного клімату (аналог Держкомітету фінансового моніторингу), що сприятиме систематизації результатів запровадження в дію сукупності правових актів для галузей, регіонів, підприємств, розробці прогнозів інвестиційної привабливості України» [3, с. 134].

О. Малютін пропонує наступні заходи, що сприятимуть покращенню інвестиційної привабливості України та поліпшенню її інвестиційного клімату: «планомірне та відкрите завершення процесу приватизації; здійснення пенсійної реформи та сприяння становленню інституту недержавних пенсійних фондів; граничне обмеження тіньового сектора економіки, легалізація тіньових капіталів, що забезпечить значний притік інвестиційних ресурсів в економіку країни з-за кордону; розвиток депозитарної системи; реформування системи оплати праці; зміна податкової концепції у сфері оподаткування інвестиційних ресурсів; зниження податкового навантаження на економіку країни; усунення різниці між фінансовим та стратегічним інвесторами; розроблення та запровадження кодексу ділової етики або етичного кодексу корпоративного управління для всіх учасників ринку; надання державної підтримки для створення механізмів залучення коштів населення для інвестиційних операцій; підготовка відповідних інформаційних пакетів для потенційних інвесторів; забезпечення прибутковості підприємств державної форми власності; підвищення ефективності інвестицій за рахунок зростання прозорості ринкового середовища та роботи підприємств; ведення дієвої боротьби з корупцією; здійснення реструктуризації великих неефективних підприємств та максимальне розширення сфери малого та середнього бізнесу; адаптація до українських умов міжнародних стандартів ведення бізнесу; створення рівних конкурентних умов для внутрішніх та іноземних інвесторів; сприяння розвитку ефективної банківської системи, орієнтованої на кредитування реального сектора економіки; сприяння розвитку ринку страхових послуг» [4, с. 72]. Такий опис форм державного регулювання інвестиційних процесів бачиться як найбільш повний.

Наведемо також думку Терещенко В.Л., який пропонує основи «системної державної інвестиційної політики, основними завданнями якої мають стати: визначення загальних критеріїв і показників об'єктивної оцінки економічних процесів; розробка регіональних програм стимулювання приватних вітчизняних та іноземних інвестицій на базі виявлених у регіонах потреб і можливостей з урахуванням місцевих умов і накопиченого досвіду в сфері інвестиційного

співробітництва; створення прозорого та зрозумілого правового поля; підвищення якості освіти; розвиток співробітництва України з провідними міжнародними фінансовими організаціями, формування привабливого іміджу країни на світових ринках капіталів» [5].

Відаючи належне внеску науковців у теорію та практику інвестування, слід зауважити, що визначення інструментів та методів, методичних підходів до регулювання інвестиційних процесів на державному рівні з огляду на сучасні умови макроекономічного стану потребують подальшого теоретичного та науково-методичного обґрунтування.

2. Результати дослідження. Елементами механізму регулювання інвестиційних процесів є принципи, форми і методи, що обумовлюють діяльність компетентних органів державної влади з визначення нормативних, методологічних, регулятивних, стимулюючих засад перебігу інвестиційного процесу через створення належної системи інвестиційного середовища та покращення інвестиційного клімату.

Суб'єктами регулювання інвестиційних процесів з боку держави є органи державної влади, представлені Міністерствами та відомствами: Міністерство фінансів, Міністерство економічного розвитку і торгівлі, Міністерство соціальної політики, Державна фіскальна служба, НБУ, Кабінет міністрів, Комітет з питань запобігання і протидії корупції, Верховна рада України, Національна комісія з цінних паперів та фондовому ринку.

Об'єктами регулювання виступають процеси залучення капітальних та фінансових інвестицій через створення належної системи інвестиційного середовища та покращення інвестиційного клімату.

Метою регулювання інвестиційних процесів визначимо паритетне задоволення інтересів суспільства, учасників всіх рівнів національної економіки (макро-, мезо- та мікрорівня) та інвесторів у досягненні фінансового ефекту (для інвестора) та економічного, екологічного, соціального та інших видів ефекту (для національної економіки та суспільства).

Принципи, на яких має будуватися регулювання інвестиційних процесів з боку держави, полягатимуть у наступному:

гнучкість, тобто здатність системи регулювання здійснювати перехід до застосування нових дієвих форм та методів, необхідних для реалізації основних функцій, завдань та досягнення визначеної мети у найкоротші терміни;

адаптивність, що полягає у здатності системи регулювання пристосовуватися до зміни навколишнього середовища, глобалізаційних та інтеграційних процесів;

надійність та стабільність – забезпечення властивості системи регулювання щодо збереження у часі в установлених межах значення всіх цільових

параметрів, які характеризують режими та умови інвестиційного середовища та інвестиційного клімату;

цілеспрямованість – орієнтація системи регулювання та отримання певних результатів та досягнення єдиної мети;

результативність, що має забезпечуватися отриманням позитивного результату від здійснених заходів з регулювання інвестиційних процесів;

прозорість та унеможливлення проявів корупції з боку урядових інституцій;

узгодженість з стратегією розвитку країни, грошово-кредитною, соціальною, макроекономічною, бюджетною та зовнішньоекономічною політиками.

Завдання удосконалення форм та методів механізму регулювання інвестиційних процесів пропонується вирішувати з огляду на тенденції розвитку економіки, що вимірюються приростом ВВП, через активізацію напрямів регулювання щодо створення результативного інвестиційного середовища та прийняттого інвестиційного клімату. Задля цього необхідним є розробка методичного підходу, що включає наступні етапи:

визначення впливу притоку інвестицій на розвиток економіки;

формування методичних положень щодо виміру впливу кількісних факторів інвестиційного середовища на перебіг інвестиційних процесів;

визначення напрямів галузевої структурної перебудови через виявлення високотехнологічних галузей та рівня інноваційних інвестицій.

По-перше, визначимо вплив приросту капітальних та фінансових інвестицій в розрізі інструментів на приріст ВВП. За ретроспективною базою даних побудовано регресійну модель:

$$\begin{aligned} \delta GDP = & 0,076 + 0,418\delta CI + 0,044\delta Vs + \\ & + 0,0113\delta Vic + 0,0223\delta Vgb \end{aligned} \quad (1)$$

де δGDP - приріст ВВП; δCI – приріст капітальних інвестицій; δVs – приріст торгівлі акціями на фондовому ринку; δVic – приріст торгівлі цінними паперами інститутів спільного інвестування; δVgb – приріст торгівлі державними облигаціями.

Під час попередньої побудови моделі до неї було також включено обсяг торгів корпоративними облигаціями, проте перевірка на мультиколінеарність виявила необхідність виключення показника через його тісний зв'язок із іншими змінними.

Для оцінки значущості побудованої множинної перевірено коефіцієнт детермінації, який за даними генеральної сукупності дорівнює: $R^2 = 0,87$. Враховано F-критерій Фішера ($F=6,69$; $F_{kp}(4;4) = 6,39$). Враховуючи, що $F > F_{kp}$, коефіцієнт детермінації статистично значимий і побудоване рівняння регресії статистично надійне.

Визначено найсуттєвіші фактори інвестиційного середовища, що впливають на перебіг інвестиційних процесів в Україні, на основі ретроспективних даних яких проведено нейромережне моделювання для капітальних та фінансових інвестицій. В нейромережну модель включено наступні фактори:

δX_1 – приріст зайнятості населення;

δX_2 – приріст реального наявного доходу;

δX_3 – зміна облікової ставки НБУ;

δX_4 – зміна середньозваженої ставки за всіма інструментами ;

δX_5 – зміна офіційного курсу гривні до дол. США;

δX_6 – приріст обсягу реалізованої промислової продукції;

δX_7 – зміна рентабельності операційної діяльності підприємств.

За результатами нейромережного моделювання встановлено, що за умови незмінної державної інвестиційної політики зниження капітальних інвестицій складе 17%, приріст обсягу торгів акціями - 128%, зниження обсягу торгів цінними паперами інститутів спільного інвестування та державними облігаціями - 68% та 11% відповідно. Підставивши наведені прогнози щодо тенденцій змін капітальних та фінансових інвестицій у регресійне рівняння 1, отримуємо прогнозне значення приросту ВВП на рівні 5,4%, яке може бути досягнуте за рахунок приросту обсягу торгів акціями на ринку цінних паперів. При цьому основними напрямками регулювання інвестиційних процесів з боку держави визначимо подолання негативних тенденцій у залученні капітальних інвестицій, торгів цінними паперами інститутів спільного інвестування та державними облігаціями. Удосконалення методичних положень структурно-галузевої політики запропоновано проводити у

відповідності до пріоритету розвитку високих та середньовисоких за технологічним рівнем галузей економіки (табл.). Для розрахунку обрано дані щодо ВДВ у 2013 р., адже події 2014 р. внаслідок обмежень зовнішньоекономічної діяльності з Росією змінили структуру ВВП.

Відповідно до проведених розрахунків сформуємо 3 групи видів діяльності за пріоритетністю вкладання капітальних інвестицій:

перша група «Види діяльності високопріоритетного розвитку»: виробництво інших транспортних засобів (в т.ч. виробництво залізничних локомотивів і рухомого складу, літаків і космічних суден, суден і човнів, а також деталей для цих транспортних засобів), виробництво машин і устаткування, не віднесених до інших угруповань (в т.ч. виробництво машин і устаткування загального призначення, виробництво машин і устаткування для сільського та лісового господарства, виробництво металообробних машин і верстатів), виробництво електричного устаткування;

друга група «Види діяльності середньопріоритетного розвитку»: будівництво, виробництво комп'ютерів, електронної та оптичної продукції, виробництво основних фармацевтичних продуктів і фармацевтичних препаратів;

третя група «Види діяльності низькопріоритетного розвитку»: виробництво готових металевих виробів, крім машин і устаткування, виробництво іншої неметалевої мінеральної продукції, виробництво гумових і пластмасових виробів, виробництво автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів, виробництво хімічних речовин і хімічної продукції, металургійне виробництво, виробництво коксу та коксопродуктів.

Таблиця

Визначення пріоритетності вкладання капітальних інвестицій за видами діяльності

Вид діяльності	Частка ВДВ у структурі випуску	Коефіцієнт високотехнологічності	Мультиплікативна оцінка
Виробництво інших транспортних засобів (в т.ч. виробництво залізничних локомотивів і рухомого складу)	0,391	3	1,173
Виробництво машин і устаткування, не віднесених до інших угруповань	0,222	3	0,666
Виробництво електричного устаткування	0,181	3	0,543
Будівництво	0,213	2	0,426
Виробництво комп'ютерів, електронної та оптичної продукції	0,104	4	0,416
Виробництво основних фармацевтичних продуктів і фармацевтичних препаратів	0,095	4	0,38
Виробництво готових металевих виробів, крім машин і устаткування	0,163	2	0,326
Виробництво іншої неметалевої мінеральної продукції	0,145	2	0,29
Виробництво гумових і пластмасових виробів	0,133	2	0,266
Виробництво автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів	0,085	3	0,255
Виробництво хімічних речовин і хімічної продукції	0,068	3	0,204
Металургійне виробництво	0,078	2	0,156
Виробництво коксу та коксопродуктів	0,068	2	0,136

Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики [6] та OECD-Eurostat [7]

Регулювання інтенсифікації інвестиційних процесів з боку держави для першої групи має бути суттєвим і базуватися на методах прямого фінансування, наданні податкових пільг в разі інвестицій в інновації та наукові розробки, державних гарантій, пільгового кредитування.

Для другої групи мають застосовуватися непрямі методи регулювання з боку держави, що полягатимуть у пільговому кредитуванні переоснащення виробництва галузей, застосуванні податкових пільг, стимулюванні експорту через надання преференцій у митних тарифах.

У галузевій структурі виробництва має зростати частка інвестицій в нові інноваційні проекти. Задля визначення оптимальної її частки перетворено отриману раніше залежність (1) з урахуванням інструменту корегування (збільшення) залучення інвестицій у інноваційні проекти за рахунок можливості перерозподілу наявних. До моделі введено наступні параметри: $\delta C^*(p) = (1-p)\delta CI + p M e^{-k p}$; $p \in [0,1]$ - частка капітальних інвестицій, направлена на інвестування нових інноваційних проектів та напрямків; M - приріст частки доданої вартості, що враховує k - параметр, який характеризує швидкість розвитку інноваційних інвестицій у галузі.

Для доцільного варіанту вибору оптимальної величини p характерні наступні твердження: (1.1) – спадаюча лінійна залежність приросту δGDP , що відповідає залучанню інвестицій без урахування інвестування у якісно нові проекти; (1.2) – зростаюча залежність приросту δGDP , що відповідає залучанню інвестицій у якісно нові проекти; (1) – результуюча функція приросту δGDP з урахуванням можливості впливу на сприяння інвестуванню у якісно нові проекти за рахунок реструктуризації галузевої політики. Вибір типу обраних залежностей з урахуванням економічного змісту заданих складових представлено на рис.

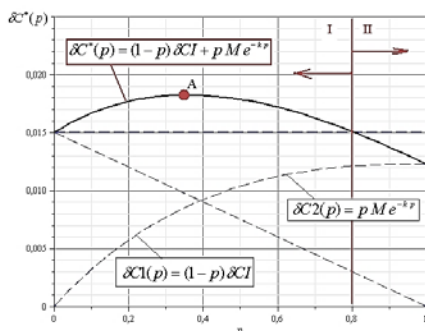

Рис. Вибір типу приросту δGDP з урахуванням економічного змісту заданих складових

Функція набуває максимального значення у точці $A(p_A, \delta C^*(p_A))$, що визначає оптимальне значення p_A (оптимальне розподілення) для раціонально обраних інноваційних проектів (напрямків). При цьому область $p \in [0,1]$ можна поділити на доцільну (I), що відповідає виконанню

нерівності $\delta C^*(p) \geq \delta CI$ (тобто доцільності вибору з урахуванням сприяння новим інноваційним проектам відносно практики підтримування існуючих, що не призводять до стрімкого зростання доданої вартості за рахунок інноваційних перспективних оновлень), область (II), що відповідає виконанню нерівності $\delta C^*(p) < \delta CI$, тобто вказує на недоцільність перерозподілу в наведених частках, що відбувається за рахунок неможливості повної відмови від підтримки існуючих напрямків в сторону тільки нових інноваційних напрямків.

На цій основі стає можливим обґрунтування ефективних важелів грошово-кредитної, соціальної, податкової, зовнішньоекономічної, бюджетної політик щодо розвитку високотехнологічних галузей та формування положень грошово-кредитної, соціальної, податкової, зовнішньоекономічної, бюджетної політик щодо стимулювання інвестиційних процесів.

4. Висновки. В результаті удосконалення методичного підходу до регулювання інвестиційних процесів з боку держави в національній економіці застосовано кореляційно-регресійний аналіз та нейромережне моделювання. Отримано прогнозні дані щодо тенденцій залучення капітальних та фінансових інвестицій в економіку України за умови збереження динаміки кількісних показників інвестиційного середовища. Встановлено, що приріст ВВП може бути досягнутий за рахунок приросту обсягу торгів акціями на ринку цінних паперів. При цьому основними напрямками регулювання інвестиційних процесів з боку держави визначено подолання негативних тенденцій у залученні капітальних інвестицій, торгів цінними паперами інститутів спільного інвестування та державними облігаціями. Удосконалені методичні положення щодо визначення пріоритетності капітальних інвестицій дозволили виокремити 3 групи видів діяльності: перша група «Види діяльності високопріоритетного розвитку»: виробництво інших транспортних засобів (в т.ч. виробництво залізничних локомотивів і рухомого складу, літаків і космічних суден, суден і човнів, а також деталей для цих транспортних засобів), виробництво машин і устаткування, не віднесених до інших угруповань (в т.ч. виробництво машин і устаткування загального призначення, виробництво машин і устаткування для сільського та лісового господарства, виробництво металообробних машин і верстатів), виробництво електричного устаткування; друга група «Види діяльності середньопріоритетного розвитку»: будівництво, виробництво комп'ютерів, електронної та оптичної продукції, виробництво основних фармацевтичних продуктів і фармацевтичних препаратів. За

наведеними групами пріоритетного вкладання капітальних інвестицій диференціюються форми та методи державного регулювання. Встановлено, що за умови вкладання 38,4% капітальних інвестицій у нові інноваційні проекти забезпечується максимальний приріст ВВП України.

Література

1. Погореловський С.С. Оцінка інвестиційного клімату України та напрями його покращення / С.С. Погореловський // Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України. – 2011. - № 1. – С. 477-489.
2. Носова О.В. Інвестиційний клімат в Україні: основні напрями поліпшення / О.В. Носова // Стратегічні пріоритети: науково-аналітичний щоквартальний збірник. - Національний інститут стратегічних спостережень. – 2008. - № 1(6) – С. 59- 65.
3. Даниленко А.А. Актуальні питання прямих іноземних інвестицій до України з ЄС (у контексті розширення Євросоюзу на схід / А.А. Даниленко // Фінанси України. – 2008. – № 1. – С.127–137.
4. Малютін О.К. Концепція поліпшення інвестиційного клімату в Україні / О.К. Малютін // Фінанси України. – 2008. – № 11. – С.64–74.
5. Терещенко В.Л. Проблеми та перспективи покращення інвестиційного клімату в Україні / В.Л. Терещенко // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2015. - Випуск 4. – С. 926-931.
6. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>
7. OECD-Eurostat [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/eurostat/cache/metadata/Annexes/htec_esms_an5.pdf

References

1. Pogoryelovs'kyj S.S. Ocinka investy'cijnogo klimatu Ukrainy' ta napryamy' jogo pokrashhennya / S.S. Pogoryelovs'kyj // Zbirnyk naukovy'x prac' Nacional'nogo universy'tetu derzhavnoyi podatkovoyi sluzhby' Ukrainy'. – 2011. - № 1. – S. 477-489.
2. Nosova O.V. Investy'cijny'j klimat v Ukraini: osnovni napryamy' polipshennya / O.V. Nosova // Strategichni priory'tety': naukovo-anality'chny'j shhokvartal'ny'j zbirny'k. - Nacional'ny'j insty'tut strategichny'x sposterezhen'. – 2008. - № 1(6) – S. 59- 65.
3. Dany'lenko A.A. Aktual'ni py'tannya pryamy'x inozemny'x investy'cij do Ukrainy' z YeS (u konteksti rozshy'rennya Yevrosoyuzu na sxid / A.A. Dany'lenko // Finansy' Ukrainy'. – 2008. – № 1. – S.127–137.
4. Maluytin O.K. Konceptiya polipshennya investy'cijnogo klimatu v Ukraini / O.K. Maluytin // Finansy' Ukrainy'. – 2008. – № 11. – S.64–74.
5. Tereshhenko V.L. Problemy' ta perspekty'vy' pokrashhennya investy'cijnogo klimatu v Ukraini / V.L. Tereshhenko // Global'ni ta nacional'ni problemy' ekonomiky'. – 2015. - Vy'pusk 4. – S. 926-931.

6. Oficijny'j sajт Derzhavnoyi sluzhby' staty'sty'ky' Ukrainy' [Elektronny'j resurs]. - Rezhym dostupu : <http://www.ukrstat.gov.ua/>
7. OECD-Eurostat [Elektronny'j resurs]. – Rezhym dostupu: http://ec.europa.eu/eurostat/cache/metadata/Annexes/htec_esms_an5.pdf

Сас Н.Н., Карапетян О.А. Разработка методических подходов к регулированию инвестиционных процессов со стороны государства в Украине.

Статья посвящена совершенствованию методического подхода к регулированию инвестиционных процессов в Украине со стороны государства, который, в отличие от существующих, включает следующие этапы: определение влияния притока инвестиций на рост экономики; разработка методических положений по измерению влияния количественных факторов инвестиционной среды на ход инвестиционных процессов; определение методических положений отраслевой структурной перестройки в результате выявления высокотехнологичных отраслей. На этой основе становится возможным обоснование рычагов политик влияния на инвестиционные процессы; формирование методов стимулирования инвестиционных процессов. Использование указанного подхода научно обосновывает содержание инструментов и методов регулирования инвестиционных процессов с учетом факторов инвестиционной среды.

Ключевые слова: инвестиции, инвестиционный процесс, национальная экономика, государственное регулирование, политика, механизм, экономический рост

Sas N.N., Karapetyan O.A. Development of methodological approaches to the management of investment processes on the part of the state in Ukraine.

The article is devoted to the improvement of the methodical approach to the regulation of investment processes in Ukraine by the state, which, unlike the existing ones, involves the following steps: determination of the impact of inflows on economic growth; Development of methodical positions on the measurement of the impact of the quantitative factors, the investment environment in the course of the investment process; definition of methodical positions the industry restructuring in the identification of high-tech industries. On this basis, it becomes possible to study the impact of leverage policies on investment processes; the formation of methods to stimulate the investment processes. Using this approach justifies the scientific content of the tools and methods of regulation of investment processes, taking into account the investment environment factors.

Keywords: investments, investment process, the national economy, government regulation, policy, mechanism, economic growth

Сас Наталія Миколаївна – аспірант, Донбаська державна машинобудівна академія (м. Краматорськ). snezhana_pipko@mail.ru

Карапетян Оксана Аксєлівна – аспірант, Донбаська державна машинобудівна академія (м. Краматорськ). ksu-13.04@mail.ru

Рецензент: **Заблодська І.В.**, д.е.н., професор

УДК 332

ПРОБЛЕМИ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕГІОНАЛЬНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА

Сербряк К.І.

PROBLEMS OF INFORMATION REGIONAL COOPERATION PROVISION

Serebryac K.I.

У статті визначено сучасні проблеми інформаційного забезпечення регіонального співробітництва. Розглянуто сутність поняття інформаційне забезпечення та його роль і значення. Визначено функції інформаційного забезпечення регіонального співробітництва.

Ключові слова: інформаційне забезпечення, регіональне співробітництво, проблеми.

Поставника проблеми. Важливою та невід'ємною складовою частиною регіональної співпраці є її інформаційна підтримка. Інформаційна підтримка регіональної взаємодії належить до західноєвропейських традицій. У країнах із давньою історією регулювання міжкордонних процесів з розвиненим законодавством, усі рішення в галузі такої співпраці отримують належний інформаційний супровід, тобто мають відповідне до потреби інформаційне забезпечення. Без такого забезпечення регіональне співробітництво може бути справою ризикованою і призводити до неочікуваних і негативних результатів. Інформаційний чинник діяльності суб'єктів і учасників регіонального співробітництва та відповідних органів влади, підтримки з боку громадськості й ефективного використання бізнесово-освітніх ресурсів стає нагальною потребою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання інформаційної підтримки цих процесів до сьогодні окреслювалися безсистемно й винятково в загальному вигляді. Окремі аспекти інформаційного забезпечення транскордонного співробітництва розглядали І. Бабець, П. Беленький, В. Гарагонич, С. Матвеев, Н. Мікула, А. Мокій, С. Товканець, Г. Товканець. Варто звернути на ґрунтовне дослідження львівських науковців П. Беленького, Н. Мікули та С. Матвеева, у якому на засадах ринкової взаємодії розглядаються економічні аспекти інформаційного забезпечення. В інших працях інформаційна підтримка співробітництва розглядається фрагментарно, як правило, лише в загальному вигляді [1-4].

Відсутність наукових основ організації інформаційного забезпечення регіонального співробітництва спричинила безсистемне вирішення

цих питань на практиці, що обумовлює фрагментарність і несвоєчасність інформаційного забезпечення й розвитку регіональної співпраці в цілому

Метою статті є визначення проблем регіонального співробітництва.

Результати досліджень. У радянській і пострадянській науці та практиці поняття "інформаційне забезпечення" активно використовувалось у рамках реалізації концепції автоматизованих систем управління та у зв'язку з комп'ютерною обробкою інформації. Виділення його серед інших видів забезпечення, дозволяло акцентувати увагу на особливостях забезпечення даними соціально-економічних процесів, які підлягали комп'ютеризації.

У західній науці це поняття спеціально не виділялося. Найближчим до нього є термін "інформаційна підтримка" (information support), який, не є самостійним, а виступає більше пересічним елементом технологій управління.

Сьогодні зміст поняття "інформаційне забезпечення" істотно змінився. Його тлумачать набагато ширше і нерозривно пов'язують з ефективністю управління: недостовірні дані або їх недостатність можуть породжувати проблеми з прийняттям рішень, що позначається на якості управління в цілому. Позитивним є зростання розуміння важливості інформаційного забезпечення для управління.

Проте чіткого й однозначного розуміння змісту інформаційного забезпечення до сьогодні не вироблено. Чимало авторів, зазначаючи в заголовку своїх матеріалів "інформаційне забезпечення", в самому тексті підміняють його такими поняттями, як "інформація", "методи опрацювання інформації", "засоби масової інформації", "преса" тощо. Як правило, під інформаційним забезпеченням розуміють сукупність організаційно-технічних заходів або дій, спрямованих на вироблення відомостей, достатніх або необхідних для прийняття управлінських рішень, звужуючи його лише до одного аспекту – організаційного. Саме це найбільша проблема інформаційного забезпечення.

В нових умовах головним, але, зрозуміло, не єдиним, суб'єктом інформаційного забезпечення регіонального співробітництва стають державні органи різного рівня, які створюють єдиний інформаційний простір за допомогою традиційних і новітніх інформаційно-комунікаційних технологій, а некомерційні об'єднання та інші недержавні суб'єкти лише ситуативно приєднуються до реалізації регіональних (транскордонних) проектів і програм. При цьому, на думку політологів, регіональні зв'язки взаємозалежні із зовнішньою політикою держави, а тому "інформаційний супровід" ділових контактів делегацій, особливо на рівні губернаторів і глав адміністрацій, має стати правилом [5].

Європейський досвід свідчить, що інформаційне забезпечення зв'язків регіонів здійснюється за двома напрямками: у регіоні надається інформація про іноземну державу, зацікавленість з її боку в контактах з тих або інших питань; одночасно, МЗС одержує інформацію від регіонів і направляє її за кордон. При цьому використовуються всі доступні засоби інформаційного обміну, зокрема й сучасні телекомунікаційні технології. МЗС регулярно проводить презентації своїх регіонів у прес-центрі і в рамках міжнародних заходів з найрізноманітнішої тематики (виставок інвестиційних проектів, товарної продукції або туристичного потенціалу, міжнародний проект туристсько-рекреаційної зони). На офіційному сайті МЗС надається інформація про потенціал міжнародного співробітництва провідних регіонів, постійно поповнюється блок довідково-інформаційних матеріалів, адресованих регіонам. Подібні напрями та засоби інформування застосовуються не лише на рівні регіонів, але і прикордонного співробітництва.

На рівні регіонального співробітництва активно застосовуються новітні інформаційно-комунікаційні технології, передбачено, зокрема використання системи порталів, створення національних порталів з вільним доступом до них, національних інформаційних центрів. Для отримання необхідної інформації застосовуються Інтернет-портал та Інформаційний портал регіонального прикордонного співробітництва. Останній є інтерактивною моделлю залучення громадськості до розробки проектів і програм прикордонного співробітництва й реалізації їх в умовах прикордонного регіону; створює можливості для обміну інформацією між структурами прикордонного співробітництва, органами регіональної влади й місцевого самоврядування, освітніми установами, населенням прикордонних територій і громадськими організаціями; інформування всіх учасників про основні тенденції розвитку регіонального прикордонного співробітництва України, країн СНД і ЄС.

Оскільки інформаційна підтримка має важливе значення в системі прикордонного співробітництва,

налагоджувати обмін інформацією з учасниками євро регіонів; створювати WEB-сторінки, організувати публікації з метою висвітлення питань розвитку транскордонного співробітництва і євро регіонів; проводити семінари, круглі столи, конференції з питань транскордонного співробітництва та розвитку євро регіонів, стали, перш за все, державні владні установи. Вони активно застосовують традиційні і новітні інформаційні технології, інформуючи, не обмежуються загальними відомостями про євро регіони, повідомляють про конкретні економічні, інвестиційні й торговельні пропозиції. На порталах і сайтах транскордонних структур, державних, регіональних і місцевих органів влади розміщуються посилання на сайти провідних організацій та установ регіону, здійснюється адресна розсилка інформаційних матеріалів [6].

Досліджуючи властивості інформаційного забезпечення державного управління, Г. Атаманчук виділяє три проблеми, пов'язані з ним.

1. Відомість слід відбирати з огляду на їх актуальність, необхідність і корисність для державно-управлінських явищ, відносин і процесів, тобто потрібна передусім управлінська інформація.

2. Науковий супровід управлінських даних. До інформації не можна підходити інтуїтивно, емоційно, імпульсивно. Розуміння, аналіз й осмислення даних вимагають серйозних наукових знань і досвіду.

3. Управління неможливе без зворотних зв'язків [7].

Якщо не знати, як практично реалізується нормативна інформація (ухвали, директиви тощо), то управлінський цикл діяльності будь-якого державного та муніципального органу розривається, втрачає властивості кругообігу і потенціал впливу на об'єкт управління.

Ці три проблеми виступають окремими аспектами єдиної більш загальної проблеми – проблеми цільового характеру інформаційного забезпечення управлінських рішень. З системного погляду, під управлінням розуміють "процес взаємодії домінуючої підсистеми з іншими елементами системи для досягнення визначеної загальної цілі" [25]. Таке трактування акцентує увагу на двох моментах. По-перше, основа управління – конкретна мета. По-друге, вона досягається за рахунок взаємодії домінуючої підсистеми з іншими елементами системи. У процесі такої взаємодії визначальна роль відводиться обміну інформацією.

Отже, загалом, під інформаційним забезпеченням слід розуміти цілеспрямований процес вироблення інформації, необхідної для ефективного управління системою.

Вагомий відбиток на сутність інформаційного забезпечення накладає те, що воно стосується управління діяльністю соціально-економічної системи. По-перше, вироблення інформації

представляє собою цілісний технологічний ланцюжок: збір, накопичення, зберігання, створення нових даних у процесі опрацювання існуючих, їх поширення. По-друге, у системах відбувається одночасно безліч процесів. Крім основного, пов'язаного з виконанням системою своєї основної функції (функціонування), заради якої, власне, і створювалася система, обов'язково мають місце інші як загальносистемні, так і автономні процеси. Прикладом загальносистемних процесів може виступати виконання функцій життєзабезпечення і самозбереження, під якими розуміють дії, пов'язані з взаємодією із середовищем, що створюють умови комфортного існування, розвитку системи і захисту її від загрози знищення. Автономні процеси ініціюються окремими компонентами системи і мають на меті досягнення не загальних, а цілком конкретних, часто протилежних цілей. Оскільки кожен процес потребує управління заради досягнення своїх цілей, то він ініціює відповідні процеси інформаційного забезпечення. Як наслідок, у системі одночасно формуються інформаційні потоки, які можуть протистояти, або доповнювати один одного. Отже, особливістю інформаційного забезпечення управління в соціально-економічних системах є те, що воно повинно враховувати суміжні інформаційні потоки.

Як вважають П. Беленький, Н. Мікула і Є. Матвеев роль інформаційного забезпечення транскордонного співробітництва полягає у стимулюванні розвитку інформаційної інфраструктури прикордонних та транскордонних територій. Це передбачає створення правових, економічних, технічних умов для проведення ефективного інформаційного обміну між суб'єктами й учасниками транскордонного співробітництва, інформуванні бізнесових кіл та населення щодо питань транскордонного співробітництва та забезпечення зворотного зв'язку з ними [19]. Вони також визначають, що мова йде про роль інформаційного забезпечення транскордонного співробітництва в економічній галузі, тобто в сфері ринкової взаємодії [там само].

"Дієвим чинником підвищення організованості ринку є впровадження відкритих систем інформаційного забезпечення учасників регіонального співробітництва, що сприятиме формуванню віртуальних організаційних структур, для яких характерні переваги як зовнішньої (ринкової), так внутрішньої (внутрішньофірмової) взаємодії і які дають можливість економити час і кошти на пошук партнерів та укладання угод" [3].

Більш доцільним видається розглядати зміст інформаційного забезпечення в ширшому контексті – передусім соціально-політичному, а вже потім економічному, екологічному, технічному і т. д. Щодо інфраструктури, то доречним було б вказати на створення соціальних умов регіонального

співробітництва, оскільки говорити про ефективну регіональну співпрацю можна лише тоді, коли суспільство в цілому, а також його відповідні структури (державні та недержавні) зрозуміють необхідність та важливість такого співробітництва. Відтак, правові, економічні, екологічні та технічні умови здійснення ефективного інформаційного обміну між суб'єктами й учасниками співпраці стають своєрідними наслідками соціальних передумов.

Щодо безпосереднього процесу здійснення інформування стосовно питань регіонального співробітництва, то тут обов'язково необхідне інформування на рівні органів державної влади, які потребують адекватних відомостей як про процес регіональної співпраці, так і про реакцію інших суб'єктів на неї та поточну ситуацію.

Якщо дивитися з позицій управління, то під інформаційним забезпеченням регіональної співпраці слід розуміти цілеспрямовану діяльність зацікавлених суб'єктів, пов'язану зі збором, фіксацією, обробкою, накопиченням, зберіганням і використанням повідомлень і будь-яких інших інформаційних даних, необхідних для повноцінного й ефективного функціонування цих суб'єктів з метою реалізації функцій регіонального співробітництва. В цьому випадку інформаційне забезпечення може реалізуватись у формі державної інформаційної політики з відповідного кола проблем. Існують такі функції інформаційного забезпечення регіонального співробітництва рис.: інформаційні; нормативні; організаційні; ідеологічні; група посередницьких (медіальних) функцій.

Усі функції об'єднуються сферою їх спрямування – соціально-економічне середовище, а також спільною метою – динамічною зміною системи. Стосовно безпосередньої конкретизації функцій, то більшість із них визначаються в результаті аналізу ситуації, цілей і завдань різних форм регіонального співробітництва.

Група інформаційних функцій виражає зміст інформаційної політики у сфері регіональної співпраці і забезпечує створення "інформаційної бази" – сукупності фактів, які відображають подієву картину. Їх основна мета – створення в суспільстві знань, оцінок, норм для використання в повсякденному житті, взаємодії між державою і громадянським суспільством, узгодження інтересів країни й інших суб'єктів регіонального співробітництва. До групи інформаційних функцій належить пропагандистсько-агітаційна функція, яка представляє собою поєднання діяльності з розповсюдження фундаментальних ідей, що стають основою масової свідомості, і конкретних дій, які активно формують окремі позиції аудиторії. Частиною цієї функції є культурно-освітній складник.

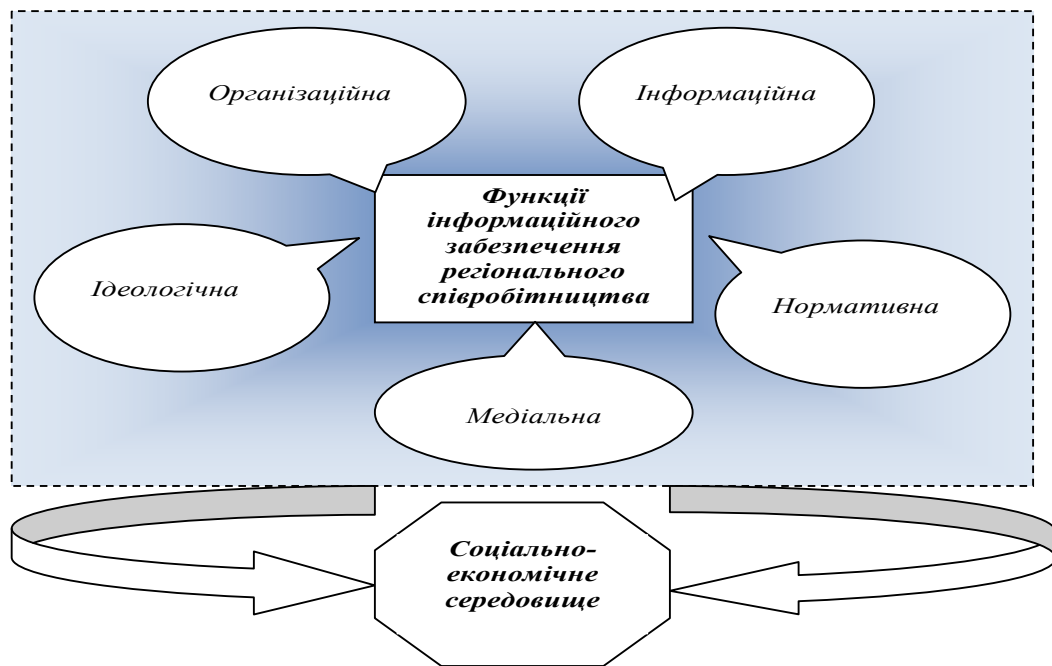

Рис. Функції інформаційного забезпечення регіонального співробітництва

Нормативна група функцій виявляється в тому, що інформаційне забезпечення державної політики регіонального співробітництва відображає відповідальність за нормативно-правовий процес соціалізації в умовах його здійснення. Комплексність цих функцій ускладнюється галузевим розмаїттям проблематики, наприклад, проблем інформаційного та міграційного законодавства, питань правотворчості та ін. [5].

Організаційні функції спрямовані на управління політикою як сукупністю матеріальних відносин і надання дієвості інформаційним функціям. Ця група включає функції впливу на об'єкти політики і за своїм значенням для соціального простору відноситься до макрорівня. Сюди належать система формування і використання інформаційних ресурсів, інформаційно-телекомунікаційна інфраструктура, науково-технічний і виробничий потенціал, необхідний для формування інформаційно-телекомунікаційного простору, ринок інформаційних і телекомунікаційних засобів, інформаційних продуктів і послуг тощо.

До ідеологічної групи функцій відносяться звичаї, традиції, етикет, моральні устої – усе, що в сукупності утворює більш складні комплекси – право, мораль, ідеологію. Морально-правові компоненти функцій пов'язані з виробленням і ухваленням моральних, правових та інших норм для вирішення нагальної соціальної проблеми і є відображенням порядку впровадження політики й управління нею.

Група посередницьких (медіальних) функцій є основною. Роль інформаційного забезпечення

політики регіонального співробітництва виявляється саме в установленні зв'язків між структурами суспільства. Вона дає змогу різним соціальним групам різних суспільств спілкуватися одна з одною, налагоджувати контакти. Посередництво дозволяє мінімізувати негативні наслідки. У зв'язку з цим, особливого значення набуває політика як інструмент управління суспільством. Функція узгодження інтересів, яка входить до цієї групи, має винятково важливе значення для організації діалогу, оскільки орієнтована на публічне представлення різних поглядів, підходів до вирішення загальнодержавних завдань, висунення критичних і конструктивних пропозицій. Вона пов'язана з функцією інтеграції, призначеною для збереження культурної спадщини, національних традицій, зміцнення соціальних зв'язків і перешкоджання руйнівним наслідкам конфліктів.

Інформаційне забезпечення регіонального співробітництва повинно включати формування цілей співробітництва й декомпозицію за напрямками функціонування в залежності від сфер діяльності. Як видно з схеми, в залежності від якісних умов інформації, дієвої інформаційної інфраструктури залежить якість отриманої інформації, яка в свою чергу впливає на результат регіональної співпраці.

Інформація щодо регіонального співробітництва має бути актуальною (відображати стан співробітництва в момент прийняття рішення), важливою (істотною для цілей співробітництва) повною (достатньою для вирішення завдань співробітництва), адекватною (відповідати дійсному стану речей), своєчасною, релевантною (відповідати потребам цілей) і толерантною (бути найбільш

зручною для використання задля співробітництва). Крім того, інформаційне забезпечення регіонального співробітництва повинно будуватися на таких принципах, як: достовірність інформації; об'ємність і повнота даних (висвітлення всіх позитивних і негативних особливостей); доступність і відкритість інформаційних матеріалів; багаторівневність і багатоканальність інформаційної політики (відповідність стилю і змісту інформаційних матеріалів запитам різних соціальних груп; подача інформаційних матеріалів з використанням усього спектра каналів комунікації); врахування чинного законодавства щодо регіонального співробітництва [6, с.402].

В межах інформаційного забезпечення регіонального співробітництва інформація поділяється на дві групи: цільову та фонову. Між ними існує істотна різниця.

Цільова інформація, на відміну від фонові, є конкретною. Це відомості про конкретні регіони, умови діяльності на регіональних ринках та характеристики конкурентної боротьби, обсяг і суб'єкти співробітництва, наявність відповідної інфраструктури, платоспроможність і надійність суб'єктів співробітництва, ціна та характеристики товарів (послуг) на регіональному ринку, умови зберігання та транспортування продукції, потреба у взаємодоповнюючих товарах, їх ціни та умови гарантійного та післягарантійного обслуговування тощо. Як стверджує Є. Матвеев у інформаційному забезпеченні регіонального співробітництва координуюча роль належить цільовим даним, які через механізм ринкової взаємодії забезпечують узгодженість господарської діяльності підприємств у межах регіонального співробітництва.

Фонова інформація є більш загальною і одночасно обов'язково «прив'язаною» до регіонального співробітництва. Вона допомагає орієнтуватись у певному середовищі, виробляти стратегію діяльності, визначати напрями, у яких варто прикладати зусилля. До фонові інформації відносяться відомості про стан і перспективи розвитку економіки території (країни, регіону) чи галузі, зокрема, про сучасний стан і ймовірні зміни в інституціональній структурі економіки, програми підтримки розвитку галузей або територій, наявність об'єктів інфраструктури тощо. Відтак, логічним є висновок, що інформаційне забезпечення повинно: 1) формувати і поширювати фонову інформацію; 2) створювати умови для ефективного обміну цільовими даними між суб'єктами регіонального співробітництва [7, с.49].

Висновки. Таким чином, відсутність відповідного інформаційного забезпечення регіонального співробітництва на практиці зводяться до двох аспектів: невизначеність (низький рівень інформаційного забезпечення); інформаційна асиметрія (нерівномірне інформаційне забезпечення). Тобто, якість цільові і фонові інформації, а також ефективність інформаційно-

аналітичного забезпечення регіональної співпраці залежить від умінь зібрати та мобілізувати інформаційні ресурси так, як потрібно мобілізувати матеріальні, фінансові та людські ресурси задля підвищення ефективності регіонального співробітництва. Щодо практичного аспекту регіонального співробітництва то проблеми полягають у тому, що на сьогодні воно здійснюється безсистемно, без наявності чіткого плану дій з розвитку, що дає підстави вести мову про вирішення цих проблем через співробітництво суб'єктів та об'єктів системи інформаційного забезпечення регіонального співробітництва із різного роду фахівцями, громадськістю, а також ЗМІ

Література

1. Беленький П. Ю. Зовнішньоекономічна діяльність регіонів / П. Ю. Беленький, Н. А. Мікула: монографія / Регіональна політика: методологія, методи, практика : [кол. авт. ; за ред. академіка НАНУ М. І. Долішного]. – Львів : НАН України ; Інститут регіональних досліджень, 2001. – С. 654–697.
2. Мікула Н. Єврорегіони: досвід та перспективи : [монографія] / Н. Мікула. – Львів : ІРД НАН України, 2003. – С.11.
3. Мокій А. Л. Основні аспекти забезпечення інформаційної підсистеми інноваційної моделі транскордонного співробітництва / А. Л. Мокій, І. П. Бабець // Зовнішньоекономічний кур'єр. – 2006. – № 1–2. – С. 15–18.
4. Товканець С. А. Інформаційне забезпечення міжнародного бізнесу в рамках транскордонного співробітництва / С. А. Товканець, Г. В. Товканець // Актуальні проблеми економіки. – 2010. – № 10 (112). – С. 284–286.
5. Будкін В. С. Прикордонне співробітництво в системі адаптації економіки України до європейського господарського простору / В. С. Будкін // Проблеми співробітництва прикордонних територій України і Польщі. – Бюл. № 3. – Варшава–Київ. – 1993. – С.169–179.
6. Стрелец И.А. Новая экономика и информационные технологии / И.А. Стрелец. – М.: Экзамен, 2009. – 254с.
7. Атаманчук Г. Информационное обеспечение государственного управления [Электронный ресурс] / Г. Атаманчук // Наша власть. – 2006. – № 2. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.nashavlast.ru/archive/2006/02/index.htm#02-10-2013>
8. Беленький П. Ю. Зовнішньоекономічна діяльність регіонів / П. Ю. Беленький, Н. А. Мікула: монографія / Регіональна політика: методологія, методи, практика: [кол. авт.; за ред. академіка НАНУ М. І. Долішного]. – Львів: НАН України; Інститут регіональних досліджень, 2001. – 697 с.
9. Матвієнко О. В. Основи інформаційного менеджменту / О. В. Матвієнко. – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 60 с.
10. Попова І.А. Наукова доповідь «Модернізація інформаційної інфраструктури задля активізації міжрегіонального співробітництва» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.iepd.dn.ua/>

References

1. Belenky P.Y. External economic activities of regions /P. Y. Belenky, N.A. Mikula: monograph / Regional policy: methodology, methods, practice : [ex. author. ; under the editorship of academician of NAS M. I. Dalushnij]. – Lviv : National Academy of Sciences of Ukraine ; Institute of Regional Studies, 2001. – p. 654-697.
2. Mikula N.A. Euroregions: experience and prospects [monograph] / N.A. Mikula. – Lviv : IRD NAS of Ukraine, 2003. – p. 11.
3. Mokiy A.L. Basic aspects of providing information subsystem of an innovative model for transboundary cooperation / A.L. Mokiy, I.P. Babets // External economical courier. – 2006. – № 1-2. – P.15-18.
4. Tovkanets S.A. Information support of international business within a cross-border cooperation / S.A. Tovkanets, G.V. Tovkanets // Actual problems of economics. – 2010. – № 10 (112). – P. 284-286.
5. Budkin V.S. Cross-border cooperation in the adaptation system of Ukrainian economy to the European economic space. V.S. Budkin // Problems of cooperation between Ukraine and Poland border's territories. – № 3. – Warsaw–Kiev. – 1993. – P. 169-179.
6. Streletz I.A. New economy and information technology / I. A. Streletz – M.: Ekzamen, 2009. – 254 p.
7. Atamanchuk G. Information support of public administration [Electronic resource] / G. Atamanchuk // Our power. – 2006. – № 2. – [Electronic resource]. - Mode of access: [http://www.nashavlast.ru/archive/2006/02/index.htm\[02-10-2013](http://www.nashavlast.ru/archive/2006/02/index.htm[02-10-2013)
8. Belenky P.Y. External economic activities of regions /P. Y. Belenky, N.A. Mikula: monograph / Regional policy: methodology, methods, practice : [ex. author. ; under the editorship of academician of NAS M. I. Dalushnij]. – Lviv : National Academy of Sciences of Ukraine ; Institute of Regional Studies, 2001. – 697 p.
9. Matvienko O.V. Fundamentals of information management / O. V. Matvienko.– K.: Center of educational literature, 2004.– 60 p.
10. Popova I.A. Scientific report "Modernization of the information infrastructure to enhance the interregional cooperation" [Electronic resource]. - Mode of access: <http://www.iepd.dn.ua/>

Серебряк К.И. Проблемы информационного обеспечения регионального сотрудничества

В статье определены современные проблемы информационного обеспечения регионального сотрудничества. Рассмотрены сущность понятия информационное обеспечение и его роль и значение. Определены функции информационного обеспечения регионального сотрудничества.

Ключевые слова: информационное обеспечение, региональное сотрудничество, проблемы.

Serebryac K.I. Problems of information regional cooperation provision

In article the modern problems of information regional cooperation support are defined. The essence of the information security concept and its role and importance are considered. The functions of information regional cooperation support are defined.

Keywords: information security, regional cooperation, problems

Серебряк К.И. – к.е.н., доцент кафедри економіки підприємства Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля (м. Сєверодонецьк) eseniya.999@mail.ru

Рецензент: **Заблодська І.В.**, д.е.н., професор

Стаття подана 14. 01. 2015

УДК 658:005.95

РОЗВИТОК ПЕРСОНАЛУ ПІДПРИЄМСТВА ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ МОДЕЛЕЙ КОМПЕТЕНЦІЙ

Скляр Є.П.

STAFF DEVELOPMENT OF ENTERPRISES USING COMPETENCY MODELS

Sklyar E.P.

Уточнено сутність і зміст розвитку персоналу підприємства як процес здобування, трансформації та контекстуалізованого використання професійних знань, навичок, досвіду та способів їх прояву в професійній діяльності, з метою досягнення як індивідуальних, так і корпоративних цілей. Встановлено, що більшість напрямів управління персоналу підприємства мають здійснюватися із застосуванням моделей компетенцій. Визначено можливості застосування моделей компетенцій у розвитку персоналу підприємства. Сформовано процедуру розвитку персоналу підприємства на основі компетенцій.

Ключові слова: компетенції персоналу, модель компетенцій, розвиток персоналу, персонал, підприємство.

Вступ. Зміни в корпоративному управлінні, що намітилися на порозі нового тисячоліття та були викликані глобалізацією ринків і структури промисловості, зрушеннями в архітектурі робочих місць і демографії робочої сили, швидкими і безперервними організаційними і технологічними змінами, є стратегічними. Організаційні зрушення, які виникають у відповідь на нові умови ведення бізнесу, викликають і змінення в орієнтирах розвитку персоналу підприємств. Зачіпаючи, в першу чергу, стратегію підприємств, вони перетворюють розвиток людських ресурсів на її ключовий елемент. Це визначає необхідність формування нових принципів, шляхів та напрямів розвитку персоналу промислових підприємств, у тому числі й на засадах застосування моделей компетенцій.

Аналіз останніх публікацій. Однією з сучасних тенденцій HR-менеджменту є використання моделей компетенцій майже в усіх видах та формах роботи з персоналом. Це дає певні переваги, які пов'язані із індивідуальним підходом до особистості, виявленням кочових знань, умінь та здібностей працівника та їх використанням у формуванні та розвитку персоналу. Це має призвести до того, що знання та компетенції кожного співробітника використовуються саме в тій сфері, де він може принести максимальну користь, де його робота буде найбільш ефективною.

Використання моделей компетенцій у розвитку персоналу підприємства дає змогу визначити нові шляхи та напрями розвитку персоналу, створити стимули для особистісного та професійного зростання персоналу. Вивчення теоретичних та емпіричних надбань, результати яких опубліковані у вітчизняних і зарубіжних наукових джерелах, дозволяє стверджувати, що понятійний апарат компетенцій персоналу дотепер залишається нечітким, а з певних позицій – взагалі невизначеним. Це зумовлює необхідність подальших досліджень як компетенцій персоналу як інструмента роботи з персоналом, так і можливості її використання у розвитку персоналу підприємств.

Дослідженню сутності, змісту та напрямів розвитку персоналу промислових підприємств присвячено велику кількість робіт вітчизняних та зарубіжних дослідників, таких як: К. Бурманн, І. Бузько, О. Варганова, В. Верба, О. Гребешкова, І. Гурков, О. Денисюк, М. Дороніна, Ю. Д'яченко, В. Катькало, К. Клецова, І. Кузнецова, А. Куліков, К. Массон, А.І. Наливайко, Г. Назарова, О. Немашкало, І. Отенко, В. Отенко, О. Порожняк [1-6]. В роботах цих авторів розкрито організаційно-економічні та філософські аспекти управління персоналом, його ключові аспекти та напрями. Проте подальший розвиток теорії та практики розвитку персоналу виявив необхідність концентрації уваги менеджерів на необхідності пошуку внутрішніх стимулів цього розвитку, оскільки розвиток людини не може бути нав'язаним ззовні: він завжди є усвідомленим процесом, який має йти від потреби персоналу до творчого, професійного та особистісного зростання.

Виклад основного матеріалу. Розвиток персоналу підприємств полягає у розширенні і поліпшенні знань, навичок і досвіду, а також способу поведінки і ціннісних установок співробітників, спрямованих на досягнення як індивідуальних, так і корпоративних цілей [3]. Ефективний розвиток персоналу як міжнародних, так і внутрішніх компаній, передбачає не тільки формування та впровадження певних заходів,

спрямованих на вдосконалення професійних компетенцій співробітника, таких як здатність до навчання, творчий підхід до вирішення проблем, аналітичні здатності та орієнтацію на перспективу, – але й створення сприятливих умов для розвитку персоналу та його компетенцій, створення відповідної системи мотивації, яка визначує бажання та здібність людини до такого розвитку, позначаючись на їх індивідуальних цілях. Особливого значення безпосередньо для міжнародних компаній набуває мета таким чином "інституціоналізувати навчання, щоб тільки на перший погляд здавалося, що воно знаходиться в протиріччі з економічними міркуваннями" [3]. Невпинне навчання є передумовою набуття міжнародного інтернаціонального досвіду, використання якого як раз і забезпечує компанії конкурентні переваги. Семантичний аналіз трактувань розвитку персоналу підприємства дав змогу зробити висновок, що основними концепціями розвитку персоналу підприємств є: знання, навчання, поведінкові зміни, організаційна продуктивність. Усі ці концепції є складовими компетенції підприємства, що ще раз підтверджує той факт, що розвиток персоналу як міжнародних, так і внутрішніх компаній має здійснюватися на засадах компетентнісного підходу. Із урахуванням цих міркувань, нами уточнено визначення розвитку персоналу підприємства, під яким розуміється процес здобування, трансформації та контекстуалізованого використання професійних знань, навичок, досвіду та способів їх прояву в професійній діяльності, з метою досягнення як індивідуальних, так і корпоративних цілей. Отже, в основі розвитку персоналу як міжнародних, так і внутрішніх компаній лежить професійне знання, а також здатність і спроможність співробітника здобути таке знання, перетворити його в контексті вирішення конкретних організаційних завдань та використати для створення нового продукту, процесу або послуги, нових споживчих переваг.

Результати дослідження. Аналіз HR-практик сучасних підприємств, у тому числі і зарубіжних, які здійснюються із використанням моделей компетенцій, а також кореляційного зв'язку HR-практик із використанням компетенцій і ефективністю HR-практик підприємства дало змогу встановити, що найбільш ефективними HR-практиками є ті, що ґрунтуються на компетенціях. Це дозволило визначити можливості використання компетенцій у розвитку персоналу підприємства (табл.).

Узагальнення даних, одержаних під час дослідження, дало змогу сформувати науково-методичний підхід щодо розвитку персоналу підприємства на основі компетенцій. Теоретичним базисом даного підходу є використання компетенцій у розвитку персоналу підприємства і його HR-практиках. В основі формування компетенцій персоналу знаходяться знання, навички, досвід, а

також моделі професійної поведінки, спрямовані на досягнення індивідуальних в корпоративних цілей. Процедуру розвитку персоналу на основі компетенцій подано на рис.

Таблиця

Можливості використання моделей компетенцій у розвитку персоналу підприємства

Напрямок розвитку персоналу	Можливість застосування моделей компетенцій	HR-практики
Професійне навчання	Цілі організаційного розвитку. Цілі розвитку персоналу Попереднє оцінювання персоналу <i>на основі компетенцій</i> Адаптація персоналу або первісного навчання (за <i>компетенціями</i>) Виявлення потреби в навчанні Відбір персоналу для навчання (на <i>основі компетенцій</i>) Формування напрямів та контенту професійного навчання <i>на основі компетенцій</i> Визначення видів навчання Оцінювання результатів навчання <i>на основі компетенцій</i>	Планування чисельності персоналу і фонду оплати праці Система адаптації персоналу або первісного навчання Система прийняття рішень щодо закінчення його терміну нового співробітника Розробка кваліфікаційних вимог до ключових посад (знання, компетенції, вміння)
Управління кар'єрним зростанням	Оцінювання персоналу <i>за компетенціями</i> Виявлення особистого потенціалу працівників <i>на основі компетенцій</i> Відбір персоналу (за <i>компетенціями</i>) Розстановка персоналу відповідно до їх потенційних спроможностей досягати організаційних цілей (за <i>компетенціями</i>)	Система забезпечення персоналу Система відбору персоналу Система преміювання персоналу
Організаційний розвиток	Встановлення організаційних цілей розвитку персоналу Цілі розвитку персоналу Підвищення конкурентоспроможності підприємства на ринку праці (за <i>компетенціями</i>)	Система відбору персоналу

До даного кластеру віднесено компетенції: загальні інтелектуальні (розумові) здатності, що впливають на здатності роботи з інформацією та спроможність здобування знань, здатність здобування знань з різних джерел та аналітичні здібності, ефективне використання професійних знань. Оцінювання компетенцій персоналу за

запропонованою моделлю пропонується здійснювати за п'ятибальною шкалою, оцінюючи відповідність проявів професійної поведінки працівника поведінковим індикаторам, що містяться у моделі. Для цього модель компетенцій повинна містити п'ять груп поведінкових індикаторів, які демонстрували би зразки професійної поведінки працівників від найкращого (5 балів) до найгіршого (1 бал).

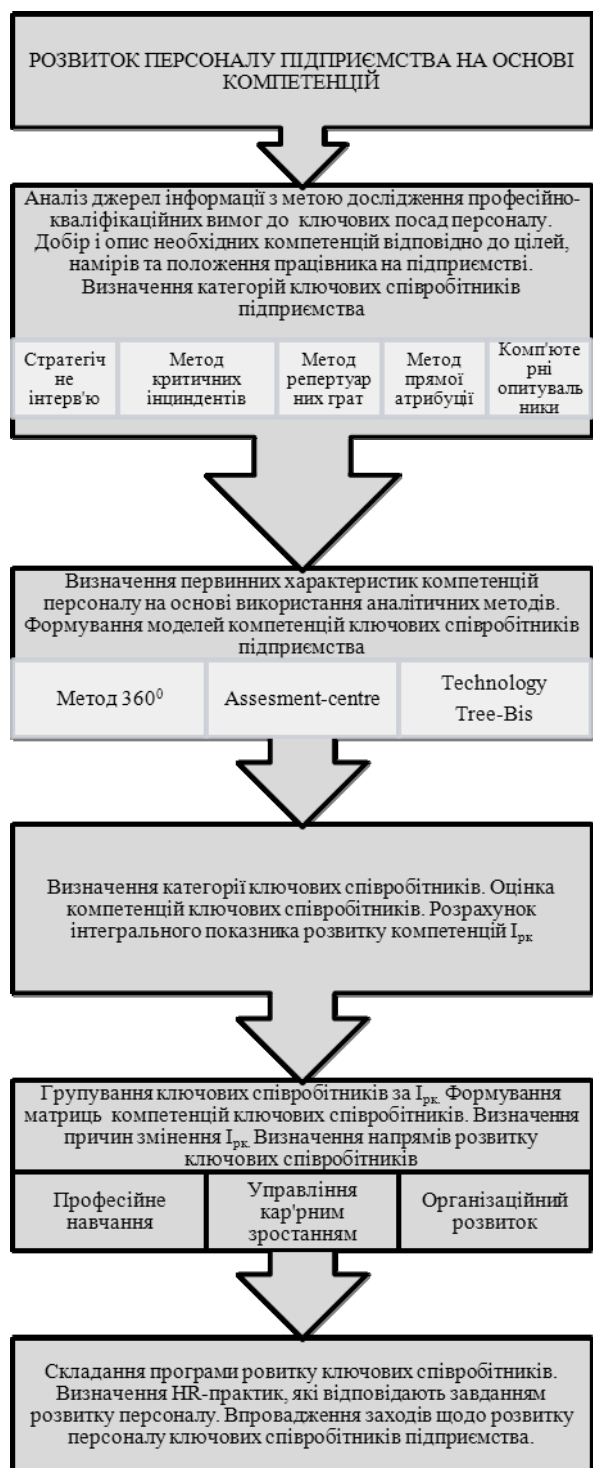

Рис. Процедура розвитку персоналу підприємства на основі компетенцій

Враховуючи авторське визначення розвитку персоналу підприємства, а також припущення, що в основі розвитку персоналу підприємства лежить професійне знання, а також здатність і спроможність співробітника здобути таке знання, перетворити його в контексті вирішення конкретних організаційних завдань та використати для створення нового продукту, процесу або послуги, нових споживчих переваг, автором вдосконалено модель компетенцій глобального спеціаліста з розвитку людських ресурсів (GSHRD) шляхом додавання до неї кластеру компетенції "Здобування та ефективне використання професійних знань".

Узагальнену оцінку компетенцій персоналу пропонується здійснювати як окремо, так і за індексом розвитку компетенцій I_{pk} , який розраховується як усіма відношень максимального рівня прояву компетенції до її оцінного рівня (1). Результати оцінювання конкретних компетенцій дають інформацію щодо рівня прояву кожної конкретної компетенції та можливості її розвитку.

$$I_{pk} = \sum_{i=1}^{n=5} \left(\frac{\text{Оцінний рівень прояву компетенції}}{\text{Максимальний рівень прояву компетенції}} \right) / i, \quad (1)$$

де i – кількість компетенцій, що оцінюються;
 n – число балів (поведінкових індикаторів), за якими оцінюються компетенції.

Розрахунок I_{pk} дає змогу зробити такі висновки. Якщо співвідношення між оцінним і максимальним рівнем прояву компетенції за кожною компетенцією дорівнює 1, то співробітник демонструє максимально можливий рівень прояву компетенції, тобто його професійна поведінка є ідеальною з точки зору ефективності виконання професійних завдань. Якщо співвідношення за конкретною компетенцією менше 1 – рівень прояву компетенції співробітника менше за еталонний зразок, що зумовлює необхідність подальшого розвитку цих компетенцій, якщо вони належать до ключових для даної посади. Чим менше співвідношення між оцінним і максимальним рівнем прояву компетенції за кожною з компетенцій, тим менше зразок професійної поведінки працівника відповідає необхідним стандартам, визначеним експертами.

Висновки. Застосування моделей компетенцій дає змогу сформувати інструменти розвитку персоналу підприємства, які дають змогу оцінити компетенції ключових співробітників, виявити кадровий потенціал підприємства на основі такої оцінки, визначити напрями розвитку груп персоналу, які є найбільш перспективними відповідно до оцінювання їх компетенцій, а також сформувати програму розвитку персоналу підприємства.

Л і т е р а т у р а

1. Бузько І.Р. Розвиток теорії управління людськими ресурсами: історичний аспект та світовий досвід / І. Р. Бузько, О. А. Часовська // Вісник Донецького національного університету. — Серія В. Економіка і право. — 2009. Т. 1. — С. 15–19.
2. Бузько І. Р. Стратегічне управління персоналом підприємства в умовах сучасного розвитку ринку праці: монографія / І. Р. Бузько, О. В. Вартанова, Г. О. Надьон та ін. — Вид-во Луганськ: Вид-во СХУ ім. В. Даля, 2009. — 365 с.
3. Немашкало О.А. Особливості розвитку людських ресурсів в міжнародному бізнесі / О.А. Немашкало // Економіка и управление. — 2010. — № 3-4. — С.146-150
4. Вартанова О. В. Компетенція підприємства у стратегічному управлінні підприємством: формування і розвиток : [монографія] / Олена Вікторівна Вартанова. — Луганськ : Вид – во СХУ ім. В.Даля. — 2012. — 340 с.
5. Вартанова О. В. Формування компетенції персоналу промислового підприємства / О. В. Вартанова, Є. П. Скляр // Формування та розвиток трудового потенціалу України: проблемі перспективи : Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 12-13 травн. 2011 р. — Луганськ: СХУ ім. В. Даля, 2011. — С. 15–16.
6. Вартанова О. В. Термінологічне визначення компетенції персоналу промислового підприємства / О. В. Вартанова О. В. Компетенція підприємства у стратегічному управлінні підприємством: формування і розвиток : [монографія] / Олена Вікторівна Вартанова. — Луганськ : Вид-во СХУ ім. В. Даля. — 2012. — 340 с.

References

1. Buz'ko I.R. Rozvitok teorii upravlinnja ljuds'kimi resursami: istorichnij aspekt ta svitovij dosvid / I. R. Buz'ko, O. A. Chasov's'ka // Visnik Donec'kogo nacional'nogo universitetu. — Serija V. Ekonomika i pravo. — 2009. T. 1. — S. 15–19.
2. Buz'ko I. R. Strategichne upravlinnja personalom pidpriemstva v umovah suchasnogo rozvitku rinku praci: monografija / I. R. Buz'ko, O. V. Vartanova, G. O. Nad'on ta in. — Vid-vo Lugans'k: Vid-vo SNU im. V Dalja, 2009. — 365 s.
3. Nemashkalo O.A. Osoblivosti rozvitku ljuds'kih resursiv v mizhnarodnomu biznesi / O.A. Nemashkalo // Jekonomika i upravlenie. — 2010. — № 3-4. — S.146-150
4. Vartanova O. V. Kompetencija pidpriemstva u strategichnomu upravlinni pidpriemstvom: formuvannja i rozvitok : [monografija] / Olena Viktorivna Vartanova. — Lugans'k : Vid – vo SNU im. V.Dalja. — 2012. — 340 s.
5. Vartanova O. V. Formuvannja kompetencii personalu promislivogo pidpriemstva / O. V. Vartanova, Є. P. Skljар // Formuvannja ta rozvitok trudovogo potencialu Ukraini:

- problemi perspektivi : Materiali Mizhnar. nauk.-prakt. konf., 12-13 travn. 2011 r. — Lugans'k: SNU im. V. Dalja, 2011. — S. 15–16.
6. Vartanova O. V. Terminologichne viznachennja kompetencii personalu promislivogo pidpriemstva / O. V. Vartanova O. V. Kompetencija pidpriemstva u strategichnomu upravlinni pidpriemstvom: formuvannja i rozvitok : [monografija] / Olena Viktorivna Vartanova. — Lugans'k : Vid-vo SNU im. V. Dalja. — 2012. — 340 s.

Скляр Є.П. Розвиток персоналу підприємства із застосуванням моделей компетенцій

Уточнено сутність і зміст розвитку персоналу підприємства як процес здобування, трансформації та контекстуалізованого використання професійних знань, навичок, досвіду та способів їх прояву в професійній діяльності, з метою досягнення як індивідуальних, так і корпоративних цілей. Встановлено, що більшість напрямів управління персоналу підприємства мають здійснюватися із застосуванням моделей компетенцій. Визначено можливості застосування моделей компетенцій у розвитку персоналу підприємства. Сформовано процедуру розвитку персоналу підприємства на основі компетенцій.

Ключові слова: компетенції персоналу, модель компетенцій, розвиток персоналу, персонал, підприємство.

Sklyar E.P. Staff development of enterprises using competency models.

The essence and content of development of staff of enterprises as the process of obtaining, transforming and using in a some contest of professional knowledge, skills, experience and methods of expression in professional activities in order to achieve both individual and corporate goals. Found that most areas of management personnel should be made using competencies models. The possibility of models of competencies of staff in the process of staff development is determined. The procedure of staff development based on competence models is formed.

Keywords: competence of staff, competency model, staff development, staff and business.

Скляр Євгеній Павлович, фахівець з розвитку роздрібної торгівлі ТОВ "Філіп Морріс Сейлз енд Дистриб'юшн", аспірант кафедри міжнародних економічних відносин Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (м. Северодонецьк), Elena_vartanova@mail.ru

Рецензент: **Бузько І. Р.**, д.е.н., професор

Стаття подана 30.01.2015

УДК 654:338.4

ДІАГНОСТИКА ІНТЕРФЕЙСНОЇ БЕЗПЕКИ ЕКСПОРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Сущенко О.А.

DIAGNOSIS OF THE EXPORT INTERFACE SECURITY OF ENTERPRISE

Sushchenko O.V.

В статті проведено дослідження змісту поняття інтерфейсної безпеки експортної діяльності підприємства, що дозволило обґрунтувати склад показників діагностики її рівня. До такої сукупності показників віднесено результативність для підприємства взаємин із суб'єктом оточення; ступінь задоволення суб'єкта взаєминами з підприємством; надійність партнерських відносин; ступінь узгодженості інтересів. В межах запропонованого підходу проведено діагностику рівня інтерфейсної безпеки експортної діяльності промислового підприємства.

Ключові слова: діагностика, експортна діяльність, інтерфейсна безпека

Постановка проблеми. В процесі розвитку економічних систем і ускладнення господарських відносин угоди на зовнішньому ринку набувають більш складного характеру, рішення численних контрагентів стають більш розрізненими в часі і просторі. Саме чисельність економічних агентів, з якими підприємство, що здійснює експортну діяльність, вимушені вступати у взаємодію, призводить до необхідності розгляду проблеми захисту інтерфейсної безпеки. Бо саме ефективна взаємодія з іноземним контрагентом має важливе значення для забезпечення ефективності експортної діяльності, попередження конфлікту інтересів, фінансових втрат.

Аналіз наукових досліджень і публікацій. Теоретичні та практичні аспекти економічної безпеки підприємств досліджувалися в працях багатьох учених, зокрема Андрійчука В. Г., С. М. Ілляшенка, Г. В. Козаченко [1, 3, 5]. В той же час, проблемам зовнішньоекономічної безпеки держави, зокрема проведенню кількісної оцінки її рівня та дослідженню заходів щодо її забезпечення, присвячено праці таких українських і зарубіжних учених, як О. Г. Білоруса, О. А. Кириченка та ін. [2, 6]. Проте поза увагою залишається проблема

діагностики економічної безпеки експортної діяльності та окремих її складових основної ланки національного господарства – підприємства. Існуючі підходи до оцінки рівня економічної безпеки недостатньо враховують специфіку ЗЕД; моніторинг суб'єктів зовнішнього середовища міжнародного ринку підприємства та взаємодія здійснюються традиційними методами, не передбачають узгодження економічних інтересів суб'єктів взаємодії. Відсутність системного підходу до оцінювання інтерфейсної безпеки не дозволяє суб'єктам ринкової діяльності повною мірою використовувати наявні в них можливості для організації ефективної взаємодії.

Метою статті є дослідження змісту та формування підходу до діагностики інтерфейсної безпеки експортної діяльності підприємств.

Основні матеріали дослідження, обґрунтування отриманих наукових результатів. Інтерфейсна безпека експортної діяльності – це стан підприємства, який характеризує надійність взаємодії з суб'єктами зовнішнього і внутрішнього оточення підприємства при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності.

Існують різні методи оцінки економічної безпеки підприємства, які можуть бути застосовані для діагностики стану економічної безпеки експортної діяльності підприємства, такі як метод кількісної оцінки, метод аналітичної оцінки, метод експертних оцінок, метод оцінки на базі інформації бухгалтерського та управлінського обліку, метод інтегральної оцінки, метод оцінки на базі порівняння величини інвестицій підприємства, індикаторний метод. Деякі автори – Акофф Р., Емері Ф. та Левін М.І. – пропонують процес взаємодії економічних суб'єктів представити у вигляді математичних моделей. Однак ці методики, запропоновані для великих економічних систем, є досить складними в розрахунках, в них відсутній узагальнений підхід до виділення показників, що характеризують відносини суб'єктів взаємодії один

з одним, та практично не можуть бути застосовані на підприємствах, що здійснюють експортну діяльність.

Інші автори пропонують оцінку взаємодії підприємства тільки з споживачами [7].

Результати таких досліджень є вузько спрямованими виключно на споживачів та не дозволяють оцінити взаємини з іншими суб'єктами взаємодії при здійсненні експортної діяльності. При цьому під взаємодією підприємства розуміють комплекс заходів, спрямованих на створення балансу інтересів суб'єктів взаємодії, що передбачає здійснення активного впливу підприємства на суб'єктів зовнішнього середовища для реалізації стратегічних інтересів підприємства.

Враховуючи це, варто зазначити, що діагностика інтерфейсної безпеки експортної діяльності передбачає вивчення стану експортної діяльності підприємства на предмет встановлення рівня узгодженості інтересів підприємства з суб'єктами взаємодії при здійсненні експортної діяльності.

Рівень інтерфейсової безпеки експортної діяльності підприємства характеризує вигоди, які кожен суб'єкт взаємодії одержує в результаті спільної діяльності щодо експорту продукції та послуг. Тому для його оцінювання потрібно зіставити результативність (цінність) суб'єкта оточення для підприємства зі сприйняттям суб'єктом вигідності (цінності) для нього відносин з даним підприємством. Кожний із запропонованих двох показників вигідності характеризує існуючий (фактичний) рівень зустрічних відносин між підприємством і суб'єктом середовища (рис. 1).

Перший блок діагностики інтерфейсної безпеки експортної діяльності підприємства – визначення комплексного показника результативності для підприємства взаємин із суб'єктом оточення. Для цього необхідно оцінити фінансову та нефінансову вигоду від цих відносин, яку можна розрахувати виходячи з фінансової документації підприємства. До показників фінансової вигоди можна віднести: рентабельність співробітництва з суб'єктом, залежність підприємства від суб'єкта оточення, способи оплати послуг суб'єктом; а до показників нефінансової вигоди окремого суб'єкта – сезонність звернень, асортимент використовуваних послуг, частку суб'єкта в загальному обсязі послуг.

Другий блок – визначення комплексного показника задоволення суб'єкта взаєминами з підприємством. Це можливе тільки при проведенні опитування суб'єктів середовища (споживачів, постачальників, персоналу тощо) та оцінці рівня його задоволення від взаємодії з підприємством.

Третій блок – встановлення рівня взаємовідносин, який складається з наступних етапів:

оцінювання надійності партнерських відносин, яка може бути встановлена за показниками тривалості партнерських відносин, виконання партнерських зобов'язань та ефективності партнерських відносин. Оцінка тривалості відносин та виконання зобов'язань, дозволяє визначити готовність і спроможність партнера виконувати свої зобов'язання у повному обсязі і у встановлені угодою терміни [4].

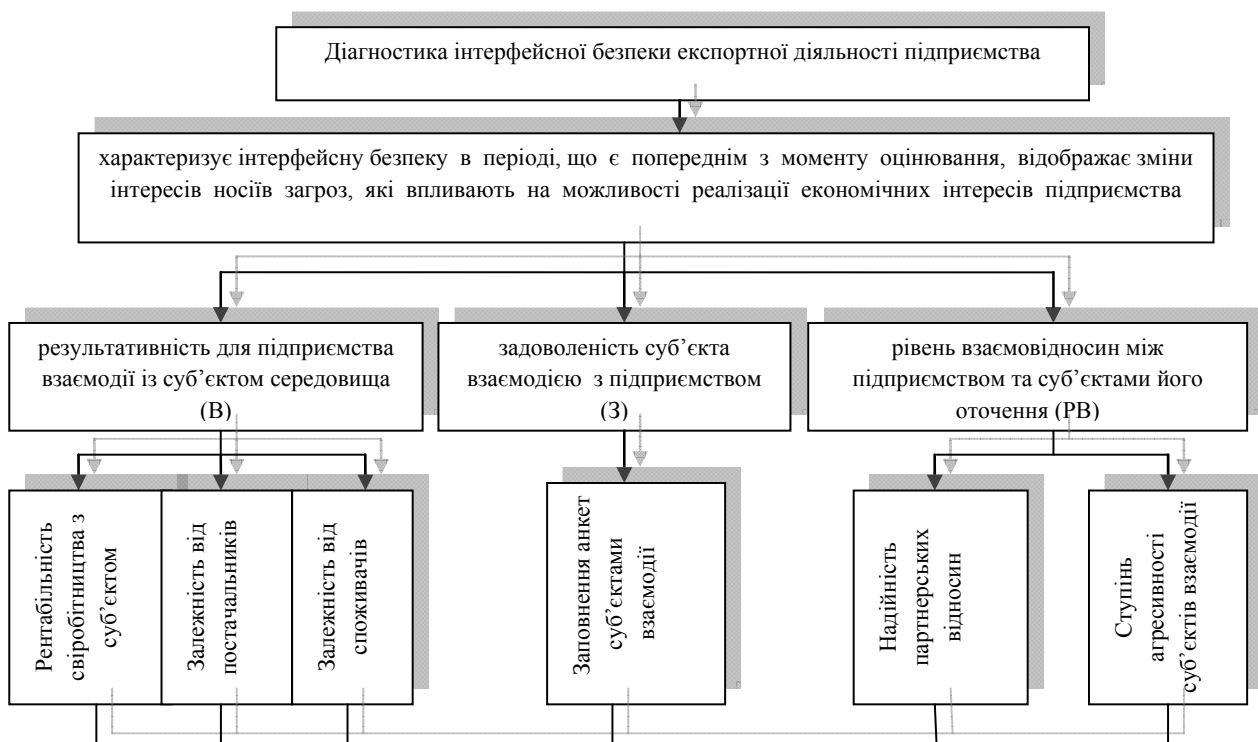

Рис. 1. Напрями діагностики інтерфейсної безпеки експортної діяльності підприємства

виявлення ступіня узгодженості інтересів. Основними формами взаємодії з високим рівнем узгодженості інтересів є копромiс та свiвпраця. Ступiнь узгодженості інтересів підприємства до інтересів усіх суб'єктів взаємодії розраховується через ступiнь агресивності суб'єкта оточення. Під поняттям "агресивність суб'єкта" пропонується розуміти такий стан суб'єкта, якому притаманні інтереси, що не відповідають економічним інтересам підприємства при здійсненні експортної діяльності. Це стає необхідним, так як діяльність на зовнішньому ринку потребує врахування високої мінливості та невизначеності основних носіїв загроз. Таким чином, враховуючи викладене, запропоновано формування показника оцінювання рівня інтерфейсної безпеки підприємства, що здійснює ЗЕД:

$$ПІБ = \oint (B, Z, P_B) \quad (1)$$

де ПІБ - показник інтерфейсової безпеки експортної діяльності підприємства; В – вигідність взаємодії підприємства з суб'єктами оточення; Z –

задоволеність суб'єктів оточення від взаємодії з підприємством; P_B - рівень взаємовідносин підприємства з суб'єктами оточення.

Діагностика інтерфейсної безпеки експортної діяльності ТОВ «Харківський завод підйомно-транспортного устаткування» наведені в табл. 1. В результаті розрахунків було отримано, що показник інтерфейсної безпеки експортної діяльності підприємства дорівнює (1,42; 0,67; 0,58).

Висновки. Таким чином, в результаті дослідження було виявлено, що значення комплексного показника інтерфейсної безпеки експортної діяльності ТОВ «Харківський завод підйомно-транспортного устаткування» відповідає зоні хиткої безпеки. Рівень взаємовідносин ТОВ «Харківський завод підйомно-транспортного устаткування» з суб'єктами оточення є низьким, необхідно звернути увагу на показник своєчасності розрахунків за отриману продукцію, бо він перевищує індикативне значення.

Таблиця 1

Значення показників оцінки інтерфейсної безпеки експортної діяльності підприємства

Результативність взаємодії підприємства з суб'єктами оточення		Задоволеність суб'єктів оточення від взаємодії з підприємством		Рівень взаємовідносин підприємства з суб'єктами оточення	
Значення показника В	Ступiнь вигідності	Значення показника Z	Область ризику	Значення Показника P_B	Рiвень взаємовiдносин
$V > 1$	Дуже висока	$0,8 \leq Z \leq 1$	Абсолютно задоволений	$P_B > 1$	Абсолютно надійний
$0,75 < V \leq 1$	Висока	$0,6 \leq Z < 0,8$	Задоволений	$0,75 < P_B \leq 1$	Висока
$0,5 < V \leq 0,75$	Середня	$0,4 \leq Z < 0,6$	Нейтральний	$0,5 < P_B \leq 0,75$	Середній
$0,25 < V \leq 0,5$	Низька	$0,2 \leq Z < 0,4$	Незадоволений	$0,25 < P_B \leq 0,5$	Низький
$0 \leq V \leq 0,25$	Невигідна	$0 \leq Z < 0,2$	Дуже незадоволений	$0 \leq P_B \leq 0,25$	Неприпустимий

Таблиця 1

Результати діагностики інтерфейсної безпеки експортної діяльності ТОВ «Харківський завод підйомно-транспортного устаткування»

Показник	Фактичне значення	Індикаторне значення	Ваговий коефіцієнт	Скореговане значення
1. Результативність взаємодії підприємства з суб'єктами оточення				
1.1. Рентабельність співробітництва, %	80,7	80	0,4	0,4
1.2. Залежність від постачальника, %	6	20	0,25	0,83
1.3. Залежність від споживачів	36	20	0,35	0,19
Усього				1,42
2. Задоволеність суб'єктів оточення від взаємодії з підприємством				
2.1. Споживачів	0,75	1	0,5	0,38
2.2. Постачальників	0,64	1	0,15	0,09
2.3. Персоналу	0,56	1	0,35	0,20
Усього	0,67	1	1	0,67
3. Рівень взаємовідносин підприємства з суб'єктами оточення				
3.1. Надійність партнерських відносин				
3.1.1. Коефіцієнт утримання, %	104,4	100	0,1	0,1044
3.1.2. Показник надійності контрагентів	0,095	0,1	0,5	0,475
3.1.3. Показник своєчасності розрахунків за отриману продукцію	0,18	0,1	0,4	0,22
Усього по 3.1.	0,8	1	0,6	0,48
3.2. Ступiнь узгодженості інтересів	0,25	1	0,4	0,1
Усього				0,58
Показник інтерфейсної безпеки				(1,42; 0,67; 0,58)

Також необхідно звернути увагу на ступінь узгодженості інтересів суб'єктів оточення з інтересами ТОВ «Харківський завод підйомно-транспортного устаткування». Низькою є задоволеність суб'єктів оточення від взаємодії, особливо персоналу. Таким чином, виникає загроза зниження репутації підприємства через розповсюдження некоректної інформації персоналом, через неузгодженість інтересів з суб'єктами оточення, через несвоєчасну оплату споживачами готової продукції. Встановлений діагностичний висновок щодо стану інтерфейсної безпеки експортної діяльності підприємства є інформаційно-аналітичною основою розробки стратегії та заходів підвищення рівня інтерфейсної безпеки експортної діяльності підприємства. Вирішення зазначеного науково-практичного завдання є напрямом подальших досліджень.

Л і т е р а т у р а

1. Андрійчук В. Г. Розвиток зовнішньої торгівлі України та її економічна безпека : монографія / В. Г. Андрійчук, О. С. Власюк, А. І. Мокій, В. П. Титаренко. — К. : НІСД, 1996. — 148 с. — (Сер. " Екон. стратегії").
2. Белорус О. Г. Глобальное устойчивое развитие: монография. / О. Г. Белорус, Ю. М. Мацейко — К.: КНЭУ, 2006. —488 с.
3. Ильяшенко С. Н. Составляющие экономической безопасности предприятия и подходы к их оценке / С. Н. Ильяшенко // Актуальні проблеми економіки. — 2003. — № 3(21). — С. 12–19.
4. Коваль З. О. Оцінювання надійності партнерських відносин з врахуванням стратегії комерціалізації інновацій у межах екосистеми / З. О. Коваль // Логістика : збірник наукових праць. Львів : Видавництво Національного університету "Львівська політехніка", 2011. — С. 93–99.
5. Козаченко Г. В. Экономическая безопасность: сущность и механизмы обеспечения: монография / Г. В. Козаченко, В. П. Пономарев, О. М. Ляшенко. — К. : Лібра, 2003. — 280с.
6. Проблеми управління економічною безпекою суб'єктів господарювання: монографія / О. А. Кириченко, М. П. Денисенко, В. С. Сідак, С.М. Лаптев, С.А. Єрохін, О.І. Захаров, П.Я. Пригунов та ін. — К.: ІМБ Університету економіки та права «КРОК», 2010 – 412 с.
7. Федотова І. В. Оцінка рівня взаємодії АТП із суб'єктами середовища безпосереднього оточення / І. В. Федотова, Т. Г. Ткачова // Економіка транспортного комплексу : зб. наук праць — 2009. — Вип. 13. — С. 90–98.

R e f e r e n c e s

1. Andriychuk V. H. Rozvytok zovnishn'oyi torhivli Ukrayiny ta yiyi ekonomichna bezpeka : monohrafiya / V. H. Andriychuk, O. S. Vlasyuk, A. I. Mokiy, V. P. Titarenko. — K. : NISD, 1996. — 148 s. — (Ser. " Ekon. stratehiyi").
2. Belorus O. H. Hlobal'noe ustoychivoe razvytye: monohrafiya. / O. H. Belorus, Yu. M. Matseyko — K.: KNEU, 2006. —488 s.
3. Yl'yashenko S. N. Sostavlyayushchye ekonomicheskoy bezopasnosti predpriyatiya y podkhody k ykh otsenke /

S. N. Yl'yashenko // Aktual'ni problemy ekonomiky. — 2003. — № 3(21). — С. 12–19.

4. Koval' Z. O. Otsinyuvannya nadiynosti partners'kykh vidnosyn z vrakhuvannyam stratehiyi komertsializatsiyi innovatsiy u mezhakh ekosystemy / Z. O. Koval' // Lohistyka : zbirnyk naukovykh prats'. L'viv : Vydavnytstvo Natsional'noho universytetu "L'vivska politekhnik", 2011. — S. 93–99.
5. Kozachenko H. V. Ekonomicheskaya bezopasnost': sushchnost' y mekhanyzmy obespechenyya: monohrafiya / H. V. Kozachenko, V. P. Ponomarev, O. M. Lyashenko. — K. : Libra, 2003. — 280s.
6. Problemy upravlinnya ekonomichnoyu bezpekoju sub"yektiv hospodaryuvannya: monohrafiya / O. A. Kyrychenko, M. P. Denysenko, V. S. Sidak, S.M. Lapytev, S.A. Yerokhin, O.I. Zakharov, P.Ya. Pryhunov ta in. — K.: IMB Universytetu ekonomiky ta prava «KROK», 2010 – 412 s.
7. Fedotova I. V. Otsinka rivnya vzayemodiyi ATP iz sub"yektamy seredovyshcha bezposeredn'oho otocennya / I. V. Fedotova, T. H. Tkachova // Ekonomika transportnoho kompleksu : zb. nauk prats' — 2009. — Vyp. 13. — S. 90–98.

Сушенко Е. А. Диагностика интерфейсной безопасности экспортной деятельности предприятия

В статье проведено исследование понятия интерфейсной безопасности экспортной деятельности предприятия, что позволило обосновать состав показателей диагностики ее уровня. К такой совокупности показателей отнесены результативность отношений предприятия с субъектом бизнес-окружения; степень удовлетворения субъекта взаимоотношениями с предприятием; надежность партнерских отношений; степень согласованности интересов. В рамках предлагаемого подхода проведена диагностика уровня интерфейсной безопасности экспортной деятельности промышленного предприятия.

Ключевые слова: диагностика, экспортная деятельность, интерфейсная безопасность

Sushchenko O. Diagnosis of the export interface security of enterprise

The paper studied the concept of export interface security of enterprise, which gave an opportunity to justify the composition of the diagnostic indicators, used for estimating the level of export interface security of enterprise. The set of indicators consists of: the effectiveness of the enterprise's relationship with the subject of the business environment; the degree of satisfaction of the relationship subject; reliability of the partnership; degree of harmonization of interests. The diagnostics of the export interface security of the industrial enterprise was held under the proposed approach.

Key words: diagnostics, export activities, interface security.

Сушенко Олена Анатоліївна – д.е.н., доцент, завідувача кафедрою туризму Харківського національного економічного університету ім. С. Кузнеця (м. Харків). helen210376@gmail.com

Рецензент: **Заблодська І.В.**, д.е.н., професор

Стаття подана 18. 01. 2015

УДК 658:331

CONTROLLING OF INNOVATION ACTIVITIES OF ENTERPRISES IN THE CHANGING TECHNOLOGICAL STRUCTURE OF ECONOMY

Litvinova I.M.

КОНТРОЛІНГ ІННОВАЦІЙНОЇ АКТИВНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ У ЗМІННІЙ ТЕХНОЛОГІЧНІЙ СТРУКТУРІ ЕКОНОМІКИ

Літвінова І.М.

The article deals with the theoretical and methodical statements as regards organization of strategic controlling of innovation activities of enterprises as well as with controlling expediency in the management of the enterprises, with prerequisites in forming the concept of controlling in the company innovation activity management.

Keywords: *innovation activity, structure, management, controlling.*

1. Introduction. Modern trends in management of enterprises are related to weak predictability of changes in the aggressive environment and to continuous development of innovations in all spheres of society. Focus on innovative type of development becomes one of the main conditions of sustainable operation and maintenance of the necessary level of competitiveness of individual enterprises, industries and region as a whole. To achieve this goal, knowledge of the flow of separate innovation processes is required.

Relevance of research of theories, methodologies and concepts of strategic controlling of innovation activities is growing in the course of forming information economy which changes the nature of accounting processes. Dominance of horizontal management, separation of information flows from physical flows, fragmentation of the value chain and multilevel processing and the use of information is characteristic for it. Systematic, comprehensive approach to the management of innovation activity of the enterprise arises out from the need to create and analyze certain information base of innovation processes and environment, to use the appropriate paradigm of innovation management and to create on this basis the system of strategic controlling of innovation activity of industrial enterprises adequate to modern requirements. It is necessary to develop the concept of strategic controlling of innovation activity of industrial enterprises. The need for the formation of approaches to strategic controlling of innovation activity of industrial enterprises leads to relevance of publication.

2. Objects and problems. The basis of success in today's business is the development, implementation and commercialization of innovations, their forecasting, organization and management of strategic financial accounting, control, audit and analysis of innovation processes effectiveness to ensure the growth of the national product and the increase of competitiveness of domestic enterprises. In modern conditions strategic management requires modifying the existing organization and methodology of financial and strategic accounting, analysis, control and audit of innovation. Strategic management provides decision-making for a long term. Strategic controlling of innovation activity is paramount because the enterprise strategy is primarily associated with innovative solutions. Traditional accounting records the facts and phenomena of economic activity that occurred in previous periods, moreover, standards and accounting rules do not allow to take into account the processes of discounted cash flows and to use different kinds of prices, etc. Consequently, using traditional accounting, it is impossible to give the accurate forecast of events that can occur in the future.

3. Analysis of publications in relation to research object. A lot of different questions about creating of marketing [Maksimova, Shapran 2010., Zhdanova 2010], crisis management [Nadyon, Dyachenko 2010, Ramazanov 2010], national [Tretyak, Kurilov 2010, Voronkova 2010], dynamic [Voronkov 2010], intellectual [Voronkova 2010] conditions for enterprises functioning and development have been considered lately in scientific publications. The research of development problems of microeconomics and regional production systems on the basis of the innovative determinants activation found its reflection in the works of many Ukrainian scientists [O.I. Amosh, V.P. Babych, V.M. Geets, S.M. Ilyashenko, L.I. Fedulov, O.V. Knyaz]. But the information and organizational-economic aspects of innovative development support problem have been left unsolved. The development management must be aimed on the dynamic aggregate of interdependent administrative

processes directed above all things at the search of the internal and external reserves of economical growing and development. As known from the classics of the economic cycle theories, one of the basic principles that provides microsystem development, is providing of possibility of transition from the stage of higher level of development within the framework of one period of cycle (maturity phase) to the phase of establishment with high-quality new parameters of the next level, passing the phase of recession and crisis. Providing of effective management of enterprise development must be accompanied by the permanent strategic diagnostics of activity that allows us to define possibilities of enterprise in external surroundings. Exactly on the basis of strategic diagnostics an enterprise can elaborate or correct the external activity strategy that will determine its development. For enterprise development it is necessary to create terms for adoption of innovative, organizational, economic measures that allow us to pass the phase of the next level becoming.

Recently many different issues related to creation of marketing, anti-crisis, national, dynamic, intellectual and financial conditions for the operation and development of enterprises have been considered in the latest publications. The problem of development of microeconomic and regional production systems based on activation of innovative factors have been reflected in the works of local scientists such as O.I. Amosha, V.P. Babych, V.M. Geyets, S.M. Illyashenko, L.I. Fedulova, O.V. Knyaz. Scientific works give variety of views, approaches, methods and concepts of financial management, financial control issues in the enterprise. This is also much discussed in many papers and chapters in the audit of financial and economical activity of enterprises. But today sufficient attention is not paid to the issue of organization of controlling of innovation activity in enterprises. In the studies mentioned above the nature, functions, tasks, stages of development, instrumental and information aspects of controlling, as well as functions and tasks of controllers that are functions of controlling service have been considered in details. However, the methodological and conceptual foundations of modern Controlling is not widely represented in the national literature. It is represented one-sided in our opinion.

4. Results of research. Formation of the controlling concept in the enterprise innovation activity management takes place in terms of transition of Ukrainian economy to the new technological structure. The technological structure of the economy consists of technological sets that have got different functions and levels of processing resources. "Groups of technological sets related to each other with single-type technological chains which reproduce integrity" are called "technological structures" [Glazyev, 1993]. Technological structure is characterized by a single technical level of its production components coupled with vertical and horizontal flows of single-type resources based on the total resources of skilled labor, on the overall scientific and technical potential etc. The

core of the technological structure forms a complex of basis sets of technologically interrelated industries. Components of technological structure are technological chains which cover technological sets of all processing resources levels, and close on the appropriate type of nonproductive consumption. This type, closing reproductive contour of technological structure, serves at the same time as a major source of its expansion that ensure recreation of labor resources as appropriate. Technological structure is developed within the frames of the technological system that covers all the processing resources stages and the appropriate type of nonproductive consumption; all this forms macroeconomic reproduction system. That is to say that each technological structure is a self-replicating integrity. As a result the technical development of the economy can not develop otherwise than by succession of technological structure changes. The life cycle of each technological structure forms the content of the corresponding stage of technical and economic development.

Each technological structure is consistent with its dominant industry (in which great number of components, the core of the structure of totality of technologically related industries are concentrated). Their dynamics determines the development of appropriate technological structure. The field of "chemical and petrochemical industry" is the fourth technological structure. Although a significant part of the "core" of this structure remains outside these industries, through the synchronous development of the components the technological structure of productions, the activities of development of the chemical and petrochemical industry allow us to get a rough idea of the dynamic of resources reallocation in favor of the fourth technological structure. Currently, despite the relative immaturity of the fourth technological structure, the outflow of resources from its reproduction circuit begins. This might happen because of the problems of material and technical supply resulting from the increase of economic expenditures because of the technological mixed economy and formation of the fifth technological structure. At the same time production of the fifth technological structure constitutes a small part in the technological structure of the economy. But as the further development of the fifth structure occurs, each percentage of its increase will be achieved only through more intensive redistribution of resources taken from the fourth and the third technological structures. Consequently, modern businesses operate in the environment that changes dynamically. The external environment becomes a constant source of new opportunities and risks that create complex situation. Business needs to find new theories that define the principles of management.

Enterprise innovative development is based on the set of interconnected elements, which facilitate the generation of new knowledge, manage their streams, distribute them. The efficiency of enterprise innovative activity is determined by cooperation of basic acting

persons of innovative process as element of the collective system of knowledge creation and use. The substantiation of direction of enterprise innovative development consists in elaboration and use of optimum economic criteria and choosing on their basis from the great number of alternative decisions. In that time, enterprise innovative development is the organizational, administrative and strategic question not only economic. As the factors of innovations management have a different nature (social, economic, technical, organizational, strategic), it is necessary to define the proper mechanisms of innovative development that is the forming basis of the complex mechanism of innovative development management. The specialized action mechanisms on the concrete constituents of productive forces and production relations must be a part of the complex mechanism of enterprise innovative development management.

The economic mechanism of innovative development includes the following elements: preparation and substantiation of plans of assortment and volume of output taking into account the existing limitations on material, financial, labour resources, sales volume, location of enterprise capacities, that provide production development; elaboration of enterprise development plans and substantiation of economic efficiency of innovative and investment projects of enterprise reconstruction, equipment modernizations and products renewal, distribution of profit to the funds of accumulation and consumption; choosing the most advantageous level of specialization and cooperation; systematic economic analysis of enterprise, forming of indices, that characterize enterprise activity, and determination of their quantitative size. The economic mechanism of enterprise operates under market influence at the expense of the competitive forming of price and demand for products of enterprise. Duration of productive forces reproductive cycle depends on speed of innovations distribution, also determined competition and situation at the markets of financial resources.

Enterprise management system must improve when technological structure of the economy changes. Today management problems in Ukraine are associated with marketing, organization of supply, scientific organization of production and labor. The modern economy management requires a mechanism that would help to modernize the organizational and information structure of the company. Definition of appropriate stable activities not only nowadays but also in the future becomes urgent for enterprises. Constant monitoring of financial ratio and its analysis is a mandatory requirement while performing the management process in the company.

To implement basic management functions (planning, accounting, monitoring, analysis) the search of more effective ways is required, as methods, tools, prevailing classical management concepts do not give answers to all the questions concerning industrial enterprise management according to the nowadays requirements. The enterprise management system

requires the mechanism that is able to evaluate management techniques that are in use, their relevance to the changing economic environment of the enterprise. Formation of information and analytical support of management decision making processes should be put into specially created units. Referring to the above mentioned researches the scientific term called "controlling" was made.

Taking into consideration terminology, "controlling" should be defined as a system of the enterprise economic management based on the achievement of the ultimate goal and planned performance. The basis of the given concept of the managed company system is the desire to ensure the effective functioning in the long term. In domestic conditions controlling increasingly acts as a system that ensures effective functioning of the enterprise aimed at profit optimization and harmonious relationship support with the environment.

Strategic controlling of innovation activity of industrial enterprises is considered as a set of tools aimed at reorientation of the management system from traditional to innovation approaches as well as creation of the information system of management decision support related to the planning and control of innovation activity on the basis of control data.

The enterprise management process is impossible without clear organization which forms the basis of management activity. Usually neither plans nor programs work without it. The totality of controlling functions has been specified by us by adding innovative function to its main functions; it consists in informational, organizational and economic maintenance of innovation activities using planned, regulatory, actual data; the data on the change of impact of innovative factors with the help of systems of planning, regulation, accounting and control.

The result of the made adjustments was implementation of specific developments and improvements in the activities of industrial enterprises in Lugansk region. The following was improved:

organizational and economic interrelationship of strategic and operational controlling of innovation activity of the industrial enterprises by means of identifying the main characteristics; summarization of theoretical and methodological bases, organization of functioning, creation of graphics structural model, formation of the effective interconnection model and the main ways of the increase of effectiveness of interconnection of strategic and operative controlling of innovation activity of industrial enterprises;

the method of graphic interpretation of the results of controlling of innovation activity of industrial enterprises by means of detection a mechanism of change of effectiveness of the industrial enterprises functioning in strategic perspective as a result of controlling and discovering the gap between the desired and expected performance;

the sequence of development and implementation of the balance sheets strategic derivatives in controlling

innovation activity of industrial enterprises by means of implementation of the phase of correction, transformation, strategic phase and the phase of hypothetical asset sales and meeting requirements that ensures improvement of analytical support of strategic innovation management;

the method of scenarios in strategic controlling of innovation activity of industrial enterprises which allowed to define the stages of making scenario of innovation activity of industrial enterprises and build the scenario of the enterprise innovation activity, the use of which has improved the process of innovation development forecasting.

5. Conclusion. The research results have been received; offered approaches, methods and models allow to use them in practice in industrial enterprises management to improve the results of their innovation activities.

References

1. Bezchasnyj L.K., 2000.: Innovative element of economic development: [monograph] / [editor-in-chief L.K. Bezchasnyj]. - Kiev, 2000. - 262 p.
2. Buz'ko I, Yefremov O., 2010.: Pre-conditions of forming of information-innovative development paradigm of Ukrainian industrial enterprises / TEKA. KOM. MOT. I ENERG. ROIN. – OL PAN, 2010. V XB. – P. 214–219.
3. Demsenko M.P., 2008.: Investment and innovation activity: theory, practice and experience [monograph] / [edited by M.P. Demsenko, L.I. Mikhaylovoy]. - Sumi: Umversitetsjka kmga, 2008. - 1050 p.
4. Gerasymchuk V.G., 2000.: Strategic management of enterprise: graphic modeling. – K.: KNEU. – 457 p.
5. Glaziev S., 1993.: Theory of long-term technical and economical development. - M.: VlaDar, 1993. - 310 p.
6. Grynov V.M., Kozyreva O.V., 2006.: Socio-economic problems of enterprises innovative development. – KH.:INZEK. – 192 p.
7. Illyashenko S.M., 2003.: Innovation development management: problems, concepts, methods. - Sumi: VTD Universitetsjka kniga, 2003. - 278 p.
8. Illyashenko S.M., 2005.: innovation development management. - Sumi: Umversitetsjka kniga, 2005. - 324 p.
9. Ivanov Y.B, Pihpenko A.A., 2006.: Concept and ontology of the object domain of management of integrated company development // Ekonomika promislovosti. - 2006. - № 1. - P. 162-171.
10. Maksimova T., Shapran E., 2010.: Approach to diagnostics of marketing complex of industrial enterprise / TEKA KOM. MOT. I ENERG. ROIN. – OL PAN, 2010, 10 B, V XB. – LUBLIN, 2010. – P. 5-11
11. Nadyon G, Dyachenko Y., 2010.: Anticrisis management of industrial enterprises staff / TEKA KOM. MOT. I ENERG. ROIN. – OL PAN, 2010, 10 B, V XB. – LUBLIN, 2010. – P. 56-59.
12. Ramazanov S., 2010.: Innovative technologies of anticrisis management for production-transport complex / TEKA KOM. MOT. I ENERG. ROIN. – OL PAN, 2010, 10 B, V XB. – LUBLIN, 2010. – P. 120-124.
13. Stadmk V., Rudmchenko K.M, Tomalya T.S, Nepogodma N.I., 2008.: Innovation and investment strategies in the management of the market value of the enterprise: [monograph] / [V.V Stadmk, K.M. Rudmchenko, T.S. Tomalya, N.I. Nepogodma]. - Khmeljmcjkiyj: KhNU, 2008. - 302 p
14. Tretyak V., Kurilov M., 2010.: National innovation system as the basis of innovation-type economy / TEKA KOM. MOT. I ENERG. ROIN. – OL PAN, 2010, 10 B, V XB. – LUBLIN, 2010. – P. 5-11.
15. Volkov O.I, Demsenko M.P, Grechan A.P, 2006.: Innovative development of industry in Ukraine. - K.: KNT, 2006. - 648 p.
16. Voronkov D, Korolevska N., 2010.: Model of potential changes in the enterprise / TEKA KOM. MOT. I ENERG. ROIN. – OL PAN, 2010, 10 B, V XB. – LUBLIN, 2010. – P. 253-259.
17. Voronkova A. E., 2000.: Strategic management of enterprise competitive potential: diagnostics and organization. Monograph. – Lugansk: East-Ukrainian National University. – 315 p.
18. Voronkova A., Sushchenko O., Chasovskyi S., 2010.: International competitiveness of the region as the background of forming geoeconomic directions of foreign economic activity of its industrial enterprises / TEKA KOM. MOT. I ENERG. ROIN. – OL PAN, 2010, 10 B, V XB. – LUBLIN, 2010. – P. 304-309.
19. Voronkova A., Grynov A., 2010.: Model of human capital company / TEKA KOM. MOT. I ENERG. ROIN. – OL PAN, 2010, 10 B, V XB. – LUBLIN, 2010. – P. 310-315.
20. Zhdanova O., 2010.: Features of industrial enterprises market positioning on the basis of marketing policy / TEKA KOM. MOT. I ENERG. ROIN. – OL PAN, 2010, 10 B, V XB. – LUBLIN, 2010. – P. 345-350.

Література

1. Безчасний Л.К., 2000.: Інноваційна складова економічного розвитку : [монографія] / [отв. ред. Л.К. Безчасний]. – Київ, 2000. – 262 с.
2. Buz'ko I, Yefremov O., 2010.: Pre-conditions of forming of information-innovative development paradigm of Ukrainian industrial enterprises / TEKA. Kom. Mot. I Energ. Roin. – OL PAN, 2010. V XB. – P. 214–219.
3. Демченко М.Р., 2008.: Інвестиційно-інноваційна діяльність: теорія, практика, досвід : [монографія] / [за ред. М.Р. Демченко, Л.І. Михайлов]. – Суми: Університетська книга, 2008. – 1050 с.
4. Герасімчук В.Г., 2000.: Стратегічний менеджмент підприємства: графічні моделі. – К.: КНЕУ. – 457 с.
5. Глазьев С., 1993.: Теория долгосрочного технико-экономического развития. – М.: ВладДар, 1993. – 310 с.
6. Гриньов В.М., Козирева О.В., 2006.: Соціально-економічні проблеми інноваційного розвитку підприємства. – Харків: Інжек. – 192 с.
7. Ілляшенко С.М., 2003.: Управління інноваційним розвитком: проблеми, концепції, методи. – Суми: Університетська книга, 2003. – 278 с.
8. Ілляшенко С.М., 2005.: Управління інноваційним розвитком. – Суми: Університетська книга, 2005. – 324 с.
9. Іванов Ю.Б. Пилипенко А.А., 2006.: Концепція та онтологія предметної області управління інтеграційним розвитком підприємства // Економіка промисловості. – 2006. – № 1. – С. 162-171.
10. Maksimova T., Shapran E., 2010.: Approach to diagnostics of marketing complex of industrial enterprise / TEKA Kom. Mot. I Energ. Roin. – OL PAN, 2010, 10 B, V XB. – Lublin, 2010. – P. 5-11.
11. Nadyon G, Dyachenko Y., 2010.: Anticrisis management of industrial enterprises staff / TEKA Kom. Mot. I Energ.

- Roin. – OL PAN, 2010, 10 B, V XB. – Lublin, 2010. – P. 56-59.
12. Ramazanov S., 2010.: Innovative technologies of anticrisis management for production-transport complex / ТЕКА Kom. Mot. I Energ. Roin. – OL PAN, 2010, 10 B, V XB. – Lublin, 2010. – P. 120-124.
  13. Стадник В.В., Рудніченко Є.М., Томаля Т.С., Непогодіна, 2008.: Інноваційно-інвестиційні стратегії в управлінні ринковою вартістю підприємства : [монографія] / [В.В. Стадник, Є.М. Рудніченко, Т.С. Томаля, Н.І. Непогодіна]. – Хмельницький: ХНУ, 2008. – 302 с.
  14. Tretyak V., Kurilov M., 2010.: National innovation system as the basis of innovation-type economy / ТЕКА Kom. Mot. I Energ. Roin. – OL PAN, 2010, 10 B, V XB. – Lublin, 2010. – P. 5-11.
  15. Волков О.І., Демченко М.П., Грешак А.Р., 2006.: Інноваційний розвиток промисловості України. – К.: КНТ, 2006. – 648 с.
  16. Voronkov D, Korolevska N., 2010.: Model of potential changes in the enterprise / ТЕКА Kom. Mot. I Energ. Roin. – OL PAN, 2010, 10 B, V XB. – Lublin, 2010. – P. 253-259.
  17. Воронкова А.Е., 2000.: Strategic management of enterprise competitive potential: diagnostics and organization. Монографія. – Луганск: СНУ ім. В. Даля. – 315 с.
  18. Voronkova A., Sushchenko O., Chasovskyi S., 2010.: International competitiveness of the region as the background of forming geoeconomic directions of foreign economic activity of its industrial enterprises / ТЕКА Kom. Mot. I Energ. Roin. – OL PAN, 2010, 10 B, V XB. – Lublin, 2010. – P. 304-309.
  19. Voronkova A., Grynov A., 2010.: Model of human capital company / ТЕКА Kom. Mot. I Energ. Roin. – OL PAN, 2010, 10 B, V XB. – Lublin, 2010. – P. 310-315.
  20. Zhdanova O., 2010.: Features of industrial enterprises market positioning on the basis of marketing policy / ТЕКА Kom. Mot. I Energ. Roin. – OL PAN, 2010, 10 B, V XB. – Lublin, 2010. – P. 345-350.

Литвинова І.М. Контролінг інноваційної діяльності підприємств в умовах зміни технологічного укладу економіки.

У статті обґрунтовано теоретичні та методичні положення щодо організації стратегічного контролінгу інноваційної діяльності підприємств, обґрунтовано доцільність контролінгу в управлінні діяльністю підприємства, визначено передумови формування концепції контролінгу в управлінні інноваційною діяльністю підприємства.

Ключові слова: інновація, діяльність, уклад, управління, контролінг.

Литвинова И.М. Контроллинг инновационной деятельности предприятий в условиях изменения технологического уклада экономики

В статье обоснованы теоретические и методические положения относительно организации стратегического контроллинга инновационной деятельности предприятий, обоснована целесообразность контроллинга в управлении деятельностью предприятия, определены предпосылки формирования концепции контроллинга в управлении инновационной деятельностью предприятия.

Ключевые слова: инновация, деятельность, уклад, управление, контроллинг.

Літвінова Ірина Михайлівна – к.е.н., доцент, доцент кафедри економіки підприємства, Інститут хімічних технологій Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля (м. Рубіжне). irina.litvinova.1972@mail.ru

Рецензент: **Заблодська І.В.**, д.е.н., професор

Стаття подана 28. 01. 2015

УДК 65.01:331

THEORETICAL GROUND OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT CONCEPT**Semenenko I.M.****ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ КОНЦЕПЦІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ****Семененко І.М.**

Different scientific concepts and theories already take into account some of sustainable development concept's regulations, which are usually on boundaries of its constituents: economic and social, economic and ecological, social and ecological. The article deals with those theories, which construct enterprise sustainable development concept. These individual theories give their consideration only to some aspects of business activity or to all of the aspects, but in a narrow context, while sustainable development concept covers all directions and aspects: economic, ecological and social. The origin and development of these theories defined the modern theoretical construction of sustainable development concept; contributed to the advanced study of economic, ecological and social systems' interaction, the results of which can be used in studying sustainable development concept; and outlined the necessity for an enterprise to set new goals in accordance with the new conditions of business environment.

Key words: sustainable development, enterprise, aspect, boundary, theoretical ground, description, concept.

1. Introduction. The changes, which take place in society, enterprises' activity and their surroundings, prove the necessity for an enterprise to change its approach to goal-setting and take into account the goals of numerous entities, individuals and other stakeholders to provide its own sustainable development. Obviously, sustainable development concept is the one, which takes into account the variable processes in enterprise's environment, high level of uncertainty, interests and goals of enterprise's stakeholders. Transition to sustainable development of enterprises has already been widely discussed, however, it remains conditioned by existence of objective complications in activity of enterprises and presence of various theories and management concepts, which give consideration to different aspects of sustainable development.

2. Analysis of publications in relation to research object. Relationships of certain issues of sustainable development concept, management concepts, and other sciences have already been examined by Ukrainian and foreign researchers. The researchers discuss relationship of different aspects of sustainable development: social and ecological [1, 8, 9], economic and ecological [4, 5, 8, 10, 11], economic and

social [2, 3, 6, 7, 9]. Questions, which are examined by them, can be also viewed within the terms of sustainable development concept. Moreover, they lay the basis for sustainable development concept by providing certain regulations and explaining the reasons and nature of some of the concept's principles. Therefore it is necessary to examine those theories, which construct sustainable development concept. **Thus the object of the article** is to define the theoretical ground of sustainable development concept

3. Results of research. Sustainable development of an enterprise is such a type of development, at which attention is given not only to economic growth of an enterprise, but also to social and ecological aspects of its activity. An enterprise can be considered to be developing sustainably only when it sets and reaches the goals, which foresee positive changes in economic, social and ecological aspects of enterprise's activity. The goals, as a rule, are set not only in a certain direction, but can be found on borders of these aspects.

Questions, which touch social and ecological aspects of enterprise activity and contradictions in its goals, which are set according to these aspects, have already been examined in works [1, 8, 9]. Problems of "society-nature" systems are examined by social ecology, sociology of ecology, urban ecology, psychoecology, ethnic ecology, ecology of population etc. These sciences try to consider the influence of a man's activity (including economic activity) on environment, and discover, how the change of environment itself will influence a man. Obviously, the goals, which are set by a man or a group of people, result in changes in his or their surroundings, which, in their turn, influence the achievement of goals and/or changes in future goals. Thus, harmonic existence of nature and a man is possible only through ensuring concordance of a man's (or society's) goals with the principles of environment existence and development.

The theories and research results may be used by supporters of sustainable development, as enterprise's activity considerably influences changes in surrounding environment, which, in its turn, causes changes in lives and interests of people. Despite the fact that these sciences study correlation of ecological and social

systems and take part in prognostication of the results of their co-operation, they also take into account economic systems, which are created by a man to achieve certain goals. Thus, sustainable development concept can also use the information and accomplishments of these sciences, as exactly interrelation of a man and environment, and their mutual influence conditioned the emergence of sustainable development concept.

Economics is also related to ecology, first of all, because enterprises of different industries influence environment. In addition, the idea, that a man should care about nature and try to leave it in its initial state, is being popularized at present. However, this connection has not been always stressed in scientific literature. G. Hegel asserted that a man is called to exploit nature, and he changes it with satisfying his necessities and attaining goals [12]. The criterion of efficiency of human activity till the middle of the 20th century was receipt of maximum goods at minimum costs and uncontrolled, predatory exploitation of natural resources, and the basic principle of attitude toward nature was domination above it and its complete subjugation to a man [12]. Later negative influence of economy on environment became a usual question on global summits and conferences. The discussion of this question resulted in the ecological-economic evaluation of different programs and projects, origination of ecological management and economics of nature management.

Sustainable development concept is often associated with ecological management, however the latter embraces a more narrow circle of questions than sustainable development concept. Ecological management examines correlation of economic and ecological interests of an enterprise, while sustainable development concept puts social aspect of enterprise's activity as the purpose of study together with economic and ecological aspects.

Problems of co-operation of economic and natural systems, and also ecological and economic aspects of enterprise's activity are examined by such sciences, as economy of nature management, economy of nature conservation, ecological marketing, industrial ecology, biophysical economy [4, 5, 8, 10, 11]. They pay attention to those problems, which are also set as vital by sustainable development concept: influence of enterprises on environment, the problem of depletion of natural resources, contradiction between economic development of an enterprise and necessity to guard environment by it etc. Paying attention to natural resources is conditioned by their participation in production processes and receipt of income by an enterprise. Careful attitude and economical consumption of natural resources will assist extending their usage by an enterprise and, consequently, provide income to it in a long-term process. Some regulations of the noted sciences also relate to the regulations of sustainable development concept, as within the limits of sustainable

development concept ecological processes are also examined, the usage of natural resources in enterprise activity is analyzed, careful attitude toward environment and economical consumption of natural resources are welcomed. However, together with ecological-economic problems sustainable development concept consciously takes social problems of society and social aspects of enterprise activity into account.

Regulations of sustainable development, which belong to its social and economic constituents, are examined by sociology of economy, social management, concept of marketing, ethics, social responsibility of business etc. [2, 3, 6, 7, 9]. These concepts and theories examine social development of an enterprise, its connection to economic indicators, co-operation of social and economic processes, combination of entrepreneurial activity with solving of population's social problems, set responsibility of an enterprise for its activity before society, where it operates. Ecological aspect of enterprise's activity is also mentioned in some of the concepts, for example, in the socially responsible and ethical marketing. Social responsibility actually examines not only the influence of enterprises on society (as a group of people) (so called socio-economic aspect), but influence of their activity on environment, which surrounds this group of people. While transitioning to sustainable development path, an enterprise begins to "care" about other business entities and society, introduces business ethics principles into its activity, and also tries to take into account goals and expectations of all stakeholders. At the same time, compared to these concepts and theories (which examine social and economic aspects of enterprise activity), sustainable development concept is more general, as it covers the whole activity of an enterprise, marking its every aspect as important.

Thus, the theoretical construction of enterprise sustainable development concept can be presented at figure 1, and description of the elements of the theoretical construction is shown in table.

4. Conclusion. Thus, different scientific concepts and theories already take into account some of sustainable development concept's regulations, which are usually on boundaries of its constituents: economic and social, economic and ecological, social and ecological. These individual concepts give their consideration only to some aspects of business activity or to all of the aspects, but in a narrow context, while sustainable development concept covers all directions and aspects: economic, ecological and social. The origin and development of these concepts defined the modern theoretical construction of sustainable development concept; contributed to the advanced study of economic, ecological and social systems' interaction, the results of which can be used in studying sustainable development concept; and outlined the necessity for an enterprise to set new goals in accordance with the new conditions of business environment.

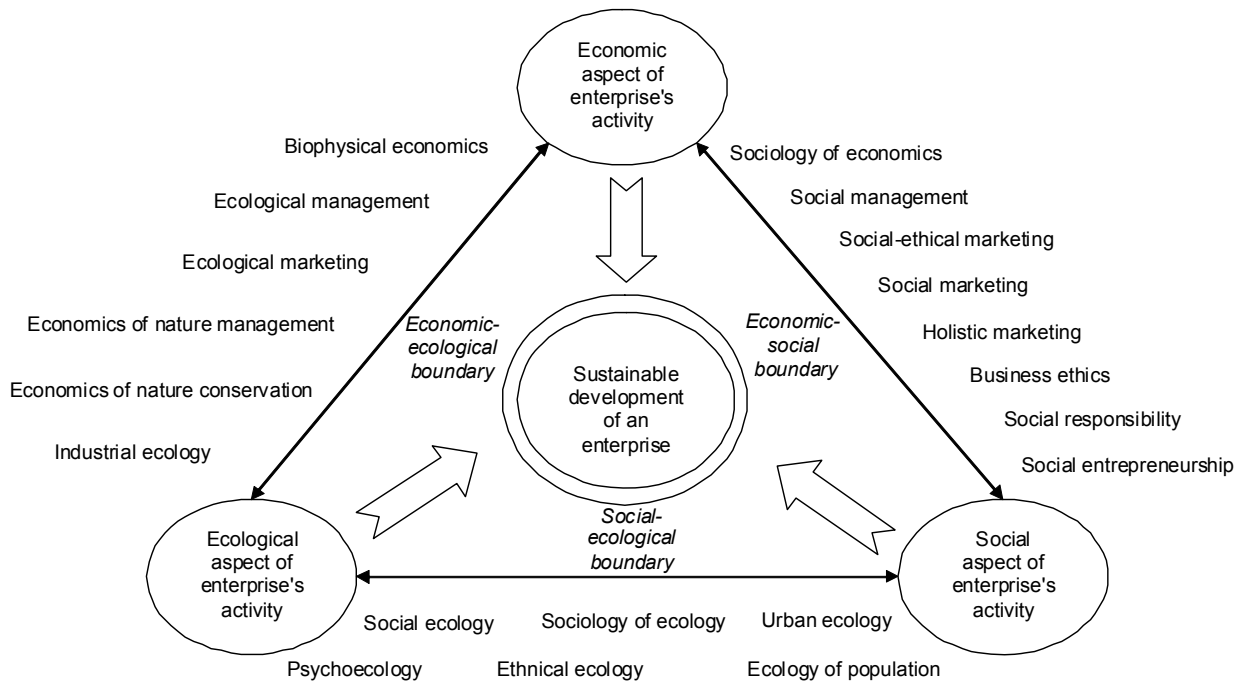

Fig. Theoretical construction of enterprise sustainable development concept

Description of the elements of the theoretical construction of enterprise sustainable development concept (composed with the help of [1-11])

Table

Elements of the theoretical construction	Main points, which correlate with sustainable development concept
<i>On boundary of economic and ecological constituents of sustainable development concept</i>	
Biophysical economy	Research of economic processes, using basic ecological and thermodynamics principles, analysis of natural resources usage in economic processes
Ecological management	Research of correlation of enterprise's economic and ecological interests, its activity in relation to attaining ecological goals, nature protection requirements in the complex of traditional economic goals of an enterprise
Ecological marketing	Research of methods of satisfaction of consumers' ecologically oriented necessities and requests, creation and stimulation of demand for ecological goods, solving conflicts between economic development of enterprises and necessity of environmental protection
Economics of nature management	Research of methods of a man's influence on nature for maintenance of dynamic equilibrium, rotation of matters and substances in nature, estimation of losses by any person or entity, caused by inefficient nature management
Economics of nature conservation	Research of ways and methods of environment improvement, performed by an enterprise
Industrial ecology	Research of ecological-economic systems, economic activity of people and enterprises in interrelationship with biological, chemical and physical global systems
<i>On boundary of economic and social constituents of sustainable development concept</i>	
Sociology of economics	Research of economic and social sphere of life of society in general, interaction of social and economic processes, economic consciousness, economic thoughts and economic interests
Social management	Research of enterprise's social development management, methods of providing efficiency of economics development taking into account economic and social results, social phenomena, relations, behavior and activity of people in a social sphere
Social-ethical marketing	Research of demand of enterprise's products taking into account constantly changing consumers' interests; ways, how products can gain additional value for users and society
Social marketing	Research of methods of influence on human behavior on a large scale, taking into account marketing principles mainly with the purpose of social benefits, rather than gain profit from sales

Elements of the theoretical construction	Main points, which correlate with sustainable development concept
Holistic marketing	Research of methods of consumers' satisfaction with simultaneous maintenance and strengthening of society welfare
Business ethics	Research of ethical principles of a man's business activity, relations of businessmen, business entities and their structural subdivisions, harmonization of these relations
Social responsibility	Research of a business entity's responsibility for influence of its activity on society and environment, concordance of enterprise's activity to the international code of conduct
Social entrepreneurship	Research of methods of combination of entrepreneurial activity with solving population's social problems
<i>On boundary of social and ecological constituents of sustainable development concept</i>	
Social ecology	Research of people's and enterprises' goals, which use nature capital and influence environment, prognostication of results of ecological and social systems' co-operation
Sociology of ecology	Research of specific connections between people and environment, taking into account mutual influence and dependence of social and ecological systems, correlation of their interests
Psychoecology	Research of influence of environment and society on personality, state of mind, behavior, mood and health of a man; connections between the man's state of mind and different ecological factors
Ethnic ecology	Research of connection of ecological factors with education and vital functions of ethnic groups
Ecology of population	Research of connection of ecological factors and population
Urban ecology	Research of natural ecosystems' transformation processes under influence of increase of cities' number and size, influence of these transformations on an individual and ways of improvement of the cities' ecological state

References

- Bilyavs'kyj G. O. Osnovy ekologii (Bases of ecology) / Bilyavs'kyj G. O., Furduj R. S., Kostikov I. Yu. — [2-ge vy'd.]. — K.: Ly'bid', 2005. — 408 p.
- Vyshnevs'ka O.M. Etyka vedennya biznesu v umovax mizhnarodnogo spivrobotnytstva (Business ethics in terms of international cooperation) / O. M. Vyshnevs'ka, G. S. Kulish // Ekonomichnyj prostir. № 36. — Dnipropetrovs'k: PDABA, 2010. — Pp. 175-181.
- Zagorna T. O. Konceptiya holistichnogo marketyngu: dzherela problematyky ta elementy (Concept of holistic marketing: sources of problems and elements) / T. O. Zagorna, O. M. Stasyuk // Marketyng i menedzhment innovacij. — 2012. — № 2. — С. 32–38.
- Ilyashenko S. M. Ekologichnyj marketyng (Ecologic marketing) / S. M. Ilyashenko, O. V. Prokopenko // Ekonomika Ukrainy. — 2003. — № 12. — Pp. 56–61.
- Kozhushko L. F. Ekologichnyj menedzhment (Ecologic management) / L. F. Kozhushko, P. M. Skrypchuk. — K.: Akademiya, 2007. — 432 p.
- Lukashevych M. P. Sociologiya ekonomiky (Sociology of economics) / M. P. Lukashevych. — K.: Karavela, 2005. — 288 p.
- Oklander M. Modernizaciya koncepciyi marketyngu u XXI stolitti v mezax paradygmy stalogo rozvytku Ukrainy (Modernization of marketing concept in century XXI in frames of Ukraine's sustainable development paradigm) / M. Oklander, N. Andryeyeva. — Ekonomist. — 2010. — № 11. — Pp. 23-25.
- Golitsyin A. N. Promyshlennaya ekologiya i monitoring zagryazneniya prirodnoy sredy (Industrial ecology and monitoring of environmental pollution) / A. N. Golitsyin. — M.: Oniks, 2007. — 336 p.
- Ilenkova S. D. Sotsialnyi menedzhment : uchebno-metodicheskiy kompleks (Social management : teaching-methodical complex) / S. D. Ilenkova, V. I. Kuznetsov. — M.: Izd. Tsentr EAOI, 2008. — 116 p.
- Joyner B. E. Evolution and implementation: a study of values, business ethics and corporate social responsibility / B. E. Joyner, D. Payne // Journal of Business Ethics. — 2002. — № 41. — P. 297–311.
- Cleveland C. J. Biophysical economics: Historical perspective and current research trends / C. J. Cleveland // Ecological Modelling. — 1987. — № 38. — P. 47-73.
- Hehel H. V. F. Raboty rannih let (Early works) / H. V. F. Hehel. — M.: Myisl, 1972. — T. 1. — 668 p.

Література

- Білявський Г. О. Основи екології : [підруч.] / Білявський Г. О., Фурдуй Р. С., Костіков І. Ю. — [2-ге вид.]. — К.: Либідь, 2005. — 408 с.
- Вишнеvs'ка О.М. Етика ведення бізнесу в умовах міжнародного співробітництва / О. М. Вишнеvs'ка, Г. С. Куліш // Економічний простір: зб. наук. праць. Вип. 36. — Дніпропетровськ: ПДАБА, 2010. — С. 175-181.
- Загорна Т. О. Концепція холистичного маркетингу: джерела проблематики та елементи / Т. О. Загорна, О. М. Стасюк // Маркетинг і менеджмент інновацій. — 2012. — № 2. — С. 32–38.
- Ілляшенко С. М. Екологічний маркетинг / С. М. Ілляшенко, О. В. Прокопенко // Экономика України. — 2003. — № 12. — С. 56–61.
- Кожушко Л. Ф. Екологічний менеджмент : [підруч.] / Л. Ф. Кожушко, П. М. Скрипчук. — К.: Академія, 2007. — 432 с.
- Лукашевич М. П. Соціологія економіки : підруч. / М. П. Лукашевич. — К.: Каравела, 2005. — 288 с.
- Окландер М. Модернізація концепції маркетингу у XXI столітті в межах парадигми сталого розвитку України / М. Окландер, Н. Андреева. — Економіст. — 2010. — № 11. — С. 23-25.
- Голицын А. Н. Промышленная экология и мониторинг загрязнения природной среды : [учебн.] / А. Н. Голицын. — М.: Оникс, 2007. — 336 с.
- Ильenkova С. Д. Социальный менеджмент : учебно-методический комплекс / С. Д. Ильenkova, В. И. Кузнецов. — М.: Изд. Центр ЕАОИ, 2008. — 116 с.

10. Joyner B. E. Evolution and implementation: a study of values, business ethics and corporate social responsibility / B. E. Joyner, D. Payne // Journal of Business Ethics. – 2002. – № 41. – P. 297–311.
11. Cleveland C. J. Biophysical economics: Historical perspective and current research trends / C. J. Cleveland // Ecological Modelling. – 1987. – № 38. – P. 47-73.
12. Гегель Г. В. Ф. Работы ранних лет / Г. В. Ф. Гегель. — М.: Мысль, 1972. — Т. 1. — 668 с.

Семененко І.М. Теоретична конструкція концепції сталого розвитку підприємства.

Сталий розвиток підприємства є таким типом розвитку, при якому увага приділяється економічному, соціальному та екологічному аспектам його діяльності. Стаття присвячена визначенню теоретичної конструкції концепції сталого розвитку підприємства та описує її елементи. У статті представлені проблеми цілепокладання на підприємствах і взаємодії систем на межі зазначених аспектів; позначені концепції, теорії та системи знань, які оперують проблемами сталого розвитку підприємства; визначені положення цих наук, які відповідають або є тотожними концепції сталого розвитку.

Ключові слова: сталий розвиток, підприємство, аспект, межа, теоретична конструкція, опис, концепція.

Семененко И.М. Теоретическая конструкция концепции устойчивого развития предприятия.

Устойчивое развитие предприятия является таким типом развития, при котором внимание уделяется экономическому, социальному и экологическому аспектам его деятельности. Статья посвящена определению теоретической конструкции концепции устойчивого развития предприятия и описывает ее элементы. В статье представлены проблемы целенаправленного на предприятиях и взаимодействия систем на грани отмеченных аспектов; обозначены концепции, теории и системы знаний, которые оперируют проблемами устойчивого развития предприятия; определены положения этих наук, которые отвечают или являются тождественными концепции устойчивого развития.

Ключевые слова: устойчивое развитие, предприятие, аспект, граница, теоретическая конструкция, описание, концепция.

Семененко Інна Максимівна – к.е.н., доцент, доцент кафедри економіки підприємства та управління персоналом Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля (м. Северодонецьк). isemenenko@ukr.net

Рецензент: **Заблодська І.В.**, д.е.н., професор

Стаття подана 23. 01. 2015

**ВІСНИК
СХІДНОУКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ
імені ВОЛОДИМИРА ДАЛЯ
№ 6 (223) 2015**

Науковий журнал

Відповідальний за випуск Галгаш Р.А.

Оригінал-макет Могильна О.В.

Статті надруковано в авторській редакції

Підписано до друку 25.02.2015 р.
Формат 60 x 84 1/8. Папір офсетний. Гарнітура Times.
Друк офсетний. Умов. друк. арк. 19,8. Обл. друк. арк. 21,1.
Наклад 300 прим. Вид. № 3040. Ціна вільна.

Видавництво
Східноукраїнського національного університету
імені Володимира Даля

Свідоцтво про реєстрацію: серія ДК № 1620 від 18.12.03 р.

Адреса університета: просп. Радянський 59-а
м. Северодонецьк, 93400, Україна
E-mail: vidavnictvoSNU.ua@gmail.com